

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 05978

GEZAMELTE SHRIFTEN

Sholem Asch

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום אש
געזאמעלטע שריפטען

פילדער און
הומאָרעסקען

צווייטער באַנד

צווייטע אויסגאבע.

ארויסגעגעבען פון
שלום אש קאָמפּאָניע.

1923

Copyright by
Sholom Asch
1923

פילדער און הומאַרעסקען

אלטע לייט

בלומעלע איז היינט געשטאנען ביי די „פישלעך“.
 נו, איז אין פיש-מאָרק געווען אַ לעבען, ווער מיר גוטס גינט
 מתתיהו חרון, איהר אלטער, האָט זיך אוועקגעלאָזט מיט'ן שותף און
 מחותן צום „ליטוואַק“ מאַכען די כוסה — פיהרט דאָ בלומעלע דאָס
 רעדעל. גאַנצע קופּקעלעך פישלעך אויף צו האַקען גיט זי אוועק צו
 צוועלף גראַשען און לעגט נאָך צו אַ קליין העכטעל. זי וויל דאָך דאָ
 ווייזען, די פּריצ'טע, וואָס פאַר אַ ברייטע האַנד זי האָט, אַז זי טראַגט
 דעם שירץ מיט די קעשענעס.

ביים צווייטען טישעל שטעהט די שותפ'טע און די מחותנת'טע
 שרה פייגעלע — פלאַצט איהר דאָס אַ ביסעל די נאַכעלע: — ס'אַראַ
 בלומעלע! פאַר איהר רייכען האַלז, בדייל און דל וועט מען דאָ ווערען.
 זי האָט שוין געוואָלט עטליכע מאָל צוגעהן צו בלומעלע'ן ניט
 לאָזען פּערקויפּען, — וועט דאָך ווייטער אַרויסקומען אַ חתונה. נור
 אָט קומען שוין אָן די אלטע שכורים מיט די פּיפקעלעך אין מויל.
 — קופּיעץ (סוחר) מיינער, וואו האָסטו דיך אוועקגעלעגט? —
 טענה'ט יענע.

מתתיהו חרון געהט צו זיינער צו, אַביסעל שכור'ערהייד קלאַפּט
 ער בלומעלע'ן אין רוקען: „הע, רודערסט היינט אין די כלים אַרום?“
 בלומעלע ענטפּערט ניט.

— ווייבער, צו צוועלף גראַשען אַ קופּקעלע, ווייבער, פיש אויף
 שבת! — קלימפּערט בלומעלע מיט די ברייטע קעשענעס פון שירץ.
 שרה פייגעלע האַלט עס שוין ניט אויס; קלאַפּט זי מיט די
 פּויסטען אין טיש: געוואָלד, בדייל הדל וועט מען דאָך ווערען! ...!

יעדער פון די שותפים האָבען אין געשעפּט אַריינגעלעגט צו
 זעכצען גילדען, שוין מיט אַ יאָהר 38 צוריק, און פון די זעכצען

גילדען האלט זיך נאך דאס געשעפט ביז היינטיגען טאג. נאך ניט שטענדיג לעבט מען גוט. אז עס קומט אמאל א שבת-צורנאכט און מען מאכט דעם חשבון, קומט טיילמאל ארויס א מחלוקת, — נור מעסערס צו געהמען, אבער דאס שותפות האקט מען ניט אָב. ווי אזוי? אז מען האָט שעפער בשותפות'דיגע, קאמערס בשותפות'דיגע, און היינט חזקות בשותפות'דיגע, בלייבט מחלוקת ביי מחלוקת און דאָס געשעפט געהט ווייטער.

נאָר די ווייבער, די ווייבער — זאָל נאָט דער איינציגער אָבהיטען. מען האָט איינע די צווייטע פיינד אויף טויט און לעבען און מען רעדט אויס איינע אויף די צווייטע, וואָס אין דער קאָרט שטעהט ניט, און קומט א שותף נאָך מיטאָג צו נאָסט צום צווייטען אַרײַן, איז איהם די שותפ'טע מכבד מיט א גלעזעל יום-טוב'דיגען ווישניק, און גיט א מאָך אזוי הינטען אַרום צו שטעכען די שותפ'טע:

— זאָל דער מחותן פּערזוכען. אין דער היים האָט ער דאָס דאָך ניט. ווי האָט די מחותנת'טע צייט ווישניק צו מאַכען?
 נאָר דאָך טרעפט זיך אמאל, אז די מחותנת'טעס און די שותפ'טעס מאַכען צווישען זיך שלום. דאָס טרעפט זיך ביי צוויי סבות: ביי א'שמחה, אָדער (אלעס ניט געדאַכט!) ביי א צרה; קומט אן אייניקעל צו, אָדער (זאָל נאָט אָבהיטען) קומט אן אייניקעל אָב, בעטען זיך די מחותנת'טעס איבער. יאָ, נאָך איינמאל אין יאָהר, דאָס איז ערב יום-כּפור ביי ליכט בענשען, פון דער הויילער הויט פּאַלט אַרײַן איין אידענע צו דער צווייטער און צוואוויינט זיך און מען צוקוישט זיך. אָבער עס קומט נור מוצאי יום-כּפור, קלאַפט איין אידענע אָן דער צווייטער אין לאָדען:
 — עס בלייבט ביים אלטען...

אין גאָמבינער'ס הויז וואוינט דאָס פּאַאר-פּאַלק — מתתיהו חרון מיט דער אידענע.

באַלד נאָך דער חתונה האָט מען זיך אין דער שטוב אַרײַנגעצויי גען און אזוי האלט מען זיך אָן איהר ביז'ן היינטיגען טאָג. אָט אין דער שטוב האָבען זיך די קינדער ערצויגען, אויסגעהאָדעוועט און דער-נאָך אין דער וועלט גענאָנגען: קיין אַמעריקא, קיין קאַנאַדא, קיין טראַנסוואַאַל, וואו איינעם האָט זיין מזל געטראָגען. דריי באַלקען האָט

די שטוב; דער מיטעלסטער, דער דיקסטער איז די „רבי'צין“, און די צוויי דינערע פון ביידע זייטען זיינען די „דין'טעם“. אויפ'ן נאָגעל, אין דעם מיטעלסטען באַלקען הענגט אַן אַלט הענגליכטער'ל בעקליידעט מיט אַ פּאַפּירענעם קליידעל, וואָס מען טהוט עס אָן יעדען ערב פּסח. אַ גאַנץ יאָהר וואוינען אין די „בלומען“ פון קליידעל די פליעגען און מעהרען זיך דאָרט און פּרוכפּערען זיך, און נעהמען איין דאָס שטיק בעלע מיט זייער זשומען, און דאָס קליינע הענגליכטער'ל קוקט זיך צו אַלץ צו, וואָס עס טהוט זיך אָב אין שטיבעל, און שווייגט, ווי אַ שטומע מוהמע. עס ווייסט פון אַלץ, הערט אַלץ און רופט זיך מיט קיין וואָרט ניט אָן... אין מיטען שטוב שטעהט אַ פּיערקאַנטיגער טיש, אין דעם טיש זיינען אויסגעקריצט פּערשידענע „היינעלעך“, „ציענען-וואָלף“, — אַ זכר פון די שפּיעלען אין חנוכה-נעכט. און אַ סוד וועל איך אייך איינדרוימען, אַז אַ שפּאַרינע איז דאָ אין טיש אין שופּלאָד אַרײַן, וואָס מענדעל לעבען (דער יונגער זוהן) האָט געמאַכט אין איהם, בעהאַלטע-נעהייד, כדי פון שופּלאָד געלד אַרויסצו'ננב'ענען יעדען פּרייטאָג צו נאַכט, ווען טאַטע-מאַמע שלאָפּען... אין אַ ווינקעל שטעהט אַן אַלטער אויווען, וואָס פּערנעהמט אַ דריי-פּערטעל שטוב. דער אַלטער „פּעטער“ איז שוין לאַנג אויסגעקיהלט געוואָרען אויף דער עלטער, נאָר די בעלי-בתים גערענקען נאָך זיינע גוטע יאָהרען. ווען מען האָט איהם אין אַ פּרייטאַג-צורנאַכט איינגעהייצט, האָט ער אַזאַ וואַרעמקייט פון זיך אַרויסגעלאָזען, נור דערשטיקט צו ווערען. און ניט איינמאָל האָט זיך געטראָפּען, אַז מתתיהו חרון מיט בלומעלע'ן האָבען גע'חלש'ט הינטער די דעקען פאַר הייסקייט. צווישען דעם אויווען און דעם אַלטער ליגען עפעס פּערשיעדענע חפּצים אָנגעלעגט: אַלטע זעלנערשע מונדירען, באַנדעס, פּאַסקעס און נאָך אזעלכע „חפּצים“, וואָס מען קען קיינמאָל ניט דערגרונטעווען. צווישען די חפּצים שטייגט אַרויס אַן אַלטע נעה-מאַשין פון תּרח'ס ציימען מיט אַ „קאַליער“ נאָך. די מאַשין איז אַן איבערבלייבעניש נאָך פון מתתיהו חרון'ס שניידעריי, מיט וועלכער ער האָט גענעהט פּויערשע מאַנטלען אויף די מערק (דאָס איז נאָך געווען איידער די קינדער זיינען אוועק קיין אַמעריקא און האָבען פון דאָרטען צעהן דאָלאַר יעדען חודש געשיקט). נאָר די מאַשין האָט אין זיך אַזאַ מאַשינעריי, אַז מען דאַרף אויף איהר אַרבייטען מיט די פּיס, און דרעהן מיט די הענד, און זי באַרבעלט אַזוי, ווי מען וואַלט אַן אָס

געשאַכטען... ביי ביידע ווענד שטעהען צוויי בעמען, און די בעמען זיינען אויפגעבעט מיט פּערינעס, — ניט מיט קיין פּערינעס, נור מיט איין פּערינע, וועלכע האָט געגרייכט ביז צום באַלקען, און וועלכע האָט אין זיך געהאט אלע פּעדערן פון די אלע גענז און קאמטשקעס, וואָס די אידענע האָט נור געשאַכטען פון צייט איהר חתונה אָן. דאָס איז געווען אַ פּערינע, פון וועלכער מען האָט אַרויסגעפומפט אויף אויסשטייער בעט־געוואַנד פאַר קינדער און אייניקלעך — און די פּערינע בלייבט אַלץ פּערינע. אָט אין די בעמען זיינען געבוירען געוואָרען די צוקינפֿ־טיגע בירגער פאַר אַמעריקא, קאַנאַדאַ, אַפריקאַ און וואו די וועלט האָט נור אַן עק...

ביי אַ פּוס פון איין בעט איז צוגעבונדען אַן אַלטע קאַץ שוין זיעבצעהן יאהר. מען וואָלט שוין געמעגט די קאַץ אויפבינדען, וואָלט זי אויך שוין ניט אַנטלאָפּען, נור אזוי קומט עס — אַ קאַץ דאַרף זיין צוגעבונדען ביי אַ פּוס פון בעט. איבער די בעמען הענגען צוויי בילדער, גענעראַלען, משונה'דיגע „נאַפּאַלעאַנען“. אין דעם שפּיעגעלע ביי אַ וואַנד שטעהען אַריינגעשטעקט די פּאַטאַגראַפיעס: מתתיהו הרוחן זיצט אויף אַ שטוהל און קוקט אין אַ ספר אַריין, און בלומעלע שטעהט נעבען איהם (די קינדער אין אַמעריקאַ האָבען פּערלאַנגט דורכאויס, אַז טאַטע־מאַמע זאָלען זיך אָבפּאַטאַגראַפירען), און אין דער צווייטער זייט שפּיעגעלע שטעהט אַריינגעשטעקט די אייניקלעכ'ס פּאַטאַגראַפיעס פון אַמעריקאַ: דריי אינגעלעך שטעהען אָהן היטלען און האַלטען ביכער אין האַנד. ביי דער טהיר שטעהט דער שראַנק, אונטערגעשפּאַרט מיט צוויי ציעגעל, און די שויבען־אַלמערלעך האַלב אויסגעקלעפט מיט פּאַפּיער. עס זעהט זיך אַרויס פון שראַנק אַ זילבערנער בעכער מיט אַן אַלטער בשמים־פּושקע (די ירושה פון עלטערן...) און אויפ'ן אַלמעריל — אַ פּאַאר נאַקעטע ספרים, און איינס אין מיטען מיט גרויסע אותיות אויפ'ן רוקען „מחזור“. אויפ'ן שראַנק צווישען די ספרים זעהט זיך אַ גרויסע פּלאַש, אַרומגעשטעלט מיט אַ גרויען בויגען פּאַפּיער, דאָרט שטעהט ווישניק. בלומעלע איז אַן אויסברענגערין און וויל זיך דורכ־אויס פיהרען, ווי די נגידים, און שטעלט אויך אָן ווישניק. קומט אַ שבת נאָכ'ן שלאָף, ווען דער אַלטער טהוט זיך אָן די בריילען און נעהמט זיך פאַר'ן גרויסען ברכי נפשי און עס קומט אַריין דער מחותן, האָט זי אַ הנאה צו דערלאַנגען צום טיש אַ גלעזעל ווישניק. דורכ'ן גאַנצען

יאהר שמעהט דער ווישניק און מען פערגינט זיך ניט צוצוריהרען צו איהם. עם קומט פאר פסח, האָט מען מורא, אז ער זאָל ניט איבער-בלייבען אין יום טוב, נעהמט מען זיך איהם אויסטרינקען. די אַלטע קענען זיך דאָך ניט פערגינען אין אַ גלאַטען וואַכענטאָג ווישניק צו טרינקען, בלייבט איבער אַ רעכט ביסעל צום כיעור-חמץ. קומט ערב פסח און בלומעלע זעהט ווי אַנטעק דער סטרוזש האַלט די פלאַש מיט'ן ווישניק און זופט פון איהם מיט'ן גאַנצען מויל, פלאַצט איהר שיער ניט די גאַל פאר עגמת נפש: געה, אַרבייט פאַר עשוי'ן...

אין געסעל וואו די פענסטער געהען אַרויס, שטעהט אַ פלומפ, צו דעם פלומפ קומען אָן די וואַסערטרעגער יעדען פאַרנאַכט מיט די קענדלעך נאָך וואַסער. אויף דער עלטער, אז די קינדער פון אַמעריקא שיסען די אַלטע אַ פאַר דאָלאַר וועכענטליך, האָט דער אַלטער די שניידעריי אַוועקגעוואַרפען, און זיצט אַ גאַנצען טאָג פאַר'ן פענסטער און קוקט אין גאַס אַריין צום פלומפעל. די אַלטע ביים אויווען שטריקט אַ זאָק. איהר פערדריסט עם, וואָס דער מאַן געהט אַרום לעדיג, כאָטש זי ווייסט, ער האָט ניט וואָס צו טהון. נאָך די פישלעך פאַהרט מענדעל, נור זי האָט שוין אַ מנהג צו מורמלען, פּרעטענזיעס צו האָבען אַזוי גלאַט אַינדער-וועלט-אַריין. דער אַלטער ווייסט פון דעם מנהג און מאַכט זיך גאָר ניט וויסענדיג.

— מאַנסבילען זיצען זיך ביים פענסטער מיט לעדיגע הענד. —
פאַלט זי אין מיטען העלען טאָג אָן אויפ'ן מאַן.
דער אַלטער ענטפערט ניט.

— מישען זיך אין אַלץ אַריין, וואָס געהט עם דיך אָן? — קומט זי אַרויף אויף אַנאַנדער ענין.

דער אַלטער רופט זיך גאָר נישט אָן.

דאָס קען זי שוין ניט פערטראַגען.

— מאַמע, מאַמע, האָסט מיר אַ מאַן געגעבען — וואָס האָט ער מיר דעם קאָפּ פערדרעהט, ליעבער וואָלט איך איבערגעבליעבען אַן אַלטע מויד אין טאַטענ'ס שטוב.

דעם אַלטען געהמט אַ געלעכטער אָן: זי האָט זיך דערמאָהנט אַ מעשה פון 62 יאָהר צוריק — האָסט דו געהערט?

— וויאָס אַפּשר אַהיים לויפען צו טאַטע-מאַמע קיין לענטשיץ?

קאַנסט עס, איך וועל דיר אסור חזיר נאַכלויפּען. — וויצעלט זיך דער אַלטער.

— אַלטער גזלן, רוצה, וואָס ביזט דו מיר געקומען מיין לעבען אוועקנעהמען?

דער אַלטער זעהט, אז עס געהט אין די גדולות אַרײַן, טהוט ער זיך אָן דעם אויסגעריבענעם פוטער און געהט אין בית־המדרש אַרײַן. אז ער קומט אַהײב, געפינט ער שוין דעם טיש געדעקט מיט'ן אַלי טען שניפּטיכעל, און דאָס יאִיכעל קאַכט זיך אין קיך (ער האָט עס גע־וואוסט, זי זאָגט נור אזוי, אָבער אין אמת'ן איז זי נישט אזוי שלעכט ווי זי מאַכט זיך).

ווייסט, האָבען זיך היינט הצקל און בערעל אין בית־המדרש גע־קרינט! — הויבט ער אָן, דער אַלטער, דערצעהלען אַ מעשה אין דער וועלט אַרײַן.

— אזוי, פאַר אַרענטליכע מענשען פאַסט עס, — שאַקעלט זי צו מיט'ן קאַפּ — וואָס דען האָבען זיי צו טהון? און דאָס אַלטע פאַר־פאַלק זיצען זיך ביים קליינעם אַלטען טי־שעל, ביי דער קליינער אַלטער לאָמפּ, און מען עסט זיך דאָס קליינע אַלטע יאִיכעל — און מען פּערגעסט פון אַלע גליקען פון פּריהער...

זיי האָבען געהאַט אַ זעהנ'עלע, האָט מען איהם גערופּען מענדעל־לעבען — איז דאָס געווען אַ בחור'ל פון דער „סאַמאַראַדנער“ חברה. דער טאַטע האָט איהם אַרויסגעוואַרפּען, די מאַמע האָט איהם אַבער בשתיקה אַרײַנגעשטעקט אַ פאַאר גראַשען, אַ העמד און דערגלייכען. די גאַנצע שטאדט האָט איהם געהאַלטען שוין פאַר אַ פּערפאַלענעם, האָט מען אָבער מענדלען פאַר אַ זעלנער גענומען. ער האָט אָנגעדיענט פיער יאָהר, און וואָס זאָגט איהר דערצו? מענדעל איז געוואָרען אַ לײַט ביי פּאַניען, אוועקגעוואַרפּען די ווייסע חברה און געהט יעדען שבת מיט'ן טאַטען אין דער חברה פישער דאוונען און קריענט טהײל־מאָל אַן עליה אויך, און מען הייבט שוין אָן מענדלען שדוכים צו רעדען. אַמאָל זיינען די שותפים געפּאָהרען צום טײַך נאָך פיש, די אַלטע האָבען זיך געזעצט ביים ברעג, און אויפ'ן שיפּעל איז געפּאָהרען מענדעל מיט צוויי גוים די נעצען אַרײַנגעלאָזען אין וואַסער. געוועזען איז עס אין אַ זומער־טאָג, מנחה־צײַט. אַ לײַכט ווינטעל בלאָזט און דאווענט

איבער'ן וואסער. דאָס וואַסער, אַביסעל צווייענט אין זיין ראָם, יאָגט אין כוואַליע אין די צווייטע אַרין. מענדעל ציהט מיט די מענשען דאָס נעץ פון וואַסער און וואַרפט די פישלעך אין טון אַרין, זיצען די אַלטע און רעדען צווישען זיך אזוי :

— ווייסט, דיין מענדעל איז געוואָרען אַ גאַנץ אַרענטליכער מענש, — רופט זיך אָן נאָטע וואָלף.

— ניט ווערטה קיין דרייער, — מאַכט מיט די הענד דער פאַטער דער אייגענער וואָס געווען.

— נו, נו, אַ גוטער יונג, וויל אַ גראַשען פערדיענען — וואַרפט נאָטע וואָלף אַ בליק צו מענדעלען, ווי ער ציהט דאָס נעץ פון וואַסער.

— ווייסט, דיין גיטעל איז אַן אַרענטליך קינד, אין דער מאַמען געראַטען. — רופט זיך אָן מתתיהו חרון.

— אַ, נישט ווערטה קיין דרייער, אזוי ווי די מאַמע, אזוי די מאַכטער.

— נו, נו, אַ גוטע מויד, אַרבייט אַ גאַנצען טאָג, ווי אַן עזעל, און שבת — אַ פערנגיגען אויף איהר צו קוקען.

די אַלטע שווייגען אַ מינוט און קוקען אין וואַסער.

דאָס שיפעל שווימט צו צום ברעג מיט אַ פולען נעץ פיש לכבוד שבת. מען ציהט דאָס נעץ פון שיפעל און מען לעגט די פיש אין די פעסער אַרין.

דערווייל ווערט נאַכט. אַ נאַכט אויפ'ן דאָרף, נאַכט צווישען בויער, פעלדער און וואַסער... ביים עק דאָרף שמעהט אַ קרעטשמע; געהען די אַלטע דאָס האַרץ זיך דערכאַפּען. מען דערלאַנגט בראַנפען צום טיש מיט אַ צוויי זעמעל. מענדעל שמעהט אין אַ ווינקעל ביים אוווען, נאָטע וואָלף גיט אַ ווינק צו איהם :

— מאַך, מענדעל, די ברכה !

מענדעל געהט דאָס גלעזעל אין האַנד אַרין און קלערט אַ מינוט. ער וויל זאָגען „לחיים“, שעמט ער זיך, עפעס אַן אַרענטליכער מענשע... נישט זאָגען — פאַסט דאָך אויך ניט. די אַלטע פערשמעהען.

— נו, לחיים, מענדעל, אַם ירצה השם חול המועד ! — קלאַפט איהם נאָטע וואָלף איבער די פלייצעס.

דערנאָך, אַז מענדעל איז אַרויס צו די פערד, מאַכט נאָטע וואָלף אזוי צו מתתיהו חרון :

— הער, גוטער ברודער!

— וואָס אזוינס?

— עך, שטעל אַ ניינציגער, מיר זיינען דאָך עפעס ניט פון היינט.
 וואָס געווען איז געווען. האָרף, גוטער ברודער, דיין בחור געפעלט
 מיר, געפעלט מיר, ווי איך בין אַ איד. אַ יונג וויל פערדיענען אַ גראַד-
 שען, אַ יונג מיט ביינער, ער געפעלט מיר. מען זאָגט מענדעל חזיר, —
 כאַפט זיי די באַלעריע, ווער איז בעסער געווען אין זיינע יאָהרען? מיר
 אודאי נישט (מתתיהו חרון שמייכעלט). נישט אזוי? שבת אויפ'ן
 זשאַכלינער וועג... געדענקסט, ברודער? — קיצעלט נאָמע וואָלף
 מתתיהו חרוני'ען.

— כ'געדענק, כ'געדענק. און וואָס ווילסטו?

— וואָס איך וויל? גאָר נישט וויל איך. דיין בחור וויל איך.
 אַ מויד האָב איך, ווי זי איז, איז זי, אבער מיין קינד איז זי, און ווער
 אַ יך בין — ווייסט דו איך. נישט קיין רב, נישט קיין דין, נור —
 אַ פישער. און אַ פישער ביזט דו אויך, און ווי די פישערס פיהרען זיך,
 פיהרען זיי זיך, און אונזערע קינדער וועלען אויך פישערס זיין מיט
 גאָטס הילף, און ווער עס וויל נישט, זאָל זיך אויפהענגען. ניב אַהער
 די האַנד.

— האָסט דו די האַנד.

און צוויי גרויע בערד האָבען זיך צוקושט.

אויף מאָרגענס, אַז בלומעלע האָט זיך געטראַפּען מיט שרה פייגע'ן
 אויפ'ן פיש-מאַרק, זיינען זיי איינע אויף די צווייטע אַרויפגעפאלען,
 האָבען זיך צוקושט און האָבען אָנגעהויבען צו וויינען, און דערמאָהנט
 די אבות. נאָמע וואָלף און מתתיהו חרון זיינען געקומען צוגעהן פון
 נאָם, און האָבען גערעדט אַביסעל פון וועג...
 און נאָך דעם שבת איז מענדעל מיט גיטלען איבער'ן געסעל
 געגאנגען שפּאַצירען, און „די שונאים האָבען געזעהן און די גאל האָט
 זיי געפלאַצט פאַר עגמת-נפשׁ“...

עס איז אַוועקגעגאנגען אַ יאָהר, און אויפ'ן פיש-מאַרק איז צוגע-
 קומען נאָך אַ שטעל. מתתיהו חרון האָט אַביסעל אָבגעלאָזט פון זיינע
 קונים, נאָמע וואָלף פון זיינע קונים, און אַ טישעל איז געווען אַ טישעל.

אז מענדעל האָט חתונה געהאַט, איז ער געוואָרען באַמט אַן אַרענטליכער מענש. קומט פֿריה דאוונען אין חברה, זאָגט „גוט מאַרגען“ אַלטע מענשען אין גאַס, און שעמט זיך שוין ניט זאָגען „לחיים“ ביי אַ גלעזעל בראַנפֿען.

און אַ סוד וועל איך אייך איינרוימען: ער כאַפט זיך טיילמאַס אין אַ וואַכען־טאָג אין די חברה צום „ברעטעל“ אויך צו...

ביים וואָרקער מלמד איז די חברה קצבים און פישערס. פֿרייטאָג צורנאַכט צו דאוונען קומט מען נאָך אין די וואַכעדיגע קליידער — עס פֿאַסט ניט פֿאַר אַ קצב פֿרייטאָג־צורנאַכט אַנצוטהאָן זיך אין שבת־דיגען — און מען שמועסט פֿון דעם היינטיגען מאַרק. מענדעל אָבער זיצט שוין צווישען די עלטערע בעלי־בתים און מען שמועסט וועגען שטאַדטישע ענינים. קומט צו אַ יונג און רוימט מענדלען אין אויער אַריין: „פינף און צוואַנציג קאַפּיקעס אַ פֿונט פישלעך“... מענדעל מאַכט זיך ניט הערען. הויבט דער חזן אָן צו דאוונען, קוקט מענדעל אין סדור אַריין און זאָגט וואָרט ביי וואָרט. די יונגען, זיינע גוטע בריי־דער פֿון פֿריהער, מאַכען דאָס אַ געלעכטער פֿון איהם: „קוקט מיר אָן מיין אַרענטליכען מענש!“...

פֿאַר'ן עמוד שטעהט מרדכי קצב, אַן אַלטער גראַבער יונג, וואָס קומט תמיד פֿריהער פֿון אַלע, און כאַפט זיך צו צום ברעטעל. מענדעל איז איהם שטאַרק מקנא, נאָר ער ווייסט, אַז מרדכי וועט איהם ניט לאָזען צו דער עברי, לאָזט ער זיך בענגוגענען מיט דעם, וואָס שבת נאָכ'ן עסען ביי זיך אין דער היים געהמט ער דעם סדור אין האַנד אַריין און זאָגט גיטלען „שטיקעלעך“, ווי דער חזן זאָגט „הלל“ אָדער אַ „קדושה“ און מאַכט נאָך דעם חזן'ס טרעלען. הינטער'ן פענסטער ננב'ענען זיך אונטער חברה, און אַז מענדעל האַלט אין רעכטען מיטען, ניט מען אַ געה אין שטוב אַריין: „נו, נו, זאָג ווייטער“...

מענדעל פֿערשעמט זיך, שאַקעלט מיט'ן קאַפּ: גוט שבת.

מען ווייסט ניט, ווי אַרום דאָס איז געוואָרען, און מענדעל שטעהט שוין פֿאַר'ן עמוד פֿראַנק און פֿריי און איז מקבל שבת. קיינער לאַכט שוין ניט פֿון איהם, ביי קיינעם איז שוין קיין חידוש ניט; אַ איד איז אַ איד. נאָר, אַז דער אַלטער מתתיהו חרון האַרכלט זיך איין צו זיין קדיש זאָגען ביים דאוונען, פֿערטראַכט ער זיך אַ מינוט: ווער האָט

עס איהם אויסגעלערענט דאָס? — זיין מענדעל שטעהט פאר גאָט און רעדט עברי ווי אידיש־דייטש...

דער אַלטער דערמאָנט זיך אָן טויט, ווי זיין מענדעל שטעהט דערנאָך און זאָגט קדיש נאָכ'ן פּאָטער, און גאָט האָרכט איהם אויס און פיהרט דעם אַלטען גלייך אין גן־עדן — זיין מענדעל! ... און דער אַלטער איז געשטאָרבען.

וואָס איז דאָרט געוואָרען מיט איהם אויף יענער וועלט נאָך מענדעל'ס קדיש־זאָגען, ווייס איך ניט. איך ווייס נור, וואָס עס איז געוואָרען דאָ אויף דער וועלט מיט דער אַלמנה, וואָס דער אַלטער מתתיהו חרון האָט נאָך זיך איבערגעלאָזט.

זי האָט זיך איבערגעצויגען צום זוהן, צו מענדל'ען — געוואָלט אויף דער עלטער די אייניקלעך האָדעווען, — איז זי דאָרט געווען אַ גאַנצען טאָג. עס איז געקומען נאָכט, האָט זי זיך פערביינקט אַהיים צו איהר אין שטוב, וואו זי האָט אָבגעוואוינט 62 יאָהר, נאָך דעם אוווען, וואָס זי האָט אין שטוב איבערגעלאָזט, נאָך דעם פּלומפ, וואָס איז פאר'ן פענסטער, און די נאַרישע אידענע האָט אַ גאַנצע נאָכט ניט געקענט איינשלאָפּען: די ווענד זיינען איהר פרעמד.

אויף מאָרגען אין דער פריה האָט מענדעל געמוזט נעהמען דעם אַלטען שראַנק מיט'ן טיש און די אַלטע מאַשין מיט'ן קאַסטען און צוריק עס אוועקטראָגען אין איהר שטוב אַרײַן, וואו זי איז אָבגעזעסען נאָך 18 יאָהר, און האָט געקוקט דורכ'ן פענסטער'ס צום פּלומפ, וואו מען שעפט וואַסער. זי האָט זיך אַליין תכריכים אויפגענעהט און זיי פון צייט צו צייט זיך אָנגעמאַסטען און געקוקט אין שפיעגעל אַרײַן, ווי זי זעהט אויס אין זיי.

געלעבט האָט זי פון די 10 דאָלאַר, וואָס די קינדער האָבען איהר פון „הינטען“ אַהער געשיקט יעדען חודש, נאָך דאָך, אַ שותפ'טע צו די פישלעך איז זי נאָך ביז היינטיגען טאָג.

זי לעגט יעדע וואָך אין געשעפט אַרײַן 3—2 גילדען. אַמאָל פער־דיענט זי אַ צעהנער'ס, אַ מאָל לעגט זי צו אַ זעקסער'ס.

און אז מען פרעגט זי: „וואָס דאַרפט איהר נאָך מיט די פישלעך האַנדלען? אייערע קינדער שיקען דאָך אייך געלד פון אַמעריקאַ? ...“ ענטפערט זי: „ניט'ס נור אַ קוק — אַבלאָזען דאָס געשעפט פרעמדע — עס איז אונזער פּרנסה פון דור־דורות“...

מענשען און געמער

גאָלדע די פישערין האָט געוואוינט אין שכנות מיט אַנטאָניע יאַכטאָוונע אין דעם קליין־חורבה־דיגען הייזעל, וואָס איז אויף יענער זייט טייכעל, וואו די ווייבער וואַשען די וועש. איינע ווי די אַנדערע זיינען זיי שוין לאַנג אלמנות פון די מאַנען און פערלאָזטע פון די קינדער זייערע, וואָס זיינען זיך צופאַהרען אין דער וועלט.

גאָלדע'ס עלטערער זוהן, חיים קאַמאַשניק, איז אַמאָל אַהיים געקומען אויף הול־המועד פון לאָדז, וואו ער האָט דאָרט געאַרבייט איבער'ן זמן, און האָט זיך אין דער שטיל אָנגעהויבען צו סוד'ען מיט אַנטאָניע'ס זוהן, אַנטעק דעם סטאַליאַר. עס קומט נאָך יום־טוב, און דער יונג מאַכט זיך נאָך אַלץ ניט אין וועג צום מייסטער. נור ער דרעהט זיך שטוב־אין שטוב־אויס. די מוטער האָט שוין פערשלאָסען דאָס ברויט אין קאַסטען און קריעגט זיך מיט איהם. ערשט אין אַ שעהנער נאַכט זיינען די צוויי בחורים, חיים און אַנטעק, פערפאַלען געוואָרען. מען זוכט אַהין, מען זוכט אַהער — ניטאָ די בחורים. אין ים אַרין. די אידענע קריעגט זיך מיט דער גוי'ע, די גוי'ע מיט דער אידענע. די זאָגט: דיין זוהן האָט מיינעם אָנגערערט; די צווייטע טענה'ט פערקעהרט. אזוי איז עס געווען ביז אין אַ שעהנעם זומער־פריהמאָרגען. גאָלדע און אַנטאָניע שטעהען אזוי פאַר דער טהיר פון הייזעל, און שלאָגען אָן מיט אַ פערטעל מעהל דעם באַרשטש אויף אָנבײסען, און ריידען זיך איינע פאַר דער צווייטער דאָס האַרץ אויס:

— וואו קענען זיי איצט זיין?

— אין ים אורדאי דערטרונקען געוואָרען.

— האָרעווע אויף קינדער פאַר די פיש'ס צייהן!

— און אפשר לעבען זיי? פרואווט די אידענע מוטה צו האָבען.

— און אפשר לעבען זיי! — העלפט די גוי'ע אונטער.

— און אפשר זיינען זיי בעגליקט געוואָרען?

— און אפשר האָבען זיי שוין זייערע אייגענע פעלדער און הייזער?

- און נאך דער אָרעמער מאמע'ן אויף דער עלטער העלפען ?
 מיט אמאָל קומט צו געהן חנה'לע, די בריעה-טרעגערין :
 — גאָלדעלע, גאָלדעלע, גוטע בשורות זאָלען אייך ווערען אָנגע-
 זאָגט, עס איז דאָ אַ בריעה פאַר אייך !
 — פון וואָנען אַ בריעה ?
 — אַ בריעה מיט אַ שיפעל, פון יענער זייט ים.
 און זי האָט איהר איבערגעגעבען אַ בריעה-פּאַקעט. פאַר דער גו'ע
 איז אויך געווען אַ בריעה.
 זיי האָבען אויפגעריסען די בריעה, ערשט זיי נעהמען אַרויס צוויי
 פּאַטאַגראַפיעס. צוויי פּריצים מיט קאָפּעלושען, האַלטען שטעקעלעך אין
 איין האַנד און גיבען זיך אָב שלום-עליכם מיט דער צווייטער האַנד.
 די ווייבער קוקען אָן די פּאַטאַגראַפיעס. זיינען עס יא זיי, זיינען
 עס ניט זיי ? — דאַכט זיך, עפעס גאָר פּערשטעלטע.
 — מיין חיים, — כליפעט די אידענע אַרויס אַ געוויין.
 — מיין בלוט, מיין פלייש, — וויינט די גו'ע.
 אַז די ערשטע איבערראַשונג איז אַריבער, האָט מען גענומען
 בעטראַכטען די צוריק געפונענע קינדער.
 — מיין חיים האָט זיך גאַרנישט פּערענדערט, — זאָגט די
 אידענע.
 מיין אַנטעק אויך נישט.
 — קוק נור אָן די קייט אויף דער וועסט, מיט די הענדשקעס. ווי
 ער וואָלט זיין זונדעל'ס אַ קינד.
 — און זעהסטו, ווי מיינער טראַגט אַ צילינדער, ווי דער גראַף
 פּאַטאַצקי ?
 — הע, אידיש בלוט, צום שלעכטען האָט „דיינעם“ מיינער אָנגע-
 רעדט ?
 — אַז נישט חיים, וואָס פאַר אַן עצה וואָלט ער זיך געגעבען, —
 זאָגט די אידענע צו דער גו'ע.
 — איך ווייס נאָך ניט דאָס גליק, וואָס איז מיט איהם : ציערט
 זיך אין גאָלדענע קייטען, און אָן דער אַלטער מאמע'ן פּערגעסען.
 — מען דאַרף צו משה לעהרער געהן, ער זאָל די בריעה איבער-
 לייענען.
 ביידע ווייבער האָבען זיך אין די פּאַטשיילעס איינגעוויקעלט

און צו משה לעהרער געגאנגען מיט די בריעה. משה לעהרער האָט זיי פאָרגעלייענט, ווי די קינדער לאָזען הערען „פון זייער ליעבען געזונד, און דאָס נעמליכע ווינשען זיי צו הערען פון זייערע ליעבע עלטערען.“ דערנאָך שרייבען זיי, אז זיי האָבען אָן די אלטע מוטערס ניט פערגעסען. זיי האָבען גרויסע צרות איבערגעליטען, ביז זיי זיינען געקומען אויף אַ שטיקעל מדרגה. און זיי ביידע אַרבייטען אין איין וואַרשטאָט, און פערדיענען 15 דאָלאַר אַ וואָך, נור ניט שטענדיג איז פאָרהאָן אַרבייט, און זיי שיקען די מוטערס צו אַ פונט, און וועלען ווייטער אויף אָן זיי ניט פערגעסען. זיי ענדיגען די בריעה, אַז זיי זיצען אַ נאַנצע נאַכט און שרייבען די בריעה, נור אַט געהט שוין די לאַמפּ אויס, מוזען זיי די בריעה ענדיגען.

אין די בריעה זיינען געלעגען צוויי בלאַע שטיקלעך פאַפּיער, פאַר וועלכע ליבוש שפּילעטער האָט נאָך גרויס מיה אויסגעצאָהלט צו 7 רובעל מיט 50 גראַשען.

די ווייבער זיינען נאָך יענעם טאָג אויפ'ן בית-עולם געגאנגען אָנזאָגען זייערע מאַנען, אז די קינדער זייערע האָבען זיך צוריק געפונען, און האָבען אָן די אלטע מאַמעס ניט פערגעסען.

אזוי האָבען געלעבט די צוויי ווייבער אין שכנות אַ צייט מיט יאָהרען נאָך די מאַנען'ס טויט און אַ צייט מיט יאָהרען פאַר די מאַנען'ס טויט אין דעם קליינעם חורבה'דיגען הייזעל, וואָס שטעהט אויף יענער זייט טייכעל, וואו די ווייבער וואַשען די וועש. דאָס קליינע הייזעל איז אַריינגעקומען אין שותפות צו דעם איד און צו דעם גוי, איין גאָט ווייס עס נור ווי אזוי אַרום. געהערט, זאָגט מען, האָט עס צו אַ גלח, וועלכער האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך זעקס „קעפּ“, און אַז די „קעפּ“ האָבען זיך צוטהיילט, איז עפעס דעם אידען ביי אַ גוי געלד געקומען, האָט ער עפעס אָבגענומען איין חלק פון אַ „קאָפּ“, — גענוג, עס איז אויסגעקומען, אַז אַ האַלב הייזעל געהערט צום אידען. דאָס הייזעל האָט געדאַרפט אַ פייער-וואַנד, וואָרום דער רעגען, וואָס האָט זיך אַראָב-געגאַסען פון פייערשטיין'ס שפּייכלער, האָט גלייך אַראָבגעגאַסען אויפ'ן הייזעל'ס דעכעל, און דער רעגען האָט געבויגען די דינע ווענדטלעך אונטער זיך. דער גוי האָט שטענדיג געטענה'ט מיט'ן אידען, אַז דער איד זאָל קויפען מאַטעריאַל, וועט ער דערפאַר אַליין אונטערמויערען

דאָס ווענדט זיך. האָט דער איד „פונקט“ קיין געלד נישט געהאַט. און אזוי האָט זיך עס אָנגעשלאָפּט פון יאָהר צו יאָהר. דעם אידענ'ס חלק הייזער האָט שוין אויסגעצאָהלט נון זיינע צוויי טעכטער, וואָס זיינען דערנאָך אוועק מיט זייערע מאַנען, איינע קיין אַפריקאַ, די צווייטע אַזש קיין קאַנאַדאַ, — און דאָס הייזער איז אַלץ געבליבען אָהן אַ פייער־וואַנד.

דער גוי אָבער האָט זיך גענומען צייט און וואו ער האָט אין גאַס אַן איבעריגען ציגעל, אַן איבעריגען שטיין געפונען, האָט ער געבראַכט אַהיים צו שלעפּען. אַז עס האָט זיך געהאַט אָנגעזאַמלט אַ רעכט ביסעל ציגעל, האָט ער זיך אַליין גענומען פערמויערען זיין חלק פייער־וואַנד און האָט אָבגענוינט די רינע פון פייערשטיין'ס שפייכלער אויף דעם אידענ'ס חלק דאָך, אזוי, אַז עס איז געווען אַ רעגען, האָבען זיך די דינע ווענדטלעך פון דעם אידענ'ס שטוב געשאַקלט, און פון דאָך האָט אזוי גערונען, אַז מען האָט געמוזט אויף די בעטען, אויפ'ן טיש און שאַנק טעפּ, טעלער, בעקענע און שיסלען אונטערשמעלען, עס זאָל אין זיי דאָס וואַסער אַריינרינען.

נור אזוי בכלל האָבען דער איד און דער גוי צווישען זיך געלעבט אין שלום, געקריעגט זיך אין שלום. זיך געזידעלט און דערנאָך צוריק ווייטער חבר געוואָרען. אין שלום האָבען אויף געלעבט די גוי'ע מיט דער אידענע. פלעגט די גוי'ע געהן צו דער אַרבייט און האָט איבער־געלאָזט איהר קליינעם אַנטעק אין וויעג, און דער קליינער גוי האָט גע־מאַכט געוואָלדען דעם הימעל נור צו שפאַלטען, איז אַריין צו איהם די אידישע שכנה, וועלכע האָט דענסטמאָל געוויגען איהר היים'ען, און האָט איהם אויף די הענד גענומען און איהם געגעבען פון איהר ברוסט. דער קליינער חיים, וואָס זיצט אויף דער מוטער'ס צווייטער האַנד, ווערט אייפערזיכטיג, און דער קליינער איד מיט דעם קליינעם גוי הויבען אָן צו קוקען איינער אויפ'ן אַנדערען; אפשר האָבען זיי זיך שוין דענסטמאָל אָבגעשמועסט צוזאַמען די ריזע נאָך אַמעריקאַ צו מאַכען... איז פאַר אַ יום־טוב געקומען, פאַר אַ פּסח, למשל, אַז גאָלדע די פישערין האָט זיך פון שטוב אין הויף אַריינגעצויגען, און די קינדער, ווי די אינדיקעס, האָבען זיך צווישען די באַליעס אַרומגעוואַלגערט מיט אַ געוויין, מיט אַ געוואָלד, — האָט די גוי'ע דער אידענע'ס אַ קינד צו זיך אין שטוב אַריינגעכאַפט און געגעבען עס צו עסען פון איהר מיטאָג.

די אידענע פלעגט דערנאָך דעם קינד'ס מויל שייערען, רייבען און כשר'ן מיט הייסע שטיינדלעך, און דער יונג פלעגט דערביי מאַכען געוואַלדען ביז צום הימעל... איז ביי איינער דאָס קינד קראַנק געוואָרען, האָט עס די צווייטע אָבנעהיט, געלאָפּען צום פעלדשער, רפואות געבראַכט. אין נויט האָט איינע דער אַנדערער אַ גראַשען געלד, אַ לעבעל ברויט און אַ טראַפּען מילך געבאַרגט.

נור די געטער פון די צוויי שכנים האָבען ניט געקענט לעבען צווישען זיך אין שלום און האָבען אָנגעמאַכט גרויסע מחלוקת'ן צווישען די שכנים.

איז געקומען אַ יום־טוב פון איין גאָט, האָט עס דער צווייטער גאָט ניט געקענט דערליידען. למשל, אזוי אַ גאַנץ יאָהר, גאַרנישט, לעבט מען זיך אין שלום; קומט אָבער ביי דער גויל'ע אַ יום־טוב, די קריסטוס־נאַכט, און פון דעם גויל'ס שטוב איז אויפגעגאַנגען דער ריח פון זייערע ניין געריכטען, האָט די אידענע געדעהט מיט דער נאָז... און אז דער גלח איז געקומען מיט'ן הייליגען וואַסער „בעשווענצען“ די „פלאַצקעס“, האָט די אידענע די קינדער פערשלאָסען צו זיך אין שטוב און זיי ניט אַרויסגעלאָזט. אז די אידענע האָט דערזעהן דאָס אָבגעפרעגעלטע חזיר'ל, וואָס פון די אויגען־לעכער האָט גרינס אַרויס־געשטאַרט, האָט איהר אָנגעהויבען צו נודיען, און זי שפייט אַ גאַנצען טאָג.

— אַ, אַ יום־טוב ביי זיי! אזאַ שוואַרץ יאָהר זאָלען זיי מיר האָבען — פלעגט די אידענע זאָגען און אַ גאַנצען יום־טוב ניט ווייזען זיך דער גויל'ע פאַר די אויגען.

איז ווייטער געקומען אַ אירישער יום־טוב, אַ פּסת, און די אידענע האָט די פיש געקאָכט, האָט די גויל'ע די טהיר פּעהאַקט ביי זיך אין שטוב:

— זשידאָוסקי פאַרשיוואַ סוויענטאַ, סעניאַ זאַסמאַהטשילי.. און אז מען האָט געבראַכט די מצות, — האָט די גויל'ע איהרע קינדער אַריינגעכאַפט אין שטוב און די טהיר פּערשלאָסען.

און שבת אויף דער נאַכט, אז די אידענע האָט די פיש אויפ'ן טיש אַרויפגעשטעלט און די שבת־ליכט האָבען זיך געברענט, און איהר ברוד האָט זמירות געזונגען, האָט די אידענע דורכ'ן פּענסטער אַרויס־

געקומט, און דערזעהענדיג, ווי דער „גוי“ שלעפט די טאטשקע מיט זאמד און אין זאק ארומגעוויקעלט, פלעגט זי זיך אָנרופען צום מאן :
 — עס איז עפעס טאקע ביי זיי קיין שבת ניט. א אומה עפעס !...
 עס איז אַוועק א לאַנגע צייט. די שכנות האָבען זיך פּערעלטערט.
 די קינדער זייערע אין אַמעריקא, היים און אַנטעק, זיינען ווייטער
 ערנעז-וואו פּערפאַלען געוואָרען און האָבען אויפגעהערט צו שרייבען
 בריעף, צו שיקען פּאָטאָגראַפיעס און שטיקלעך פּאַפּיר, פאַר וועלכע
 דער שפּילעמער זאָל אויסצאהלען זיעבען רובעל מיט פּופּציג גראַשען
 די גוי'ע, אַזוי ווי די אידענע, האָבען ווייטער איינע דער צווייטער פּאָר
 געוואָרפּען. די זאָנט : „דיינער“ האָט מיינעם אָבנערערט, און די
 צווייטע טענה'ט פּערקעהרט.

נור דער אידענע'ס טייל הייזעל איז אינגאנצען איינגעלעגט געוואָר-
 רען אונטער דער רינע פון פייערשטיינ'ס שפייכלער. דאָס דעכעל איז
 געפאַלען אויף די פיער ווענדטלעך, וועלכע האָבען זיך געטרייסעלט
 און געשאַקעלט זיך צום איינפאַלען ביי דער לייכטעסטער בעוועגונג.
 דער קוימען פון אויווען איז אין גאַנצען צובראָכען געוואָרען, און דער
 רויך פון דעם אויווען פלעגט אָנפילען די גאַנצע שטוב. פון דעם האַלבען
 רובעל אַ וואָך, וואָס דער שותף און דער מחותן, ר' מתתיהו חרון, צאָהלט
 איהר אויס איהר טהייל ריוח (אַזוי איז שוין ביי זיי, ביי די פישערס,
 אַ מנהג, אַז מען צאָהלט דער אלמנה אַ טייל ריוח, כאָטש זי האָט אין
 געשעפט קיין געלד ניט אַריינגעלעגט, נור פאַר חזקה), קען זי קוים
 אויסקומען מיט ברויט און מילך, מיט אַ שטיקעל פּלייש אויף שבת, און
 דערפון צאָהלט זי נאָך צוואַנציג גראַשען אַ וואָך חנה'לען דער קרעמע-
 רין פאַר לייווענט אויף תּכריכים, אויף נאָך הונדערט און צוואַנציג
 יאָהר... מילא, זומער האָט זי געלעבט אין איהר טייל שטוב, ווי ווייט
 זי האָט געקענט. עס איז אָבער געקומען ווינטער. דאָס פּרעסטעל נעהמט.
 זאָל זי זיך אפּשר אַריינציהען צום שותף און מחותן ר' מתתיהו חרון,
 אַז בלומעלע די מחותנת'טע (אַ אידענע פון אַכציג יאָהר) זאָל פון איהר
 נקמה דערלעבען ? — געמוזט אָנקומען צו מיין טיש ! — איז איהר
 ניט געבליבען קיין אַנדער עצה נור איבערצואווינטערען ביי דער גוי'ע
 אין אַ ווינקעל שטוב. כאָטש אַ גוי'ע, „נור אַ גוטער שכן איז פיעל
 בעסער, ווי אַ ווייטער קרוב“.

די גוי'ע האָט זי צוגענומען מיט'ן גרעסטען כבוד, און האָט איהר

אָבגעגעבען דאָס ווינקעל ביים אויווען. קיין סך פון איהר שטיבעל האָט זי ניט געהאט וואָס איבערצוטראַגען. די ווינטערדיגע קאָלדרע, די צוויי שבת־לייכטערלעך, דאָס עלמעריל, די טערקישע שאַל מיט דער שבת־דיגער הויב און דאָס „קעסטעלע“.

האָט די אידענע געוואוינט אין ווינקעל שטוב ביים אויווען. אין צווייטען ווינקעל ביים פענסטער, איבער דער גוי'עס בעט, איז געהאַנגען אַ „הייליג בילד“, פאַר וועלכען עס האָט זיך אַ לעמפעל געברענט. די אידענע האָט מורא געהאַט אַהין צו קוקען אין דעם ווינקעל, וואו עס הענגט דאָס בילד. זי זינדיגט מיט די אויגען... אָט ווערט זי שוין בלינד... און דער קריסטוס־קאַפּ, וועלכער איז געווען אַרומגענומען מיט אַ שטעכענדיגען צווייגען־קראַנץ, האָט זיך איהר געדאַכט, שטעכט פון דער־ווייטען... דאָס אַלטע יום־כּפור'דיגע מחזור, א ירושה פון איהר מאַמען, וואָס זי האָט מיט זיך געהאַט, האָט זי אין טערקישען טויך איינגעוויקעלט, אַז די גוי'ע זאָל עס ניט זעהן, און אַז עס איז געקומען אויף דער נאַכט, צום קריאת־שמע ליענען, האָט זי פאַר איהר ווינקעל דאָס קעסטעלע אַניעדערגעשטעלט — אַ מין מחיצה געמאַכט, אַז דאָס קריסטוס־בילד זאָל ניט הערען איהר תּפילה...

מיט דער גוי'ע איז אויך דאָס זעלבע. עס איז געקומען אויף דער נאַכט און זי האָט געדאַרפט איהר געבעט מאַכען, האָט זי אָבגעוואַרט ביז די אידענע וועט שוין איינשלאָפּען, און האָט פּערשטעלט איהר טייל ווינקעל, אַז די אידענע מיט איהר גאָט, וואָס זי האָט דאָרט אין קעס־טעלע, (דאָס מחזור, וואָס איז אַרומגעוויקעלט אין טערקישען שאַל) זאָל הלילה ניט דערהערען אַ וואָרט.

עס איז געקומען דער ערשטער פּרייטאָג־צור־נאַכט. די אידענע האָט זיך גענומען אָנגרייטען צום לייכט־בענשען אין איהר ווינקעל. זי האָט אַ מיטטוועל אויסגעשפּרייט איבער'ן קעסטעלע, — האָט אויס־געשטעלט איהרע צוויי לייכטערלעך, לייכט אַריינגעשטעלט, האָט זיך אָנגעטהון אין די שבת־דיגע הויב, און האָט זיך גענומען זאָגען די תּחינה. דער גוי'ע האָט עס אין האַרצען שוין פּערדראַסען, — ביי איהר אין שטוב מאַכט מען אַ אירישען יום־טובּ. דאָך אַרויסווייזען וועט זי דאָס ניט. נאָר זעהענדיג, אַז די אידענע דאווענט פאַר איהר גאָט האָט זי זיך פאַר'ן „הייליגען בילד“ אַניעדערגעקניעט און האָט אָנגעהויבען זיך צו „מאָדליען“ פאַר איהר גאָט און אין האַרצען זיך געשלאָגען... די

אידענע האָט עס ניט געקענט אַריבערטראָגען: פונקט ווען זי בענטש איבער די ליכט.

נאָכ'ן ליכט־בענטשען האָט די אידענע זיך אַ חלה אַוועקגעלעגט אויפ'ן טיש, מיט אַ טעלערעל פּישלעך, וואָס אַ שכנה שיקט איהר אַריין אויף יעדען שבת.

די גוי'ע האָט זיך שוין געהאַט אויפגעהויבען פון הייליגען בילד און איז צוגעגאַנגען צו דער אידענע'ס טישעל. די אידענע האָט זי מיט פּישלעך מכבד געווען, האָבען זיי ביידע געגעסען און געשמועסט פון פּערשיעדענע זאַכען.

אין שטוב איז גענוג וואַרעם געווען. די גוי'ע האָט שטאַרק דעם אויווען געהייצט אויף שבת פון דער אידענע'ס וועגען; די ליכט האָבען געברענט אויפ'ן טישעל, און אין צווייטען ווינקעל איז דאָס לעמפעל פאַר'ן „הייליגען בילד“ פּערלאָרען געוואָרען אין האַלבען שאַטען. די ווייבער זיינען געזעסען, האָבען פאַמעלעך די פּישלעך געגעסען, אַז זיי זאָלען קיין ביינדעל ניט אַראַבשלינגען, און האָבען פאַמעלעך געבאַלבעט וועגען פּערשיעדענע זאַכען, לשון־הרע אויסגערעדט אויף שכנות, ביז עס איז צורייך געקומען וועגען זייערע קינדער דאָרט ווייט. האָבען געקלערט, וואו זיי זיינען אַהינגעקומען, וואָס עס טהוט זיך מיט זיי.

— וואו קענען זיי איצט זיין? — פּרעגט די גוי'ע.

— אין ים אורדאי דערטרונקען געוואָרען — ענטפּערט די אידענע.

— האָדעווע אויף קינדער פאַר די פּיש'ס צייהן — וויינט די גוי'ע.

— און אפשר לעבען זיי? — פּערלירט די אידענע דעם מוטה ניט.

— און אפשר לעבען זיי? — העלפט די גוי'ע אונטער.

— און אפשר זיינען זיי בעגליקט געוואָרען? — וויל האָפען די

אידענע.

— און אפשר האָבען זיי שוין זייערע אייגענע פּעלדער און

הייזער — געהט די גוי'ע ווייטער.

— גאָט וועט העלפען — איז מבטיח די אידענע.

— גאָט וועט ניט פּערלאָזען — העלפט אונטער די גוי'ע.

און זיי פּערגעסען איין מינוט, וועלכער גאָט, צי דער דאָ ביי די

שבת־ליכטלעך, צי יענער דאָרט אין פּערנעבעלטען ווינקעל, און זיי

ווערען איינגעשלאָפען מיט גאָט'ס נאָמען אויף די ליפען און מיט

בטחון אין הארצען אויף דעם קליינעם קעסטמעלע, וואָס איז פּערשאַטען מיט ביינדלעך פון פּיש און ברעקלעך פון דער חלה...
 אין דעם קליינעם שטיבעל האָבען צוויי נעטער געצאָנקט — די קליינע שבת-ליכטלעך ביים טישעל און דאָס קליינע לעמפעל פאַר דעם „הייליגען בילד“, און זיי זיינען אין דער-שטיב, אין דער-שטיב אויסגע-
 גאַנגען.... אַלעס איז געגאַנגען זיך שלאָפען לעגען, און איז איינגע-
 שלאָפען אין דער טונקעלער וואַרעמער נאַכט פון פּרייטאַג-צור-נאַכט....

א ה י י ם

1.

זבולון מאיר גערענקט נאך פון דער היים דער באַבע'ס קאסטען, וואָס שמעהט צווישען דעם טאטענ'ס און דער מאמע'ס בעט. דאָרט פלעגט זיך זבולון מאיר בעהאַלטען, ווען דער פאָטער האָט איהם געוואָלט שלאָגען. מיט שרעק פלעגט ער אַרויסקוקען פון דאָרט אויף דעם שפינכעוועבטען באַלקען און אויף דאָס קליינע פיערעקעדיג פענסטערל מיט די צובראָכענע שויבען, וועלכע זיינען מיט אַן אַלט טוך פערדעקט — ער געדענקט, ווי די טראַלטען פון דער טוך זיינען ווינטער פער- פרוירען אין דעם אייז, וואָס ליגעט אַרום די רעהמען. אויף דעם טוך ליגעט דאָס לאַקשען-ברעט, כדי דער ווינד זאָל דאָס טוך ניט אוועק- שארען.

די מאמע איז קיינמאָל אין דער היים ניט געווען — אַ וועשין איז זי, פלעגט זי תמיד פריה אוועקגעהן צו דער אַרבייט, איידער זבולון מאיר האָט נאָך די אויגען געעפענט, און אויף דער נאכט קומט זי תמיד אַהיים זעהר מיער, זיפצט אויפ'ן בעט און עטהעמט שווער. זבולון מאיר פלעגט זיך צו איהר צורוקען, גלעטען זי, ציהען ביי דער שירע, און שטום קוקען אויף איהר. טיילמאָל ענטפערט איהם די מוטער מיט אַ ליבעליכען בליק אָב, זי גיט איהם צוריק אַ גלעט מיט דער האַנד אויף זיין באַק; טיילמאָל אָבער אַז זי איז שלעכט אויפגעלעגט שטופט זי איהם פון זיך אוועק, און לעגט זיך שלאָפען.

געקאכט האָט די באַבע, און מיט איהר קריעגט ער זיך תמיד. זי פער'מסר'ט איהם פאַר דעם פאָטער, אַז ער וויל איהר קיין וואַסער ניט ברענגען, אַ בינטעל האַלץ צוהאַקען אָדער אַזוי אין אַ שליחות געהן.

ביז אכט יאָהר איז זבולון מאיר ביי'ם פאָטער געווען און האָט צוליבע גענומען דעם פאָטער'ס קלעפּ, די באַבע'ס שילטען פאַר דעם

ברויט מיט די קארטאָפֿלעס, וואָס ער פֿלעגט, אין דער שטיף, ווי אַ הונד, אַוועק'גנב'ענע.

הויבט די זונן אָן צו שיקען דורך דאָס קליינע פענסטער'ל איהרע וואַרעמע שטראַהלען נאָך דעם לאַנגען, טרויעריגען און וויסטען ווינטער, ווייסט אויך זבולון מאיר, אַז דער זומער איז געקומען, לאָזט ער זיך אין דער שטיף פון שטוב אַרויס און קומט אין גאָס אַרײַן. ער זעהט זיך מיט וועלוועל באַק, לייביל פּשאַרעק, וועלכע פֿלעגען נאָכ־לויפען נאָך פּוהרען קויהלען און אַראָככאַפען שטיקער קויהל. לייביל פּשאַרעק האָט געהאַט אַן אונטערגעשלאָגען אויג פון אַ שטאַרקען שמיץ, וואָס אַ פּוהרמאַן האָט איהם געגעבען מיט דער בייטש.

זיי האָבען זיך מיט איהם שטאַרק געפּרעהט. זיי האָבען איהם געקענט נאָך פון דעם פּאַר־אַיִאָהריגען זומער, האָבען זיי איהם מיט־גענומען און אַרומגעשלעפט מיט זיך אַ האַלבען טאָג. עס האָט איהם זיך אויך איינגעגעבען אַראָכצוכאַפען אַ שטיק קויהל, — ער האָט דאָס צוגעלעגט צו זייערע שטיקער קויהלען, וועלכע זיי האָבען בעהאַל־טען הינטער דער בריק, וואָס איז אויף דעם קראַשענוויצער וועג. זבולון מאיר'ן האָבען זיי איבערגעלאָזט, אַז ער זאָל אַכטונג געבען אויף די קויהלען — דערפאַר האָבען זיי איהם צוגעזאָגט אַ חלק אין פּערקויף — און זיי האָבען זיך ווייטער נאָך די פּוהרען נאָכגעלאָזט.

דערנאָך זיינען זיי די קויהלען געגאַנגען פּערקויפען, קריגען זיי דריי גילדען, זבולון מאיר בעקומט צעהן קאָפּיקעס פאַר זיין טייל און איז גליקליך.

קומט ער אַהײַם. די באַבע פּאַלט אויף איהם אָן :

— שמד'ניק, אַ קרענק זאָל דיך כאַפען, וואו ביזטו געווען אַ נאַנצען

טאָג ?

— עסען גיב מיר, — ענטפּערט ער איהר אָב.

— קרענק וועל איך דיר געבען, — בעקומט ער אַן ענטפּער.

און זבולון מאיר לאָזט זיך צום שענקעל און כאַפט זיך צום ברויט, די אַלמע וויל עס איהם אַרויסרויסען, ער גיט איהר אַ שטופּ, זי פּאַלט אום, און הויבט אָן שרייען.

— אויף טויזענד שאַק כּפּרות דאַרף איך אייך שוין — האָט

זבולון מאיר אַ געשריי געטהאָן אַרויסלויפענדיג פון שטוב.

אין גאס איז פרעהליך, די ליכטיגע זונן שיינט — צעהן קאָפּיקעס
האָט ער אין קעשענע און איהם איז גוט.
עס קומט אָבער פאַרנאַכט, אַ קאַלטער ווינד בלאָזט.
— וואוהין געהט מען נעכטיגען? — טראַכט ער זיך, — אַהיים
בשום אופן ניט.
נאָר באַלד טרעפט ער לייביל'ן מיט וועלוועל'ן, ער דערצעהלט זיי
זיין זאָרג.

— אַ געשעפט האָסטו, וועסט מיט מיר נעכטיגען אין בית-המדרש,
זאָגט צו איהם וועלוועל. — דער גאַנצער קאַסטען „שמות“ אין מיין.
אין בית-המדרש האָט זיך זבולון מאיר'ן ניט געגלוסט צו נעכטיגען.
ער האָט מורא געהאַט, טאָמער וועט דער פּאָטער איהם דאָרט זוכען.
מיטגענומען האָט איהם מיט זיך לייביל אין ר' ישכר בער קצב'ס
שטאָל אַרײַן. ביינאַכט איז עס געווען. זיי האָבען זיך דורך דעם טרײַ-
קענעם רינשטאַק הינטער'ן פלייט אַרונטערגעלאָזט, דערנאָך האָבען זיי
ביידע אַרויפגעקלעמערט אויף דעם קליינעם פלייטעל, וואָס שמעהט
ביי'ם שטאָל; פון דאָרט האָבען זיי זיך אַרײַנגעכאַפט אין אַ בוידעם-
לאַך.

— האַלט דיך אָן אָן דראַנג און לאָז דיך אַראָב, — שרייט צו
איהם לייביל. זבולון מאיר איז אָבער ניט גוט געניט געווען, איז ער
אַראַבגעפאַלען און האָט זיך צוקלאַפט.
דאָך האָט ער גאָר ניט געשריען און איז געבליבען רוהיג ליעגען.
— האָסטו דיר אַ שטאַרקען קלאַפּ געגעבען, זבולון מאיר? —
פרעגט איהם לייביל.

— דאַכט זיך אַ בײל — ענטפערט אין דער שטייל זבולון מאיר.
— וואַרט, איך וועל דיר איהם איינקוועטשען, — זאָגט לייביל,
און שפּאַרט אַרויף אויף איהם זיין האַנד און קוועטשט זבולון מאיר'ן
דעם שטערען.

— שוין גענוג, עס טהוט וועה — ענטפערט יענער.
— נאָ דיר אַ בינטעל היי, לעג דיך אויף יענער זייט, קאָרטשע
אייזן רי פיס, אַז דער אָקס זאָל דיר קיין דריק נישט געבען, — וואַרענט
איהם זיין חבר.

זבולון מאיר איז געלעגען אויפ'ן בינטעל היי, וואַרעמער איז
איהם געווען אין שטאָל, ווי אין דער היים אין קעלער, און געקלערט

האָט ער ביי זיך, פאַר וואָס ער איז שוין לאַנג אויף דעם פּראָיעקט ניט געפּאַלען.

אויף מאָרגען פּריה האָט איהם אויפגעוועקט אַן עמער קאַלמ וואַסער, וואָס ישכר קצב האָט אויף זבולון מאיר'ן ארויפגעגאַסען, ווען ער האָט איהם געפונען אין זיין שטאַל.

זבולון מאיר כאַפט זיך אויף, קוקט זיך אום, ווייסט ניט וואו ער איז. נאָר באלד איז ער צו זיך געקומען, האָט זיך אויפגעהויבען און איז אַנטלאָפּען.

אַזוי האָט זיך זבולון מאיר ארויסגעכאַפט פון טאַטענ'ס רשות און איז געוואָרען אַ גאַסען-יונג.

ער האָט גאַנץ גוט געוואוסט, אַז עס וועט נאָך איהם קיינער ניט בענקען, און אַז איצט איז ער איינער אליין. אריינטרעטענדיג אין לעבען, האָט זבולון מאיר אָנגעהויבען טראַכטען וועגען אַ תּכּלית אויף שפּעטער. נאָכלויפּענדיג נאָך די פּוהרען קויהלען — קלערט ביי זיך זבולון מאיר, אַז דאָס איז קיין געשעפט ניט, אַז מען מוז וועגען עפעס אַנדערש קלערען.

און געפּאַלען איז ער אויף אַ געדאַנק: ער וועט אַראָב צו דער באַהן און ווערען אַ פעקעל-טרעגער.

אויף די שמיץ פון די בעלי-עגלות בייטשען און די קלעפּ פון דעם זשאַנדאַר'ס שווערד האָט ער ניט געקוקט — צו קלעפּ איז ער געוועהנט געוואָרען פון זיין קינדהייט אָן.

און זבולון מאיר קומט אַראָב צום באַהנהויף. די בעלי-עגלות זיינען איהם מכבד מיט דער בייטש — זבולון מאיר שטעהט אָבער און וויל ניט אָבטרעטען, ער רייסט אויס דאָס פעקעל פון פּאַסאַזשיר'ס האַנד און לויפט פּאַראוים אַהיים.

עס האָט ניט לאַנג געדויערט, די אַלטע פעקעל-טרעגערס זיינען מיט איהם געוועהנט געוואָרען, מיין זבולון מאיר האָט שוין אָנגעהויבן בען אליין אוועקיאַגען פּרישע, וואָס זיינען אַראָבגעקומען צום באַהנהויף. און זבולון מאיר האָט זיך געפּיהלט גאַנץ צופּריעדען — טאַקע דאָס פערדיענסט איז ניט זעהר גרויס — אַ גילדען אַ טאָג, נאָר אויף ברויט איז עס גענוג, און מען דאַרף פאַר קיינעם קיין מורא ניט האָבען. נאָר קוקענדיג אויף די חברה שמייסערס — מיט זייערע לאַנגע שטיוועל, ווי זיי זיצען פון פּאַרענט, האַלטען די בייטשען און שמייסען

די פערד — האָט זיך זבולון מאיר'ן דורכאויס פּערגלִוסט צו ווערען אַ שמייסער.

„אַ שמייסער — טראַכט ער ביי זיך — איז עפעס גאָר אַן אַנדער זאָך. איך פּאָהר מיר, מען כאַפט אַ פּאַרשוינדעל אונטערוועגס, מען פּערד דיענט אַ פּערציגער, אַ צוויי גילדענעם אָהן בעל־הבית וויסען — עס איז גאָר אַן אַנדער לעבען.“
ווי אזוי אָבער ?

און זבולון מאיר כאַפט זיך דערווייל צו צו נאָטע זשאַכלינער'ס וואָגען. גלייך ווי נאָטע קומט נור צופּאָהרען, זבולון מאיר איז שוין דאָ, העלפּט די פּערד אויסשפּאַנען, לויפט נאָך אַן עמער וואַסער, נאָך אַ בינטעל היי, שיט אַן פּאַר די פּערד האָבער און ליענט אויפ'ן וואָגען ביז צו דעם צווייטען צוג.

די שמייסערס וויסען זיין מייז, פּראַווען זיי איהם פּעריאָגען מיט דער בייטש. עס העלפּט אָבער גאָר נישט, זבולון מאיר נעהמט אַלעס צוליעב.

נאָטע פּלעגט איהם דערפּאַר ערלויבען מיט די פּערד געהן צום וואַסער, באַדען זיי, אַמאָל איהם לאָזען אַליין צו דער באַהן אַראָב פּאָהרען...

אָבער ניט דאָס מיינט זבולון מאיר.

דערווייל רוקט זיך אָבער צו דער ווינטער, דער הימעל איז פּערד כּמאַרעט, עס זיינען נאָכאַנאַנד קאַלטע ווינטערס, און די קעלט בלאָזט איהם אַריין דורך די לייכטע צוריסענע מלבושים. די שטיינער זיינען געפרוירען און די נאָקעטע פּיס קענען אויף זיי ניט שטעהן. אמת, די הויט פון די פּיס איז זעהר דורכ'ן זומער פּערגרעכט און פּערשטיינערט געוואָרען אזוי, אַז ניט אזוי גרינג וואָלט אַפּילו אַ טשוואַק פון דער וואַנד אָדער אַ שפּיצגיגער שטיין פון דער ערד זי דורכגעלעכערט אָדער פּערוואַונדעט, אָבער דאָך איז עס מענשען־פּלייש און די שטיינער זיינען געפרוירען.

שטעהט ער אויף דער גאַס, איין פּוס האַלטענדיג אויף דעם צווייטען, און ציטערט פון קעלט.

אהיים אָבער וויל ער בשום אופן ניט געהן.

נאָר אַז עס איז געקומען דער ערשטער שנעע, און ער האָט געזעהן, אַז עס איז קיין ברירה ניטאָ, איז ער אוועק אַהיים.

דער פאָטער זיינער איז אָבער שוין געוועהנט געווען אָהן איהם, זבולון מאיר קען זיך זיין ברויט שוין אַליין פערדיענען, האָט ער איהם ווייטער אין גאָס געשיקט, נאָר אויף דער נאכט, ווען די מוטער איז אַהיים געקומען און האָט איהם געפונען ליגען אין פאָרהויז און וויינען — האָט זי איהם אין שטוב אַריינגענומען, אויסגעבעט איהם ביים אויווען, און געגעבען איהם עסען.

א גאַנצע נאכט האָט זי זיך מיט דעם מאָן געקריענט איבער איהם. זבולון מאיר אָבער האָט שוין ניט געקענט אַריבערטראָגען דאָס אונטערטהעניגקייט... מען דאַרף זיך איבער איהם קריגען... ניין, האָט ער ביי זיך בעשטימט.

אויף מאָרגען איז זבולון מאיר אַראָב אין שנעע צו דער באַהן. דערזעהנדיג נאָטע'ן, איז ער צוגעגאַנגען צו איהם.

— ר' נאָטע — האָט ער אָנגעהויבען — נעהמט מיך מיט אין אייער שטערטעל בחינם, נור בלויז פאַר עסען און נאכטלענער.

— איך ווייס ניט, אויב דו ביזט עס ווערטה, — האָט נאָטע איהם געענטפערט.

זבולון מאיר האָט אויף איהם געקוקט.

— נאָר איך ווייס — האָט אויסגעלאָזט נאָטע — קראצענדיג זיך אין קאָפּ, — איך וועל פּרוּאווען, פאָהר מיט.

זבולון מאיר האָט איהם גאָר נישט געענטפערט, נאָר געקוקט אויף איהם. געקוקט אויף די פּערד און געשמייכלט.

פאַר'ן אוועקפאָהרען איז ער אַריין אין קעלער זיך געזעגענען.

קומט ער אַריין און געפינט קיינעם ניט און אויף אַ צוואַק, אויפ'ן וואַנד, הענגט אַ פּאַאר שטיוועל.

זבולון מאיר קלערט עפעס, און מיט האַרצקלאַפּונג כאַפט ער די שטיוועל און לויפט אַרויס, מיטנעהמענדיג מיט זיך אויף דאָס אָנגע-הויבענע ברויט, וואָס איז געלעגען אויפ'ן טיש.

אין דער טהיר האָט ער געטראָפען די באַבע'ן, יענע האָט עפעס פּערשטאַנען און אָנגעהויבען שרייען. נאָר זבולון מאיר איז שוין לאַנג ניט געווען.

אויפ'ן וועג איז ער אַריין אין זונדעל דעם גביר'ס קיך, וואו די מאַמע זיינע וואַשט דאָרט. נאָר דערזעהנדיג איהם, האָט די מוטער

איהם פון דאָרט מיט אַ שטיק האַלץ אַרויסגעיאָגט. — וועניג האָב איך
אייך, בענקערטעס, אין דער היים, דאַרף איך אייך דאָ נאָך ביי דער
אַרבייט, — האָט זי געשריען.

און ער, שטעהענדיג הינטער דער טהיר, האָט אַריינגעשריען אין
קיך אַריין :

— מאמע, בלייב געזונד, איך פאָהר אוועק.

די מוטער האָט געמיינט, אז ער זאָגט דאָס זי צו רייצען, האָט זי
איהם געענטפערט:

— פאָהר און צוברעך הענר און פיס.

שפעטער, אז די מוטער האָט אַרויסגעקוקט דורך דעם פענסטער
און געזעהען, ווי דער שניי דרעהט, האָט זי זיך עפּיס דערמאָהנט, און
געקרעכצט:

— האָטש איהם אַ טיכעל מיטגעגעבען, אזעלכע וועטער'ן.

אַרויספאָהרענדיג פון דער שטאָדט, וואָרפט זבולון מאיר אַ בליק
אויף דאָס לעצטע הייזעל, וואָס שטעהט הינטער דער שטאָט — און נע-
קוקט האָט ער, אזוי ווי געוואָלט זאָגען: בלייב געזונד.

ביי נאַכט איז ער אַריינגעקומען אין שטעדטיל. נאָטע'ס ווייב האָט
איהם עסען געגעבען — און געגאָנגען נעכטיגען איז ער אין שטאָל.
ליגענדיג אזוי אין שטאָל אויף דער היי — האָט זבולון מאיר נישט
געקענט איינשלאָפּען — (אויף אַ ניי געלעגער גלוםט זיך נישט צו שלאָפּ
פען). עפּיס האָט איהם דאָס האַרץ געקלעמט נישט וויסענדיג אַליין
פאַר וואָס.

פון אַ שפּאַלט שיינט אַריין אַ בלאַסער שיינ פון אַ נאַכט-לאַמ-
טערנע. פּלוצים הויבט ער זיך אויף, געהט צו די פּערד, ער דערלאַנגט
אַ גלעט מיט דער האַנד אויפ'ן פּערד'ס האַלז. דאָס פּערד הויבט אויף
דעם קאָפּ, גיט זיך אַ שאַקעל און צוהירושעט זיך אויף אַ קול — ברדרר.
דערנאָך איז ער צוריק צו צום בינטעל היי — און מיט דעם
געדאַנק, אז גאַנץ לאַנג, גאַנץ לאַנג וועט איהם די שטאָל זיין פאַר אַ
היים, און די פּערד פאַר ברידער, האָט ער דאָס בינטעל היי צו זיין
האַרץ צוגעדריקט און איז איינגעשלאָפּען.

.2

זבולון מאיר איז ביי נאָטע'ן שוין א גאנצער פריץ. ער קריגט צו עסען, צו טרינקען, אויף אלע פסח א זומערדיגען קאָסטיום מיט א פאָאר קאמאשען, און אויף סכות א ווינטערדיגען קאָסטיום מיט א פאָאר שטיוועל, מיט לאנגע כאָליאוועס.

זבולון מאיר איז צופריעדען, דערהויפּט איז ער צופריעדען מיט זיין קניפעל, וואָס ער מאכט פון די פאסאזשירען, וועלכע ער נעהט אויף אויפ'ן וואָגען הינטער דער שטאָרט אָהן דעם בעל־הבית וויסען. אין דעם שטעדטעל איז ער געוואָרען א גאנצער היימישער, א וואוילער־יונג, אלע שבת קומט ער זיך צוזאמען מיט נאָך בחורים און די ענסט־מיוילעך, און מען טאנצט, און מען לעבט. ווער ווייסט, צי זבולון מאיר וואָלט נאָך אַמאָל געדענקט עפעס פון דער היים, ווען עס מאכט זיך ניט אַמאָל אזא מעשה :

אַמאָל, ווען זבולון מאיר איז געווען אין ק. אויפ'ן יאָרד, געהט ער אזוי אויפ'ן פערד־מארק, בעקוקט זיך א שימעל פאר זיין אַלמען, ניט ער א קוק, זעהט ער, עס שטעהט עפעס א איד און דינגט עפעס וואָס ביי א פויער.

געהט ער צו נעהנטער, קוקט, — דאכט זיך, זיין טאטע. יא, אזוי פערעלטערט געוואָרען — די גאנצע באָרד איז שוין ווייס. — גוט מאָרגען, טאטע, וואָס מאכסטו עפעס ? דער פאָטער קוקט זיך אום : זבולון מאיר ! — זבולון מאיר, וואו ביזטו ? וואָס מאכסטו ? ווי קומסטו דאָ אהער ? שרייבסט נאָר קיין בריוועל ניט צום טאטע'ן אַהיים ? צו דער מאמע'ן ?

— וואָס מאכט איהר ? וואָס הערט מען ? קום נאָר אין שענק אריין, דאָרט וועט מען זיך שוין וועגען אַלץ דורכשמועסען. געהען זיי אין שענק אריין און זעצען זיך אַנידער ביי א טישעל. — בייער, — שרייט דער פאָטער ; — אָקעוויט, שפירט — שרייט זבולון מאיר.

— וואָס הערט מען ביי דיר ? וואָס מאכסטו ? וואָס מאכט די מאמע ? ביי מיר איז אַלץ גוט, געלויבט צו גאָט, זעהסט דאָך, איד בן נאָך ביי נאָטע'ן, א פאָאר גילדען אויך דאָ.

— נו, שרייבט מען אמאל א בריוועל אהיים, בעריש שרייבט פון אמעריקא, אז ער פערדיענט 20 דאלאר א חודש, שיקט ער עפעס אויך. ברוך איז אוועק צו מיליטער, — שרייבט ער מיר, — איז א חורבן נאך די יאהרען.

— און די מאמע, וואס מאכט עפעס ?

— אך, די מאמע, זי וואשט היינט שוין טאקע ניט. א ביסעל האט זי שוין קיין כח ניט צו דעם. א ביסעל לאז איך ניט. און אנטשטאט איהר פערדיענסט שיקט א ביסעל בעריש פון אמעריקא.

— ווייסטו וואס, זבולון מאיר, — זאגט צו איהם דער פאטער, נאך א לאנגען זיפן — קום אהיים אויף פסח. איך ווייס, עס געהט אזא הול - המועד, זאג איך דיר, איז דיר דבורה דעם פעטער'ס טאכטער אויסגעוואקסען, א רויז, זאג איך דיר, פאר וואס נישט ? לאז די מאמע אויך א שטיקעל נחת האבען...

— ווייס איך, האב איך א זארג פאר א כלה, דארף איך זיי אויף טויזענד כפרות. נאך אויב דו ווילסט, קום איך — און ווייטער פטור. דער טאטע מיט'ן זוהן האבען זיך שטארק געפרעהט — און עס איז געקומען ביים בעצאהלען, קריענען זיי זיך.

— אוועק — שרייט דער פאטער, — דו סמארק איינער, איך בין א טאטע, ווילסטו בעצאהלען.

— ניין, טאטע, ניין — שרייט ער — אין לעבען זאל עס מיר

געהן...

און זבולון מאיר האט געקויפט א פאטשיילעכיל פאר די מוטער, א שירץ פאר די באבע'ן. ער האט עס מיטגעגעבען מיט דעם פאטער און זיי האבען זיך ביידע היים געזעגענט.

זבולון מאיר האט געוואלט אויף יום-טוב אהיים קומען ווי א לייט, זאלען זיי זעהן אין דער היים, אז מען איז עפעס א שטיקעל מענש.

און א גאנצען ווינטער האט ער וועגען דעם געקלערט, אין יעדען שטעדטעל, וואוהין ער איז געקומען, האט ער עפעס זיך געקויפט אויף פסח. דא א קראזואט, דא א פאאר קראגענס. פלעגט ער וואס קויפען, פלעגט ער דאס ברענגען ביי זיך אהיים, אין שטאל. דארט אויפ'ן בעט האט ער געהאט ליגענען זיין קעסטעל, און אין איהם פלעגט ער אלץ אריינלעגען איינגעוויקעלט נאך מיט דעם שטיקעל פאפיער — בעהאל-

טען אויף יום־טוב. אזוי האָט ער צו ביסלעכווייז געקויפט א שירעם, א פּאָאר קאלאָשען, א זיידען טיכעל, א פּאָאר אויערינגלעך: פּאַר א מתנה, — און וואָס ער קויפט לענט ער אַלץ אַריין אין קעסטעל.

ער פּאָהרט אין וועג, ער פייפט זיך צו, קוקט זיך אַרום און קלערט: איך וועל אַהיים קומען אין גאַנצען פּאַראַד, א נייעם קאַסטיום, א פּאָאר נייע שטיוועל — אויסגעציערט, ווי זונדעל'ס קינדער — געה איך מיר, אזוי נאָכ'ן עסען אין גאַס. אַלע קוקען — לאָזען זיי קוקען — און גאָר נישט.

באַלד דערמאָנט ער זיך אָן דבורה'ן, דעם פעטער זכריה'ס טאָכ־טער. א שעה מיידעל, א בעל־בתיש קינד, פאַר איהר אויך עפעס א מתנה... א פּאָאר אויערינגלעך, א בראַנזעלעט, געה איך מיט איהר שפּאַציערען, קוקען אַלע, קריגען די פּאַפּלעקציע — ווער איך מיר א חתן....

דאָ הערט ער אויף קלערען, ער האָט מורא, טאָמער וועט ער דער מיט שאָרען — פייפט ער — גיט א שמיים די פּערדלעך: נאָ! נאָ!

ערב פּסח.

זבולון מאיר איז אַהיים געקומען. אויסגעקליידט איז ער געווען פון קאָפּ ביז די פיס. א נייער קאַסטיום, מיט א נייעם פּאַלטיאָ — א נייע היטעל און א פּאָאר נייע קאַמאַשען. די קעשענעס פול מיט מתנות פאַר אַלעמען. פאַר'ן קומען האָט ער נאָך א פּאָאר פונט פלייש און פיש געקויפט אויף יום־טוב.

אַנטקעגען איז איהם געגאַנגען דער פּאַטער צו דער באַהן, — גענומען איהם דאָס נייע קעסטעל פון דער האַנד, און דער פּאַטער איז מיט איהם געגאַנגען אַהיים איבער דעם גרויסען מאַרק.

עס איז געווען א שעהנער זומער־טאָג — דאָך איז זבולון מאיר געגאַנגען מיט א פּאָאר קאלאָשען און מיט א שירעם אין דער האַנד.

די גאַנצע גאַס האָט זיי נאָכגעקוקט.

— איי, זבולון מאיר, דער קויהלען־כאַפּער, איז גאָר א גאַנצער שררה געוואָרען, וואָס דאָס פרעמד מאַכט אַלץ! — זאָגען די ווייבער נאָכקוקענדיג זיי.

— וואָס דען? דאָ ביי אונז ווערען קינדער לייט! — ענטפּערט

אָב א אידענע — ננכים ציהט מען אויף, און ווייטער גאָר נישט.

די מוטער איז איהם ארויס אנטקעגען אין הויף, מיט א גרויסע גדולה. זבולון מאיר האָט ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן: — קושען? ע, עס איז איהם עפעס ניט געווען צום האַרצען.

און די באַבע איז איהם אנטקעגען געגאנגען און זיך געווישט די אויגען מיט דעם שירי: — מײן קינד, מײן גאָלדען אייניקעל!

מען האָט דעם גאָסט אין שטוב אַריינגעבראַכט — דער קעלער איז געווען אויסגעווייסט ריין, גאָר איהם ניט צו דערקענען, א ווייס פאָרהענגעל איז געהאַנגען אויפ'ן פענסטער — און די פאָדלאָגע איז געווען מיט זאָמד בעשיט, אין שטוב איז געווען א יום־טוב'דיגער ריח, פון באַרשטש און מצות.

— לאָז מען אויפשטעלען בראַנפען — האָט דער פאָטער קאָ-מאַנדירט.

און זבולון מאיר האָט זיך דאָס היטעל אַרויפגעשאַרט, אַרויס־גענומען פון קעשענע די מתנות און יעדען איינגעטהיילט.

די מוטער האַלט די אויערינגלעך און בעקוקט זיי, קוקט אויפ'ן זוהן, די באַבע קומט צו, בעקוקט זיי אויך — „ריין זילבער“ — קרעכצט זי. — וויפיעל האָסטו בעצאָהלט פאַר די שמאַכטעם? — פרעגט דער פאָטער דעם זוהן, איינגיסענדיג בראַנפען.

— א געשעפט האָסטו, — ענטפערט זבולון מאיר מיט א טאָן פון א נגיד — א דריי רובעל'דיגען.

דעם ערשטען טאָג יום־טוב נאָכ'ן עסען זיינען דער פאָטער, די מוטער און זבולון מאיר אַריבער צום פעטער זכריה.

געטראָפען פונקט ביי דעם יום־טוב'דיגען קוגעל, די געסט האָבען זיך אַנידערגעזעצט — און זבולון מאיר האָט געוואָרפען אויגען אויף דבורה'ן.

דבורה איז געזעסען, — א רויט מיידעל, אָבגעוואַשען און אויפ־געקעמט. פון די האָאר האָבען נאָך טראָפען וואַסער גערונען, און אָנגע־טהאָן איז זי געווען אין א ניי גרין קליידעל.

— דערצעהל אונז עפעס נייעס, זבולון מאיר — האָט זיך דער פעטער אָנגערופען.

— וואָס פאַר א נייעס — האָט זבולון מאיר געענטפערט וואַזשנע. — דבורה, וואו איז דיין פינדקוכען? — רופט זיך אָן דער פאָטער.

די מוחמע שרה האָט באַלד אויפגעשטעלט אַ פיין־קוכען, דער עולם האָט געגעסען.

נאָכ'ן עסען האָט זבולון מאיר אַרויסגענומען אַ בראַנזלעמעל און עס איבערגעגעבען דבורה'ן, ניט ריידענדיג אַ וואָרט. — אַ שעהנעם דאַנק — האָט דבורה געענטפערט רויט ווערענדיג — וועלענדיג איהם ווייזען, אַז כאָטש זי איז אַ קליין שטעדטעלדיגע, דאָך ווייס זי ווי צווישען מענשען זיך אויפצופיהרען. נאָכ'ן עסען איז זבולון מאיר מיט דבורה'ן אַרויס אויף'ן גאַס שפּאַצירען.

— דער פעטער זכריה און דער פּאָטער האָבען זיי נאָכגעקוקט. — אַ יונג, אַ לייט! — זאָגט דער פעטער. אַ גאַנצען וועג זיינען זיי געגאַנגען, ניט ריידענדיג אַ וואָרט איינער צום צווייטען.

די גאַנצע גאַס האָט אויף זיי געקוקט. פּלוצים איז זבולון מאיר אָבגעשטעלט געוואָרען. — וואָס מאַכסטו, נוטער ברודער? — זאָגט צו איהם לייב פּשאַ-רעק, אויסשטרעקענדיג אַ בעשמוצמע האַנד. — איי, גאָר נישט, — האָט זבולון מאיר געענטפערט, רויט ווערענדיג, און איז ווייטער געגאַנגען. — אַ רוח אין דיין טאַטען אַרײַן, אַ גאַנצער שררה מיר געוואָרען, ער שעמט זיך שוין אויך — האָט לייביל איהם נאָכגעשריען, קוקענדיג ממור'דיג מיט איין אויג.

דער זעלנער

(א בילד)

פרייטאג אין דער פריה, ווען שרה רחל די שניידערין איז ארויס מיט די חלות צו דער בעקערין, האָט זי דערזעהן, ווי דער מאַרק איז פול מיט זעלנער. ביינאכט איז עפעס פון הימעל אַ חיל אַראָבגעפאלען, מיט אזוי פיעל פעקלעך, אין אזעלכע קרומע הימעלעך מיט ביקסען און שווערדען — און דער געזונדטער, געשמאַקער ריח פון דזיענאכטס נעהט אויף און פילט אָן די גאַס. זשענווע סטראַזשניק שמעהט און מענה'ט עפעס מיט זיי, — האָט זי באַלד פערשטאַנען, אַז דאָס מיינט מען די זעלנער אויף די קוואַטירען איינצושטעלען — האָט זי זיך באַלד געגעבען אַ דרעה אויס מיט די חלות און צוריק אין שטוב אַרײַן. — מענדעל! אין בעט אַרײַן! — האָט די שניידערין געגעבען אַ געשרײ.

— וואָס איז? — פרעגט דער ערשראַקענער מאַן.
— זעלנער זיינען געקומען, מען צושטעלט זיי אין די קוואַטירען.
דער שניידער האָט זיך אויסגעטהאַן, אַרונטערגעקראַכען אונטער די שווערע דעק, וואָס האָט אין זיך געהאַט אַלע פעררען, פון די אַלע גענו, וואָס די שניידערין פלעגט נור פון צייט נאָך איהר חתונה שעכטען. זי האָט דעם שניידער דעם קאַפּ מיט אַ טיכעל פערבונדען. און ער קרעכצט.
און זי אַלײַן האָט זיך ביים בעט אַניעדערגעשטעלט, און גענומען די הענד ברעכען:

— מײַן מאַן, מײַן ברויט־געבער!
עס האָט זיך אין דער טהיר געוועזען זשענווע סטראַזשניק, הינטער איהם האָט זיך נאָכגעשלעפט אַ זעלנער מיט אַ קעסטלע.
— גוט מאַרגען, פאַני קראַוועץ — גיט איהם אָב זשענווע דאָס זײַניגע.

— גוט מאַרנען, גוט יאָהר, פּאָני זשענזע לעבען. זעה, אַ בראַך צו מיר, מיין מאַן, מיין ברויט־געבער, איז מיר ביינאכט אוועקגעפאלען, וואָס טהוט מען, וואָס טהוט מען? — ברעכט די אידענע די הענד.
— אוי, אוי, אוי! — קרעכצט דער שניידער אונטער דער שווערער דעק.

— זשאַלקאָ, זשאַלקאָ, — ברומט זשענזע, דרעהענדיג זיך איין וואַנצע — אָט האָט מיך דער פּאָני נאַטשאַלניק געשיקט צו דיר, זאָלסט איהם קומען אַ מאָס געהמען אויף אַ פּראַק. ביזט קראַנק — מוז איד מיר געהן צו קאַבאַנסקען — זאָגט זשענזע, גרייטענדיג זיך אַרויסצוגעהן. — וואָס האָסטו מיך קראַנק געמאַכט! אַ בייזע נאַכט אויף מייע שונאים'ס קעפּ — זאָגט דער שניידער. — פּאָני זשענזע, פּאָני זשענזע! — רופט דער שניידער פון בעט אַרויסקריכענדיג.
— זשיד מאַשעניק! — רופט זשענזע לאַכענדיג — (צום זעלנער):
דאָ איז דיין קוואַרטיר — און זשענזע איז שוין ניטאָ.

דער זעלנער געהמט זיך קאַלטבלוט'יג זיין פּאַק, טראַגט עס זיך אין אַ ווינקעל אַריין, מאַכט זיך היימיש אין שטיבעל.

און ביים טיש קריעגט מען זיך איבער איהם — דער שניידער מיט דער שניידערין. זי שילט איהם אָן, פאַר וואָס ער האָט זיך געלאָזט אַבנאַרען, ער ענטפערט איהר מיט טויטע קללות — און דער זעלנער אין ווינקעל, ווי עס וואַלט גאָר ניט איבער איהם געווען — פּאַקט זיך אויס זיינע „ווישעצעס“, געהמט זיך אַרויס דאָס ראַזעוואַנע ברויט, צושניידט זיך צו שטיקלעך מיט דעם קליינעם, זעלנערישען מעסער'ל — און דער זעלנערישער דזיעגעכטס־געשמאַק טראַגט זיך איבער דער שטוב, און געהמט דאָס גאַנצע שטיבעל איין...

— ווי ער האָט זיך צולעגט, ווי ער האָט זיך צולעגט! — ברומט די אידענע ביי דער קיך.

דער זעלנער טהוט זיך דאָס זייניגע.

— געה זאָג איהם, — רופט די אידענע, געהמענדיג זיך האַלץ צו האַקען.

— געה זאָג דו איהם — רופט דער שניידער פון טישעל אַהער.
דער זעלנער, זעהענדיג ווי די אידענע אַרבייט ביים שטיקעל האַלץ צוהאַקען, האָט זיין זעלנערישע נאַטור עס ניט געקענט ליידען — און

פאר לאַנגווייליגקייט הויבט ער זיך אויף, נעהמט פון דער שניידערין'ס האַנד דאָס שטיק האַלץ, און צוהאַקט עס.

די שניידערין ניט איהם אַוועק, מיט אַ צוגעוואָרפענעם געבויזער, עס הייסט: ווילסט עס דוקא, נאָ דיר!

דער זעלנער נעהמט די האַק און צוהאַקט, וואו נור אַ שטיקעל האַלץ, וואָס עס געפינט זיך אין שטוב צוהאַקט ער — און זוכט נאָך — און די האַק איז ביי איהם נאָך גרייט אין דער האַנד נאָך צו האַקען.

אַז ער האָט דאָס האַלץ צוהאַקט, נעהט די שניידערין און שניידט אָב אַ שטיק ברויט און דערלאַנגט איהם מיט דעם פּאַריגען, צוגעוואָרפּענעם געבויזער. אַז דער זעלנער האָט דאָס ברויט צוגענומען, נעהמט ער זיך דאָס קענדעל, און פרעגט ניט, אויב עס איז יאָ דאָ וואַסער, אויב ניט — געהט נאָך וואַסער, ברענגט און גיסט אָן אַלע כלים, אַלע טעפּ, אַלע שאַפען, אַזוי ווי ער וואָלט זיי געוואָלט בעזאָרגען מיט וואַסער אויפ'ן גאַנצען לעבען, און די האַנד האַלט נאָך דאָס קענדעל, און איז נאָך גרייט וואַסער צו ברענגען.

די שניידערין זאָגט צום הינטער'ן קוימען אַרויפ פון וואַנען זי איז בעשעפטיגט מיט'ן שבת מאַכען:

— וויסט, נאָך ניט קיין שלעכטער זעלנער.

— איך האָב עס באַלד געוואוסט — ענטפערט איהר דער שניידער. — ער האָט עס באַלד געוואוסט! — זאָגט די שניידערין מיט

איראַניע.

אין דער שטוב, אָהן ווערטער, בעט מען זיך איבער איינער מיט'ן

צווייטען, ביז דער זעלנער ר'ערט אין שטיבעל אַ גאַנצער היימישער...

פרייטאג-צורנאַכטס. די אידענע האָט אין איהר שטיבעל שבת גע-

מאַכט, צוגערוימט, די וואַכעדיגע מאַשין הינטער'ן אויווען אַרונטער

גערוקט און זי מיט אַ חלח-צוועלעכיל (טישטוד) בעדעקט. איבער'ן

ברייטען שניידערשען טיש אַ טיש-טוד פערשפרייט, חלֹת און מעשענע

לייכטער אַרויפגעשטעלט. דעם אויווען האָט די אידענע פרייטאָג-צו

נאַכטס גוט אונטערגעהייצט, אַז עס זאָל וואַרעם זיין אַ גאַנצען שבת.

דער אויווען האָט געבריהט צוויי איילען פון דערווייטען, און הייס איז

אין שטוב געווען, אַז פון די שויבען האָט אָנגעהויבען טראַפענס צו

קאַפען, אין די טראַפענס האָבען זיך אָבעשפיענעלט די שבת-ליכט,

וואָס האָבען געברענט אין אַ צווייטען פענסטער געגענאיבער. אין דער

שטוב האָט אַלעס מיט שבת געשמעקט. דער שניידער איז פון דער
 חברה אַהיים געקומען, צום טיש זיך געזעצט און גענאַנגען קידוש מאַכען.
 אין אַ ווינקעל זיצט דער זעלנער, ביים זעלנערישען ראַנעץ, און
 פאַקט זיך איבער די זאַכען: אַ פּאַאר שטיוועל, הויזען, העמדער...
 נאָדעל מיט פּאַרעם. דערנאָך געהמט ער זיך אַרויס דאָס ראָזעוואַנע
 ברויט, געהמט אַ טעפעל וואַסער און הויבט זיך אָן צו עסען.
 די אַלמע זיצען ביים טיש און עסען די שבת'דיגע פיש מיט די
 שבת'דיגע חלה. אַלץ איז אין דער שטוב שבת'דיג, נור דאָרט אין ווייני-
 קעל זיצט עפעס דער וואַכעדיגער זעלנער, מיט דעם וואַכעדיגען זעלנער
 רישען ברויט. די אידענע אַרט דאָס זעלנערישע ברויט; עפעס אַ שטיק
 וואַכעדיגעס אין שבת'דיגען — שניידט זי אַב אַ „מוציא“ חלה און איז
 איהם מכבד: לאַז דער זעלנער אויך טועם זיין פון דער שבת'דיגער
 חלה.

דער זעלנער געהמט עס צו גלייכגילטיג, און עסט זיך די חלה
 מיט דער זעלבער גלייכגילטיגער מינע.

אַבגעגעסען, אַבגעבענשט, רוימט די אידענע פון טיש אַראָב. עס
 קומט אַרײַן אַ שכן מיט אַ שכן'טע, יואל שוסטער מיט'ן ווייב, נאָך
 עפעס אַ אידענע, מען זעצט זיך ביים טישעל. דאָס קליינע לעמפעל
 לייבט זיך שבת'דיג, די ליכט צאַנקען אין די לייכטער און דער חלפּי
 ריח שמעקט און שטינגט אין דעם חדר. דער שוסטער הויבט אָן צו
 דערצעהלען אַ מעשה, מען האַרנט איהם אויס, שרהירחל געהמט אַרויס
 פון שירץ זוימען (סעמעטשקעס) און שיט עס אויס אויפ'ן טיש, די
 געסט מכבד צו זיין. באלד ווערט די פּאַרלאַנגע פּערפלייצט אין שאַלעכץ.
 דער זעלנער זיצט אין ווינקעל, זעהט סעמעטשקעס אויפ'ן טיש —
 שטעקט ער אויך די האַנד אַרײַן און געהמט זיך גלייכגילטיג די סע-
 מעטשקעס, — ווי עפעס אַ שמעקטאַבאַק, ווען די טאַבאַקפּושקעלע איז
 אָפּען, — הויבט אָן מיטצוקנאַקען מיט די געסט, און פּערשפּרייט
 שאַלעכץ מעהר פון זיי. דענסטמאָל איז דער שניידער מיט דעם זעלנער
 מעהר היימישער געוואָרען, געהט ער צו צום זעלנער און קלאַפט איהם
 אויפ'ן רוקען:

— נו, בודיעט וואָינאַ? — פּרעגט ער דעם זעלנער.

— בודיעט, בודיעט — מאַכט דער זעלנער מיט דער האַנד.

קנאַקענדיג די סעמעטשקעס מיט'ן מויל.

אויך א מאמע

(געווידמעט מאטילדען.)

פיער-עקעדיג איז דער מארק, ארומגערינגעלט פון אלע פיער זייטען מיט ניעדריגע, קליינע אָבגעווויסטע הייזלעך. פון דעם אייניג שטאָקניגען הויז, וואָס שטעהט קעגענאיבער דעם ברונעם, דאָרט וואו דער בעקער וואוינט, געהט פון דעם קוימען א געדיכטער רויך אַרויס און ער צולעגט זיך האַרט איבער דעם מאַרק. אונטער דעם רויך פליהען ווייסע טויבען אַהין און צוריק, און א הויכער יונג שטעהט ביי דעם אייניג-שטאָקניגען הויז און פייפט אויף די טויבען.

קעגענאיבער דעם ברונעם שטעהען „שטעלען“, טהירען אויפגע- לעגט אויף צוויי שטוהלען, אויף די טהירען ליגען פערשיעדענע פרוכט מען און גרינס, און ווייבער מיט אָבגעברענטע מיעדע פנים'ער, אַרומ- געווויקעלט מיט טיכלעך אין די גרעסטע היצען, שטעהען פאר די „שטעלען“ און קריעגען זיך.

— אודאי, עס לוינט זיך מיר באַלד מיט אזא שנאָרערין צו קריעגען, פערמאָנסט מיין מיסט? דו שלעפערקע.

יענטע, א אידענע פון א יאָהר עטליכע-און-פערציג, — וואָס פון איהר רע ליפען האָבען די ווערטער זיך געלאָזט הערען, — טראָגט א ברייטען שמוציגען פאַרטוך, און איהר דיק אָבגעברענט פנים, וואָס קוקט רוהיג אַרויס פון אונטער דער טיכלעך, האָט מסכים געווען אויף איהרע ווערטער.

— וואָס מיינסטו, האָסט שוין נאָט פאַר'ן באָרד נעכאָפט? ער געהערט מיר אזוי גוט ווי דיר אָן — האָט איהר טויבע אָבגעענטפערט, אַראַברוקענדיג דאָס טיכלעך איבער די האַלבע אויערען און מיט כעס זיך די האָאר אַרונטערגעשאַרט.

א קונה'טע איז צוגעקומען צו יענטע'ס „שטעלעך“. און טויבע, וואָס

איז ליידיג געשטאנען, האָט דערווייל זי אָנגעשאַלטען מיט טויטע קללות.

— וואָס טויג מיר דיין געלד, פּריצ'טע! וועסט שטאַרבען און אפילו אַ הונד וועט נאָך דיר קיין קדיש ניט זאָגען... — האָט די אידענע געשריען.

טויבע האָט דערמיט איהר שכן'טע געוואָלט געבען אָנצור־הערען פון איהר זוהן יצחק'ל, נאָר זי האָט זיך דערמאָנט, אז עס פאַסט ניט זיך אַליין צו ריהמען, איז זי אין מיטען ריידען שטיל געוואָר־רען.

יענטע, אָבמעסטענדיג די קונה'טע אַ קוואַרט באַרען, האָט איהר אָבגעענטפערט:

— אודאי, ווען דו וואָלסט אַ שטיקעל לייט געווען, וואָלט דאָך דיין מאַן איבער דיר ניט געשטאַרבען, און דיין קינד וואָלט זיך דאָך מיט דיר ניט געשעמט. ער שעמט זיך דאָך מיט דיר.

טויבע איז געוואָרען אין כעס און אַרויס מיט אַ קול:
— חצופה! מיין קינד שעמט זיך מיט מיר! אַ כּפּרה מענסטו זיין פאַר זיין מינדסטען נאָגעל, ביזט אפילו ניט ווערטה מיין קינד'ס נאָמען צו דערמאָנען.

זי האָט געוואָלט אַרויס מיט אַ געוויין, וואָס מיש זאָגט, אז איבער איהר איז איהר מאַן געשטאַרבען, און איהר קינד, איהר יצחק'ל שעמט זיך מיט איהר, נאָר ניט צו דערפרעהען יענטע'ן מיט איהרע טרעהרען, האָט זי זיך מיט אַלע קרעפטען איינגעהאַלטען ניט צו וויינען.

די זונן האָט זיך וואָס אַמאָל מעהר אַרונטערגעלאָזט אונטער יענער זייט שטערטעל. אירען האָבען זיך געאיילט איבער דעם מאַרק און אַלע זיינען אַוועק אין דער בית־המדרש געסעל מנחה דאַוונען. ביי דעם ברונעם, אין מיטען מאַרק, האָבען זיך אָנגעהויבען צוזאַמענקלייבען חדר־אינגלעך, וואָס זיינען ערשט פריי פון דעם חדר גענאָנגען.

טויבע האָט צוזאַמענגענומען איהרע פּאָר קוישלעך אויף די הענד (די טהיר מיט די שטוהלען) האָט זי אין מאַרק געלאָזט: עס וועט קיינער ניט נגב'ענען), און איבערלאָזענדיג די נראָבע יענטע אַ פּאָר קללות, איז זי שטיל פון דעם מאַרק אַוועק.

ווען זי איז זיך מיט די קוישלעך אויף די הענד אַליין אַהיים גע־גאַנגען האָט זי וועגען איהר יצחק'ל געקלערט.

יענטע'ס שמעכעדיגע ווערטער קען איהר פון זינען ניט ארויס. טיילא, דאָס וואָס זי זאָגט : איבער איהר איז דער מאַן געשטאַרבען, אַרט עם איהר ניט ; אַלע ווייסען וואָס זי האָט אַוועקגעאַרבייט ביי איהר מאַן'ס קרייניק, נאָר וואָס זי זאָגט, אַז איהר יצחק'ל שעמט זיך מיט איהר, דאָס קרענקט איהר ביז אין ריפּ. טאַקע, דאַכט זיך איהר, אַז ער קומט אַהיים אויף דער נאַכט נעכטיגען, וויל ער גיי איהר קיין זאך ניט פּערזוכען...

און קלערענדיג דאָס, האָט זי אָנגעהויבען שילטען יענטע'ן.
— ניט דערלעבען זאָל זי דאָס, רבונו של עולם ! טאַטע איינער !
עפעס האָט זיך איהר געדאַכט, אַז דאָס וואָס זי מיינט, אַז יצחק'ל שעמט זיך מיט איהר, האָט זי קיינעם ניט צו פּערדאַנקען נאָר יענטע'ן, אַלץ האָט זי, די מכשפה'מע אָנגעמאַכט.

— מיין קינד, מיין יצחק'ל, וואָס פאַר אַ געשעפטען האָט איהר צו איהם ? ! — און זי איז אַרויס מיט אַ קול :
— רבונו של עולם, דו זאָלסט זיך אָננעהמען מיין קרויודע, ביזט דאָך אַ טאַטע פאַר יתומים, דו זאָלסט עם איהר ניט שווייגען.
— וועמען איז דאָס ? וועמען שילט איהר אַזוי, טויבע ? — האָט זיך צו איהר אָנגערופען נעחע די נגידת'טע, וואָס איז געשטאַנען אין טהיר פון איהר שניט־קראַם, און האָט געהערט ווי טויבע שילט אַזוי צו זיך אַליין, אַהיים געהענדיג.

— וועמען דען, בעל־הבית'טע, אַז ניט די חצופה, די ימח שמה'ניצע ? — האָט זי אויסגערופען ווייזענדיג מיט דעם פינגער אין מאַרק אַרײַן, און ניט אפילו דעם קאַפּ אויפהויבענדיג צו זעהן ווער עם רעדט צו איהר, איז זי זיך ווייטער געגאַנגען.

אַן טויבע, ווייטער געהענדיג, האָט זיך דערמאַנט, אַז היינט איז דער פּריה, ווען זי איז צו נעחע'ן מיט אַ הוהן אין קיך אַרײַן, האָט זי פון דער צווייטער שטוב געהערט יצחק'לס קול ווי ער שפּאַרט זיך מיט נעחע'ס בחורים'לעך אין לערנען, זי האָט געוואוסט, אַז מיטוואָך עכט איהר יצחק'ל ביי נעחע'ן, און טאַקע מיט אַ כיון אַהין צונעגאַנגען מיט דער הוהן, כדי איהר יצחק'ל זאָל אַ גוטע יויך האָבען, ער איז דאָך, נעבעך, אַזוי שוואַך.

און הערענדיג פון דער צווייטער שטוב איהר ווהנ'ס קול, האָט זי טאַקע די קיך געוואַלט פּערלאָזען, נאָר דאָך איז זי ניט אַוועק, איהר

יצחק'ס שפארט זיך מיט נעחע'ס קינדער אין לערנען. זיי קענען עפעס דען? זיי קומען עפעס צו זיין פאדעשווע? „ער וועט זיך פערשעמען“, האָט זי זיך געשראָקען, „ווען ער וועט מיך דאָ טרעפען מיט דער הוהן אין דער האַנד“... „זיין מאַמע איז אַ מאַרק־אידענע, אַ שענהער יחוס“... און דאָך האָט זי די קיך ניט פערלאָזט. „אַ קינד ניט קיין גראַשען אָב־געקאַסט, און וויפיעל קאַסטען נעחע'ס קינדער אָב?“ וואָלט זי היינט געהאַט וואָס איהר יצחק'ס וואָלט געדאַרפט אָבקאַסטען, וואָלט זי דאָך אַ נגידה'סטע געווען... און איז געשטאַנען און האָט זיך צוגעהערט צו זיין קול.

„אוי! ער האָט בעראַרפט לעבען, און זעהן יצחק'לען, ער וואָלט דאָך באַלד געוונד געוואָרען.“

באַלד האָט זיך געעפענט די טהיר, עס האָבען זיך בעוויזען נעחע'ס בחורים'לעך, אין דערמיט איהר יצחק'ס, די בעקלעך האָבען איהם געפלאַמט.

— גוט מאַרגען! — האָט ער שוואַך אַרויסגערעדט, און באַלד דורך די טהיר אַרויס. זי האָט געוואוסט, זי האָט איהם עגמת נפש אָנגעטהאָן, ער איז פערשעמט געוואָרען פאַר זיי, פאַר נעחע'ס בחורים'לעך.

און זי פיהלט אין האַרץ: איהר קינד, איהר יצחק'ס, איהר מילך געזויגען, וואָס פאַר אַ געשעפטען האָט נעחע צו איהם; און אויסגיסענדיג איהר ביטער האַרץ אויף יענטע'ס קאַפּ, אויך פאַר דאָס וואָס איהר זוהן האָט גאָר נישט אָבגעקאַסט און קען בעסער פאַר נעחע'ס בחורים'לעך, האָט זי הויך מיט אַ קול געשאַלטען:

— רבונג ש' עולם, דו זאָלסט זיך מיין קרוודע אָנגעהמען, דו זאָלסט איהר דערפאַר בעצאָהלען, זי זאָל די היינטיגע נאַכט ניט איבער לעבען!

די פערבייגעהער זעהענדיג ווי אַ אידענע געהט אַליין און שילט, האָבען געלאַכט.

די נאַכט האָט זיך אָנגערוקט, און פינסטער אין אין שטעדטעל געוואָרען.

טויבע איז מיט די קוישעלעך אַהיים געגאַנגען, האָט זיי אַרויפ־געשלעפט אויף די טרעפּ פון איהר הויז און געעפענט די טהיר.

— די מאַמע, די מאַמע! — זיינען איהר קולות אַנטקעגען געקומען. די שטוב איז געווען רויכיג, אין מיטען דער שטוב האָבען זיך די

קינדער ארומגעשטעלט נעבען טויבע'ן און ניט אויפגעהערט צו שרייען „מאמע“. איין קינד'ס קול איז געווען א וויינענדיגער: „וואו ביזט דו דאס געווען א גאנצען טאָג?“ א צווייטענס קול איז געווען א פרעה ליכער: „ווי גוט איז מאמע, אז דו ביזט געקומען“. און די אלע קולות האָבען זיך אין איינעם אויסגעמישט.

— שווייגט! לאָזט מיך כאַטש דעם אָטהעם כאַפען, שרייט די אידענע אַניעדערשטעלענדיג די קווישלעך.

זי איז צו צום קוימען, עפעס געווכט, און באַלד איז דאָס קליינע שטיבעל פון א קליין פעררויכערט לעמפעל בעלויכטען געוואָרען.

דער שוואַכער שיין האָט נור בעלויכטען דאָס אָרט אַרום דער קיך וואו טויבע איז געשטאַנען און דאָרטען צוויי העלצלעך אונטערגעהיצט; בעלויכטען אַן אַלט־פערשטויבטע מאַשין וואָס איז געשטאַנען נעבען אַ בעט (א סימן פון אַ געוועזענעם שניידער), און אַ האַלב בעט וואָס איז קעגנאייבער דעם לעמפעל געשטאַנען. אויף דעם בעט איז געווען אויסגעשפרייט שטרוי, אויף וועלכען עס זיינען געלעגען פערשידענע אויבס, און זייער ריח האָט זיך געטראָגען איבער דער שטוב, דאָס איבריגע טהייל שטיבעל מיט די בעטען זיינען פערלירען געוואָרען אין דעם שאַטען.

ערשט אַנדערטהאַלבען יאהר ווי איהר מאַן, לייזער שניידער, איז געשטאַרבען. נאָך ביי זיין לעבען, צום סוף ווען דער הוסט האָט זיך איהם געשטאַרקט און ער האָט ניט געקענט זיין ווייב און קינדער מפרנס זיין, האָט זיך טויבע אוועקגעלאָזט עפעס צו פערדיענען, און וואָס מעהר די קרענק האָט זיך געשטאַרקט, האָט זי געמוזט מעהר האָרעווען, און אז זי איז געוואָרען אַן אלמנה, איז זי שוין געוועהנט געווען צו אַרבייטען פאַר'ן גאַנצען הויזגעזינד.

דאָס עלטסטע אינגעל, יצחק'ל, האָט געהאַט אַ גוט קעפעל, ער איז געווען דער איינציגער טרייסט אין לייזער שניידער'ס פינסטערען לעבען, און ליעגענדיג אויף דעם טויטען־בעט האָט ער זיך געטרייסט, ער לאָזט כאַטש איבער אַ גוטען קדיש נאָך זיך.

ווען לייזער איז געשטאַרבען, האָבען די בעלי־בתים רחמנות געהאַט אויף דער וויסטער אלמנה, צוזאַמענגעמאַכט אַ פּאָאר רובעל, אַז זי זאָל האָבען מיט וואָס צו האַנדלען. און זעהענדיג אז יצחק'ל האָט אַ

גוטען קאָפּ האָבען זיי איהם אַרײַנגעגעבען אין בית־המדרש, געשאַפט איהם טעג אין די רײכע הײזער, און איהם אַוועקגעגעבען לערנען.

טױבע זעהענדיג, אַז יצחק'ס עסט בײ די נגידים, האָט עס איהר אין האַרצען הנאה געטהאָן: נעבעך אַ שוואַך קינד, וואָס קען זי איהם געבען עסען? דאָרט, בײ די נגידים האָט ער פון אַלעם בעסטען. דאָך אָבער אין דער שטײל האָט זי דערפון עגמת־נפש געהאַט, וואָס יצחק'ס עסט אין פרעמדע רײכע הײזער. זי האָט אַלײן ניט געוואוסט, אויב מען האָט איהר מיט דעם אַ טובה געטהאָן אָדער אַ רעה...

אײנמאָל אזוי זיצענדיג פאַר איהר „שטעל“, זעהט זי ווי איהר יצחק'ס געהט אַרויס פון דעם שול־געסעל מיט דעם תפילין־זעקעל אונטער דער אָרעם און געהט גלײך אין זונדעל דעם גביר'ס הויז אַרײן פרישטיק עסען, האָט עס איהר אין האַרצען געשטאַכען. זי איז דענסט־מאָל נאָך גוט געווען מיט יענטע'ן, ווייל באַלד נאָך דעם מאַנ'ס טוידט האָבען אַלע אויף איהר רחמנות געהאַט, האָט זי צו איהר געזאָגט:

— גלױבט מיר, יענטע, אײך ווייס אַלײן נישט, זעהט, וואָס האָב אײך דאַכט זײך פּרעטענויעס צו די בעל־בתיים, זיי האָבען דאָך גוטס געטהאָן מיט מיר און מיט מײן קינד: געשאַפט איהם עסען אין רײכע ערטער, בעהאַנדעלט איהם, זאָג אײך אײך, ניט ווי ער וואָלט זײן אַ מאַרק־אידענעס אַ קינד, נור ווי אַ גביר'ס, דאָך יעדעס מאָל ווען אײך גיב די קינדער מיטאן, פּערגעס אײך און שטעל אַנידער אַ טעלער פאַר מײן יצחק'ס אײך, און אַז אײך דערמאָן מײך אַז ער עסט ניט בײ מיר, וויין אײך פשוט ווי אַ קלײן קינד.

— געהט, איהר זײט אַ נאַרישע אידענע, — ענטפּערט איהר יענטע אָב — וואָס דען, בײ אײך וואָלט ער אַ לײט געוואָרען. וואָס קען נעבעך אַן אַרײמאן אַ קינד געבען צו עסען? מישטיינס געזאָגט! — איהר זײט נערעכט, יענטע, — זאָגט טױבע, — אָבער דאָך, וועט אײך צוטהײל דעם מיטאָג, שניידט מיר אין האַרץ.

און אײצט זיצענדיג בײ דער קיך, אָבקאַכען עסען פאַר די קינדער, האָט די אידענע דאָס זעלבע געקלערט. עפעס האָט זײך איהר געדאַכט, אַז מען רױבט בײ איהר יצחק'לען אַוועק.

ווען די קינדער האָבען אָבגעגעסען און זײך שלאָפּען געלעגט, האָט זי דאָס לעמפעל אויף דעם טיש אַנידערגעשטעלט, און גענומען פּשו ריכטען אַ העמד פאַר יצחק'לען.

באלד האָט זיך די טהיר געעפענט, און יצחק'ל איז אַרײַנגעקומען.
יצחק'ל איז אַ אינגעל פון אַ יאָהר פּערצעהן, הויך און דאַר, זײַן
ווייס פנים שײנט ברוגז'דיג אַרויס פון דער שוואַרצער קאַפּאַטקעלע
און פון דעם שוואַרצען היטעל.

— גוטען אָווענד, האָט ער שטיל געזאָגט.

די מוטער האָט איהם אָבגעטרעטען איהר אָרט. אין האַרץ האָט
זי געפיהלט, אַז זי דאַרף פאַר איהר קינד דרף-אַרץ האָבען, ניט וויסענדיג
דיג אַליין פאַרוואָס, און באלד האָט זיך איהר געדאַכט, אַז זי מיט איהר
אָרעמקײט זײַנען פאַר איהר יצחק'ל אַן אומגליק.

ער האָט זיך אַנידערגעזעצט און אַרויסגענומען פון דעם ספּריט-
שאַפּקעלע אַ ספּר און אַרײַנגעקוקט.

די מוטער האָט אַרויסגעדערעהט דאָס קנויטעל פון לעמפּעל, אויס-
געווישט מיט דעם פאַרטוף דאָס גלעזעל און דאָס לעמפּעל צו איהם
נעהענטער צוגערוקט.

— וועסט טרינקען אַ גלאָז טהעע, יצחק'ל? — פּרעגט איהם די
מוטער אין דער שטיל, וועלענדיג איהר קינד מיט עפּעס דײַנען.

— ניין, איך האָב ערשט געטרונקען.

— אפּשר אַן עפעלע?

ער האָט געשוויגען.

די מוטער האָט רײן געמאַכט אַ טעלעריל, אַרויפגעלעגט אַ פּאָאר
עפעלעך מיט אַ מעסער און אַנידערגעשטעלט אויף דעם טיש נעבען
איהם.

ער האָט זיך בנעימות'דיג, ווי אַ גרויסער, אָבגעשיילט אַן עפעלע,
הויך אַ ברכה געמאַכט און גענעסען.

ווען יצחק'ל האָט גענעסען דאָס עפעלע, האָט טויבע זיך צו איהם
טעהר מאַמע'דיגער געפיהלט און האָט זיך נעהנטער צוגערוקט צו איהם.
און אַבשיילענדיג בנעימות'דיג דאָס צווייטע עפעלע, האָט יצחק'ל
נאָך לײַבלעכער גערעדט:

— איך האָב הײַנט מיט דעם דיין געשמעסט וועגען דער נסיעה,
דאָ אין היגען בית-המדרש איז נישטאָ וואָס צו טהון, נישטאָ דאָ ביי
וועמען צו לערנען, און וואו צו לערנען. ער האָט מיר אַן עצה געגעבען
נאָך מאַקעווע אין דער ישיבה צו פּאָהרען, ער וועט מיר מיטגעבען אַ
בריעה צו ר' חיים דעם ראש הישיבה, ער זאָל מיך מקרב זײַן.

טויבע הערענדיג, אז איהר יצחק'ל וויל זי איבערלאָזען, איז זי שטארק דערשראָקען געוואָרען, נור די ווערטער „דין“, „ראש הישיבה“, „מקרב זיין“ — די הויכע לשון קודש ווערטער וואָס זי האָט ניט פֿער- שטאַנען, האָבען געוואָרפֿען אויף איהר עפעס אַן אימה און זי האָט געפיהלט, אז זי דאַרף דרדך-אַרץ האָבען.. באַלד האָבען זי די ווערטער בערוהיגט: יצחק'ל האַלט זיך מיט איהר אַן עצה, מיט איהר, זיין מאַמע...

— מיילא, אז דער דין הייסט, האָט זי אָבגעענטפֿערט מיט אַ פרומע מינע.

— יא, — זאָגט ווייטער יצחק'ל, דאָרט לערנט מען „שעור“ מיט אלע מפרשים. ר' חיים, דער מחבר פון „אור תורה“, איז אַ למדן מופלג, דאָרט קען מען אויסוואַקסען אַ לייט.

די ווערטער האָבען זי אין גאַנצען בערוהיגט, זי האָט זיך געפיהלט עפעס גליקליך, עפעס דערהויכט. דאָס איז איהר קינד — זי איז די מאַמע פון אזא קינד, און ווען ניט זי, וואַלט דאָך יצחק'ל ניט געוועזען... נאָר דאָס האַרץ האָט איהר געריסען און זי איז טרויעריג געוואָרען... דערנאָך האָט זי זיך דערמאָהנט אַן איהר מאַן און איז אַרויס מיט אַ געוויין:

— וואַלט ער כאַטש געלעבט, וואַלט ער כאַטש דעם נחת דער- לעבט. — האָט זי געזיפֿצט.

יצחק'ל האָט אין ספר אַריינגעקוקט.

דאָס וואָס יצחק'ל קלויבט זיך אוועקפֿאַהרען, האָט זי ביי נאַכט ניט געלאָזט שלאָפֿען, דאָס האַרץ האָט איהר געריסען.

און ביינאַכט ליעגענדיג אויף איהר געלעגער, האָט זיך איהר גע- הלום'ט, ווי עפעס גרויסע רבנים מיט טיעפע שטריימלעך און לאַנגע פאות קומען אָן, און נעהמען פון איהר איהר יצחק'ל אוועק. איהר יצחק'ל טראָגט אויך אַ שטריימעל מיט לאַנגע פאות און האַלט אַ גראַב ספר אין האַנד, און ער געהט ווייט אוועק מיט די רבנים. זי שמעהט און קוקט נאָך און זי ווייסט אַליין ניט, אויב זי זאָל זיך פרעהען, אָדער וויינען נאָר..

אין דער פריה האָט זי זיך שפעט אויפגעכאַפֿט, יצחק'ל איז שוין ניט געוועזען. זי האָט אויף גיך די קינדער אָבגעפֿערטיגט און געאַיילט זיך אין מאַרק אַרײַן, און זיענדיג ביי איהר שטעל האָט זי זיך פֿער-

קלערט, און עם האָט זיך איהר געדאַכט, אז זי זיצט ביי איהר זוהן ;
 ער איז א רב אין א גרויסער שטאדט. אָט זיצט ער אָנגעטהאָן אין שיד
 און זאָקען, א גרויס שטריימעל אויף דעם קאָפּ און האַלט א גראַב ספר
 אין דער האַנד און קוקט אַרײַן. זי זיצט ביי זיין רעכט האַנד און
 שטריקט א זאָק. די טהיר עפענט זיך, עם קומט אַרײַן יענטע מיט א
 טעלעריל אין דער האַנד פרעגען איהר זוהן א שאַלח.

א קונה האָט זי אויפגעוועקט פון איהרע זיסע געדאַנקען.

גאַנצע נעכט איז טויבע געזעסען ביי דעם טישעל און ביי דער
 שיין פון דעם קליינעם פעררויכערטען לעמפעל האָט זי צורעכט געמאַכט
 די העמדער פאַר יצחק'ל אין וועג אַרײַן ; ביי יעדען שטאָך האָט זי
 געקלערט, אז זי נעהט עם פאַר יצחק'לען, ער וועט אַוועקפאַהרען אין
 דער ישיבה אַרײַן, זיצען און לערנען און אלע פרייטאג אָנטהון א העמד,
 וואָס די מאמע האָט פאַר איהם צורעכט געמאַכט.

יצחק'ל איז שטענדיג געזעסען אויף דער צווייטער זייט טיש און
 האָט אין א ספּר'ל אַרײַנגעקוקט. די מוטער האָט איהם געוואַלט עפעס
 זאָגען, נאָר זי האָט ניט געוואוסט וואָס...

טויבע מיט יצחק'לען זיינען פאַרטאָן אויפגעשטאַנען.
 יצחק'ל האָט געקושט די ברידערלעך אין שלאָף. די פערשלאָפּענטע
 שוועסטערלעך האָט ער געזאָגט בלויז : „בלייבט געזונד“. איין שוועסטער
 טער'ל, גאָלדע, האָט זיך אויפגעכאַפט און אָנגעהויבען צו וויינען, אז
 זי וויל אויך מיטנעהן בעגלייטען דעם ברודער. די מוטער האָט זי אין
 דער שטיל איינגענומען, און טראָגענדיג יצחק'לס קעסטעל זיינען זיי
 ביידע פון דער שטוב אַרויס.

די גאס האָט נאָך געשלאָפּען, די לאָדען זיינען נאָך געוועזען פער-
 מאַכט, פון אונטער דעם שפיץ פון דער קירכע האָט דער מאָרגענשטערען
 אפּירגעשיינט און קאַלט בעגלידעט די קאַלטע פריהמאָרגענדיגע ראָסע
 וואָס איז געלעגען איבער די דעכער ; און איבער דעם שטעדטעל און
 גאס האָט גערוהט א שטילקייט. — נאָר אין מיטען מאַרק איז א
 פּויערשע פּוהר געשטאַנען מיט אויבס, אַרום די פּוהר — ווייבער, און
 פון דערווייטען האָט זיך געהערט יענטע'ס קול :

— פינף נילדען מיט צעהן גראָשען, דאָס גאַנצע אויבס נעהם אַיך.
 און טויבע, נאָכטראָגענדיג יצחק'לען דאָס קעסטעל, איז דורכ-

געגאנגען דעם מאַרק און דערזעהענדיג יענטען, האָט זי אויף איהר געקוקט מיט שטאַלץ...

זיי זיינען אַרויס אונטער דעם שטעדטעל, אויף דעם וועג, און אָבערוואַרט אַ געלעגנהייט נאָך לענטשיץ, אַז פון דאָרט זאָל יצחק'ס ווייטער פּאָהרען קיין קוטנא.

דער הימעל איז געווען גרוי און קאַלט. דאָרט ווייט האָט ער זיך אויסגעמישט מיט דעם רויכערדיגען טהוירוואַלקען וואָס האָט פון די פעלדער אויפ'ן הימעל אויפגעשטייגט, אָדער פון הימעל אויף די פעלדער אַראָבענדרט און האָבען זיך אינאיינעם צוזאַמענגעגאַסען... און דער וועג האָט שטילשווייגענד ווייט זיך אַוועקגעצויגען. זיי האָבען זיך ביידע ביים שלאָבען אַנידערנעשטעלט און געוואַרט אויף אַ געלעגנהייט.

און די מוטער האָט אַרויסגעקראַצט אַ פּאַאר פּערציגערס פון דער קעשענע און איהם איינגעבונדען אין העמד, אויפ'ן האַרץ.

באַלד איז אַ פוהר דורכגעפּאָהרען פול מיט פּאַרשוינען. זי האָט פאַר יצחק'לען אויסגעדרונגען אַן אָרט פאַר פּערציג גראַשען, און האָט דאָס קעסטעל אויף דעם וואָגען אַרויפגעלעגט.

— פּאָהר געזונדערהייט! פּערנעס ניט אָן דער מאַמען! — האָט זי וויינענדיג אויסגערעדט. יצחק'ס האָט געשוויגען.

זי האָט געוואַלט איהר קינד קושען, נור זי האָט געוואוסט אַז דאָס פּאַסט ניט פאַר אַ דערוואַקסען אינגעל, און האָט זיך איינגעהאַלטען.

יצחק'ס איז אַרויף אויף דער פוהר. די פּאַסאַזשירען האָבען פאַר איהם צווישען זיך אַן אָרט געמאַכט.

— בלייב געזונד, מאַמע. — האָט ער געזאָגט, ווען די פוהר האָט זיך פון אָרט געריהרט.

— פּאָהר געזונדערהייט, מיין קינד! זיין און לערען דאָרט און פּערנעס ניט אָן דער מאַמען — האָט טויבע דער פוהר נאָכגעשריען.

די פוהר האָט זיך וואָס אַמאָל דערווייטערט אַרויף אויף דעם באַרג, וואָס האָט זיך געזעהען פון דערווייטענס.

טויבע איז נאָך אַלץ געשטאַנען און נאָכגעקוקט דער פוהר. ווען די פוהר איז פון דערווייטען אין קאָרוש פּערלוייערען געוואָרען, האָט זיך טויבע אומגעדרעהט און צוריק אין דער שטאָדט אַריין.

זי האָט אָנגעלעגט דעם וועג כדי עס זאָל איהר אויסקומען פאַרביי-
נעהן דעם „בית עולם“.

ניט קיין הויכער פאַרקען פון ברעמער האָט דעם בית עולם אַרומ-
גערינגעלט און די מצבות האָבען זיך אַרויסגעוויזען און געקוקט אין
הימעל אַרײַן.

זי איז צוגעגאַנגען און אַרױפגעקלעמערט אַביסעל אויף דעם
פאַרקען און האָט אַרױנגעשטעקט דעם קאָפּ אין „פעלד“ אַרײַן, און זי
האָט צווישען די מצבות עפעס מיט די אויגען געזוכט, און אז זי האָט
דערזעהן אַ בעקאַנטע קליינע מצבה, האָט זי מיט דעם קאָפּ אַהין
געשאַקעלט :

— ברוך, ברוך ! דיין זוהן יצחק'ל איז אין דער ישיבה געפאַהרען
תורה לערנען.

באַלד אָבער האָט זי זיך דערמאָהנט אָן דעם מאַרק. יענטע האָט
אודאַי דאָס גאַנצע אויבס אָבגעקויפט ! פאַר איהר וועט גאָר ניט
איבערבלײַבען, און זי האָט זיך אין שטאדט געאַיילט.
זי איז גיכער געגאַנגען, און זעהר צופריעדען מיט זיך געוועזען.
עפעס האָט זי געפיהלט, אז זי האָט אַ גרויסע זאַך געטהאָן, און טראַכט
טענדיג דאָס, האָט זי פערגעסען אָן דעם עגמת־נפש פון דעם, וואָס
יענטע האָט דאָס גאַנצע אויבס אָבגעקויפט.

אין צוויי וואָכען אַרום האָט זי פון יצחק'לען אַ בריוועלע ערהאַל-
טען. אַליין לעזען קען זי ניט, איז זי אַוועקגעגאַנגען מיט דעם בריוועל
צו ר' יוחנן מלמד, ער זאָל עס איהר איבערלייענען.

ר' יוחנן האָט די ברילען אָנגעטהאָן, גוט אָבגעהוסט און האָט
אָנגעהויבען פון בריוועל אַרויסצולעזען :

„לאמי אהובתי הצנועה...“

— וואָס איז דער טײַטש ? — האָט טויבע געפרעגט.

— אַ טײַטש איז דאָס צו דער מוטער, זאָגט ר' יוחנן און לײענט

ווייטער.

טויבע'ס געזיכט איז ליכטיגער געוואָרען. זי האָט גענומען איהר
פאַרטוף צו די אויגען און אָנגעהויבען וויינען.

ר' יוחנן האָט דאָס בעמערקט און געלייענט ווייטער לשון־קודש

ווערטער.

— וואָס איז דער טייטש? דער טייטש? — פרעגט אלץ די אירענע.

— נאָר נישט, ניט פאַר אייך, איהר וועט עס ניט פערשטעהען, עס איז אַ פּשט'ל.

זי האָט געשוויגען, די לשון־קודש'דיגע ווערטער האָבען אויף איהר אַ שרעק געוואָרפֿען, און זי האָט מיט דרד־ארץ אויסגעהערט. „איך גערס אמי אהובתי, מיט אהותי, און שרה'ן און גאָלדע'ן און יעקב, לאָז ער זיך גוט לערנען, איך האָב אלע טעג... און שלאָף ביי ר' חיים'ען.“ האָט פּלוצים ר' יוחנן געלייענט.

טויבע האָט זיך געלאָזט בענוגענען מיט די פּאָאר ווערטער. זי האָט צוגענומען דעם בריעף, איהם געלענט אין קעשענע אַרײַן און געגאַנגען מיט גרויס פּרייד אין מאַרק אַרײַן.

„אויף דער נאַכט,“ — האָט זי זיך געטראַכט — „וועל איך אַרונטער צום דין, לאָז ער לעזען דאָס בריוועל.“

אויף דער נאַכט, ווען זי איז אַהיים געקומען, האָט זי אויף גיך מיטאַג אַבעקאַכט, געגעבען די קינדער עסען, און געלאָפֿען צום דין מיט'ן בריוועל.

זי איז אין שטוב אַרײַן. לאַנגע פּאַליצעס מיט ספרים בעדעקען די ווענד, און אַ איד מיט אַ ווייסע באָרד זיצט אויבענאָן, און קוקט אין אַ ספר אַרײַן.

— וואָס, אַ שאלה? — פרעגט דער דין פון דערווייטען.

— ניין.

— וואָס דען?

— אַ בריוועל פון מיין יצחק'לען.

דער דין האָט זיך אויפגעהויבען, צוגעגאַנגען, זי אָנגעקוקט און האָט צוגענומען פון איהר דאָס בריוועל, און אָנגעהויבען לייענען, אין דער שטיבל, פאַר זיך.

— וואויל, אויסגעצייכענט, גוט... דער קליינער פערשטעהט... —

רעדט דער דין צו זיך.

טויבע'ן ניסען זיך טרעהרען פון די אויגען...

— וואָלט ער כאָטש געלעבט! וואָלט ער כאָטש געלעבט!

— שחיטת חוץ... רמב"ם... תוספות איז גערעכט... — רעדט דער

דין ווייטער צו זיך.

„איהר יצחק'ס, טויבע דער מארק-אידענע'ס א אינגעל.“ — טראכט
 זי מיט שטאָלץ.
 — נאָט אייך דאָס בריוועל, — זאָגט דער דין צום סוף — איך
 האָב עם שוין דורכגעלעזען.
 — נו, וואָס? — פרעגט די אידענע.
 — וואָס ווילט איהר דען?
 — וואָס שטעהט אין בריוועל? — פרעגט די אידענע אין דער
 שטיל.
 — עם איז ניט פאַר אייך, איהר וועט עם ניט פערשטעהן. —
 זאָגט דער דין מיט א שמיכעל.

יצחק'ס שרייבט אַהיים בריוועלעך, וואָס אַמאָל ווערען די אידישע
 ווערטער ווינציגער, די לשון-קודש ווערטער מעהר, אַמאָל נור א גערום
 צו דער מאַמען — און זי קומט צו ר' יוחנן; ר' יוחנן ליענט איהר
 דורך די אידישע ווערטער און זי לאָזט זיך דערמיט בענוגענען. „די
 לשון-קודש ווערטער זיינען פאַר דעם דין,“ טראַכט זי זיך.
 אַמאָל קריענט זי א בריוועל פון יצחק'לען.
 זי געהט אַריין צו ר' יוחנן, ער זאָל עם דורכליענען.
 ר' יוחנן ליענט עם דורך.
 — גאָר נישטאָ צו אייך. — זאָגט ער.
 — ווי הייסט?
 — גאָרנישט. — ענטפערט ער אָב קורץ.
 — ליענט-זשע מיר כאַטש דאָס, וואָס איז דאָ.
 עם איז דאָך לשון קודש, תורה, איהר וועט דאָך ניט פערשטעהן.
 — וועל איך ניט פערשטעהן.
 — געהט אייך געזונדערהייט און פערדרעהט מיר ניט דעם קאָפּ.
 טויבע איז אַרויס מיט דעם געדאַנק, אויף דער נאַכט צו געהן
 צום דין.
 — רבי, זייט מוחל, פערטייטשט מיר דעם בריעף אויף אידיש. —
 זאָגט זי צום דין, איהם דער בריעף איבערגעבענדיג.
 דער דין נעהמט דעם בריעף און ליענט איהם איבער.
 — גאָר נישטאָ פאַר אייך! — זאָגט ער איהר.

— רבי, — זאָנט טויבע פערשעמט — פערטייטשט מיר, זייט מוחל, דאָס לשון־קודש'דיגע.

— עם איז דאָך תורה, איהר וועט ניט פערשטעהן.

— נו, לייענט כאָטש דעם בריעה אויף לשון קודש, הויך, הויך, איך זאָל איהם הערען.

— איהר וועט דאָך אָבער ניט פערשטעהן, עם איז דאָך לשון־קודש.

— שמייכלט דער דין.

— נו, וועל איך ניט פערשטעהן, — זאָנט די אידענע — עם איז דאָך מיין קינד'ס תורה, מיין קינד'ס.

דער דין האָט עפעס געקלערט, און אָנגעהויבען לייענען הויך.

— שחיסת חוץ שנתערבה בקודש... רמב"ם בהלכות... מ"א...

באלד אָבער קוקט ער אויף די אידענע און דערמאָנט זיך אָן עפעס:

ער זאָנט נאָר תורה פאר א אידענע.

— נאָט אייך דעם דעם בריעה, עם איז נאָר נישטאָ פאר אייך. —

האָט ער געזאָגט רחמנות'דיג און צוריק זיך געזעצט אויף זיין אָרט.

— עם איז דאָך מיין קינד'ס תורה, מיין יצחק'לם בריעה, פאר וואָס זאָל איך ניט הערען? לאָם איך ניט פערשטעהן, עם איז דאָך מיין קינד.

דערנאָך ווען טויבע איז אַהיים געקומען, האָט זי זיך ביים טישעל אַנידערגעזעצט, אַראָבגענומען דאָס לעמפעל פון צוואַק, און ביי דער שיין פון דעם פעררויכערטען לעמפעל, האָט זי שטום אויף דעם בריוועל געקוקט.

זי האָט דעם בריעה געקושט, נאָר באלד האָט זיך איהר געדאכט, אַז זי איז מטמא דעם בריעה מיט איהרע ליפען, זי איז א זינדיגע אידענע...

זי האָט זיך אויפגעהויבען, אַרויסגענומען פון ספריים־שאַפקעלע דעם מאַנ'ס סדור און צווישען די בלעטער אַריינגעלעגט דעם בריעה. מיט ציטערדיגע ליפען האָט זי געקושט די טאָוולען פון דעם סדור, און עם צוריק אַריינגעשטעלט אין ספריים־שאַפקעלע.

מ א ט ע ל ע

צוזאמען האָבען מיר מיט מאָטעלען געלערנט ביי ר' יוחנן דעם דרדק'ער.

פון קינדווייז אָן איז ער געווען אַ טרויעריגער, שטענדיג געווען פער'חושב'ט, פערקלערט. ער פלעגט זיך אָפט אָבשטעלען און קוקען פערטראַכט, ער קוקט און ווייס אַליין נישט וואָס. ער הערט מיט אָפענע אויערען. און וואָס, ווען? ער אַליין ווייס נישט. געזעסען זיינען מיר קינדער ביים טיש, אין חדר, און מיר האָבען געלערנט.

דער רבי איז געשטאַנען פאַר אונז און אַכטונג געגעבען, אז מען זאָל פון דער גמרא ניט אַרויסקוקען.
— מאָטעלע, — פּרעגט דער רבי פּלוצלונג אין מיטען לערנען —
מאָטעלע, וואו האַלטסט דו?

מאָטעלע, אזוי ווי ער וואָלט זיך פון שלאַף אויפגעכאַפט, רופט אויס מיט בליצענדיגע אויגען פאַר פּרייד, ווייזענדיג צום הימעל:
— פייגעלעך פליהען, אַ חתונה... די צוויי וואָס פליהען פאַראויס זיינען חתן כלה, די איבריגע אוראי כל־זמרים...

הערענדיג דאָס, ווערט אַ גרויס געלעכטער צווישען אונז, מיר לערנען: צוויי קריגען זיך איבער אַ טלית, און ער דערצעהלט אַ מעשה פון פייגעלעך, וואָס מאַכען אַ חתונה.

מאָטעלע פלעגט זיך אָפטמאָל אַרויס'גנב'ענען פון חדר און פער־קריכען אויפ'ן גאַנצען טאָג אין וועלדעל אַרײַן, וואָס שמעהט אונטער דעם שטעדטעל. ער געהט אַרום צווישען די בויער און רעדט מיט זיך אַליין; ער זעצט זיך אויף אַ בערגעל, וואָס שמעהט נאָהענט ביים וואַסער און קוקט אין וואַסער אַרײַן; ער קוקט אויפ'ן הימעל און זעהט ווי די ווייסע וואָלקענס ציהען זיך — ער פערלאַנגט עפעס, ער בעט עפעס פון די גרויע הימלען — און ער ווערט שטאַרק טרויעריג... און איהם דאַכט זיך, אז אַליז איז טרויעריג. דעם גאַנצען אויבער־

שמענם בעשעפעניש איז ערנסט און טרויעריג. אלץ וויינט אין דער שטיל און קיינער הערט ניט. ווי טרויעריג עם קוקען די הימלען פון דער הויף, ווי טרויעריג עם קוקען די לעצטע שמראהלען פון דער זון אראָב פון די בוימער, ווי טרויעריג עם שאַקלען זיך די בוימער און צווייגען. אלץ איז איבערגעצויגען מיט אַ זיסער טרויעריגקייט. און ער, טראַכטענדיג דאָס, ווערט ערנסט, איחם פּערגלױסט זיך צו וויינען, און די טרערען רינען איהם אויף זיינע באַקען.

און ביינאכט ווען ער פלעגט שמעהן, זעהענדיג די לבנה שיינען, האָט ער ביי זיך געהאַט אַן איינרעדעניש — אַז די לבנה שפּיעלט מיט איהם אין בעהעלטעניש. זי גנב'עט זיך אַרױנטער אונטער אַ װאַלקען און בעהאַלט זיך פאַר איהם — זי פּערשטעלט זיך פאַר איהם, אַז ער זאָל זי ניט געפינען. אָט שפּאַלט זי דורך דעם װאַלקען און וויינט צו איהם ממזר'יש, אָט געהמט זי אַ שטערן און װאַרפט איהם — און ער עפענט אויף די האַנד, ווי ער װאַלט איהם װעלען כאַפּען.

שבת פאַרנאַכט. די שטערן האָבען זיך נאָך ניט בעוויזען און איז שטוב איז נאָך קיין ליכט ניט אָנגעצונדען. עם איז טונקעל, לאַנגע שרעקליכע שאַטענס בעוועגען זיך אַהין און אַהער אויף די װענד, אויף דער פּאַדלאַגע. מאַטעלע שמעהט ביים פענסטער און קוקט אויף די שפיץ בױמער, װאָס װײזען זיך שװאַך אַרױס פון דעם גרױען פּלעק, װאָס האָט אײנגעהײלט דאָס װעלד'ל. די מוטער זיצט אין װײנקעל, און ברומט „גאָט פון אברהם“. פּלוצלונג פּערווײלט זיך איהם עפּעס. ער װערט שטאַרק רױט, ער װײל פּרױבען זײן װײלען צו פּעריאָגען, אָבער ער קען נישט, עם ציהט איהם שטאַרק פאַר דאָס האַרץ, ער קען זיך ניט אײנהאַלטען, ער מוז זאָגען. ער געהט צו צו דער מוטער, דאָס האַרץ קלאַפט איהם, די אױגען פּינקלען איהם, ער שעהמט זיך, די מוטער װעט איהם אױסלאַכען — טראַכט ער ביי זיך — אבער פּער-פּאַלען: „מאַמע, זאָגט ער מיט אַ שטײלען שעמעדיגען טאָן, מאַמע, אײך בעט דײך, בײזער דײך נישט... לאַך נישט...“ און איז שטײל געבליעבען.

— װאָס װײלסטו, מײן קינד? — פּרעגט איהם די מוטער מיט צערטליכקייט.

דאָס האָט נאָך מעהר זײן װײלען פּערגרעסערט.

— מאַמע, — זאָגט ער שטיל און וויל זיך צוריקכאַפּען — מאַמע,
איך וויל דיר קושען! ...

— פע, נאַרעלע! פע, עס פאַסט ניט פאַר אַ דערוואַקסען אינגעל.
— ניין, מאַמע, איך וועל שוין מעהר ניט, — האָט מאַטעלע אויס-
גערופּען פּערשעהמט, און טרערען האָבען זיך איהם בעוווּזען אין די
אויגען — איך בעט דיר, דערצעהל ניט פאַר קיינעם. — און געטראַכט
האָט מאַטעלע ביי זיך: „וואָס בין איך שולדיג, אַז מיין יצר הרע איז
אזוי גרויס?“

— געה בעסער דאוונען, — האָט איהם די מוטער געזאָגט —
דאווען פּרום.

און מאַטעלע איז געגאַנגען דאוונען. ער האָט פּרום געדאוונעט
און פון דעם אויבערשטען געבעטען, אַז ער זאָל זיין יצר הרע אָב-
שוואַכען.

אַ יתום איז מאַטעלע געווען. דער פּאטער זיינער איז איהם פאַר
אייניגע יאָהר געשטאַרבּען. דאָס איז געווען זיין גליק, דאָס האָט אָבגע-
האַלטען דעם רבי'ן פון שלאָגען איהם, אונז פון הוזס מאַכען אויס
איהם — ער האָט אַ געשטאַרבּענעם טאַטען, ער וועט זיך פאַר איהם
אָננעהמען.

און אַז עס איז געקומען „תשעה באב“, איז ער געווען אונזער
גאַנצער פיהרער אויפ'ן „גוטען אָרט“. ער האָט אונז אַרומגעפיהרט ווי
אַ פּריץ אין זיינע גיטער; ער איז דאָך דאָ אַ היימישער: ער האָט דאָך
דאָ ליגען אַ טאַטען.

מאַטעלעס מוטער, חוה די שוואַרצע — אזוי האָט זי געהייסען —
איז געווען אַ הויכע אידענע, אַ דאַרע, דאָס פנים אויסגעצויגען, געל ווי
וואַקס, די באַקען איינגעשרומפּען, צוזאַמענגעקנייטשט, די ליפּען אייני-
געטריקענט, געשפּאַלטען, אַ האַלז אַ שוואַרצער, מיט גראַבע, כלויע
אָדערען.

געהאַנדעלט האָט זי מיט היהנער, אייער, פוטער, געפּראָרען איז
זי אַ גאַנצען טאָג פאַר קעלט, געגאַנגען אָבגערייסען, געגעסען טרוקען
ברויט און געהאַרעוועט ווי אַן עזעל.

איהר גאַנץ ביסעל גוטס אויף דער וועלט איז געווען מאַטעלע.
זי האָט געצאָהלט פאַר איהם שכר לימוד-געלד, געזעהן ער זאָל האָבען

א נאנץ קאפאטקעלע, מיט גאנצע שטיוועלעך, א ווארעם קאפטיל אויף ווינטער, ער זאָל זיך חלילה ניט פערקיהלען.

שבת נאָכ'ן שלאָף פלעגט זי זיך אָנטהון די נייע יאָקע מיט דער נייער הויב, נעהמען דאָס אינגעל פאַר דער האַנד און פיהרען איהם צום דין פעהרערען.

אז זי האָט געהערט איהר מאָטעלע'ן זאָגענדיג דעם „שעור“, איז זי שטאַלץ און גרויס געוואָרען ביי זיך. זי האָט געהאַלטען די וועלט פאַר קליין און נידעריג. איהר וואָכעדיג פינסטערעם לעבען איז ליכטיג און העל געוואָרען. זי האָט געוואָלט מאָטעלע'ן אויסקושען אַלע ביידע דעלעך. אבער עס פאַסט דאָך ניט פאַר אַ מאַמען צו קושען אַ דער-וואַקסענעם אינגעל.

און אז מאָטעלע איז אַלט געוואָרען אַ יאָהר צוועלף, איז ער ווייטער געוואָרען אַ יתום.

נאָך אַ קאַלמען ווינטער-טאָג, איז חוה די שוואַרצע אַהיים געקומען אַ דערפרוירענע, מאַט און קראַנק — אַ ציטערקייט האָט זי דורך און דורך גענומען, זי האָט געשיקט מאָטעלען נאָך דער מוהמען. די מוהמע איז געקומען, מען האָט געמאַכט אין דער האַלב-צעבראָכענער קיך פויער, די שטוב איז פול געוואָרען מיט רויך. אין אַ פּאָאר טעג ארום, ווען דער רופא מיט'ן אַפטייקער האָבען צוגענומען די לעצטע פּאָאר גילדען, און לוי דער מלוה די גאָלדענע אויעררינגלעך — וואָס זי האָט געקריגען אַ מתנה כלה-ווייז פון איהר „טרויעריגען“ — און אַ קישלע, איז די אידענע געשטאַרבען. און מאָטעלע איז געוואָרען אַ יתום.

די שטאדט האָט גענומען פאַר איהם זאָרגען, געשאַפט איהם טעג ביי די רייכע, — אין „בית המדרש“ האָט ער געלערנט — דאָס ביסעל „בעל-בתישקייט“ האָט מען פערקויפט און דאָס געלד האָט מען געגעבען צו האַלטען אַ „בעל הבית“ אין שטאדט.

דאָס גאַנצע שטעדטעל איז געווען מיט איהם צופריעדען. אַ רוהיגער און שטילער, געהט זיך זיין אַקסען-שריט, נור שטענדיג פער-טראַכט. אַלע פאַרנאַכט, ווען די זון געהט אונטער, פלעגט ער שטעהן און גלאַצען מיט די אויגען, וויזענדיג אַהין מיט'ן פינגער צו מערב זייט: „ווי שעהן איז דאָרט! ווי שעהן איז דאָרט!“ פלעגט ער אויסרופען צו די פאַרבייגעהענדע.

מען פלעגט איהם דערפאר שנעלען אין נאָז, אָדער וואַרפען קנוילען שנעע אין קאָפּ אַרײַן אין אַ ווינטער־נאַכט.
די שטאדט האָט געזאָגט, אז ער איז קראַנק, ער איז אַ פּער־חוש'טער. נור טהייל האָבען געזאָגט, אז דאָס האָט ער נור אין זומער טעג, ווען גרויסע היצען זיינען; טהייל האָבען געזאָגט, אז ער האָט עס אַ גאַנץ יאהר.

ער וואָלט שוין געוויס אַ חתן געוואָרען. — די מוהמע האָט שוין פאַר איהם געזאַמעלט פּערערן אויף בעטגעוואַנד, — ווען ניט די טרויעריגע מעשה, וואָס ס'האָט זיך געטראָפּען מיט איהם ביי ר' משה חיים'ן.

* * *

ר' משה חיים אַ איד אַ חסיד, אַ חלוש, ליענט שטענדיג אין בעט, און איז זיך מפרנס פון ווייב'ס קרעמיל, און אַ מיידלעע האָט ער געהאַט. רייזעלעע האָט זי געהייסען, מיט בלויע אויגען און בלאַנדע לאַנגע האָאר, מאַטעלע פלעגט אָפט אַריינקומען צו ר' משה חיים'ן. דאָס אַריינקומען האָט געהייסען גלאַט אזוי, אָדער משמש צו זיין ר' משה חיים'ן. אין אמת'ן מיינט ער טאַקע גאַרנישט, נור משמש צו זיין ר' משה חיים'ן. זי, רייזעלעע, איז איהם כקעקע חורא, ווי אַ ווייסע גאַנז, ווי גאָר נישט.

ער וויל נור האָבען, אז ער זאָל זי טרעפען זיצען ביים ווינקעל פון קיך'ל, וואָס איז פּערהאַנגען מיט'ן רויטען פאַרעהנגעל, דאָרטען, וואוהין ער פלעגט אָפט וואַרפען פּערשעהמענדיג זיין בליק, דאָרטען, פון וואָנען איהרע בליקען גנב'נען זיך אַהין צו איהם.

און איהרע בליקען זיינען עפעס אזוי דייטענדיג: זיי רעדען, דאַכט זיך, פּריינדליך, ליעבליך, מיט טהיילנעהמונג. די אויגען קוקען שעהמעדיג...

שטענדיג, ווען ער זעהט זיי, ווערט ער ערנסט, גוט און רחמנות'דיג; זיין האַרץ צוגיסט זיך איהם ווי וואַסער. עס גלֹוסט איהם צו וויינען. דאַכט זיך, איהר בליק איז איהם ניט פּרעמד. ער האָט אַמאָל געזעהען אזעלכע גוטע אויגען. יא, ער האָט אַמאָל אזעלכע אויגען געזעהען. און שוין לאַנג, לאַנג זעהט ער זיי ניט...

זיי זיינען פּערשוואַונדען געוואָרען.. דאַכט זיך, צייט דער מאַמע'ס

טוידט...

יא... נור די מאמע אליין האט אזוי געקוקט. און זי קוקט אויך אזוי. איהר בליק זאגט די ווערטער: „מאטעלע, וואס ביזט דו אזוי טרויעריג?“ „וואס מאכסטו מאטעלע? ביזט דו געוונד? פרעגען איהרע אויגען מיט א ווארימקייט און לייעבע.

און ער וויל עפעס, און ער ווערט שטארק רויט, ער האט מורא מען זאל פון זיין פנים ניט אראבלייענען, וואס ער האט אין זינען.

ער וויל איהר זאגען נור איין ווארט: „רייזעלע“ — נור בלויז דאס, און ניט קוקען. דענסטמאל ווען ער וואלט זי געזעהען, וואלט ער ניט געקענט זיינע אויגען דערהויבען אין דער הויך.

און ווען ער זיצט ביי ר' משה חיים'ס בעט, און נב'עט אהין א בליק צו איהר, שפירט ער, ווי א זיס ציטערקייט נעהמט איהם אָ, א מתיקה'דיגע אימה.

און ער פיהלט, ווי זי קוקט אויף איהם; דענסטמאל שפירט ער, ווי א ווארעמקייט געהט אדורך דורך איהם.

און דעמאלט האט ער מורא די אויגען אויפצוהויבען אין דער הויך, מאמע וועלען זיך די בליקען בעגעגענען.

און גאנצע נעכט פלעגט ער לייעגען אויף זיין געלעגער און קלערען. און איהם דאכט זיך, אז ער זיצט אויבענאָן ביי א געדעקטען טיש, פון אויבענאָן זיצט דער רב, אויף דער צווייטער זייט ר' משה חיים, א גרויסער עולם זיצט ארום, מען צוברעכט טעלער, מען זאגט „מזל טוב“. ער ווערט שטארק רויט... ער שעהמט זיך...

און די קאלדרע פאלט איהם אראב פון זיין געלעגער. דאס ווינטעל, וואס בלאזט אריין פון פענסטער, בלאזט אויף איהם, און ער שפירט ניט, און פיהלט ניט...

און איהם דאכט זיך:

נאך דער חתונה... רייזעלע געהט אָנגעטהאָן א הייבעל... זי קוקט פארשעהמט, זיי האבען ניט גערעדט נאך צווישען זיך איין ווארט... ער ווייס נאך נישט, ווי מען קען רעדען... ווי קען מען קוקען איהר גלייך אין די אויגען אריין...

אין דער פריה, ווען ער דערמאָהנט זיך, וואס ער האט ביינאכט געטראכט, ווערט ער רויט, ער שעהמט זיך פאר זיך זעלבסט. ער האט מורא מען זאל איהם דאס פון פנים ניט אראבלייענען... אמאל האט

ער איהר א בריוועל געשריבען. אין בריוועל שרייבט ער איהר אזוי :
 „קום, רייזעלע, היינט פאר נאכט ביי דעם ברונען אונטער דעם שטער-
 טעל, איד דארף דיר א סוד זאגען...“

און זי איז געקומען...

אבער ער האט ניט גערעדט און ניט געקוקט אויף איהר... ער

האט ניט געקענט...

און זי איז אַוועקגעגאנגען פערשעהמט, אראבגעלאזט דעם קאַפּ

צו דער ערד...

* * *

אין א שבת נאכ'ן עסען איז דאס געווען.

מאמעלע איז געווען ביי ר' משה חיים'ן אין שטוב.

אין שטוב ביי ר' משה חיים'ן איז געווען א קליין „גנדרן“. אויס-

געקעהרט, אויפגעראמט, אלעם שיינט, אלעם גלאַנצט, א ווייס טישטוד
 אויפ'ן טיש.

אין אַויר אפילו שפירט מען די הייליגקייט פון שבת.

ר' משה חיים ליענט אין שלאָף. די קאלדרע, מיט וועלכער ער

ליענט צוגעדעקט, בעוועגט זיך פון דעם אַטהעמען פון זיין האַרץ. די

האַרץ פון באַרד בעוועגען זיך אויך.

רייזעלע ליענט אַנגעשפּאַרט דעם קאַפּ אויפ'ן טיש און שלאָפט...

די זון ננב'עט זיך אַרײַן דורכ'ן פאַרהענגעל און בעגאַלדעט

איהרע האַר.

און איהרע האַר, דאכט זיך מאַמעלען, האַבען א שייכות מיט

זיין האַרץ — זיי ציהען זיך און ציהען זיך און קניפען צוזאמען זיין

האַרץ צו איהרע האַר.

איהרע אויגען זיינען פערמאכט און איהר פנים איז אזוי שעחן,

און עס זאגט אזוי: קום! קום! נעהנטער!... מאמעלע שעחם דיך

נישט. האב ניט קיין מורא... איצט איז קיינער נישטא... קיינער

זעהט ניט... קיינער ווייסט ניט...

אבער די שטראהלען פון דער זון — ?

פערשפרייט האט ער דאס פאַרהענגעל פאַר'ן פענסטער, טונ-

קעלער איז געווארען אין חדר —

און זיי בעמען דאך — איהרע צוגעמאכטע אויגען זאגען: קום

אהער, מאַטעלע! — נעהנטער — נעהנטער — און אלעס איז מסכים
— דאָס אַרויף און אַראָבגעהן פֿון ר' משה חיים'ס האַרץ איז אויף
מסכים — אלעס הייסט —

אַבער דער אויבערשטער ווייסט און זעהט אלעס, וואָס דער
מענש דענקט צו טהון —
אַבנערקט האָט ער זיך —

אַבער די צוגעמאַכטע אויגען שלעפען איהם מיט געוואָלט. דאָס
פנים ציהט — די האָאר — און גענעהנט האָט ער זיך —
דאָס האַרץ קלאַפט — די אויגען שווינדלען —

איהרע האָאר — ניין — אויף איהר פנים, אויף איהרע האָאר ליגענט
א הייליגקייט — און דאָס לאָזט ניט — דאָס הייסט ניט — קושען —
ניין — ליפען טמא, מטמא מאַכען איהרע האָאר. אוועקשעכטען די
הייליגקייט פון פנים.
ניין — ניין —

יא — יא — קום — קולות זאָגען, דאָס האַרץ ציהט — די האָאר
נאָך שטאַרקער — דאָס פנים איהר'ס רעדט — די אויגען נעהמען מיט
געוואָלט — און קיינער איז נישטאָ — קיינער זעהט ניט — און אלעס
הייסט — אלעס איז מסכים — און גענעהנט האָט ער זיך שוין וויעדער
— שוין ריהרען אָן זיינע ליפען איהרע האָאר —

און די טהיר האָט זיך פלוצים אויפגעעפּענט און שפּרינצע
ר' משה חיים'ס איז אַריינגעקומען —
— אָ, וועה איז מיר! — אַ בראַך איז מיר!

און ער איז געבליבען שטעהן ווי פריהער, גלאַצט מיט די אויגען.
גאָר ניט גערעדט, גאָר זיך ניט פּערענטפּערט...
* * *

אין אַ צייט אַרום —

מאַטעלע זיצט אין וואַלד אַליין —
עס איז אַ שטילע זומער־נאַכט.

אַלעס שלאָפט אַרום, די בוימער שטעהען שטיל און שלאָפען. דער
הימעל האָט זיך אָנגעטהאָן זיין בלוין שלאָפקלייד און שלאָפט, נור די
איינציגע צנועה'דיגע לבנה גלאַצט אַראָב מיט איהרע אויגען. טהייל־
מאָל בעהאַלט זי זיך אונטער דעם הימעל'ס שלאָפּדעק, כאַפט אויף אַ

וויילע א דרימעל און לאָזט דערווייל וואַכען איהר קאמערדיענער, דעם שטערן, וואָס בענגלייט זי.

נאָר איך אליין בין אויף — טראַכט ער זיך — זיך דאָ אליין צווישען די בוימער פון וואַלד, איינזאַם, טרויעריג — און צו וואָס בין איך דען אַהער געקומען? פרעגט ער זיך אליין. ווער האָט מיך אַהער געפיהרט? אסור אויב איך ווייס. איך געה און געה, ביז איך פערקריך מיך, און קום דאָ אין וואַלד און זעץ מיך אַנידער אונטער דעם גרויסען בוים מיט די גרויסע צווייגען, וואָס איהם האָב איך אַלץ פערטרויט — אַלץ געזאָגט, קיין זאָך ניט בעהאַלטען און איך האָב מיך נאָר ניט געשעהמט —

אליין זיך איך דאָ און שווייג.

טויזענדער שאַטענס, מיט טויזענדער בילדער און געשטאַלטען פאַר מיינע אויגען — און טויזענדער געדאַנקען און געפיהלען טאַנצען אין מיין קאָפּ און מיין האַרץ —

און פּלוצלונג האָט ער פון אַלעס פּערגעסען —

איהם דאַכט זיך, ער זיצט אין וואַלד מיט איהר —

ער האָט דאָך איהר אַ בריוועל געשריבען, אז זי זאָל קומען, און אזוי קומט זי שוין שטענדיג אַלע נאַכט. זי קריכט אַלע נאַכט אַרויס פון איהר קבר, מאַכט זיך אָב דעם זאַמד פון די תּכּריכּים, צולאָזט זיך די האָאר, קומט אין וואַלד אַריין און זעצט זיך אַנידער נעבען איהם — ער פרעגט זי: „רייזעלע, דו ביזט דאָך שוין אַ ווייבעל, דו האָסט דאָך חתונה געחאַט פאַר ר' מרדכי דעם לַמּדון, און ר' מרדכי לַמּדן'ס ווייב געהט אין די אייגענע האָאר, פע! רייזעלע, עס פאַסט ניט, טהו אָן דיין הייבעל!“

און איהם דאַכט זיך אז זי ענטפּערט איהם:

— ר' מרדכי לַמּדן'ס ווייב איז געשטאַרבען, און איך בין ר' משה

חיים'ס טאָכטער, נאָך אַ מיידעל —

און ער פּערגעסט, אז זי איז געשטאַרבען. איהם דאַכט זיך אז

זי לעבט, און זי איז וויעדער דיזעלביגע ווי זי איז געווען, איידער זי האָט נאָך חתונה געהאַט — דענסטמאָל נאָך ווען ער פלעגט אַריינקומען צו ר' משה חיים'ען.

דענסטמאָל — דענסטמאָל —

ער געדענקט אַלץ —

און יעצט זיצט ער דאָך מיט איהר אין וואַלד אַליין —
און די בוימער בעהאַלטען זיי און זיינען איינגעשלאָפּען — דאָס
גאַנצע לעבען שלאָפּט —
די לבנה האָט זיך אַרונטערנגעכאַפּט אונטער דעם הימעל'ס דאָך
און שלאָפּט; אויך דאָס ליכטעל פון וועכטער'ס הייזעל איז אויס-
געגאַנגען, אַ סימן — ער שלאָפּט אויך.
נאָר יענער שטערן, דער לבנה'ס וועכטער, איז נאָך אויף, און נור
די זשאַבע אין וואַסער קוואַטשעט — קוואַטשעט ביטערדיג.
נאָך אַ רגע, זי האָט אויפגעהערט קוואַטשען —
און דער שטערען קוקט מיט אַ ליעבליכען שמייכעל אויף די גאַנצע
וועלט — ער גריסט און קושט —
און דער שטערען קוקט אויף זיי און לאַכט — ער הערט זייערע
סודות, וואָס זיי זאָגען זיך אין זייערע הערצער. נישט מיט ווערטער,
ער ווייסט אַלץ און לאַכט —
און מאַטעלע'ן דאַכט זיך אזוי ווי דער שטערען וואָלט געזאָגט צו
זיי: — האָט ניט קיין מורא, ליעבע קינדערלעך, איך וועל פאַר קיינעם
די סודות ניט אויסזאָגען.
און ער קושט זיי מיט אַ שטראַהל — און בעלייכט איהרע ווייסע
תכריכים.
און זיי ביידע — דאַכט זיך מאַטעלען — זיצען צוזאַמען האַרט
נעבען אַנאַנדער, איינער קוקט ניט אויפ'ן צווייטען. ער קוקט ארויף
אין דער הויך צום הימעל, און זי טיעף אין וואַלד אַריין —
און פּלוצלונג, דאַכט זיך איהם:
— מאַטעלע —!
— רייזעלע —!
ווייטער איז שטיל — אַראַבגעלאָזט די קעפּ צו דער ערד און רויט
ווערען די פּנים'ער.
אַ טרער, דאַכט זיך איהם, קייקעלט זיך אַראַב פון איהר אויג אויף
איהר באַק —
און שטיל איז אומעטום — אַלץ שלאָפּט געשמאַק — קיינער געהט
ניט —
געקוקט, דאַכט זיך איהם, האָט זי אויף איהם מיט פיעל רחמנות,
מיט פיעל דערבאַרעמיגקייט.

און ווייטער שטיל —

אַראָבגעלאָזט פּערשעהמט האָבען זיי ביידע די קעפּ— און דער
שטערען, דאַכט זיך איהם, האָט געזעהן און געלאַכט.

— רייזעלע. — האָט ער קויב הערענדיג אויסגערופען.

— מאָמעלע — דאַכט זיך איהם האָט זי געענטפּערט, מיט אזא
ווייכקייט, מיט אזא ליבעליכקייט, אז זיין האַרץ איז צוגאַסען געוואָרען.
— רייזעלע, זאָל איך דיך קושען? — האָט ער פלינק אַ פּרעג
געטהאָן. און עס האָט איהם שוין באַנג געטהאָן, און פלינק האָט ער
געוואָלט זיין וואָרט צוריקנעהמען—

און גאָר נישט, דאַכט זיך איהם, האָט זי איהם געענטפּערט, נור
בעהאַלטען האָט זי איהר פנים צווישען איהרע קליינע הענדלעך און
זי האָט געוויינט.

נור נאַכהער, דאַכט זיך איהם, האָט זי איהם איינגערוימט ווייזענדיג
דיג אויף יענעם שטערן: „דער שטערן זעהט אַלץ— און פאַר איהם
שעהט איך מיך“.

און זיי האָבען זיך פּעררוקט אונטער די גראַבע בוימער און זיך
בעהאַלטען פון דעם שטערן—

— אָבער דער שטערן, דאַכט זיך איהם, האָט אַלץ געזעהען און
געלאַכט—

באַלד האָט זי, דאַכט זיך איהם, אַ פּאַאר פליעגעל פּערשפּרייט און
איז אַוועקגעפּלויגען. איהרע ווייסע תּכריכים האָבען זיך איהר נאָכ־
געשלעפּט — — —

ער איז געבליעבען אַליין זיצען — — —

אין שטעדטעל האַלט מען איהם פאַר אַ מרה־שחורה'דיגען.

א דאָרף-צדיק

(פאָלקס-לעגענדע)

אין אַ טהוי־בעדעקטען ים פון גרינעם גראָז ליענט ער בעהאַלמען,
אַזן פאַשעט זיינע שעפעלעך, וואָס דער פאטער האָט זיי איהם איבער-
געגעבען.

מען רופט איהם „יאשעק“. ווי ער הייסט אין „אידישען“ ווייס
ער אַליין אויף ניט. מען האָט איהם קיין מאָל נאָך צו קיין „עליה“ ניט
אויפגערופען.

אַלע ווייסען, אז ער איז אַ פויער, אַ גראָבער יונג. דער פאָטער
זיינער, יצחק מילכיגער, איז זיך אין גאַנצען פון איהם מיאש; ער
וועט נאָך איהם אפילו קיין קדיש ניט קענען זאָגען. און נור יוצא צו
זיין האָט ער איהם אַראָבגעבראַכט אַ מלמד פון שטאדט.

דער מלמד אַרבייט מיט איהם מיט אַלע כחות. הונדערט מאָל,
הונדערט מאָל זאָגט ער איבער יעדעס וואָרט, און ער, אזוי ווי ניט
איהם וואָלט מען געמיינט — קמץ אַלף זאָל דיר זיין „גוט וואָך“!

— געה האָב צו טהון מיט אַן עזעל־קאַפּ, זאָגט דער מלמד און
שאַקעלט מיט'ן קאַפּ, און די מוטער קוקט אויף איהר זוהן, און קרעכצט.

מען הייסט איהם אפילו ניט קיין סידור נעהמען. דאוונען? ער,
„יאשעק“, וועט דאוונען? וואו קומט ער צו גאָט? אַ חרפה פאַר זיין
ליעבען נאָמען, ער זאָל קריאת־שמע זאָגען?

און דאָך פערשטעהט יאשעק גאָט לויט זיין פערשטאַנד און פיהלט
איהם אין זיין האַרץ.

און ער זעהט גאָט אומעטום, אומעטום וואו ער טהוט אַ קוק מיט
זיינע אויגען: ער זעהט איהם דאָרט, וואו דאָס וואַסערעל גיסט זיך
אין דער שטיף און דערצעהלט סודי־סודות דעם שטילען רוהיגען
בעגראַזטען ברעג; און פון דאָרט ווייט קומט דער וואָלקען, און ציהט

זיך איבער'ן הימעל מיט אַ טרויעריגע דונקעלהייט, דעמאָלט שפירט ער עפעס, וויל ער עפעס, בענקט ער נאָך עפעס...
ווען עס געהט אַ גרויסער וואַלקען, עס שלאָגט אַ דונער, עס בליצט... צו אַ רעגען גיסט... אָדער אַ שווערער געפיהל הילט איין דאָס דאָרף, ווי אַמאָל, ווען מען האָט דעם אַלטען מאַטשעק אַפירגענומען פון אונטער דער שנייד־מאַשין און פון אונטערגעהאַקטען פּוס האָט בלוט גערונען... דאָס דאָרף טרויערט... דעמאָלט, דערשפירט ער נאָט! און ניט אין הימעל וואוינט נאָט, און ניט אויפהייבען דעם קאַפּ צום הימעל דאָרף מען, מען זאָל איהם זעהען; נין, איהם דאַכט זיך, אז נאָט וואוינט ערגעץ ווייט, ווייט, אין אַ גרויסער שטאדט, דאָרט, וואו זער גרויסער שררה פון דאָרף וואוינט, און וואו אַלע גרויסע שררות און גרויסע לייט וואוינען. און די אַלע גרויסע שררות, און גרויסע לייט זיינען ניט מעהר, ווי נאָט'ס „פאַראַבקעס“, אזוי ווי סטאַך און וואַיטעק זיינען פאַראַבקעס ביים „פּרייז“ פון דאָרף.

אַבער ער, ווי קומט ער צו נאָט? אפילו ניט צו זיין זיינס אַ פאַסטוף! אַ פאַסטוף ביי נאָט, טראַכט ער ביי זיך, מוז אויך זיין אַ גרויסער „פּאַן“, אַ פּרייז אַ גרויסער! און ווער ווייסט צו דער פּרייז פון זייער דאָרף איז כאַטש אַ קוטשער ביי נאָט'ס פּערד? וועט מען איהם, יאַשעק'ען, צולאָזען?

נור טהיילמאָל, ווען דער הימעל איז ריין און העל, און רוהט פּער־חלום'ט, אין אַ בלויען פליסענדיגען שליער, און די גרעזער וואַקסען זיך אונטער במנוחה, און אַריינגעוואַרצעלט איז דאָס גרעזעל אין דער ערד, און קוקט זיך שטיל אין הימעל אַרײַן, און דאָרט קענענאיבער שטעהט דער אַלטער וואַל — דער גרינער זיידע פון דאָרף, און דאָרט ווייטער ציהט זיך צווישען די גראָזען דער וועג, א פּוהר פּאַהרט, און אַ איר געהט ערגעץ ווייט, ווייט... און פון אויבען דער הימעל ציהט זיך אויך ערגעץ ווייט אַוועק און געהט וואָס אַמאָל ניעדריגער, ניעדריגער, ביז ער לאָזט זיך אין גאַנצען אַראָב אויף דער ערד... און ער, יאַשעק, זיצט זיך אויף דער שוועל פון דער „סטאָדאַלע“ און קוקט... דענסט־מאָל דאַכט זיך איהם, האָט זיך נאָט אַביסעל אַרויסגעכאַפט פון די „שררות“, פון די פּרייזים, און איז זיך דאָ אַליין אהער געקומען אין פּעלד אַרײַן, אויסגעצויגען זיך און ליעגט זיך אזוי און וואַרט...

און יאשעק וויל א דאנק און א לויב אָבנעבען פאר דעם אלעם,
 גאָט וואָס איז אַרום און אַרום.
 און טהיילמאָל ווילט זיך איהם געהען און געהען אזוי לאַנג, ביו
 ער וועט אָנקומען דאָרט צו דער גרויסער שטאדט, וואו גאָט וואוינט,
 וואו זיין פאלאץ שטעהט!
 — וועל איך צוגעהן און א קוש טהון גאָט אין האַנד אַרײַן! —
 טראַכט ער זיך.

נור באַלד זיפצט ער אָב:

— מען וועט מיך דען צו־אַזען?

ער קען צוקומען, טראַכט ער, צו גאָט'ס פאלאץ, נור דאָרט שטעהען
 „שווייצער“, אזוינע הויכע מיט בלאַהע סטענגעס, געלע איבערגעלעגטע
 שטיוועל און רויטע פרעק, אזוינע ווי ער האָט געזעהען ביי די פריצים,
 וואָס זיינען געקומען צו זיין פריץ אויפ'ן דאָרף אויף אַ באַל — און
 זיי וועלען איהם אוועקיאַגען....

און באַלד דאַכט זיך איהם, אז מען דאַרף ניט געהן, אז גאָט איז
 אויפ'ן פרייען פעלד, אז די שווייצער הימען אַ לערען פאלאץ, אָהן
 גאָט!

„אל מלך נאמן“ לערענט איהם דער רבי פון סדור... און דער
 אל-מלך-נאמן, דאַכט זיך איהם, איז עפעס אַ מין שפרוך, וואָס, אז
 מען זאָגט איהם, דאַרפען די שווייצער אַרײַנלאָזען אין גאָט'ס פאלאץ...
 אָבער צו גאָט האָט ער אַנאַנדער מין געבעט, אַ געבעט אָהן
 ווערטער, אַ געבעט וואָס וואַקסט ביי איהם אין האַרץ און דערפילט
 דאָס האַרץ און איבערפילט עס און רייסט זיך אַרויס מיט אַ פיף!
 ער וויל בעטען, לעגט ער צוויי פינגער אין מויל אַרײַן, שטעלט
 אויף די ליפּען, גיט אַ בלאָז. און זיין תפלה הילכט אין גאַנצען וואַלד!
 און גאָט פערשטעהט איהם, פערשטעהט זעהר גוט זיין געבעט!
 און ער פייפט נור דעמאָלט, ווען עס ווילט זיך פייפען צו גאָט,
 ווען ער פיהלט, אז מען ברויך פייפען....

און גאָט, דאַכט זיך איהם, לעגט ערנעץ ווייט, ווייט אויפ'ן
 פרייען שמעקענדיגען פעלד און הערט זיך אײַן, ווי ער פייפט, און האָט
 הנאה פון זיין פייפען, און פּרעהט זיך דערמיט.
 און ניט ער אַלײַן פייפט! אַלע, ווייסט ער, „פייפען“. אז

„נאָסיק“ דער דאָרפס-הונד הויבט אָן פּלוצלונג צו בילען, וואָרפט מיט'ן ווידערעל, קוקט אין הימעל אַרײַן און בילט — זאָגט ער: „נאָסיק“ דאווענט; אז די „ווייסע“ געהט אַהיים פאַרנאַכט פון פעלד, שטעקט די בעגיווערטע צונג אַרויס, און גיט אַ לאַנגען, טרויעריגען בעטש: מערע-ע, טראַכט ער: די „ווייסע“ דאווענט. דער „באַלאַן“ דאווענט אויף אַן אַנדער אופן: ער צובריקעט זיך, שטעלט זיך אויף די הינטערשטע פיס, בייגט שטייף דעם קאָפּ אַויס: באָר—רד!
אַלע דאווענען, אפילו די פרעש אין וואַסער... איינער רוימט איין דעם צווייטען: קוואַ, קוואַ!

יאַשעק איז שוין אַלט געוואָרען דרייצעהן יאהר, קריאת-שמע קען ער נאָך ניט זאָגען, און עס איז פאַר ראש השנה. און דער רבי ארבייט מיט יאַשעק'ן כאַטש אויף היי-יעהריגען ראש השנה נור בלויז קריאת-שמע זאָגען — מען זאָל איהם קענען מיט נעהמען אין שטאדט אַרײַן. און לכבוד יום-טוב האָט מען יאַשעק'ן געקויפט אַ נייעם צייגענעם אַנצוג, אַ פּאָאר שטיוועל, און אַ ניי הימעל... זאָל ער כאַטש קריאת-שמע זאָגען.

פול אָנגעפּראַפט אין די שוהל; קליין און גרויס, אַלע אָנגעטהאָן אין ווייסען, אַריבערנעצויגען מיט די טליתים, אַלע שטעהען און שאַקלען זיך, און שרייען, און רופען, אַלץ העכער און העכער. ביים עמוד, וואו עס ברענען זיך די זיעבען גרויסע וואַקסענע ליכט, שטעהט דער חזן מיט משוררים... לאַנגע וויינענדיגע טענער און בעגלייט מיט האַלבע אָבגעריסענע דערשטיקטע קולות לאָזען זיך הערען:
— מי לחיים, ומי למוות...

און אַ פּערשטיקט וויינען רייסט זיך אַרויס מיט אַמאָל פון דער ווייבערשוהל. און יאַשעק שטעהט אָנגעטהאָן אין צייגענעם אַנצוג, די העלע האָאר לאָזען זיך אַרויס פון דעם אַרויפגערוקטען הימעל. ער שטעהט, פּלוצים ריהרט ער זיך פון אָרט, שפּאַרט זיך אַרויף אויבענאָן, שטעלט זיך אין דער זייט קעגענאיבער דעם חזן, דער סדר, וואָס דער פּאַטער האָט איהם געגעבען, מען זאָל כאַטש מיינען, אז ער דאווענט,

גליטשט זיך איהם פון דער האַנד אַרויס, און ער שטעהט מיט ווייט־
געעפענטע אויגען, און קוקט.

א פּאָאר וואוילע יונגען בעמערקען יאַשעק'ן, איינער ווינקט צום
צווייטען, ווייזען אויף איהם, לאַכען אין דער שטיף, באַלד געהט איינער
צו און ניט איהם אַ שנעל אין נאָז.

ער הערט ניט, פיהלט ניט! ער שטעהט, גלאַצט מיט די אויגען,
אַמאָל אויף דעם חזן, אַמאָל אויף די וויינענדיגע אידען. אָט זעהט ער
דאָס ווייסע פּרוכט וואָס הענגט ביים ארון, מיט די גרויסע גאַלדענע
אותיות: „קודש לה'“.

גאָט מוז אַצונד זיין — דאָרט, דאָרט אונטער'ן פּרוכט, טראַכט ער
ביי זיך.

און פון דער ווייבער־שוהל קוקט אַראָב זיין מוטער, זי בעמערקט
איהר בן שטעהט און גלאַצט, דער סדור גליטשט זיך איהם פון האַנד
אַרויס — און די אידענע קרעכצט, טראַכט זיך אין האַרץ:
— פויער, אַ געבוירענער גוי.

און דער פּאָטער וואַרפט אויף איהם אַ בליק פון אונטער דעם
טלית, קרעכצט שווער אָב:

— רבונו של עולם, געדענק אָן איהם אויך!

און יאַשעק שטעהט, און גלאַצט. אלע וויינען, אלע דאוונען, אלע
רופען צו גאָט און איהם פּערווילט זיך אויך!

ער וויל אויך בעטען צו גאָט. ער וויל אויך, ניט וויינען, ניט
שרייען, נאָר דאַנקען און לויבען גאָט וויל ער! פאַר אַלעם, פאַר
אַלעם דאַנקען!

ער כאַפט צוריק אויף דעם סדור, געהמט זיך צו דער פּערצייכענ־
טער קריאת־שמע, הייבט אָן:

— אֵל, מִלֵּךְ נִדְא־מִן...

עס האַרצט איהם אָבער ניט אַזאַ תּפֿלה.

ער פּערשטעהט זי ניט. דאָס איז נור אַ שפּרוך, אַ טרוקענער
שפּרוך...

ער וויל דאַנקען און לויבען עהרליך, געטריי פון האַרץ —

און ער האָט מורא פאַר'ן עולם, פאַר'ן גרויסען עולם, וואָס דאווענט
נאָר אַנדערש, נור די תּאווה איז שטאַרקער פאַר איהם — און גאָט איז
העכער פאַר אַלעם! ער מוז!

און ער לענט די פינגער צום מויל—
און א שאַרפער פייף שניידט דורך די וויינענדיגע שוהל...
—

דער עולם דערשרעקט זיך.
ווער איז? וואָס איז? ווער פייפט אין מקום קדוש?
דער פאָטער וויל איהם אָנכאַפּען ביים אַקסעל און „דרויסען“—
דער עולם וויל איהם שלאָגען...
נור פלוצים דרעהט זיך איבער דער הייליגער צדיק פון דער מזרח
וואַנד און פרענט:
— וואו איז ער דער צדיק, וואָס האָט דעם גזר-דין צוריסען?
וואָס האָט דעם הימעל געלעכערט און דורך די בלייערנע וואַלקען
אונזערע תפילות אַרויפגעפיהרט?

נאָר דער צדיק איז שוין ניט געווען...
ער האָט זיך אַרויסגעכאַפּט פון שוהל, געוואָרפּען די שטיינעל
איבער די אַקסעל און שפּרייזט שוין צוריק אין דאָרף אַריין.

דער זינדיגער

(א חסידישע מעשה)

כדי איהר זאָלט מיך ניט חושד זיין, אז איך האָלט זיין זייט, מוז איך אייך פריהער מקדים זיין אַ קליינע הקדמה. עם שמעחת געשריעבען אזוי: „אין אדם נוקח אצבעו למטה אלא אם כן נגיד עליו ממעלה“ (א מענש ניט זיך ניט קיין ריהר אין פינגער אונט, אויב מען האָט אויבען ניט אזוי גוזר געווען), און וואָס אַ מענש טהוט, אַז ער דערמיש מקיים גאָט'ס אַ מצוה; און זעה: דאָס פויגעלע פליהט — גאָט'ס מצוה איז עם מקיים, וואָס ער האָט עם געהייסען פליהען. אַז אַן אָקס דעסגלייכען, וואָס ריטשעט און אפילו אַ הונד וואָס בילט, — אלע לויבען גאָט מיט זייערע קולות און זאָגען שירה יעדער אויף זיין שטייגער.

און אפילו אַ רשע, וואָס טהוט עברות, דערפילט ער כביכול דער מיט גאָט'ס רצון, ווייל וואָס דען? איהר מיינט אפשר, ער האָט באמת הנאה פון דער עברה? עם איז דאָך אַ פשיטא, אז ער וועט חרטה האָבען! אלא וואָס? — ער איז מקיים דעם הימעל'ס ווילען. און דער יצר הרע אליין! יעדעס מאָל ווען ער ווערט געשיקט אָנצורעדען אַ אידען צו אַן עברה, וויינט ער און זיפצט: „וועה איז מיר, וואָס איך האָב אזא שליחות צו טהון!“ און געהט ניט פריהער אַרויס צו זיין עבודה, סיידען נור מלאכי הבלים שלאָגען איהם און נויטיגען איהם דערצו.

און יעדעס מאָל, ווען די עברות קומען פאַר גאָט, פרעהט זיך גאָט און זאָגט: וואויל איז דעם קעניג, וואָס זיינע קנעכט דיענען איהם אזוי מיט געטריישאָפט.

* * *

פריהער, איידער נאָך די מעשה איז געשעהען, האָט מען איהם גערופען ר' אברהם, נור דערנאָך האָט מען איהם אויפגעהערט צו רופען גיים נאָמען, נור מען האָט געזאָגט סתם — דער זינדיגער.

ר' אברהם איז געווען א חשוב און אן אָנגעזעהענער איד אין שטאדט. א איד א ירא שמים, וואָס אַלע האָבען איהם ליעב געהאַט און אַלע האָבען כבוד צוגעטהיילט, און מאַמעס האָבען זיך געוואונשען צו האָבען אזוינע קינדער, ווי ר' אברהם.

געזעסען איז ער א גאַנצען טאָג אין בית־המדרש און געלערנט. ער איז אפילו קיין גרויסער למדן ניט געווען, נור אזוי א פרומער, כשר'ער איד; געגאַנגען זיך אין פּראָסטען וועג, — א איד אָהן פיעל גאווה: דאוונען פלעגט ער אין בית־המדרש צוזאַמען מיט די אורחים ביי דער טהיר, און שטיל, געלאָסען, אָהן געשרייען אָן אָהן גרויס התלחבות, קאן מען זאָגען. ער שטעהט זיך אויף איין אָרט, ריהרט זיך ניט, שאַקעלט זיך ניט. די אויגען אַראָבגעלאָזט, און קוים־קוים וואָס די ליפּען שעפּטשען, און זיין תפלה גיסט זיך, ציהט זיך, אזוי ווי דאָס וואַסער אין א רוהיגען טייך, זיס, פאַמעליך, מיט גרויס דבקות און ליַעב־ליכקייט. א שטייגער ווי א טרער, וואָס קייקעלט זיך אויף א קינד'ס באַק און דערגרייכט דעם טרער, וואָס איז פריהער ארויס פון אויג. פון זיין תפלה, וואָס איז אויפגעגאַנגען צום הימעל און וואָס פאַר איהר האָבען זיך אויפגעמאַכט אַלע פערשלאָסענע טויערען ביז זי איז צוגעקומען און איינגעפלאָכטען זיך אין כתר־הכבוד — פון זיין תפילה איז דאָרט ניט געוואָרען א טייערער דימאַנט, וואָס בלענדט די אויגען מיט זיין ליכטיגקייט, נור א קליינע פערל, וואָס שיינט מיט חן, און פינקעלט ניט און בליצט ניט, נור לייכט זיך אזוי שטיל, מיט עניוּות, מיט באַרמהערציגקייט און גנאָד...

און פאַר וואָס, פּרעגט איהר, האָט מען איהם גערופען דער „זינדיגער“? — איבער אַזאַ מעשה:

וויסען מוזט איהר, אז דאָס האָבען אַלע מודה געווען, אפילו די וואָס האָבען איהם שטאַרק רודף געווען נאָך דער מעשה, אז ער איז געווען א גרויסער אוהב ישראל, און נאָך וועל איך אייך זאָגען, אז דאָס וואָס ער איז נכשל געוואָרען און האָט געהאַט, רחמנא לְצַלן, אַזאַ מפלה — דאָס האָט אויך געשטאַמט דערפון, וואָס ער איז געווען אַזאַ גרויסער אוהב־ישראל.

און ליעב האָט ער געהאַט דוקא דעם פּראָסטען אידען, דעם מגושם־דיגען אידען.

ער פלעגט זאָגען אזוי: א איד א בעל־עגלה, וואָס האָט א גאַנצע

וואָך נור צו טהון מיט זיין פּערד און וואָנען און איז איינגעטונקט אלע זעקס מעג בלויז אין גשמיות, וואָס אבי נור ער כאַפט דורך דאָס דאָר נען... און אז ס'קומט שבת און ער זיצט ביים טיש, די בעמען זיינען אויפגעבעט, די ליכט ברענען, ווייב און קינדער זיצען אַרום און מען זינגט צוזאַמען זמירות — אזא בעל-עגלה, אז ער דרעמעלט איין איבער'ן סדר און פּערנעסט אפילו צו בענשען, זאָג איך אייך, אז די שכינה רוהט אין זיין הויז און פּרעהט זיך און זאָגט: וואויל איז מיר, וואָס איך האָב מיר אויסדרעוועהלט אזא פּאַלק... אזא איד האַלט שבת, רוהט אויס, און זיין פּערד רוהט מיט, האַלט אויך שבת, שטעהט אין שטאַל און פיהלט אויך, אז היינט איז שבת-קודש. אז ער שטעהט דער-נאָך אויף פון שלאָף, פיהרט ער אַרויס די בהמה צו דעם ברונעם, פּאַיעט זי אָן, מען געהט זיך דערנאָך שפּאַצירען מיט איהר אויף דער לאַנקע.

און אזא שפּאַציר איז פאַר גאָט ברוך הוא מעהר אָנגענומען ווי צו זאָנען „ברכי נפשי“. עס קען זיין, אז דאָס איז געווען דעריבער, וואָס ער אליין האָט געשטאַמט פון א ניעדריגען שטאַם: ביז דרייצעהן יאָהר האָט ער געלעבט ביי זיין טאַטע'ן, א פּאַכטער אין א קליין פּערוואַרפּען דערפעל, און האָט ניט געקענט קיין צורת אמת. דער פּאַטער האָט אפילו גענומען צו זיך אין דאָרף אַריין א בחור, ער זאָל מיט איהם לערנען, נאָר ר' אברהם איז אינגעלויזיג געווען זעהר אַן אויסגעלאַסענער, האָט ניט געוואַלט אַריינקוקען אין א ספר און איז א גאַנצען טאָג נאָר נאָכגעלאָר-פען די פּערד און די אַקסען.

אויף דער לאַנקע פלעגט ער ליענען, בעהאַלטען צווישען די גרויסע גרעזער, דערביי — די פּערד, מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ און צופּען גראָז, און ווייט ליעגט אויסגעשפּרייט דער שטח... ווייט... ווייט... אָהן אַן עק, און אַנטקעגען איהם ליעגט אויסגעשפּרייט דער הימעל, ווייט... ברייט... און די וואַלקענדלעך באַדען זיך אין איהם, און עס האָט א פנים, ווי די זאַפּטיגע ערד, וואָס איז בעדעקט מיט גרינס, קומט צום הימעל און ווי זי וואַלט וועלען שטאַלצירען און זאָנען: זעה, הימעל, איך בעמיה מיך מקיים צו זיין מיט שמחה וואָס גאָט האָט געבאַטען, איך זאָל בעגרינען די וועלט מיט גראָז. און אַנטקעגען איהר בעריהמט זיך דער הימעל: זעה, ערד, איך בעמיה מיך מקיים צו זיין די מצוה פון גאָט אויסצושפּרייטען זיך ווייט און ברייט. און די עטליכע בוימער, וואָס שטעהען צוואוואַרפּען אין פעלד, זיינען אזוי ווי עדות, וואָס ווילען

מאכען א פשרה צווישען זיי... און דעמאלט ליעגט זיך דער קליינער אברהם'עלע, און האָט נחת פון גאָט'ס לויטערקייט... און זיין האַרץ איז פול מיט פרייד פון אלע גאָט'ס ווערק... און פלוצלונג, ווי א סוד וואָלט איהם ענטפלעקט געוואָרען פון הימעל, האָט ער זיך אויפגעהויבען און געגאנגען אַהיים, און א פרעג געגעבען דעם בחור, דעם מלמד זיינעם: רבי, וואָס פאַר א ברכה מאַכט מען אויף דער הנאה, וואָס מען האָט פון דער וועלט? דער בחור האָט געלאַכט און געזאָגט: „גראַבער יונג! א ברכה מאַכט מען איבער ברויט, איבער וואַסער, אָבער איבער דער וועלט? האָסטו געהערט!“

האָט ער זיך געוואונדערט: די וועלט איז שעהן, די הימלען זיינען אזוי ליעבליך, און די ערד איז אזוי זיס און גוט, און אזא גאָד און אזא לייטזעליגקייט ליעגט אויסגעגאַסען אויף אלעם — און קיין ברכה מאַכט מען איבער דעם ניט?!

און אז ער איז אַלט געוואָרען דרייצעהן יאָהר, איז ער פלוצלונג אוועקגעקומען פון דאָרף, און איז אָנגעקומען אין שטאָדט, אַריין אין בית-המדרש און דערזעהן דער ראש-הישיבה זיצט אויבענאָן, אַרום בני'ם טיש — די תלמידים, און אלע לערנען מיט אזא האַרציגער שטימע, וואָס ציהט דאָס האַרץ.

האָט דאָס אינגעל אָנגעהויבען צו וויינען. דער ראש הישיבה האָט זיך אומגעקוקט און דערזעהן א אינגעל וויינט, און ער געהט אין א צור ריסען היטעל, וואָס די האָאר זעהען זיך אַרויס דורך די לעכער, און די אויסגעהאַנגענע שטיוועל האַלט ער אויפ'ן אַקסעל, ווי א גוי וואָס איז ערשט אָנגעקומען פון וועג, און די בחורים לאַכען פון איהם, האָט דער ראש-הישיבה איהם געפרעגט, וואָס ער וויל.

— איך וויל לערנען — האָט ער געענטפערט שטיף, מיט גרויס עניוּת און מיט אַ האַרציג געבעט.

האָט דער ראש-הישיבה אויף איהם רחמנות געקראָגען און צוגע-מען צו לערנען. און ער האָט זיך טאַקע ערנסט גענומען צו דער תורה און האָט דעם גאַנצען קאַפּ צוגעלעגט; באַלד נאָך עטליכע טעג האָט ער שוין זיך אויסגעלערענט עברי און האָט אַליין געקענט דאוונען.

און געדאווענט האָט ער, אז ס'איז אַ תענוג צו קוקען. מ'האָט איהם געדאַרפט זעהן דאוונען! ער שטעהט זיך און רעדט פשוט, ווי

איינער רעדט מיט'ן צווייטען, פאמעלעך, הארציג, אָהן חכמות, און אזוי רוחיג.

איינמאָל האָט דער ראשיהשיבה איהם געזעהן אזוי דאוונען, האָט ער אזוי געזאָגט פאַר אַלע אין די אויגען: לערנען קען איך אוראי בעסער פאַר איהם, נאָר אין דאוונען דערגרייך איך ניט אפילו צו זיינע קנעכעל, אזוי האָט דער ראש הישיבה געזאָגט.

און אזוי האָט ר' אברהם געלעבט דאָרט, ביז ער איז אויסגעוואקסן סען און האָט התונה געהאַט מיט אַ פּראָסטען שניידער'ס אַ טאָכטער, און אַליין האָט ער זיך אויסגעלערענט שניידעריי און האָט געלעבט פון זיינע צעהן פינגער. ביי-טאָג איז ער געזעסען און גענעהט, און נעהער דיג האָט ער געהאַט ליגען פאַר זיך אַ סדור אָפּען, און געזאָגט זיך קאָפיטלעך תּהלים; ביי-נאַכט איז ער שטילערהייד געגאַנגען אין בית-המדרש אַריין, קיינער זאָל איהם ניט זעהן און איז געזעסען און געלעבט רענט אַ גאַנצע נאַכט.

איינמאָל זיינען אורחים געקומען אין שטאָרט אַליין און האָבען גענעכטיגט אין בית-המדרש אונטער'ן אויווען. פּלוצלונג דעהערען זיי אַ דין זים קול, אזוי ווי אַ שעהנער נגון, טראָגט זיך, האָבען זיי זיך אויפגעכאַפט און האָבען איהם דערזעהן לערנען. די קליינע לאָמפּ, וואָס איז געהאַנגען אויפ'ן שנירעל, בעניסט איהם מיט אַ מאַטע ליכטיגקייט, און די ווענד אַרום זיינען איינגעהילט אין שאַטענס.... און ער לערענט מיט אַ ברען, מיט התלהבות, נאָר דאָס התלהבות זיינס זעהט זיך ניט אַרויס פון אויבען, עס ברענט נאָר אין איהם אינעוועניג; ער שאַקעלט זיך פאמעלעך, און דער שאַטען שאַקעלט זיך מיט, און מיט אַ שטיל קול זינגט ער די גמרא... און וואָס אַמאָל ווערט זיין קול העכער און העכער, און דאָס פנים זיינס ווערט צופלאַמט, די אויגען ברענען. מען האָט געזעהן בחוש, אַז די נשמה גיסט זיך אויס אין זיין לערנען, און די שכינה פּלאַטערט אַרום איהם און ער איז זיך אין איהר מתדבק... און אין מיטען לערנען הויבט ער זיך אויף פון אָרט, געהט אַרויף און אַראָב, און שעפעט מיט אַ ציטעריג קול: רבונו של עולם! רבונו של עולם!

און זיין קול ווערט וויעדער רוחיג... שטיל... און ער שטעלט זיך אָב פּלוצלונג; עס האָט אויסגעזעהן, ווי ער וואַלט איינגעדערעמעלט

שמעהענדיגער הייד פאר גרויס מתיקות, און די לאַמפ ווערט טונקעלער... און ער שמעהט, שמעהט און גיט זיך ניט קיין ריהר.

איז אָנגעפאלען אַ גרויסע אימה אויף די אורחים, און זיי האָבען אָנגעהויבען צו שרייען; האָט ער זיך אויפגעכאַפט און האָט זיך דער־נעהנטערט צו זיי, און זיי האָבען די אויגען פערמאַכט פון דער ליכטיג־קייט, וואָס האָט אַראָבגעשיינט פון זיין פנים און פון דעם הייליגען גלאַנץ, וואָס האָט געבלישטשעט פון זיינע אויגען, און ער שמעהט זיך רעהיג און פראָסט און פרעגט אַזוי שטיל: „וואָס שרייט איהר דען? ס'איז אייך קאַלט?“

און ער האָט אויסגעטהון זיין קאַפּטע און האָט זיי צוגעדעקט מיט איהר.

צורמאָרענס האָבען די אורחים דאָס דערצעהלט און האָבען גע־זאָגט, אַז ווי נאָר די קאַפּטע האָט אָנגעריהרט זיי, זיינען זיי באַלד איינגעשלאָפען, און האָבען מעהר נאָר ניט געהערט און מעהר נאָר ניט געזעהן.

אַט נאָך דער מעשה, אַז מען איז דאָס געוואָהר געוואָרען אין שטאָרט, האָט מען ערשט געוואוסט, ווער ער איז. בעלי בתים האָבען אָנגעהויבען צו געבען קוויטלעך, און אַז מ'ברענגט איהם אַ קוויטעל, שמייכעלט ער און זאָגט אַזוי: „גלויבט מיר, אַ אינגעל, וואָס מאַכט המוציא איבער אַ שטיקעל ברויט, וואָס די מאַמע האָט איהם געגעבען, קאָן אייך העלפען מעהר ווי צוואַנציג אַזוינע ווי איך.“

פערשטעהט זיך, אַז דאָס האָט ניט געהאַלפען און מען איז געלאָפען נאָך מעהר מיט קוויטלעך; פלעגט ער אַזוי ענטפערען:

— איהר ווילט, אַז אַ בשר־ודם ווי איך זאָל זיין אייער מליץ פאַר נאָט ברוך הוא. איך וועל אייך געבען אַ משל: צו וואָס איז די זאַך געגליבען? צו דער ליכטיגקייט פון דער זונן און די ליכטיגקייט פון אַ קליין לעמפעל. פון דער ליכטיגקייט פון דער זונן קאָנסטו הנאה האָבען, וויפיעל דו ווילסט, און קיינער קען דיר ניט צונעהמען די הנאה: דער אַרעמסטער מענש און דער סאַמע ניעדריגסטער קוויסט זיך מיט איהר, אויף וויפיעל זיינע אויגען זיינען מסוגל דערויף. אפילו נאָר אַ איר זיצט, חלילה, אין תפיסה און די פענסטער זיינען פערהאַקט, פון דעסטוועגען רייסט זיך אַרײַן אַן אָבנלאַנץ דורך די שפּאַלטען, און ער האָט הנאה פון דער ליכטיגקייט.... אָבער ניט

אזוי איז די אָרעמע ליכטיגקייט פון אַ לאַמפּ. אַ רייכער מענש קויפט זיך אַ סך לאַמפּען און בעלייכט זיין שטוב מיט אַ העלער ליכטיגקייט, אַן אָרעמאָן וויעדער זיצט אין דער פינסטער. גאָט ברוך הוא איז די גרויסע ליכטיגקייט, וואָס שיינט פאַר דער גאַנצער וועלט און דער-קוויקט און דערפרישט אַלע זיינע ווערק. די גאַנצע וועלט איז פולמיט זיין גנאָד, און זיין באַרעמהערציגקייט איז פאַר אַלע זיינע בעשעפענישען... און גלויבט מיר, אַז איהר דאַרפט קיין מליץ ניט פאַר איהם; גאָט איז אייער פאָטער, און איהר — זיינע ליעבע קינדער, און צי דאַרף דען אַ קינד האָבען אַ מליץ צו אַ טאַמען?

די בעלי בתים האָבען געהערט און געשוויגען, נור אונזערע לייט, „אנשי שלמונו“, האָט עס פערדראָסען די זאָך... און דעם אמת וועל איך אייך זאָגען, אַז איך בין געווען דער ערשטער, וואָס האָט דאָס דערצעהלט פאַר „איהם זאָל לעבען“. און אזוי ווי עס איז ידוע, האָט „ער זאָל לעבען“ געהייסען איהם ברענגען אַהער.

האָבען מיר זיך גענומען איהם צורעדען און אזוי לאַנג, ביז ער האָט געמוזט מיט אונז מיטגעהן צום רבי'ן.
פיער טעג האָט געדויערט אונזער נסיעה.

און איך געדענק: ביי-נאַכט, די לבנה האָט געבלאָנדזשעט אין בלאָען ים, וואָס איז געלעגען אויסגעשפרייט העמ-ווייט, און האָט זיך צום סוף אויסגעמישט מיט אַ וואַלקען, און מיט גרויס רחמנות און ליעבהאַרציגקייט האָט זי געקוקט אויף אונז, ווי זי וואַלט בעטען אונז, אפשר ווייסען מיר איהר וועג, ווי זי זאָל געהן, רעכטס אָדער לינקס, און באַלד האָט זיך אַ וואַלקען אָנגערוקט אויף איהר, און זי האָט אָנגע-הויבען צו שפרינגען אַרויס פון איהם, און אין אַ מינוט אַרום איז זי וויעדער ענטפלעקט געוואָרען אין גאַנצען און האָט געשמיכעלט צו אונז מיט צניעות און חן.

און אַ לינד ווינטרעל האָט געבלאָזען און געגלעט אונזערע אַלע-מענס פנים'ער. מיר האָבען זיך אַרומגעקוקט אין אַלע פיער זייטען וועלט, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז די גאַנצע וועלט איז איינגעהילט אין אַ טלית פון לויטער רחמים, און מיר זיינען אַריינגעפאלען אין אַ ביסעל עצבות, אין אַזאָ שטילער טרויעריגקייט, אַזאָ זיסע, ליעבליכע, ווי אַ שטייגער שבת פאַר נאַכט ביי שלוש-עודות.

פלוצלונג האָט זיך ר' אברהם אָנגערופען און האָט געזאָגט:

„אידען! איהר האָט שוין מקדש געווען די לבנה?“ האָבען מיר זיך באַלט געשטעלט, אַראַבגעלאָזען די פעקלעך פון די פלייצעס, געוואַשען די הענד אין אַ קליין וואַסערעל, וואָס האָט געפליסט ביי'ם ברעג און מיר האָבען מקדש געווען די לבנה.

ער איז געשטאַנען און געקוקט אויפ'ן הימעל, און זיינע ליפען קוים־קוים ריהרען זיך, אזוי ווי זיין שטייגער איז געווען: „שלום עליכם!“ האָט ער זיך צו מיר געקעהרט און זיין קול האָט געציטערט אזוי ווי די שטימע פון אַ פיעדעל, און זיינע אויגען האָבען גערופען צו מאַכען פריעדען און אַהדות... צום ערשטען מאָל איז אויף מיר אָנגע־פאַלען אַן אימה פאַר ר' אברהם'ן. און אז מיר האָבען געענדיגט מיט קדוש הַלבנה, האָט אונזער טרויעריגקייט אָבגעטראָטען פון אונז, און מיר האָבען זיך געקליבען ווייטער אין וועג אַרײַן.

ער איז אָבער געשטאַנען און געקוקט אויפ'ן הימעל און געזיפצט: רבנו של עולם! ווי שעהן איז דיין וועלט, וואָס דו האָסט בעשאַפען מיט דיין גוטסקייט און מיט דיין פיעל נאָך. און דיין גוטסקייט און דיין נאָך האָסטו משפיע געווען אויף אַלע דינע בעשעפענישען, זיי אַלע האָבען דיך ליעב און זיינען זיך אין דיר מתדבק, און דו — אין זיי... און די נאַנצע וועלט איז פול מיט דיין לויטערקייט.

איך האָב געקוקט אויף דער לבנה און מיר האָט זיך נאָך אַלץ געדאַכט, אז זי קוקט אויף מיר און פרעגט: איך בלאָנדזשע; וואו אהין זאָל איך מיך ווענדען?

* * *

פרייטאג נאָך מיטאָג זיינען מיר אָנגעקומען; און מיר האָבען נאָך געהאַט גענוג צייט צו געהן אין מקוה און „שלום“ צו געהמען. „ער זאָל לעבען“ איז געזעסען אין דער „שלום שטוב“ ביי'ם טישעל, און זיינע לאַנגע ברעמען זיינען געווען אַראַבגעלאָזט איבער זיינע אויגען. מיט דער לינקער האַנד איז ער געזעסען אָנגעשפאַרט, און מיט דער רעכטער האָט ער אָנגענומען שלום; מיר זיינען צוגעגאַנגן גען איינציגווייז, גענומען שלום, און „ער זאָל לעבען“ האָט גאָר נישט גערעדט מיט אונז. ר' אברהם איז אויך צוגעגאַנגען און האָט דערלאַנגט די האַנד.

דאָ האָט מען געזעהן אין רבי'ן אַ שנוי, ער האָט אויפגעהויבען

מיט די הענד זיינע ברעמען, און האָט געקוקט אויף ר' אברהם'ען אַ היבשע וויילע שטילשווייגענדיג.

און ער האָט אויף געקוקט אויפ'ן רבי'ן און האָט אויף געשוויגען. די חסידים האָט פערדראָסען אזא עזות'קייט.

פאַרנאַכט זיינען מיר געגאַנגען דאוונען אין רבי'נס בית-המדרש. דער הימעל דאָרט איז צוריסען געוואָרען אויף צוויי שטיקער, און אין מיטען שטעהט די זונן און בעגילדט דעם הימעל און שיקט איהרע לעצטע שטראַהלען אויף די ניעדריגע הייזלעך און אויף די שויבען, וואָס פון זיי קוקען אַרויס שבת-ליכט; און די שטראַהלען מישען זיך צוזאַמען, און לעשען אויס, לעשען אויס, און דער הימעל טהוט זיך אָן אַ גראָען טליח, און אַ טרויערקייט און אַן עניוות ליענט אויף אַלעס, און דאָרט ווייט... ווייט.... קוקט נאָך אַרויס די זונן מיט איין אויג אויף די קליינע שטאָרט, אויפ'ן בית-המדרש, וואָס פינקעלט און גלאַנצט מיט דער העלער ליכטיגקייט לכבוד שבת. און אַ פער-שעמטע רוימקייט איז אויסגעגאַסען אויף אַלעס, אזוי ווי די זונן וואָלט זיך שעמען דערמיט, וואָס גאָט האָט געמאַכט די הייליגקייט פון שבת אָבכהענגיג אָן איהר אונטערגעהן.

און אירען האָבען זיך פערזאַמעלט אין רבי'נס בית-המדרש מקבל שבת צו זיין, און דאָס בית-המדרש איז פול אָנגעפאַקט מיט אידען, איינער שטופט דעם אנדערען, דער כאַפט זיך אָן אָן יענעמ'ס גאַרמעל, נור נעבען אַרונ-הקודש האָט מען איבערגעלאָזט אַ פריי אָרט, ווי אַ האַלב ראָד און אין מיטען דעם ראָד שטעהט דער רבי און דאווענט, און דער עולם רינגעלט איהם אַרום.

אברהם אָבער שטעהט ביי דער טהיר צווישען די אורחים און דאָ-ווענט אויף אויף זיין שטייגער.

„צו קדוש!“ האָט דער שמש אויסגערופען.

און די רבי'צין מיט די טעכטער און די שנירען האָבען זיך בעווייע-זען, און געבליצט און געבלאַנקט האָט פון זיי דאָס ציערונג, די טהייערע שטיינער און די פּעריל.

און דער רבי שטעהט און מאַכט קדוש.

ער איז אַ ביסעל איינגעכוויגען, און די גראָע באָרד ליענט אויף זיין האַרץ, די ברעמען ליעגען אויף די אויגען, און ער מאַכט קדוש מיט

א הויף קול, זינגט אויס יעדעס וואָרט מיט אַ בעזונדערען נגון און יעדעס אות קומט אַרויס אין אַ בעזונדערער צורה....
 „צום טיש!“ האָט מען ווייטער אויסגערופען...

אויבענאָן איז געזעסען דער רבי, רעכטס — די זיהן און די איידימס, לינקס — די קרובים, דערנאָך אַלטע שעהנע אידען, דערנאָך גבירים.

און אַרום שטעהט דער עולם.

און דער רבי עסט און לָאָזט איבער שירים, און נעהמט טיילען: צוערשט די זיהן און די איידימס, דערנאָך די איבעריגע טיש-זיצערס. און נאָך די שירים ווערט שטיל. דער רבי האָט אָנגעהויבען צו זאָגען תורה; געזאָנגען איז פרשה בהעלותך, און דער רבי האָט אָנגעהויבען:

„בהעלותך את הנרות“, אז אַ מענש'ס נשמה איז אין אַ ניעדריגער מדרגה, רחמנא לְצַלָן, אין דער טומאה... און דער נצוץ פון דער נשמה וויל זיך דערהויבען, צו קומען צו אַ מדרגה און קען ניט אַליין, און מוז אָנקומען צו הילף.... איז אַ מצוה איהר צו העלפען, זי „מעלה“ צו זיין... און די מצוה ליעגט אויפ'ן כהן איהר בעהילפיג צו זיין, און דאָס איז דער פּשט „אַל מול פני המנורה יאירו“, דאָס מיינט מען די תורה הקדושה. דער כהן דאַרף דעם איד'ס האַרץ מקרב זיין צו דער תורה, און אזוי אַרום קען ער זי „מעלה“ זיין... און ווער איז דאָס דער כהן? דאָס זיינען די צדיקיהדרור, וויל זינט דאָס בית-המקדש איז חרוב געוואָרען, מוז דער צדיק זיין אַ כהן, וויל אזוי איז מען גוזר פון הימעל, אז ער זאָל זיין דער כהן...
 — אברהם! — האָט דער רבי פּלוצלונג גערופען — אברהם!

קום נאָר אַהער, איך רוף דיך.

איז ער צוגעגאָנגען.

— האָסט פּערשטאַנען, אברהם? האָסט פּערשטאַנען דעם סוד פון די ווערטער?

— אז דו שווייגסט — האָט דער רבי ווייטער געזאָגט — הייסט דאָס, אז דו ביזט מודה, אז איך מוז דיך מעלה זיין; אפילו קענען מיין ווילען און קענען דיין ווילען.

און דער עולם איז געוואָרען טויט שטיל און מ'האָט געוואַרט.

— דו שווייגסט? — האָט דער רבי געפרעגט אַ ביסעל שוין שטרענג.

— איהר דארפט „מעלה“ צו זיין? צי האָט איהר חסידשלוס אָבגעקויפט דעם רבוננו של עולם פאַר אייך? איהר מיינט, אַז דורך אייך וועט זיך אַ איד קענען דערנעהנטערען צו גאָט ברוך הוא? אַז איהר זייט דאָס אויבערשטע פון שטויסעל, און אַלע אידען זיינען גאָר נישט? גאָט'ס גנאָד איז פול אומעטום, וואו מ'קעהרט זיך און וואו מ'ווענדט זיך, און וואו מ'גיט אַ ריהר מיט אַן אבר, פיהלט מען גאָט! אין האַרץ, יעדער ביי זיך, דאַרף מען זוכען גאָט, ווייל דאָרט האָט גאָט געמאַכט רוהען די שכינה הקדושה...

אויף יעדער אָרט, אין יעדער צייט און אין יעדער רגע קען אַ איד זיך דערנעהנטערען צו גאָט.... —

אַזוי האָט ער געענטפערט. גאָר איידער נאָך ער האָט געענדיגט, האָבען אונזערע לייט איהם שוין שטיל געמאַכט, און ווען ניט דער רבי זאָל דעם עולם צוריקהאַלטען, וואָלט מען איהם צוריסען אויפ'ן אָרט. — לאַזט איהם! — האָט ער בעפוילען די חסידים.

און צו איהם אַליין האָט ער געזאָגט:

— אברהם, דו האָסט געזינדיגט!

און פון דעמאָלט אָן האָט מען איהם גערופען „דער זינדיגער“. און ער איז פערשטויסען געווען פון אומעטום; חסידים האָבען אויף איהם געהאַט אַן אויג און האָבען איהם גע'רופ'ט, און אפילו אין בית-המדרש האָט מען איהם ניט געלאָזט דאוונען.

און איך זאָג אייך דאָס מייניגע: אַ רשע, אפילו ער טהוט בייך, איז מקיים גאָט'ס געבאָט, און אפשר, ווער וויים? אפשר זיינען זיי ביידע גערעכט געווען?

א מעשה מיט א ספר

דאס „ספר“, פון וועלכען איך וועל די מעשה דערצעהלען, איז א נמרא „ברכות“, אלט-אמסטערדאמער דרוק. אָבגעריבענע אותיות, פערפלעקטע בלעטער, אָבגעריסענע, אָבגע-שליסענע טאָוולען. דאָך איז זי געגליכען צו אַן אלטע שטאַב־פּאַהן, וואָס די זעלנער האָבען איהר צוריקגעבראַכט א דורכגעשאַסענע פון דער מלחמה.

ר' יחיאל־מאיר האָט געקויפט א נאַנץ אמסטערדאמער ש"ס פאַר פינף און צוואַנציג רענדלעך. ר' יחיאל־מאיר, אַן אלטער בעל־הבית — א מתנגד, פיהרט זיך ווי די מתנגדים פון זיין דור: לערענט און ענדיגט ש"ס יעדע זיעבען יאָהר: א דף א טאָג, א דף א טאָג. האַלט ער ביי ברכות, לערענט ער אין דער נמרא. מסיים געווען ברכות — שטעלט ער זי צוריק אין שראַנק אַרײַן און וואַרט ווייטער זיעבען יאָהר, ביז עס וועט איהר צייט קומען.

די נמרא שיידעט זיך ניט אָב פון אַנדערע ספרים מיט נאָרנישט. און עס איז קיין פלאַ ניט. ר' יחיאל־מאיר האָט נאָך געלעבט אין דור פון פאַר מתן תורה... איך וויל דערמיט זאָגען: איידער זיין ליכט האָט נאָך אָנגעהויבען צו שיינען ב"ק קאַצק, איידער דער מאָרגענ־שמערען האָט נאָך אָנגעהויבען אַרויסשיקען זיינע גליהענדע שטראַה־לען צו דערוואַרעמען די הערצער און צוהיצען די נשמות... צו ברענגען דעם כּלל אדם אין דער מדרגה, אונטער נאָט ברוך הוא'ס פליעגלען... די תורה איז נאָך דענסמאָלט געווען, ר"ל, אַן עופה'לע איינגעוויי־קעלט אין די ווינדלעך. דער בן־אדם האָט געלערענט לשון לימוד, דעם האַרטען לימוד, אָהן דער ווייכקייט, אָהן דעם לעבען, אָהן דעם בעהאַל־טענעם ליכט, וואָס ליענט אין דער תורה. זיי האָבען געצעהלט די ווערטער, ווי מען צעהלט פרוטות. פון יעדער אויסשפראַך איז אַ מלאַך געוואָרען בעשאַפען, נאָך דער מלאַך איז געווען אַ טויטער....

זייער לערנען איז געווען, זאָל גאָט שומר ומציל זיין, נאָר איבער דעם מתן שכר, וואָס איז אין דער זייט. גאָט האָט געהייסען לערנען — לערענט מען, ווייל מ'טיילט דעם חלק שור־הבר מיט לויתן אויף יענער וועלט... זייער תורה איז ניט געווען געגליכען צו טראָפענס אייל, נאָר צו טראָפענס געפרוירען וואַסער...

איז די גמרא ברכות געווען דענסטמאָל נאָר אַ טפֿל צום גאַנצען ש"ס, אַ צוגעריכטס. צו וואָס איז די זאָך געגליכען? צו אַ צווייג פון אַ בוים. כל זמן דער צווייג איז בעהעפט אין בוים און נאָנט חיונה פון דער ערד — בליהט דער צווייג; נעהם רייס אָבער די צווייג פון בוים אָב, הויבען אָן וועלקען די בלעטער וואָס זיינען אויף דעם צווייג, דאָס בליהעכטס ווערט אויסגעטריקענט, און ער ווערט געגליכען צו אַ מת. אזוי איז דענסטמאָל געווען געגליכען די גמרא ברכות: אַן אָבגעטריקענער אבר פון דער גאַנצער תורה...

דערנאָך איז די זאָך פּערענדערט געוואָרען.

די גמרא ברכות איז מיט אַמאָל עולה לַגדולה געוואָרען, אויף דעם העכסטען שטאַפּעל.

צו וואָס איז די זאָך געגליכען? צו דעם צווייג וואָס מען רייסט איהם אָב פון בוים און מען פּלאַנצט איהם אָבער צוריק איין אין אַ זעטער ערד, און ער בליהט און ציהט פון זיך פירות אַרויס פאַר זיך. און עס איז אויך קיין וואונדער ניט.

דאָס איז געשעהן, ווען זיינע קינדער זיינען אַרויס איבער דער גאַנצער וועלט. דאָס קינד אין חדר ווייס וואו דער כבוד זיינער רוהט, וואו דאָס בית־המקדש איז און וואו די שכינה שיינט...

ר' יחיאל־מאיר האָט געשענקט דעם ש"ס גמרות זיין איידים, יודל'ען, דרשה־געשאַנק.

זיי, להבדיל, האַלטען זעהר פּיעל פון די גרויסע, שטאַרקע פּיש, וואָס ליגענען זיך אויפ'ן גרונד וואַסער, נאָרען זיך איין אין זאַמר און קלערען טיעף אַריין אין גרונד... אונזער יודעל איז אָבער ניט אזוי געווען. אַ פּיש אַ לעבעדיגע איז ער געווען אין לעבעדיגעס וואַסער. געשוואומען אין די טיעפּקייט, מתאחד צו זיין זיך מיט אַלע פּיש, לעבען אין אַחדות און שלום. נאָכ'ן אַחדות, נאָכ'ן שלום האָט ר' יודעל נאָכ־געיאָגט זיך זיין גאַנצען לעבען. דענסטמאָל ווען אַלע מענשען זיינען

צוזאמען, איינער בעהעפט זיך אין צווייטען, אלע נשמות נאָגען פון איין קוואַל די חיונה, איין גארטעל פון חסד בינדט אַרום אַלע הערצער — רוהט אויף זיי איין ש כ י נ ה. דאַוונען זיי אין איין בית-המקדש, האָפען זיי צו איין גאָט. דער הימעל וואָס איז איבער זיי — די ערד וואָס איז אונטער זיי — געהערט צו אַלע: דענסטמאָל ווערט די נשמה ערפילט. די נשמה איז פרעהליך און דער גוף איז אויך פרעהליך, און ביידע זיינען זיך מתאחד, און האָבען אַ הנאה פון די שכניה. און דענסטמאָל ווערט דעם מענשענ'ס ווילען, אַז דער קלענסטער און דער גרעסטער זאָלען זיין גלייך, פון קלענסטען ביז צום גרעסטען.

דענסטמאָל פערשטעהט ער די הייליגע גרויסקייט וואָס איז אין דוד המלך'ס ווערטער: „כ ר ב ע ם ה ד ר ת מ ל ך״ — איך און דו, ראובן און שמעון, אַלע קומט לאָמיר געהן אין גאָט'ס הויז, לאָמיר דאַוונען, לאָמיר זיך פרעהען צוזאמען — צו איין גאָט, וואָס זיין כבוד האָט ערפילט די ערד און דעם הימעל, וואָס ער האָט ניט פערמינדערט זיין חסד פון קיין שום בריה: „כרב עם הדרת מלך“.

אַלע טייכען פליסען אין איין ים און אַלע פישען שווימען צוזאמען אין דעם גרויסען ים.

דער יונגער מאַן, יודעל, איז געווען אזוי ווי די ווייסקייט און ליכט — געליעבט גאָט, ווייל ער האָט געפיהלט, אַז ער איז אַ חלק פון גאָט; געליעבט זיך, געליעבט איהם, ווייל יעדער פון אונז איז אַ חלק פון גאָט.

ער קען ניט פערשטעהן, ווי דער מענש קען דיענען גאָט, דעם גאָט, דעם בורא פון אַלעס אויף דער וועלט, וואָס ווייסט און לייעבט יעדע בעשעפעניש, וואָס געפינט זיך פּערהוילט פון מענשענ'ס אויג אין דעם טיעפען שטיין — צו לייעבען זיין גאָט, ווייל ער האָט מורא פאַר „איהם“, ער, זיין יצור כפיו. אדרבה, צו פרעהען זיך דארפסטו אויף דעם שותפות, וואָס גאָט האָט אין דיר און דו האָסט אין איהם. זיי צעהלען די מצוות און רעכענען זיך מיט גאָט: „איך האָב דיר געטהון דאָס דיניגע, יעצט מוזטו מיר טהון דאָס מייניגע“ — ניין, זיין ווילען דאַרף זיין צו בעהעפטען זיך גאָט, צו שאַפען מיט איהם בשותפות, „הצדיק גוזר והקב"ה מקיים“ — דער צדיק בעפעהלט און גאָט מוז מקיים זיין... טעג און יאָהרען זיצט ער אין קאָצק, ביי „איהם, זאָל לעבען“. ער לערנט ניט. די וואָס לערנען — זאָגט ער —

שטעהען אויסער די תורה. ער וויל זיין אין די תורה גופא, איהר תמצית, צו ווארעמען זיך אין איהר פייער, צו הייליגען זיך אין איהר הייליג קייט....

אמאל אין א שמיטה קומט ער אהיים צום ווייב און קינד. און עס איז דאך ידוע, אז דאס אָבשיידען זיך פון „איהם“ איז אזוי שווער, ווי דאס אָבשיידען זיך פון די נשמה מיט'ן גוף.

צושרט, אז די בני בית האָבען געזעהן, אז ער געהט אוועק נאָך קאָזק, האָבען זיי געמיינט, אז דאָס איז בלוז אויף א קורצע צייט, אזוי ווי דער סדר עולם איז, — האָבען זיי שטיל געשוויגען און געלאָזט איהם טהאָן וואָס זיין האַרץ גלוסט: האָבען איהם געגעבען אויף הוצאות הדרך, כאָטש זיין שווער, וואָס איז געווען א פערברענטער מתנגד, האָט איהם אויס יורש געמאַכט, ווייל ער איז א „קאָזקער“. נאָך זיין ווייב איז געווען אויף זיין זייט, האָט זי גע'גנב'עט פון פאָר טער'ס הויז אָהן זיין וויסען, און האָט איהם אַריינגעשטעקט אין דער שטיל.

אז ער איז אָבער צוריק געקומען נאָך א פאָאר חדשים, האָבען זיי איהם שוין ניט געלאָזט צוריק אוועק: האָבען בעהאַלטען די מלבושים און פערשלאָסען אין קאסמען אַריין.

ווער קוקט אָבער אויף דעם, אז די נשמה ציהט, אז דאָס האַרץ ציהט דאָרט אַהין! וואָס טהוט ער? גנב'עט א גמרא פון ש"ס, וואָס ער האָט געקראָגען דרשה'געשאַנק, און האָט זי אוועקגעלעגט אויפ'ן וועג ביי א איד א קרעטשמער און איז געגאנגען קיין קאָזק.

און דאָס איז טאָקע געווען די זעלבע גמרא ברכות, און זי איז באַלד עולה לגדולה געוואָרען, א תכלית פאר זיך אליין — זי האָט דאָך גורם געווען, אז איבער איהר זאָל דאָס שעפעלע צוריק אין סטאדע קומען....

איז די גמרא געלעגען ביי'ם איד דעם קרעטשמער אין אַלמער. עס איז ניט געווען ווער עס זאָל לערנען אין איהר. טיילמאָל, אז עס איז געקומען אַן עת צרה אויפ'ן קרעטשמער, פלעגט ער וויינען פאר דער גמרא און זי איז געוואָרען, ר"ל, א מין עבודה זרה.

ביז עס איז געקומען ר' גדליה, ר' יודעל'ס א זוהן, וואָס איז געווען מורה הוראה אין א קליין שטעדטעל און האָט זי אויסגעלייזט.

מען דערצעהלט אזוי : איינמאל, אז דער פאטער זיינער, ר' יודעל ז"ל, איז אוועקגעלאָפֿען קיין קאָצק און דער שווער זיינער האָט זיך געבייזערט אויף די טאָכטער, זיין מוטער, וואָס האָט איהם נאָך געגעבען אויף הוצאות הדרך — האָט איהם די מוטער גענומען אויפ'ן האַנד און אוועקגעלאָזט זיך קיין קאָצק זוכען דעם מאַן.

דער וועג וואָס געהט אָב פון זייער שטעדטעל קיין קאָצק, טיילט זיך אין צווייען : איינער געהט אָב קיין קאָצק — וואָס איז דער וועג פון לעבען, דער צווייטער קיין איצביץ, וואָס איז דער וועג פון טויט. און גאָט'ס פעלדער שפּרייטען זיך איבער גאָט'ס ערד, וואָס איז פון הינטען, אזוי ווי זיי וואָלטען געהאט ברעה צו זאָגען : זעה, מיר זיינען מקיים גאָט'ס מצוות, וואָס האָט אונז געהייסען אַרויסציהען פון זיך אַ גרעזעל. און די גרעזער זיינען זיך מתאחד און ווינקען צו דיר : קום לעג דיך אַנידער אויף אונז, און בייגען איין מיט אונטערטהענגיקייט די קעפּ אונטער די הימלען, וואָס ציהען זיך איבער זיי מיט גרויס רחמים. און אונטען און אויבען, ערד און הימעל זיינען זיך מתאחד און ווייסען גאַנץ גוט, אז איין גאָט האָט זיי בעשאַפען, און איין גאָט האָט השגחה איבער זיי.

די חסידים אָבער, וואָס זיינען עולה רגל צום רבי'ן אויף יום טוב מיט די זעקלעך אויף פלעקלעך און מיט'ן שטעקען אין דער האַנד — וואָרפען זיך אַריבער שטיינער פון איין וועג איבער'ן צווייטען, און האַלטען מלחמה.

דאָרט וואו די ווענען צושיידען זיך שטעהט אַ בוים מיט לאַנגע, ברייטע צווייגען, הינטער דעם בוים ליענט אַ שטיין.

דאָרט אויף דעם שטיין, פלעגט דערצעהלען ר' גדליה, האָט זיך מיין מאַמע מיט מיר אַניערערנעזעצט און געגעבען מיר די ברוסט צו זויגען.

און ווער ווייסט, צו אויב די אַבשיידענהייט, וואָס ליעגט צווישען די בידע וועגען, האָט ר' גדליה ניט אָנגעזויגט אין זיך אין איינעם מיט דער מוטער'ס מיִלך.

אזוי ווי אַ בית־המקדש אָהן אַ שכינה, אזוי איז ר' גדליה געווען אָהן אַ רבי'ן. אַ חסיד מיט דער גאַנצער נשמה, האָט ער געהאט דאָס הצטרכות צום חסידות, צו בעהעפטען זיך אין דער שכינה. אָבער עס איז קיין שכינה ניט געווען, אין וועלכער ר' גדליה זאָל זיך בעהעפטען,

וועלכע זאָל ערפילען זיין גאַנצע נשמה, אין וועלכע ער זאָל גלויבען מיט אמונה-שלמה, ניט ער זאָל זיך דאַרפֿען נויטען צו גלויבען. אַ פונק פון פאטער. דאָס הארץ בענקט, די נשמה בלאַנדזשעט ארום און זוכט אַ מקור, אַ קוואַל, און וויל זיין אַ טראַפֿען אייל, לויטער-רער אייל אָנצוצינדען די מנורת הכלל, מנורת התמיד, די מנורה פון דער וועלט.

דער פאָטער איז אַבער קיינמאָל ניט אין דער היים געווען. אויפֿ-געצויגען האָט איהם דער זיידע, דער מתנגד, מיט דער גאַנצער קאַלט-קייט פון מתנגדות. ער האָט איהם נאָר געגעבען צו פערשטעהן די תורה מיט איהרע ק"ן טעמים, אַבער ער האָט איהם ניט געגעבען די תורה גופא... די נשמה פון דער תורה, דאָס לעבען פון דער תורה—צו וואָס איז עס געווען געגליכען? צו אַ רעצעפט פון אַ דאָקטאָר. דאָס שטיקעל פאַפּיער, אויף וועלכען עס איז אָנגעשריעבען דער רעצעפט, איז נאָך ניט דער רעצעפט אַליין...

וואָלט נאָך געלעבט דער „זקן“, דענסטמאָל...

עס איז שוין נישטאָ צו וועמען צו פאַהרען. דער „זקן“ איז נפטר געוואָרען. די מלוכה — צוטהיילט: אַ האַלבע האָט גענומען זיין זוהן, אַ האַלבע „ער“ פון „נער“.

כל זמן דאָס ליכט האָט געשיינט און האָט געשיקט זיינע שטראַהר לען, איז ער געווען דער מקור. אַלעס האָט געציעלט זיין וועג צו איהם — אין דעם מקור פון ליכטיגקייט. דאָרטען האָבען זיך די בונדען שטראַהלען בעהעפט און עס איז געווען איין אַחד. אז דאָס ליכט איז אויסגעלאָשען געוואָרען, זיינען די שטראַהלען צופאַלען. טהייל ווערען פערלאָשען... טהייל ווערען פערבלאָנדזשעט אויף שלעכטע וועגען... טהייל פאַלען נאָר אַרײַן אין די הענד פון סמאל ר"5.

און די סטרא אהרא האָט פערשפרייט איהרע שוואַרצע פליגעל איבער'ן לאַנד...

דאָך האָט ר' גדליה ניט געקענט שטייל בלויבען, זיצען און נאָר נישט טהון.

איז ער געגאַנגען נאָך קאַצק, צום זוהן, וואָס האָט ממלא מקום געווען.

דער זוהן איז אַבער ניט דער פאטער. איז איהם טאַקע מקרב, ער זעצט איהם בימינו — „עס איז אַבער ניט דאָס“...

ער פיהלט: ער שטעהט נאך פון דרויסען. דאס הארץ איז לעדיג.
ער האט ניט געפונען וואס ער זוכט.
לעגט ער זיך איבער אין דער דעה: טאמער „גער“? און באלד
איז ער מסכים ניט טאמער, נור טאקע „גער“ — ווייל דארט איז דער
אהל פון דער תורה.
געהט ער אהין.

די וועלט איז א סטאדע, די מענשען זיינען די שעפסען, הינד
זיינען דא א סך, דער „פאסטוך“ אבער פעהלט... עס איז נור איבער-
געבלעבען דאס „פייפעל“ פון אלטען פאסטוך, קען אבער קיינער דער-
מיט ניט פייפען און ער איז שוין לאנג נסתלק געווארען, און די
שעפסען זיינען פערשפרייט איבער די לאַנקע, שעפסען און פאסטוכער...
ר' גדליה'ם נשמה בענקט...

האט זיך געטראָפּען א בעגעגעניש. ר' גדליה איז אמאל געגאנגען
אויפ'ן וועג. האט ער דערזעהן א הויז און איז דארט אריינגעגאנגען.
דארט האט געוואוינט א איד א קרעטשמער: האט ר' גדליה געוואלט
אריינקוקען אין א ספר אריין — האט ער נישט געהאט ביי זיך נור
דאס ספר תהלים אליין. האט דער איד ארויסגענומען די גמרא פון
שראנק. ר' גדליה גיט א קוק אויפ'ן שער און דערקענט דעם פאטערס
„למי שיד“, מיט'ן אייגען כתב יד, פרעגט ער איהם: „ווער האט די
גמרא אהער געבראכט?“ דערזעהט מען איהם, אז מיט יאָהרען לאנג
איז א חסיד דורכגעגאנגען און האט די גמרא פערלעגט אויף צוויי
זוהבים.

ר' גדליה האט זיך זעהר דערפרעהט מיט די גמרא און געוויינט
אויס שמחה.

פאָהרט ער אמאל נאך קאָצק איבער זכות אבות, אמאל נאך גער —
ווייל עס איז דאס אהל פון דער תורה, מעהרסטענס זיצט ער אבער אין
דער היים און לערנט די גמרא.
און דענסטמאל ווען די נשמה צובענקט זיך און הייליגט זיך אין
דעם געדאנק פון די גמרא, פיהלט ער א זעכציגסטעל פון די קדושה
פון קאָצק...

ר' גדליה האט געשענקט די גמרא זיין זוהן דוד'ל צו דער חתונה
חתן-מתנות.

דוד'ל איז געווען א יונגער מאן — א פיינער קאפ, א עלוי, א גאונ'ישען כאפ, אָבער „אָנגעזענקט" ר"ל... און האָט נוסח געווען „לצדמ"...

קומען צוגעהן די קליינע ספרים/לעך און פערטרייבען די גרויסע... טרויערט די גמרא אין דער שראַנק.

מען דערצעהלט, אז טהיילמאָל האָט ער געכאַפט די גמרא און געוואָרפען אין דר'ערד ר"ל, האָט זי פשוט געטראַטען מיט די פיס, פערשעמט זי, און עס האָט זיך שוין געטראַפּען ער האָט זי דן געווען אויף שרפה.

אָבער ער האָט דאָך געהאַט אַ אידיש האַרץ, פלעגט ער דערנאָך פאַלען אויפ'ן בעט און ליעגען לאַנג, און קלערען טרויעריגע מחשבות. אודאי האָט ער חרטה געהאַט איבער זיינע מעשים, די נשמה זיינע איז דאָך געווען פון „מקור"... האָט ער אויפגעהויבען די גמרא פון דער ערד און אַנדערגעזעצט זיך לערנען. די אויגען האָבען איהם געברענט, דאָס פנים איז רויט געווען און די נשמה זיינע האָט קיין מקום מנוחה ניט געהאַט.

אמת, ער איז קאַליע געווען, אבער אַ גרויסער למוּד; איז ער געזעסען שעה'ן לאַנג און זיין נגון איז געגאַנגען וואָס אַמאָל העכער און ער האָט ממלא געווען די גאַנצע שטוב.

און טרויעריג איז געווען דער נגון. ער האָט פשוט געשניטען דאָס האַרץ.

מען זאָגט: אז זיין נשמה האָט געווינט בשעת לימוד, און איהר געוויין האָט זיך געהערט אין לערנען.

עס קען זיין, ער האָט אודאי חרטה געהאַט איבער זיינע מעשים.

נאָך זיין טויט איז די גמרא אַרײַנגעפאַלען אין די הענד פון זיינע קינדער.

גוים גמורים, אוכלי טרפה/ניקעס, מיט געגאַלטע בערד, דאָך האָבען זיי גענומען די גמרא און האָבען זי געלאָזט שעהן איינבינדען און האָבען זי אויסגעציערט מיט בענדער, ווי מעשה גוים, און האָבען זי אוועקגעשטעלט אין שראַנק צווישען זייערע טריף-פסול'ס... און האָבען זי געוויזען, די גמרא, די שרים ושרות וואָס זיינען געקומען צו זיי: אַפּ איז די גמרא, וואָס מיר האָבען גע'ירשנ'ט פון אונזערע עלטערן.

אז די גמרא איז געלעגען אונטער די פיס פון דעם רשע — זייער פאָטער — וואָס האָט זי מכּוּה געווען — האָט זי ניט געקרעכצט. מיט גרויס סבּלנות האָט זי איבערגעטראָגען די בזיונות, די חרפות, וואָס דער רשע האָט איהר אָנגעטאהאַן.

דאָרט אין די שעהנע שרענק, אין דעם שעהנעם איינבונד, וואו מען האָט זי אַריינגעשטעלט „צו ווייזען זי“ קרעכצט די גמרא. אין דער שטיל הערט איהרע קרעכצען יעדער איינער וואָס האָט נור אַ נשמה אין זיך.

אז עס וואָלט זיך געפונען אימיצער, וואָס וואָלט די גמרא אַרויס-גענומען פון שראַנק דאָרט און זי אוועקגעטראָגען אין בית המדרש אַרײן, אין קאַסטען „שמות“ אַרײן, וואָס שטעהט אונטער'ן אויווען, אז מען זאָל זי בעגראָבען מיט שאר שמות הקדושות אויפ'ן הייליגען „מקום“ — וואָלט ער מקיים געווען די מצוה פון פּדיון שבּוים.

שבת אין וועג

דו זעהסט, אפילו אַ בלאָז פון אַ ווינדטעל געהט דאָ ניט פערלאָרען. ניט אויף קיין שטיינערנע טראַטואַרען פאלען דאָ די זונען־שטראַהלען, ניט אויף שטיינערנע מויערען בלאָזט דאָ דער ווינד פון פרייהלינג. וואַרף נור דיין בליק אַרום; יעדער פון די פרייהלינג־ווינדטעלעך עפענט אַ נייע טהיר אין דער ערד, יעדער שטראַהל פון דער זון רופט אַרויס צום לעבען נייע גראַז־קעפלעך פון דער ערד, און דער ווינד בענייט זיי, די טהוי־טראַפּען פאַיען זיי אָן, און גאָט'ס וועלט שפּראַצט אַרויס... די געשמאַקע ריחות טראַגען זיך אום אין דער לופטען און בעהויכען מיט זייער אַטהעם אַלץ, וואָס זיי בעגעגענען אויפ'ן וועג...

איינזאַם בין איך אין וועג, ווייט פון שטאָרט, פון אַ דאָרף, אַרום ציהען זיך גרינע זאַפטיגע בייטען. דער פּסח איז נאָך ניט לאַנג אַריבער, די געוויקסען האַלטען נאָך ביים פערנאַנדערשפּראַצען. דייע אַויגען ווערען נאָך ניט פערבלענדעט פון קיין צייטיגער פּרוכט, — ניין, אַלץ האַלט נאָך דערווייַל אין איין שפּראַצען...

די ערד איז נאָך שוואַרץ דאָ און דאָרט, קליינע גרינע קעפלעך עפענען זייערע קליינע מיילעכלעך, קליינע בלומלעך קוקען אַרויס, ווי קינדערשע אויגלעך, מיט התפעלות, פּרעהען זיך און לאַכען....

און אַלץ וואַקסט אויף די אַויגען, וואַקסט און בליהט פאַנאַנדער... און אויבען איבער דעם אַלעם, שפּרייט זיך אַ ברייטער און אַ פּרעהליכער הימעל, און אַרום איז קיינער נישטאָ, אויסער דיר איינעם; איינזאַם ביזטו, דיין עקעל אויף די פּלייצעס, דער שטאַק אין דער האַנד, און דו געהסט ווייט־ווייט, און עס דאַכט זיך דיר, אַז קיין וועלט איז נאָר נישטאָ, נישטאָ קיין שטאַרט ניט פאַר דיר, ניט הינטער דיר, איינער ביזטו אויף דער וועלט און דו ביזט דער הערשער איבער אַלץ, וואָס אַרום דיר...

הינטער'ן וואַלד שטעהט אַ קליין הייזעל, די ווענד פון ברעטער,

איבער'ן צופולטען שינדעל-דאך הויבט זיך א שווארצער, אן אויס-
געקרימטער קוימען. דאָס קליין הייזעל שטעהט פאר זיך, איינס און
אלין, אזוי ווי עס וואָלט קיין שייכות ניט געהאט צו דער גאנצער
איבעריגער וועלט. עס שטעהט און עס זעהט, אלע טאָג קומען האַלץ-
העקער מיט העק אין די הענד, האַקען בוימער, און דאָס קליין הייזעל
האַלט אין זיך טיעף פערבאַרגען דעם טרויעריגען סוד... פון איין זייט
ציהט זיך דער וואַלד, הויכע צווייגהאפטטיגע בוימער שטעהען, ווי אַ
סך מנינים אידען; אין דער הויך און אין דער ווייט ציהען זיך
צווייגען איינע נאָך די אנדערע, און פערשווינדען טיעף אינ'ם וואַלד
אריין... דאָרט אין טיעפען וואַלד, איז געוויס פארהאן עפעס אזוינס...
פון מיטען וואַלד קומט געשווינד צולויפען אַ קוועלכעל און לויפט
ווייטער, און איילט זיך, אזוי ווי אימיצער אין טיעפען וואַלד האָט איהם
שלעכטס געטהאָן, און ער לויפט צו קלאָגען זיך פאַר דער מוטער-טייד,
אריינצופאַלען אין איהרע מוטערליכע אַרעמס... ווייט לינקס, הינטער
די פערדער, זעהט זיך נאָך עפעס וואָס, אבער וואָס דאָס איז — ווייסט
איין גאָט...

אויפ'ן בענקעל, וואָס פאַר'ן הייזעל, פונקט קענען וואַלד, זיצט
ר' בנימין. פון אונטער זיין זשילעט זעהען זיך ארויס לאַנגע ציצית,
ער רויכערט אַ לילקע און קוקט אין דער וועלט אריין. ער דערזעהט
מיד נאָך פון דערווייטען, און ווינקט צו מיר מיט'ן פינגער. „זייט מחל,
ר' פעטער“ — פערטייטש איך מיר זיין וואונק, אָבער הערען הער איך
גאָר נישט — דער שטח איז נאָך צו ווייט.

בנימין דער וואַלד-וועכטער וואוינט שוין דאָ פון לאַנג. דאָס
הייזעל האָט ער גע'ירשנ'ט נאָך פון זיין עלטער-עלטער זיידען. עפעס
אַ מין „הכנסת אורחים“ האָט גאָט נאָט בעשאַפען דאָס הייזעל אין מיטען
וועג, אַ איד זאָל האָבען וואו אריינצוגעהן. אַ פול שיסעל זויער-מילך,
אַ שטיק שוואַרצע ברויט — דאָס בעקומט יעדער אומזיסט, קיין געלד
זויל בנימין פאַר אַזעלכע זאכען ניט נעהמען. „אַז איך פיהר עס ארויס
אין מאַרק, איז עס סחורה — זאָגט בנימין — אבער כל-זמן דאָס איז
נאָך אין דער היים איז דאָס אַ „שטוב-זאָך“, און פאַר שטוב-זאכען
נעהמט מען קיין געלד ניט“.

ער איז אויפגעשטאַנען און איז נעגאנגען מיר אַנטקעגען. ער
שאַקעלט מיר פון ווייטען מיט'ן קאָפּ — ער מיינט, איך זאָל אַבוארטען.

— פון וואנען געהט א איד ?
 — אודאי פון סטשעלעץ קיין גאָסטינין, אָנצוציהען אויף שבת —
 פרובט ער טרעפען.

— האָסטו שוין פערשפעטיגט — זאָגט ער און מאַכט מיט דער
 האַנד — די זון געהט שוין אונטער. — און ווייזט מיט דער האַנד אויפ'ן
 רויטען הימעל, וואָס הינטער'ן וואַלד.
 ניט קלערענדיג קיין סך, פערקירעווע איך זיך אויף דער סטעזשקע,
 וואָס פיהרט צו זיין הייזעל.

— דער לוח שרייבט, — זאָגט ער מיר דערווייל — אז זיעבען
 א זייגער בענטשט מען ליכט. עס איז שוין נאָך פינף.
 זיינע טאטעס האָבען געזעהלט די מעג נאָך די שייטלעך האַלץ,
 וואָס זיי פלעגען אלע טאָג צוגעבען הינטער'ן הרובע. און דאָס וועטער
 פלעגען זיי פאָרוואַגן נאָך דעם אויסזעהן פון הימעל. אבער בנימין
 ווייס דאָס אלץ שוין פון לוח.

מיר קומען אונטער צום הייזעל. אויפ'ן שוועל שמעהט א הויכע
 אידענע, אויפ'ן קאָפּ טראָגט זי א ווייסע פאטשיילקע און קוקט אויף
 איהר מאַן, אזוי ווי זי וואַלט איהם עפעס וועלען פרעגען. הינטער איהר
 פארטוך בעהאַלטען זיך צוויי קליינע מיידעלעך, קוקען אַרויס מיט
 זייערע אָבגעברענטע פנימ'לעך, זייערע האַר האַלברויטליך, האַלב
 געלבלויך זיינען צושויבערט. זיי קוקען אויף מיר מיט א קינדערשען
 שמייכלעל.

— טויבע, מיר האָבען אן אורח אויף שבת. איך גיב א שאַקעל
 צו דער אידענע מיט'ן קאָפּ. מיין שאַקעל דאַרף בעדייטען: „גוט
 מאַרגען“, „גוטען אבענד“ — די אידענע שמעהט, ווייסט ניט וואָס צו
 טהון. אָבער פלוצלונג ניט זי זיך א קעהר און געהט אַריין אין הייזעל.
 — אמאָל, אז מען האָט געהאקט דעם אלטען וואַלד, האָבען דאָ
 געוואוינט שאַפאַרעס, און עס איז געווען א קאַנטאָר, איז דאָ געוועזען
 א מנין, און א ספר תורה איז געוועזען. — דערזעהלט מיר ר' בנימין.
 מען פיהרט מיך אַריין אין שטוב. דאָס ערשטע, וואָס מיין בליק
 קען אונטערשיידען איז — מילך־קריג, וואָס שמעהן אויסגעשמעלטע
 אויף צוויי מיכטיגע בענק. אין שטיבעל איז קאַלטליך. אויף די
 פענסטער שמעהן פולע טעפּ מיט זויער־מילך, און א פעטער גערוך
 טראָגט זיך איבער'ן גאַנצען הייזעל.

באלד קומט אריין א הויך מיידעל מיט צוויי שווארצע צעפ אויפ'ן קאפ. פון אונטער דעם רויטען קליידעל זעהען זיך די באַרוויסע פיס. אויף דעם רויטגעוואָרענעם געזיכט איהרען שוועבט אַ שעמעדיגער שמייכעל. זי טראָגט אַריין אַ פּוֹלען קאַרב אייער. ווי זי דערזעהט מיך, געהט זי שנעל אַריין אין צווייטען קאַמער. דאָס מיידעל שעהמט זיך. יעדעס מאָל, ווען זי געהט נור דורך דאָס שטיבעל הויבען זיך אָן איהרע באַקען צו רויטלען און זי לאָזט אַראָב דעם קאַפּ. איך האָב איהר ניט געוואָלט שטערען, בין איך אוועק זיך אַרומוואַשען לכבוד שבת.

דאָס הויז איז אויפגעראַמט און ריין. עס ברענען צוויי ליכט אין צוויי בעגולעטע, אויסגערייניגטע לייכטער. דער טיש איז צוגעדעקט מיט אַ ווייסען טישטוך. אַרום איז שטיל, די חלות זיינען צוגעדעקט מיט אַ קליין ווייס טישטוכעל, דער רויטער וויין בלישטשעט אין קלאָרען פּלעשעל, און די כוסות שטעהען אַרום. אויף אַלץ רוהט דער גייסט פון שבת. דער טאַטע, אַן אויסגעוואַשענער און אַ ריינער, שטעהט ביים טיש אויבענאָן אין דער שבת'דיגער קאַפּאַטע און זאָגט אויפ'ן קול „לכו נרננה“ פון אַ סידור. די מאַמע, אויך אַן אַרומגעוואַשענע, מיט אַ ווייסען שבת'דיגען שליייער אויפ'ן קאַפּ, זיצט און קוקט אין אַ תּחינה. די מיידעלעך אין בלויע קליידעלעך מיט ווייסע פּאַרטוכלעך זיצען שטיל און הערען זיך איין אין טאַטענס דאוונען. און די עלטערע טאַכטער, פייגעלע, מיט די צוויי לאַנגע שוואַרצע צעפ, זיצט אויך ביים טיש. זי שעמט זיך שוין ניט. דאָס געזיכט רויטעלט זיך. זי איז פּערטראַכט. די אויגען בלישטשען. און צוויי ברעמען ווי בויגענס וואַכען און היטען די אויגען, וואָס קוקען זיך צו אַלץ צו און שווייגען. די צוויי רויטע זאַפּטיגע לייפען ליעגען האַרט איינע נעבען די אַנדערע, און פייגעלע זיצט און טראַכט עפעס...

עס איז אזוי שטיל, שבת'דיג. דעם טאַטענס קול נור צושפּרייט זיך איבער'ן גאַנצען הייזעל. אַלע זיצען און האַרבען. איך שטעה נעבען פּענסטער. דאָס פּענסטער איז אָפּען, דער אַלטער וואַלד שלאָפּט שוין לאַנג, איינגעהילט אויף העלפט אין נעבעל. פון עק הימעל זעהט זיך נאָך אַ רויטער בליאַסק, די זון געהט אונטער, זי פּערשווינדט דאָרט ערגעץ טיעף אין וואַלד, און דער אַלטער וואַלד

שטעהט און הערט זיך איין אין ר' בנימין'ס קול, וואָס איז מקבל שבת, הערט, טראַכט עפעס און שווייגט...

און ר' בנימין דאווענט אלץ העכער און העכער. ניט מיט לעבער-דינער שמחה איז ר' בנימין מקבל שבת — עם איז ספירד-צייט, דער איד איז איצט פערטרויערט, דער „לכה דודי" איז אויך אַ טרויעריגער. מיט אַ פערטרויערטער שטילער שמחה נעהמט ר' בנימין אויף דעם שבת...

אלץ אַרום איז גרייט, און וואַרט נור אויפ'ן שבת, און אָט באַלד, באַלד וועט ער קומען פון טיעפען וואַלד, וועט קומען און וועט זיך אויף אלץ צושפרייטען...

אלץ אַרום שטעהט און וואַרט און האַרצט ר' בנימין'ען. דער אַלטער וואַלד וויל אויך מקבל שבת זיין. ער בענקט נאָכ'ן שבת און וויל לויבען דעם אַלמעכטיגען, אבער די בויער זיינען שטומע... און ר' בנימין איז דאָס זייער שליה צבור, ער זאָגט פאַר זיי, און זיי האַרר כען... און אָט קומט צו נעהן דער שבת און צושפרייט זיך איבער דער גאַנצער געגענד.

אלץ שווייגט און איז פול רוהע. דורכ'ן פענסטער קומט אַריין דער שבת, די ליכט ברענען, די הלות זיינען צוגעדעקט. אַרום טיש מיט'ן ווייסען טישטוך זיצען אלע. אין שבת'דיגע קליידער, און דער טאַטע געהט אַרויס אַנטקעגען און זינגט :
שלום עליכם, עליכם שלום !

די נאַכט פון שבת. די ליכט געהט אויס, די לאַמפּ ברענט נאָך העל, די מיידלעך זיצען אַרום טיש, האַלב זיצענדיג און האַלב אָנגעלעהנטער-הייט, די קעפלעך אויף די הענדטלעך, און זיי שלאָפען. די מאַמע זיצט ביי אַ ווינקעל פון טיש, קוקט אויף די גוסס'ענדע ליכט און האַרצט. דער טאַטע זיצט אויבענאָן, אָנגעלעהנט אויפ'ן שטוהל, מיט אַ יאַרמולקע אויפ'ן קאָפּ, ער קייט געקאַכטע באָב און האַרצט אויף. די עלטערע טאַכטער, פּויגעלע, לייענט עפעס אַ מעשה ביכעל פאַר'ן לאַמפּ. שטיל און רוהיג לייענט דאָס מיידעל עפעס אַ מעשה, וואָס איז פּערלאָפען מיט אַ גרויסען צדיק, וואָס האָט זעהר אָבגעהיט דעם שבת, און אלע פּרייטאָג נאָך מיטאָג פּלעגט ער שוין ניט אַרויסגעהן פון זימב. און דער צדיק האָט אַמאָל פּערבלאָנדרושעט. עם איז געווען אַ

ווינטער-טאָג, דאָנערשטאָג. דער צדיק איז אַוועק אין אַ דערבייאַגען דאָרף אויף אַ ברית, מל צו זיין אַ קינד. אַז ער איז גענאָנגען צוריק, איז אַרויסגעפאַלען אַ גרויסער שנעע און האָט פערטראַגען דעם וועג. דער צדיק האָט פערבלאָנדזשעט און האָט געמוזט נעכטיגען אין וואַלד. אויף מאָרגען, פרייטאָג, איז דער צדיק אין גרויס צער און איז מתפלל צו גאָט, ער זאָל איהם ניט דערלאָזען מחלל שבת צו זיין. פלוצלונג הערט ער פון ערגעץ אַ זייגער שלאָגט צוועלף. דער צדיק שטעלט זיך אָב אונטער אַ בוים — ער וויל ווייטער ניט געהן — עס איז שוין שבת. ער גיט אַ קוק — ערשט ער שטעהט פאַר אַ גרויסען פאַלאַץ. דער צדיק געהט אַריין אין פאַלאַץ, זעהט ער אינעוועניג שטעהט אַ טיש צוגעדעקט מיט אַ ווייסען טישטוך, און ביים טיש זיצט אַ גרייז-גרויער מאַן מיט אַ לאַנגען ווייסען באָרד, אין האַנד האַלט ער אַ זילבערנע טאַבאַק-פּוּשקע און לערענט. ער געהט אונטער: „שלום עליכם“ — עליכם שלום! — אַ איד האָט פערבלאָנדזשעט, וועסטו ביי אונז האַלטען שבת....

איך שטעה ביים פענסטער. שטייל. דער וואַלד שלאָפט. די בוימער שטעהען שטייל און האַרבען אויף די מעשה, וואָס פייגעלע לייענט, אָבער טיעף אין וואַלד רוישט עפעס... די שמערען ווינקען עפעס פון הימעל מיט אַזוי פיעל חן. אַלץ רוהט, אַלץ איז שבת'דיג.

און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך בין עס דער צדיק פון פייגעלע'ס מעשה, וואָס האָט אויף שבת פערבלאָנדזשעט אין גן-עדן התחתון...

אויף דעם וועג קיין שעמענעץ

און דער וועג ציהט זיך, און ערגעץ ווייט ווערט ער פערבלאָנדזשעט צווישען די פעלדער, אונטער א באַרג. און דער הימעל שמייכעלט אַראָב צו די פעלדער, און די פעלדער — אַרויף און אַלץ איז אזוי רוהיג, אזוי זיכער ביי זיך, אזוי פעסט; אַלץ אַרום איז אזוי קלאַר, אַלץ איז איינגעוואַרצעלט זיכער מיט אַ פעסטען יסוד אין דער ערד, נאָר איך אַליין בלאָנדזשע אַרום, צווישען הימעל און ערד... און בלאָנדזשען, מיין איך, צווישען הימעל און ערד וועל איך יאָהרען לאַנג, יאָהרען לאַנג... צווישען הימעל און ערד, צווישען אַלערליי גאָט'ס בעשעפעניש. און די שאַסע-שטיינער רעכטס און לינקס, די שטיינער מיט די נומערן זאָגען מיר, אז אוועק פון אַלעס, אויסרייסען זיך, אַנטלויפען פון דער חברה איז ניט אזוי לייכט... אומעטום מענשען, אומעטום זייער אַרבייט, זייערע הענדר.

נאָך גוט, טראַכט איך, וואָס זייערע הענדר קענען צום הימעל ניט דערגרייכען, זיי וואַלטען איהם אויף אַבמעסטען אויף וויאַרסטען און מיילען... מיט דער צייט וואַלט זיך אַ גרויסע אַקציעאַנס-געזעלשאַפט געמאַכט און וואַלט בעקומען אַ מאָנאָפּאָל צו עקספּלאַטירען די זון, די לבנה, די שטערען... און מיליאָנען „טשינאַוויניקעס“ וואַלטען געווען און מיליאָנען „שלאַבענס“... און עס שלעפּערט זיך, דער וועג ציהט זיך... און ווייט צווישען הימעל און ערד הייבט אָן צו טונקלען, און גאַנצע מחנות אַבגעריסענע שטיקער וואַלקען ציהען זיך אַרויס און פליסען און טוסען זיך, און גיסען זיך צוזאַמען, און רייסען זיך איבער... און אַנדערע שטיקער הימעל פּערשלייערען זיך, און לייכט און דורכ-זיכטיג זיינען די זיכערנע שליער; און די שליער ציהען זיך צונױף, בעהעפטען זיך, עס ווערט אזוי היימליך, אזוי פריינדליך, גלייך מען שפּיעלט אין בעהעלטעניש...

און קיין איינציגעס הייזעל זעהט מען ניט... אויס! גאָט'ס

וועלט, — ניט קיינעמס נאָר דעם רבנו של עולם'ס, און די טהויר בעדעקטע פעלדער הייבען זיך צו צו די טהויר-בעדעקטע הימלען, און די פייכטע הימלען לאָזען זיך אַראָב צו דער ערד און עס ווערט איין וועלט, ווי איין גאָט'ס... און די איינגעוואַקסענע גרעזלעך אין דער ערד בעוועגען זיך שטיל, זיכער, ווי עפעס אַ קינד, וואָס וויעגט זיך אין דער מאַמעס שוים, שפיעלענדיג זיך פערנגיגענדיג.

און ווען איך זעה דאָס אַלץ, פערשעהם איך מיך פאַר זיך אַליין, פאַר וואָס איך אַליין בין העכער פון די אַלע גרעזער, וואָס וואַקסען אַרום. אַלץ איז איינגעוואַקסען, איינגעוואַרצעלט אין דער ערד, נאָר איך אַליין קריך אַרום, עפעס אזוי ווי איך וואַלט מיך פון דער ערד אָבעריסען, אין דער וועלט זיך געלאָזט. איך האָב מיין מאַמען פערלאָזט, מיין טאַטען אוועקגעוואַרפען און ווי אַ יתום דרעה איך מיך אַליין אַרום, זוכענדיג ערגעץ אַ מקום מנוחה... עפעס זעהט דאָס אויס הוצפה'דיג, פערלאָזט איז עס... און ראָרט אין מיטען פעלד, הינטען אין אַ טהאַל שטייגט אַ בוימעל ארויס און גלאַצט אויך אין דער וועלט אַריין. דאַכט זיך ער פיהלט אויך דאָס זעלבע: העכער געוואַקסען פון אַלע גרעזער... דער גרעסטער פון אַלע... אַ שעהן פנים האָט דאָס!...

און די שטיקלעך אָבעריסענע וואַלקען האָבען זיך צוזאַמען בעהעפט איינס מיט דעם צווייטען, און עס שוועבט שוין אַ לייכטער פאַנסער איבער דעם הימעל: טהייל ערטער איז דער פאַנסער דורכ-געריסען און פון די אויפגעריסענע ערטער גלענצט עפעס, ווי בעשטויב-טע לייכט אזוי ווייך, און פעהילט אזוי קושענדיג די לייכטע ריזענדע וואַלקען.

אַ רעגען וועט זיין!

דאַכט זיך עס פּרעהט מיך! אַליין בין איך אויפ'ן וועג, ווי דאָס גרעזלע וועל איך זיין, ניט האָבענדיג פאַר דעם רעגען זיך וואו צו בעשיצען.

אַ שטיקלע ליעבע אימה הערשט איבער אַלעס. די גרעזער בייגען איין די קעפּ, רוימען אין דער שטיל איינס צום אַנדערען: „אַ רעגען וועט זיין!“ דער לאַנגער וועג וואָס ציהט זיך דאָרט, דאַכט זיך, גרייט זיך אָן צום רעגען: „וואָס קען איך טהון“ — וואַלט ער זאָגען. פון

ערגען ווייט קומט א פויגעל אָן צו פליהען און פליהט מיט רעש דורך, אָנזאָגענדיג: א רעגען וועט זיין! און דאָרט אין פעלד שאַקעלט זיך דער בוים, די צווייגען רוישען מיט אימה...

און די פעלדער ציהען זיך, גלאַצען אין הימעל אַרײַן: הקדוש ברוך הוא, מיר זיינען גרייט אָנצונעהמען דיין גוטס וואָס דו שיקסט אונז! איך געה אויף דעם וועג.

דאָרט ווייט דערהויבט א ווינד דעם שטויב, א געדיכטער קארזש ווערט. פון אונטער א טהאַל קומען צוויי פערד ארויף שלעפענדיג זיך. מען זעהט ווי זיי שטרעקען די העלזער אויס אַרויפֿשלעפענדיג זיך באַרג אַרויף — דערנאָך ווייזט זיך א פויער מיט א בייטש אין האַנד. אָט ווייזט זיך א דעכיל.

דאָרט אין טהאַל שטעהט א הייזל, און עפעס ווי פערשעמט בעהאַלט עס זיך אין די געדיכטע צווייגען און די פיעלע בלעטער פון די בויער, וואָס שטעהען אַרום, און דאָס הייזעל ווי איינגעטונקט צווישען די גרינע בלעטער זעהט אויס פון דערווייטענס ווי עס וואַלט פון דער היילער ערד אַרויסגעוואַקסען.

א קליין שמאָל וועגעל פיהרט פון דעם וועג אַראָב און פערשלענ־געלט זיך אויף די פעלדער. עס פיהרט צום הייזעל צו.

עס הויבט אָן לייכט צו טריעפען... די ערד זאָפט איין די טראָפען. עס טריעפט און די טראָפען בלייבען הענגען אויפ'ן גראָז ווי גוטע טרערען... און פערוואַלקענט אין דער הימעל נור פון איין זייט; אויף דער צווייטער זייט שמייכעלט די זון מיט א גוט געלעכטערל... עס הייסט: זעהט, וואָס זיין ליעבער נאָמען קען!

איך נעהם מיך אַראָב אין א זייט צום בעהאַלטען הייזעל צו, עס לויפט א הונד און קומט מיר פריינדליך אַנטקעגען, לאָזט מיך דורך און בעגלייט מיך נאָך צוריק צו דער טהיר.

א פויעריש הייזעל. ניעדריג, אָבער זיכער ליעגט דער באַלקען אויף פיער אָבעגעווייטע ווענד... הייליגע בילדער אַרום. אונטער איינעם א ווינקעלע, לייכט א לעמפעל א קליינס, דער שוואַכער שײַן פון לעמפעל צופליעסט זיך אזוי ווייך אין דער טונקעלקייט פון שטוב, מיטט זיך אויס מיט די לייכטע בעוועגליכע שאַטענס. ביים קוימען זיצט די פויערטע און צינדט אונטער צוויי העלצעלעך... קליינע, קליינע אינגלעך מיט אָבערברענטע פנים'ער און פלאַכע העלע פלאַקסענע האָאר

דינגלען מיך ארום און בעקוקען מיך פערואונדערט; אין צווייטען עק ביי א וויעגעל שטעהט נאך איינס מיט א גרויסען קאפ, וואָס וואַקעלט זיך אויף א דינעם האַלז און קוקט מיך אָן פון ווייטענס און שמייכעלט. ביי די באַרוועסע פיס ליעגט א שוואַרצער קודלאַטער הונד און קוקט איהם אין פנים אַרײַן, און וואַרט אויף א בעפעהל...
— קען איך מיך פעהאַלטען דאָ, ביז דער רעגען וועט אַריבער?
די פויערטע ערלויבט עס מיר פריינדליך און דערלאַנגט מיר א שטוהל צו זיצען.

פון דרויסען הערט זיך א ווייטער דונער... גלייך פוהרען וואַלטען דורכגעריבען אויף א האַרטען וועג.
און אין שטוב איז שטיל געוואָרען, און אין דער שטילקייט דערהער איך אַן אַלטע שוואַכע שטימע:

— ברוך אתה ה' אלהינו... א ברכה איבער'ן דונער.
איך קוק מיך אום, אין ווינקעלע ביים פענסטער זיצט איינגעהוי-
קערט א איד איבער א שניידערשער אַרבייט.
עס ווערט מיר היימליכער, עס פּרעהט מיך צו טרעפען נאָך א איד אין א גו'שע שטוב, מען שפירט זיך עפעס היימיש.

— שלום עליכם, פעטער!

— עליכם שלום א איד.

— אודאי געקומען גערשט קויפען! — טרעפט ער.

— ניין, איך געה נור פאַרביי.

— וואוהין?

— קיין שעמענעץ.

— אזוי, נאָך שעמענעץ! איך בין טאַקע א שעמענעצער.

און דאָס האָב איך אַליין געוואוסט. מען דערקענט עס אין איהם. צווישען די קנייטשען אויף זיין אַלטען פנים ליעגט שעמענעץ אויס-
געגאַסען און שמייכעלט!

יעדע קהילה האָט שוין איהר סטעמפעל, וואָס זי לעגט אויף איהרע איינוואָהנער...

דאָס לאַנג-אויסגעצויגענע פנים, די מאַגערע באַקען, די קנייטשען ארום די אויגען, די קנייטשען ארום איינגעפאַלענעם מויל, זיינען על פי נוסח שעמענעץ. על פי נוסח שעמענעץ זיינען די שוואַרצע טאַבאַק-
צייכען אונטער דער לאַנגער שפיציגער נאָז...

— וואָס טהוט איהר דאָ, ר' איד? — פרעג איך איהם אבי צו פרעגען.

— איהר זעהט דאָך!

— איז אין דער היים קיין אַרבייט ניטאָ?

— נייע מאָדעס, — זיפצט ער — א יונג פון אַלד־שוואַרצע יאָהר געקומען מיט אַן אַכט־קאַנטיג היטעל, א „וואַרשאַווער שניידער“ זאָגט ער... האָט ער שפע... און איך אויף דער עלטער מוז אַרומגעהן אויף די דערפער... ער נעהט נייעס... איך נעה, אזוי ווי מיין טאַטע האָט מיך געלערנט, און אזוי ווי מיין טאַטענס טאַטע האָט מיין טאַטען געלערנט... קיין איבער־שפיצלעך קען איך ניט.

און גלייך ער וויל מיך טרייסטען, גיט ער צו:

— יעדען פרייטאָג קום איך צו מיין אַלטער... אַהיים! בא... אומעטום גאָט'ס וועלט און זיינע בעשעפענישען! און וועדער אַרום, — זאָגט דער אַלטער נאָך אַ לאַנגען איבערקלערען זיך — ווער דאַנקט און לויבט דאָ גאָט פאַר אַלע זיינע תּכּוּאוֹת, פאַר אַלעס וואָס ער האָט אונז בעשאַפען, אז ניט אַ איד וואָס פּערבאַלאַנזשעט זיך אַמאָל אַהער? ... דערווייל האָט זיך אויסגעלייטערט און די זון איז אין פענסטער אַרײַן.

— נאָך ווייט קיין שעמענעץ? — פרעג איך.

— אַ וויאָרסט דריי. דער וועג פיהרט גלייך צו.

איך דאַנק דער בעל־הבית'מע, געזעגען מיך, דער אַלטער האָט מיר לאַנג נאָכגעקוקט.

ערשט מאַנטאָג! — הער איך הינטער מיר זיין זיפּץ.

צוריק אויפ'ן וועג! דער הימעל איז קלאָר, די וואַלקען ציהען זיך ערגעץ אוועק; די נאַסע פּעלדער שמייכלען צום הימעל און דאַנקען פאַר דער שפע...

און איבער דעם קלאָרען הימעל מיט בלויע פּערטונקענע וואַלקען בייגט זיך אויס אַ גאָלדענער רעגען־בויגען מיט בלויע קאַנטען. „גאָט איז באַרמ־הערציג, ער האָט זיך דערמאַנט“ — זאָגט דער הימעל און טריקענט די ערד מיט ליכטיגער ליעבשאַפט, ווי אַ מאַמע ווישט אַב די בעקלעך פון אַ פּערוויינט סינר...

אויף ערבארמדיג זיינען די פעלדער ארום... זיי געדענקען פון נאָר ניט און ווייסען פון נאָר ניט...

די זון טוקט זיך, א לייכטער וואַלקען שוועבט איבער'ן הימעל, אין מערב גיסט זיך אויס א גאַלדענער ים מיט צואוואָרפענע בלויע אינזלען. א רונדיגע לבנה שניידט זיך אויס פון די וואַלקען און קוקט ארויס, ווי פון אונטער א פאָרהאַנג, און דער וואַלקען בעוועגט זיך לייכט ווי א פאָרהאַנג, און שוועבט איבער דער לבנה...

און וואָס א מאָל מעהר, ווערט דער רויטער ים ווינציגער, די טונקעל־בלויע אינזלען — גרעסער. דער הימעל ארום, א לייכטיגער ים, פערטונקעלט זיך, און דער וואַלקען איבער דער לבנה ווערט שיטערער און לייכטער, און שוועבט אריבער און עס בעווייזט זיך שוין א זילבערנע לבנה.

פון דערווייטען בעווייזען זיך עטליכע שיטערע בוימער... גלייך זיי הייבען זיך פון ערגעץ ארויס, און זיי מעהרען זיך — עס ווערט פון זיי א וואַלד... און דער וועג פערבלאָנקעט זיך צווישען די בוימער, און עס שווימען ארום אין דער לופט פערבלאָנדזשעטע קולות... מענשליכע שטימען צוזאַמען מיט א געקוואַקעריי פון פרעש.

א פויעריש אינגעל קומט מיר אנטקעגען מיט א ליעדעל, מיט א ווייך קלינגענדיג ליעדעל, און ער נעהמט זיך ערגעץ אראָב אין עק זייט און ווערט פערשוואונדען, און דאָס ליעדעל וויעגט זיך נאָך אין דער לופט.

די בוימער ווערען שיטערער, דאָס שימערען פון די בלעמער הערט א וויילע אויף, עפעס ווי האַרבענדיג שטעהט די גענענדר... מען רוחט זיך אָב... פון דער ווייטען הערט מען נור דאָס געקוואַקעריי פון פרעש. און דאָרט ווייט שטאַרט עפעס אין דער לופט... עס קומט וואָס א מאָל שאַרפער ארויס, נאָר וואָס — ווייס איך נאָך ניט. א הונד בילט... דערנאָך געהט אַן אויסגעצויגענער „מע“ בלשון רבים. קיה געהען אהיים זיך מעלעקען... גרויסע געלע פלעקען בעוועגען זיך... מעעע...

א פויערטע מיט א צווייגעל געהט נאָך. צוויי אידען געהען אויפ'ן וועג, האַלטען זעקלעך אויף די פלייצעס, שטעקלעך אין די הענד און געהען.

טונקעל ווערט. הימיש איז אלץ אזוי ווי ביי דער מאמען אין דער היים.

אָט שמעהט א פוהר פאר א הייזעל, א קעלכעל ליעגט אויף די פוהר און שרייט, אינגלעך שמעהן פאר'ן הייזעל און פרעהען זיך מיט די פערד.

די צוויי אידען קומען אָן, שמעלען זיך אָב ביי דער פוהר און רעדען עפעס מיט דעם פויער. איינער טאפט דאָס קעלכעל וואָס איז אויף דער פוהר און דינגט עס. דער פויער האַלט אַ פיפקע אין מויל און לָזט געדיכטען רויך אַרויס, און לאַכט.

דער הימעל איז שוין טונקעל; קליינע שמערען זעהען אויס — ווי ליכטיגע פענסטערלעך אין די שטיבלעך פאר מלאכים, די לבנה — ווי אַ גרויס פענסטער אין זיין ליעבען נאָמעס פּאַלאַץ... און נאָר אין עק, ווייט, ווייט, פּערזינקט דאָס לעצטע ביסעל רויטקייט און ווערט פּערטרונקען אין אפּשר גאַנצע מהנות פּערבלאָנדזשעמע טונקעל-בלויע וואָלקען... אָדער ווייס איך וואָס זיי זיינען? ...

עס בעווייזען זיך שעמענעצער הייזלעך... ניעדריגע הייזלעך, איינס אָבגערוקט פון צווייטען, פּלאַץ איז ביליג! ווייבער זיצען אויף די שוועלען פאר די טהירען און שמועסען. קינדער לויפען אַרום איבער'ן שטיינערנעם בריקעל פון איבער'ן אויסגעטריקענטען טייכעל פאר די הייזער. אין מיטען מאַרק ליעגען גרויסע בינד שטרוי; אודאי נאָך אַ מאַרק-טאָג. אין אַ ברייטע „ליק“ צווישען צוויי הייזלעך שפיעלען זיך חדר-אינגלעך אין זעלנער.

אַן איינפאַהרהויז. אַ שילד מיט רויטע טראַנספּעראַנט-אותיות... אַ לעמפּעל רייכערט זיך פון הינטען, אויף אַ שוועל פון אַ געוועלכ שטעהט אַ מיידעל מיט אויפגעקעמטע האָאַר אין אַ ווייס פאַרטוכעל און קוקט אין גאַס אַריין, וואו אַנדערע מיידלעך שפּאַציערען. זי קוקט צו דעם פעלדשערס שוועל געגענאיבער. דאָרט שמעהט אַ יונג, דער הוט אויף אַ שפיץ „גרוווע“, ער ווינקט צו איהר... קוק דערווייַל דרייצעהניעהריג מיידעלע; דיין זיווג לערנט זיך ערשט דאָס פּשט'ל צו „בר-מצוה“...

סאַמע ווייכער און קינדער — וואו זיינען די מענער? — יתגדל ויתקדש... רייסט זיך פון בית-המדרש אַרויס! דאָרט זיינען זיי.

„אמן יהא שמיה רבא...“ ענטפערט דער עולם מיט א רעש.
און טהייל ווייבער אויף די שוועלען ווישען זיך די הענד אָן די
ווענד און זאָגען : אמן, יהא שמיה רבא...

שעמענעץ דאווענט !

די נאכט איז צוגעפאלען. זיכער און שטיל שטעהען די קליינע
הייזלעך אַרום מאַרק, זיי זעהען מיר אויס, ווי אַלטע ווייבער מיט
שטריק־נאָדלען אין די הענד וואָס האָבען זיך פּערזאַמעלט אין אַ גרויסע
שוהל און וואַרטען, די זאָגערין זאָל קומען, די זאָגערין מיט ברילען אויף
דער נאָז, מיט'ן פּעקעל תּחנות אין דער האַנד...

אַבער אַ לבנה האָט שעמענעץ.

טונקעל איז דער הימעל, מיט די שטערען ווי מיט ליכטיגען מאָן
בעשט, אין מיטען שניידט זיך אויס אַ ריכטיגע לבנה, טאַמקע
יהושוע'ס פנים, אָהן אַן איינציגע פּגימה'לע, די שכינה שיינט אויפ'ן
הייליגען פנים... און זי קוקט אַראָב, די לבנה, אויף איהר לייעבע
„כנסת ישראל“ און שמייכעלט צו איהר, איהר כנסת ישראל דאווענט.

און הינטער מיר פרעגט אַ יונגע שטימע :

— מעג מען דען קוקען אין דער לבנה אַריין ? יא, מען מעג ?

איך קוק מיך אום. אַ פּאַאר גרויסע קינדישע אויגען אין אַ בלאַס
דאַר פנים'ס.

— יא, מען מעג קוקען, יא מען מעג ?

און איך טראַכט מיר : די שעמענעצער לבנה איז אפשר דעריבער
אַזוי קלאָר, אַזוי הייליג, אַזוי ריין, ווייל קיינער קוקט ניט אויף איהר...

מחלוקת אין קארטשעוו

דער וועג קיין קארטשעוו לאָזט זיך אין א טהאָל אראָב. פון אלע זייטען לאָזען זיך מיט אין דעם זעלבען טהאָל אראָב לאַנגע בייטען ערד, טייל נאָך שוואַרצע, ערשט בעאקערטע; פון א טייל בייטען הויך בען שוין אָן גרינע קערענדלעך שמייכלענדיג די קעפ ארויסצושטעקען, און זיי שמייכלען און ווינקען אזוי שעהן פון דערווייטענס; און טייל בייטען זיינען שוין אין גאַנצען מיט גראָז-בעוואַקסען. פון דער אנדערער זייט שטערטעל זעהט זיך, ווי עס ציהט זיך פון טהאָל באַרג - אַרויף א זאַמדיגער וועג, פון בידע זייטען מיט בעפלאַנצטע בויםער. צוואַמען מיט דעם וועג ציהען זיך מיט אין דער הויף די לאַנגע, טייל נאָך שוואַרצע, טייל שוין בעגראָזטע, און טייל שוין גאָר אין גאַנצען מיט הויכע גראָזען בעוואַקסענע בייטען און מישען זיך דאָרט אלע צוואַמען, ביז זיי ווערען אין גאַנצען פון דער ווייטען פערשוואַונדען פון דער אויג. איבער דעם אלעם שפרייט זיך אויס פון אויבען א גאַנץ לאַנגער און א גאַנץ ברייטער ליכטיגער הימעל, אין וועלכען גרויע וואַלקענדלעך באַדען זיך און טוקען זיך.

אונטען אין דעם טהאָל אויף א קליינעם פלאַץ, האַרט ביי א וואַ-סער'ל פון איין זייט, האַרט ביי א וועלד'ל פון א צווייטער זייט, זיינען צושאַטען איינצעלנע הייזלעך, די דעכער זיינען איינס צוגענייגט צום צווייטען, — דאָס איז דאָס שטערטעל ק א ר ט ש ע ו ו, א עיר וואס בישראל. קוקענדיג אויף דעם הימעל, וואָס פערשפרייט זיך איבער דעם שטערטעל, ווי א גאַנץ ברייטע און אונגענדליכע חופה איבער א קליינעם שוואַרצען פונקט, וואָס איז פערטרונקען אין א גרינעם גראָזע-דיגען ים, דאַכט זיך, אז דער הימעל פערנעסט עפעס קארטשעוו. קאָר-טשעוו איז א פונקט, פערפלעקט אויף דעם אויבער-דעק פון זיין בלאַ — די ערד. נור קארטשעוו טראַכט ביי זיך ניט אזוי, דער הימעל שיצט איבער איהר מיט א בעזונדער געטריישאפט און לייעבע. קארטשעוו איז

טאקע א קליין שווארץ פלעקעל, וואָס איז אויסגעמאַלט אויף דער ערד, און איבער דעם דאָזיגען פלעקעל שיצט דער הימעל מיט גרויס רחמים און לאַזט זיך איבער איהם אַראָב אזוי ווייך און גלעטענדיג, וואָס אַמאָל ניעדריגער און ניעדריגער.

דאכט זיך דער הימעל שיצט אויך אזוי ווייך, אזוי געטריי איבער דעם גאָהענטען וועלדעל, ווי איבער קארטשעוו — ער בעשטעהט דאָך נור פון בויער, וואָס שטעהען ווארטענדיג, ביז מען וועט זיי אַבחהאָ קען און פערברענען אין פייער אין קארטשעוו גופא... ?

און קארטשעוו אָבער — דער הימעל איז נור דירעקט צוליב איהר: זי האָט אויף איהר גוט־אַרט דריי הייליגע צדיקים בענגראָבען, איהר שוהל, בית־המדרש, הויז שטיבלעך און פרייוואַט מנינים, וועלכע שפאַלטען דורך דעם הימעל דריי מאָל א טאָג.

נאָך מעהר איז די קארטשעווער קהלה בעריהמט מיט איהר נחלה־שאַפט, יעדער מענש אין קארטשעוו מוז זיין אייגענע נחלה האָבען — זיין שטוב, כאַטש זיין אייגען ווענדטעל.

עס זאָל דיר ניט וואונדערען, ווען דו געפינסט קארטשעווער הייזלעך פערשיעדען־פאַרביג אָבגעמאַלט: איין שטיקעל וואַנד רויט, דאָס צווייטע שטיקעל ווייס־אָבגעמאַלט, פון דעם דריטען שטיקעל וואַנד זעהט מען אַרויס די שטיקלעך האַלץ, וואָס זיינען אין דער לענג און אין דער ברייט צוזאַמענגעקלאַפט (אודאי א טייל פון אן אביון).

דער דאָך איז אויך ניט אומעטום גלייך. איין שטיבעל־דאָך איז בעשל־אָ גען מיט שינדלען, דאָס צווייטע איז געדעקט מיט שטרוי, דאָס דריטע מיט בלעך, א טייל איז גאָר אין גאַנצען אָפען. דאָס איז ניט פון שעהנ־קייט וועגען — געה, זיי מוחל, און לייען איבער די נעמען, וועלכע זיינען אָנגעשריבען אויף דעם בלעכעל, וואָס איז אָנגעקלאַפט פאַר דעם הויז, און וועסט געוואָהר ווערען, פאַר וואָס עס איז אזוי:

נומער 3.

צקעל מענדעלאָוויטש,

ישעיה וואַרשאַווסקי,

זרח פייגענשטאַק,

נדליה גוטמאַן,

און אזוי ווייטער...

ישעיה איז צו זעהן אין דער פרייה, ווען די בעלי־בתיים פון די

שטיבלעך לאָזען זיך אַרויס, יעדער זיין שטיקעל גאָס פאַר זיין הויז אָבצוקעהרען.

הצקעל קעהרט אַוועק זיין שטיקעל רינשמאַק, ישעיה זיין שטיקעל און זרה זינס, נאָר תמיד בלייבט איבער צווישען איין טייל רינשמאַק און דעם צווייטען א שטיקעל ניט ריין געמאַכט. דער סטראַזשניק קומט אָן, זרה שרייט: איך האָב דאָס מייניגע אַוועקגעקעהרט, גדליה: דאָס שטיקעל געהערט צו דיר, הצקעל מאַכט זיך גאָר אין גאַנצען פון שטוב אַרויס.

און דער סטראַזשניק נעהמט אַרויס דאָס ביכעל, האַלט דעם בליישימפט אין דער האַנד און דריידעלט מיט דער האַנד אַרום און אַרום, ציקעלט זיך עפעס אַן אות צו מאַכען און קוקט דערווייל מיט איין אויג אויף די בעלי-בתים, וואָס האַלטען די בעזעמס אין דער האַנד און קריענען זיך.

— געה גיעב איהם א אידער (א צעהנער), לאָז איהם ניט כתב'ע-נען (פערשרייבען) — שרייט זרה.
— איך זאָל געהען? — שרייט הצקעל — וואָס איז עס מיין געשעפט? געה צוברעך הענד און פיס!
— ביים גרינעם טיש וועסטו שוין אזא בריה ניט זיין — וואָרענט איהם ישעיה.

— גרין און געל זאָל דיר דיין טרפה פרצוף ווערען, רבנו של עולם פון הימעל, — בעקומט ער אַן ענטפער פון הצקעל'ס ווייב, וואָס שמעקט די שלאָפהויב אַרויס פון דורך אַ פענסטער אין דער הויף.
דער סוף איז: מען לענט זיך צוזאַמען, יעדער גיט אַ פיערער און מען טראַגט עס צו דעם סטראַזשניק.
דער לעצטער שפייט אויס, הייסט מיט אַ בייזערדיגער שטימע אויסקעהרען, געבענדיג צו פערשמעהן, אז מיט דעם איז מען נאָך ניט יוצא, און אַריינלעגענדיג די פּאָאר גראַשען אין קעשענע געהט ער אַוועק ווייטער.

א בעשמענדיגע מחלוקה אין קאַרטשעוו איז צווישען לייבעל דעם מלמד און בערעל דעם פוהרמאַן.

די מעשה איז אַזוי:

אַמאָל האָבען זיי ביידע געהאַט צוויי איינגעפאַלענע שטיבלעך

אונטער איין דעבעל, א ירושה פון זייערע עלטערען. געוואוינט האָבען זיי ביידע ניט דאָרט, איינס, די פּאַליציע האָט ניט געלאָזט, ווייל זי האָט פּערלאַנגט, מען זאָל די חורבה צואוואַרפּען, נאָר ווען זי וואָלט אפילו יא מתיר געווען, וואָלטען זיי סיי-וויסן דאָרטען ניט געוואוינט: דער דאָך איז אַראָבגעריסען, די ווענדטלעך שאַקלען זיך, און אַריינציהענדיג זיך דאָרט, אויסער וואָס מען דאַרף אַריינלעגען געלד, צורעכט צו מאַכען די חורבה (וואָס ניט ביידע זיינען עס אימשטאַנד), וואָלטען זיי נאָך דערמיט איינגעשטעלט זייער לעבען און זייערע קינדער'ס לעבען, און אזוי האָט זיך לייבעל מלמד וואו ערגעץ אַנדערש זיין חדר און בערעל וואו אַנדערש זיין שטיבעל. און די בעלי-בתים לעבען צווישען זיך אין שלום. טרעפט מען זיך אַמאָל צוזאַמען אין בית-המדרש אין אַ שבת פאַרנאַכט, געהט בערעל דער פּוהרמאַן צו צו לייבעל'ן און לאָזט אַראָב זיין דיקע בעשמוצטע האַנד אויף לייבעל'ס אויסגעמאָגערטען רוקען, וואָס האַלט תמיד אין איין ציטערען.

— נו, לייבעל, וואָס הערט מען עפעס מכת אונזער נחלה?

לייבעל קעהרט זיך אום, ברומט אונטער די נאָז, פאַר זיך:

— גראָבער יונג.

וואָס טהוט דער יצר הרע, וואָס לאָקערט אויף די כנסת ישראל צו פּערשפּרייטען קריגע צווישען זיי? שיקט ער אָן אַ פּייער אויף קאָר-טשעוו. דאָס פּייער לעקט אָב די נחלה פון אונזערע ביידע העלדען, און לאָזט איבער אַ „כותל מערבי“, אַ געדעכעניש פון דעם חורבן.

אַרום זעהט מען אַרויס שוואַרצע, האַלב-איינגעפּאַלענע קוימענס, וואָס שטעהען ווי אַבגעשאַפּטע שמשים און צווישען די קוימענס שטעהט זיך איינגעקאָרטשעט אַ ניעדריג שוואַרץ ווענדטעל, צוזאַמענגעקלאַפּט פון אַ פּאַר פּערברענטע ברעטלעך. די קוימענס זיינען באַלד צוריק בעמויערט געוואָרען, קאָרטשעוו איז צוריק — קאָרטשעוו, און נור דאָס פּלויטעל שטעהט אַ געדעכעניש פון דער שרפה.

קרעגען זיך איבער דעם פּלויטעל די צוויי בעלי-בתים — לייבעל

מלמד און בערעל פּוהרמאַן.

לייבעל ווייזט אויף מיט ראיות און פּערשיעדענע פּשט'לעך, אַז דאָס פּלויטעל איז אַ ווענדטעל פון זיין שטוב. ער דערקענט נאָך אפילו די צוועקעס, וואָס ער האָט אַריינגעקלאַפּט אין וואַנד אויפּצוהענגען דעם זייגער און די אַטלעסענע קאַפּאַטע; ער דערקענט דעם צוואַקס, וואָס אויף

איהם האָט ער געהאט הענגען דעם טלית און תפילין — ער איז נאָך אביסעל איינגעבויען. בערעל טענה'ט אָבער: ער ווייסט, אז דאָס פֿלויטעל איז א ווענדטעל פון זיין שטוב; קיין ראיות וויל ער ניט ברענגען — לערנען קען ער ניט.

געהען זיי ביידע צום רב. דער רב מאכט א פשרה: וואוינען דאָרט קען מען דאָך סייוויסיי ניט, אלא מה, צו וואָס קען נוצען דאָס פֿלויטעל? נור אויף א וואַנד צו א סוכה, און א סוכה דארפֿען זיי דאָך ביידע — לאָז דאָס פֿלויטעל שטעהן אויף סכות, און לאָזען זיי זיך ביידע דאָרט א סוכה מאַכען.

טענה'ט אָבער בערעל: לא, ער דארף דאָס פֿלויטעל אויף א שטאַל פאר זיין פּערד. א גראָבער יונג איז ער און ווייס אפילו ניט צו זאָגען קיין להכדיל צווישען א סוכה און א שטאַל.

לייבעל מלמד ווערט אויפגעבראַכט: זיין נחלה, זיין פאָטער האָט דאָרט געוואוינט, זיין זיידע — זיין עלטער-זיידע, פון דעם פֿלויטעל מאַכען א שטאַל? ניין, אום לעבען זאָל עס איהם געהן.

בערעל פיהרט אוועק אהין צום פֿלויטעל א גוי מיט א זעג און א האק, נעהמט דער גוי ארויס א שטריקעל און הויבט אָן דאָס פֿלויטעל צו מעסטען, ווערט דערפון געוואָהר לייבעל מלמד, קומט ער אָן צו לויפֿען. און ער פּערשטעלט דאָס פֿלויטעל מיט ביידע פּאַלעס און לאָזט ניט מעסטען.

— געהסט אוועק, איך צוהאק דיר דאָ דעם קאָפּ — שרייט בערעל.
— לאָזט מיך צו צו דעם עוכר, לאָזט מיך, איך וועל איהם קורע כּדן זיין — שרייט לייבעל.

יוסקע לאָבום, א באַרפּוסער און נאַקעטער יונג מיט א צוריסען היטעל, שטעהט דערביי און קוקט.

— ווער האַלט איהם דען צו? לאָזט איהם, לאָזט איהם, — און ווינקט מיט אן אויג צו בערל'ען: — נעהם איהם.

עס ווערט א קריענעריי, אידען קומען זיך צונויף, מען מישט זיך אריין, מען רייסט אוועק בערל'ען פון איין זייט, לייבעל'ען פון דער צווייטער זייט, און דער גוי נעהט צוריק אהיים מיט דער זעג.

דער מלמד הויבט אָבער אָן צו פּערנאַבלעסיגען זיין מלמדות, געהט א גאַנצען טאַג אַרום און קלערט וועגען דער נחלה, און וואו ער זעהט א גוי פּערבייגעהן מיט א האק אויף דער פֿלייצע קלאַפט איהם

דאָס האַרץ און ער געהט איהם נאָך, קוקט אויב ער געהט ניט אהין צו זיין פֿלויטעל.

טיילמאָל, ליעגענדיג ביינאכט אין בעט, כאַפט זיך דער מלמד אויף. טהוט זיך אָן דעם שלאָפּראַק און לויפט אהין צום פֿלויטעל. עס דאַכט זיך איהם אלץ, אז בערעל שטעהט מיט אַ האַק פאַר דעם פֿלויטעל און צולעגט עס, און מאַכט זיך פון איהם אַ שטאַל.

זיין ווייב שרייט : גזלן, קוילעסט דאָך מיך מיט די קינדער אוועק, לאָז געהן אַ כּפּרה בערעל מיט'ן פֿלויטעל אין איינעם. וואָס האָסטו דען דערפון ?

— הצופה, מיין טאַטען'ס !...

און אַ גאַנצען טאַג דרעהט זיך לייבעל ארויף און אַראָב פאַר דעם פֿלויטעל, כאַפט אָן יעדען פּערבייגעהער, נעהמט איהם אָן פאַר די לאַצען און גיט איהם צו פּערשטעהן, מאַכענדיג מיט די פינגער :

— זעה, והא ראייה, אז דאָס פֿלויטעל איז מיינס — זעה, דאָ איז געווען אונזער שטיבעל, דאָס פֿלויטעל איז טאַקע געווען די מזרח־וואַנד, פֿלעג איך אַמאָל אין דער היים מנחה דאוונען, שטעל איך מיך אַניעדער ביי דעם ווענדטעל טאַקע ביי'ם פֿלויטעל, אָט דערקען איך נאָך די צוועקעס, וואָס איך האָב זיי אליין אַרײַנגעשלאָגען.

און ווען דו געהסט אזוי ביינאכט איינער אליין אין די גאַסען פון קאַרטשעוו, זעהסטו ווי אויבען אין דער הויף שפּיעגעלט זיך אָב די לבנה און קוקט טרויעריג און ערנסט אַראָב אויף די ניעדריגע הייזלעך, און אונטער אַ קליין ניעדריג שוואַרץ פֿלויטעל, וואָס זעהט אויס ווי אַ שוואַרצער פֿלעק, ליעגט עפעס ווער איינגעטוליעט דעם קאַפּ צוגענייגט צום פֿלויטעל און שלאָפט. די בלייכע לבנה קוקט אַראָב צו איהם, בעלויכטענדיג עטוואָס טרויעריג זיין קאַלטען קערפּער, וואָס איז אַרומד געוויקעלט אין אַ לייכטען כאַלאַמעל. דאָס איז לייבעל דער מלמד, ער היט אָב זיין ירושה.

צ ו ו א ם ?

א פינף, זעקס יאָהר צוריק — האָט זיך בעוועזען אויף דער גאָס אַ נייער סטראַזשניק, וואָס איז נאָך ניט געוועהנט געווען מיט די מנהגים פון דער גאָס. געהט ער זיך אַמאָל אַרויס זונטאָג אין דער גאָס אַריין שפּאַצירען, און דערזעהט פון דער ווייטענס, ווי חיים נחום מאַנ-דריק רופט פריי און פראַנק אין זיין געוועלכ אַריין קונים גאַנצע 5 מינוט פאַר צוועלף אַזויגער! נעהמט ער, דער סטראַזשניק, און פערשרייבט מאַנדריק'ן אין ביכעל אַריין. דערפון ווערט אַ פראַטאַקאָל, און דער פראַטאַקאָל געהט אין סאַנד (געריכט) אַריין. מאַנדריק איז דערווייל מיט'ן סטראַזשניק חבר און „כל וּלך“ געוואָרען. דער סטראַזשניק איז דערווייל מעהר „תושב“ געוואָרען אין גאָס, און האָט זיך אויסגעלערענט און געקענט אויסוועניג אַלע מנהגים פון גאָס, — פראַטאַקאָל אַבער בלייבט פראַטאַקאָל און מאַנדריק כאַפט אַ פּסק: 25 רובעל קנס, אָדער 5 טעג קאַזע. לאַכט ער, מאַנדריק. 25 רובעל פאַר 5 טעג, ער וואָלט יעדע וואָך אַזא געשעפט געמאַכט! און פאַר וואָס זאָל עס מאַנדריק ניט וועלען פערדיענען 5 רובעל אַ טאָג? האָט ער גענומען אויף זיך די „קאַזע“. און דער וואָיט האָט שוין געשריעבען וואו מען דאַרף, אַז מאַנדריק קען ניט צאָהלען. אַבער ניט אַזוי געשווינד זעצט מען מאַנ-דריק'ן אַריין! עס געהט איבער אַ צייט, מאַנדריק האָט שוין אָן דער גאַנצער מעשה פּערגעסען, בעווייזט זיך פּלוצלינג דער סטראַזשניק. וואָס איז? מען רופט מאַנדריק'ן צום וואָיט. וואָס איז? וואָס וויל דער וואָיט? גאָר נישט. נור דער שרייבער לעזט איהם פאַר עפּעס אַלטע חטאים מיט פינף טעג זיצען.

מאַנדריק דערמאָנט זיך. פון דעסטוועגען — מאַלע וואָס — איילט אייך ניט אַזוי, זאָגט ער, דערווייל האָב איך קיין צייט ניט.... אַנדערע געשעפטען, — איך מאַך אַ ברית די וואָך! — דער שרייבער איז דוקא ניט קיין שלעכטער, לעגט ער די פאַפירען אוועק, ווערען זיי

ערגעץ אין דער אלטער שאַפּע פּערפּאַלען, ליעגען זיי אָב אַ יאָהר צוויי, דריי. — מאַנדריק האָט ווייטער פּערגעסען. ער האָט שוין לאַנג פּערגע- סען! און אז ער דערמאָנט זיך אַמאָל — האָבען דערווייל יענע פּערגעסען!

אז מען דערמאָנט איהם דערין אין בית-המדרש, לאַכט ער: — זיי האָבען פּערגעסען, ברידער, ווי אין פּאַר-אַ-יאָהריגען שנעע. מען מאַהנט מיך גאָר נישט!

וואָס געשריעבען און גע'חתם'עט איז אָבער געשריעבען און גע'חתם'עט... און פאַר זייערס אַ יום-טוב, אז מען איז געגאַנגען רוימען אין דער „גמינע“, געפינט מען מאַנדריק'ס עסק אונטער דער שאַפּע. און באַלד נאָך דער חג'ע, אין אַ שעהנעם פּריה-מאָרגען, ווען מאַנדריק דערהויבט זיך נאָכ'ן אָנבייסען און וויל אַרויסגעהן, ווי נעכטען און אייערנעכטען, עפענען דאָס געוועלכ, פּאַלט אַריין זשענזשע דער „שמש“ פון גמינע מיט נאָך עפעס אַ מין „לאַיחרץ'ל“ אין אַ קאַפּעליוש מיט קאַנטען, — און מען בעט שעהן, מאַנדריק זאָל מוחל זיין אין קאָזע אַריין.

און עס העלפּט ניט קיין „רביניו“ און קיין „בעביניו“; מאַנדריק האָט מאָרגען אַ וועקסעלע צו צאָהלען, איבערמאָרגען פּאַלט דער גרוי- סער יאָרד, — שריי „הי וקיים“, אז מען איז אין גלוח! די מאַנדריקאָווע איז צוגעפּאַלען צום וואָיט מיט'ן קליינעם קינד אויף דער האַנד: גוואַלד, פּאַניע וואָיצע, זע'מיר דאָך עפעס היימישע מענשען... סטייטש?

— עס העלפּט ניט! די „בומאַגעס“ זיינען צוגעשיקט געוואָרען פון „אויזער“, דער וואָיט איז גאָר ניט שולדיג.

די שטאָרט'ס קאָזע איז הינטער דער קאַנצלעלאַריע פון דער גמינע, אין „קאַלער'ס“ הויז, דאָס שעהנסטע און געזינדסטע הויז אין מאַרק. און די צוויי פענסטער, מיט די אייזערנע גראַטען קוקען זיך שעהן אין מאַרק אַריין, גלייך זיי וואָלטען גאָר קיין קאָזע-פענסטער ניט געווען.

און אויף יענער זייט מאַרק, פונקט קעגענאיבער דער קאָזע, איז טאַקע מאַנדריק'ס געוועלכ. שטעהט מאַנדריק אין קאָזע ביים פענסטער און קוקט אַריבער אין זיין געוועלכ אַריין, צעהלט ער די קונים אין זיין געוועלכ, און לויט דעם פעקעל, וואָס דער קונה טראָגט אַרויס, בערע-

כענט ער די קאסע אין שופלאָד. טיילמאָל קומט אַ קונה פון געוועלכ אַרויס מיט ליידיגע הענד; דער עלטערער זעהן מאַנדריק'ס לויפט איהם נאָך און רופט איהם צוריק אין געוועלכ אַרײַן, — העלפט איהם מאַנדריק דורכ'ן פענסטער צו. רופט ער: זייט מוחל, זייט מוחל, אַ נייער סאָרט פון וואַרשאַ!

איז אין געוועלכ קיין קונים ניטאָ, האָט ער ניט וואָס צו טהון, ווייל ער ניט „באַלעמוטשען“, כאַפט ער אַרויס דאָס תהלים'ס פון בוזעס, פונקט ווי אין געוועלכ צווישען איין קונה און צווייטען, שלינגט ער איין אַ קאַפיטעל תהלים, — אַ לייזונג אויף יענער וועלט. אין דער מיט, דערזעהט ער דורכ'ן פענסטער יואל דוד'ן, טראַכט ער וועגען אַ גמילות-חסד, אַ וועקסעלע צו צאָהלען, און רופט:

— יואל דוד! יואל דוד! — און אז דער וויסטער יואל דוד (א מעבעל הענדלער) דערהערט, אז מען רופט פון קאָזע, געהט ער צו. — הא! היים נחום, פאַר וואָס? — און דערלאַנגט איהם דעם גוט-מאָרגען דורך די גראַטען.

— גוט-יאָהר! — ענטפערט מאַנדריק. — טאָקע יענע מעשה... האָבען זיך היינט דערמאָנט, אַ שוואַרץ יאָהר אויף זיי... זאָג נור, האָסט ניט אַ 25טער אויף אַ פּאַאר טעג? איך דאַרף דאָרט אַ וועקסעלע צו צאָהלען, עס זאָל זיי אַזוי דער קאַפּ שטעהן צום טאַנצען, ווי מיינער צום זיצען....

— דאָרט אויך, אַ פנים, ניט פאַראַן קיין שכחה, הא? — מאַכט יואל דוד, און געהט אַוועק אָהן אַ קלאַרע תשובה וועגען גמילות חסד. דערזעהט דערוויייל מאַנדריק, אז אַ פויער פיהרט אַ וועגעלע תבואה אין מאַרק אַרײַן צו פערקויפּען, שרייט ער אויס: — העי, העי! סלובאַטישע!

— הא? וואָס? — דערשרעקט זיך אַ ביסעל דער פויער. און מאַנדריק שרייט איהם אַרויס: — האָסט מיך ניט דערקענט, סטעפּאַן! דאָס בין איך דאָך, ווייז מיר נור אַהער אַ פּראָבקע.

— איי, דו איד, דו מאַשעניק, אַזוי לאַנג געהט דער קרוג צום וואַסער, ביז דאָס אויער ברעכט זיך אָב — זאָגט דער פויער, און דער-לאַנגט איהם דאָך די פּראָבקע דורך די גראַטעס.

— האָב ניט קיין מורא! דיך וועל איך שוין ניט נאַרען —

ענטפערט מאָנדריק, אַרויסשטעקענדיג די האַנד דורך דער גראַטע נאָך דער פּראַכע. — און וויפּיעל ווילסטו עס פאַר די „זשארנעם“ ?
— צו אַכט און צוואַנציג גילדען.

— טאַקע, אָ וואָ ! דו מיינסט, אַז איך זייַן אין קאָזע, מען מען שוין לאַכען אויס מיר ? נאָ, זעה, וואָס איך גיב דיר !
און מאָנדריק נעהמט אַרויס געלד און הויבט אָן אויסצוצעהלען דעם פּויער אויפ'ן פענסטער.

— וואָס רעדסטו מיט איהם, ער זיצט דאָך אין קאָזע ! — מאַכט צום פּויער בעַ עַל פאַקטער, אַנקומענדיג צו דער פּוהר און אָננעהמענדיג די פּערד פאַר די לייצען.

— מייַן תּבוּאה ! — שרייט מאָנדריק — געקויפט !
— געה אַרויס און נעהם זי ! — ענטפערט בערעל, אוועקפּיהרענדיג דעם וואָגען.

— וואַרט גנב ! — שרייט אויס מאָנדריק — וועסט דיר אַ שוואַרץ יאָהר אויסריכטען. געה איך אַרויס צו דיר, ברעך איך דיר האַלז און נאַקען.

— אדרבא, נו, קום אַרויס, אדרבא, פּרוּאוּ אַמאָל ! — רייצט זיך מיט איהם בערעל שוין פון דער ווייטען.

— אויסגעריסען זאָלסטו ווערען, רבונו של עולם ! פאַר וואָס קומט דאָס מיר ? — און מאָנדריק נעהמט זיך צוריק צום תּהלים⁵.

נאָכ'ן אָנביימען לאָזען זיך די קעסט־קינדער, וואָס האַנדלען שוין אַ ביסעל אין מאַרק, אויף דער גאַס אַרויס. געוועהנליך איז די „בערזע“ אין לאַנגע גאַס געוועלכ, קעגענאיבער דער פּוילישער צוקערניע. היינט, — מאָנדריק'ן צוליעב, — פּערזאַמעלט מען זיך פאַר די פענסטער פון קאָזע.

— גוט־מאָרגען, חיים נחום, וואָס איז עס די מעשה ?

— זיי זאָלען אזוי וויסען פון זייערע הענד און פּיס. אַ מעשה פון פינגף יאָהר צוריק.

די אידעלעך מיט די שטעקלעך אין די הענד קומען זיך צוזאַמען. מען הויבט אָן שמועסען פון געשעפט. מאָנדריק שיט דורך די גראַטען אַ פּאַאַר גלייכווערטלעך, ווי זיין שטייגער איז. עס ווערט היימלעך, מען פּערגעסט גאָר, אַז מען שטעהט פאַר אַ קאָזע.

—זונדעל האָט אין שעלעז געקויפט פאר 2.80—דערצעהלט איינער א נייעם.

— פלאצען זאָל ער! די גאנצע וועלט איז איהם ווינציג! — געהט א צווייטער צו.

קעגענאיבער קומט מאָנדריק'ס עלטסטער זוהן ארויס פון געוועלכ, שטעלט זיך אויף דער שוועל און שרייט אריבער:

— טאטע, טאטע, מנשה גיט פאר'ן ווייץ 3.20! זאָל איך?

— מנשה? ניין. איך קען נישט; אויף מיין עהרליך וואָרט, כ'קען נישט, — שווערט זיך מאָנדריק אַנטקעגען.

דער עולם שטעהט און שמועסט, מאָנדריק לעגט זיך אָן בעל-בתיש אויפ'ן פענסטער. קויפט דורך די גראַטען ביי ר' יחיא'ל'ן פינף זעקלעך ווייץ, צו דריי רובעל. עס מישט זיך אַרײַן אַ מעקלער, כאַפּט אַ צווייער-גילדען, און לויפט אַהיים אַבטראַגען דעם ווייב.

אַ בעל-הבית זאָגט אַ גוטען טאָג און רוקט זיך אָב פון רעדעל.

— ווי ער איילט זיך צו דער אכילה... — זאָגט מען איהם נאָך.

דער שטאָרט-זייגער קלינגט דריי. אין דער גאס הויבען זיך אָן צו בעווייזען חדר-אינגלעך, וואָס לאָזען זיך פאַרלעכווייז אַהיים.

— צייט צום וואַרימעס! — רופט זיך אָן אַ צווייטער יונגער-מאַנטשיק, און געהט זיך אויך זיין וועג.

— מיינע וועט מיך באַלד מקבל-פנים זיין — רופט זיך אָן מאָנדריק, פּערגעסענדיג, וואו ער איז, און מאַכט אַ בעוועגונג, וועלענדיג מיטגעהן מיט דער חברה.

דער עולם לאַכט און צוגעהט זיך. מאָנדריק בלייבט אַליין. ער דרעהט זיך אויס הינטער זיך. — דאָרט, ערגעץ אין אַ שוואַרץ ווינקלעך, ביי'ם אויווען, ליעגט אויף אַ בערגעל מיסט „פּריץ“ דער שטאָרט-שכור און שלאָפט.

מאָנדריק שאַקעלט זיך אָב און דרעהט זיך צוריק איבער צום מאַרק.

ער דערזעהט זיין שלמה'ן געהן פון חדר.

— שלמה, שלמה! — שרייט ער אויפ'ן אינגעל, וואָס שטיפט מיט חברה אויפ'ן וועג אַהיים.

— וואָס וויל דער טאטע? — פּרעגט דער אינגעל, צולויפענדיג צו דער „קאָזע“.

— געה אהיים, זאָג דער מאַמע'ן, זי זאָל מיר שיקען וואַרימעס.
 — גוט, טאַטע; נור דער רבי האָט געבעטען מלמד-געלד.
 — געה, געה! איך וועל דיר שוין געבען.
 דער אינגעל יאָגט זיך אהיים.
 שלמה'לע לויפט אַרײַן אין שטוב. אין אַ רגע אַרום בעווייזט זיך
 די מאָנדריקאָווע אויף דער שוועל און דופט אַריבער:
 — באַלד, באַלד, עס קאָכט זיך שוין!
 — מען האָט עפעס היינט געלייזט? — פרעגט מאָנדריק.
 — פאַר דריי זעקלעך! — שרייט דער עלטערער זוהן פון געוועלכ.
 — אז איך בין נאָר נישטאָ, אז איך בין נאָר נישטאָ!
 — האָסטו געדאַרפט זײַן! — ענטפערט די מאָנדריקאָווע, וואָס
 גענעהנט שוין מיט'ן טעפעל אין דער האַנד צו דער „קאָזע“.
 שלמה'לע קומט אָן נאָך דער מוטער מיט אַ שעפּ וואַסער פון
 פּלומפּ אין מיטען מאַרק. מאָנדריק געהמט אַרײַן דורך די גראַטען די
 שעפּ און וואַשט זיך פון פענסטער אַרויס. די מאָנדריקאָווע האָט דער-
 ווייל דורך די גראַטען אויפ'ן קאָזע-פענסטער צום טיש געגרייט.
 צווישען „שארײַכס“ און „המוציא“ האָט מאָנדריק בעמערקט אין
 גאָס דעם וואָיט. ער גיט אַ ווינק צום ווייב, און ברומט: נו, נו... זי
 האָט פּערשטאַנען, איבערגעדּרעהט זיך אין גאָס אַרײַן, און פּריינדליך
 צוגערופען דעם וואָיט צום פענסטער.
 — אַ שעהן שטיקעל אָבגעטהון, האַ? — זאָגט מאָנדריק נאָך דער
 המוציא צום וואָיט. — מען געהמט אַ טאַטען פון קינדער און מען
 מאַכט איהם צום נאַר, מען זעצט איהם אין „קאָזע“ אַרײַן... וואָס מיינט
 איהר, איך האָב שוין גאָר ניט מעהר וואָס צו טהאָן, נור ביי אייך אין
 „קאָזע“ צו זיצען? וואָס? איך צאָהל אפּשר קיין פאַטענט ניט פאַר'ן
 געוועלכ? פיער רובעל אַ יאָהר צאָהל איך! און אז מען זעצט מיך איין,
 ווער וועט צאָהלען?
 — מיר זיינען דאָך עפעס היימישע מענשען! — חנפ'עט זיך
 אַרײַן די מאָנדריקאָווע.
 — וואָס זאָל איך טהאָן? ניט מיינע פאַפירען, איינגעשיקט פון
 דאָרט — פאַר די „פאַפירען“ מוז איך אויך „הרד-אַרץ“ האָבען —
 זאָגט דער וואָיט און ווייל זיך געזעגענען...
 — פאַניע וואָיצע, פאַניע וואָיצע — כאַפט מאָנדריק אונטער

געשווינד — קען מען ניט בעקומען א פינף-און-צוואנציגער? ...
 — זאל זי קומען, די מאַנדריקאָווע, וועלען מיר זעהן, — ענטפֿערט דער וואָיט.

ביים דראַנג אין מיטען מאַרק שמעהט דער סטראַזשניק.
 זייט מען האָט מאַנדריק'ן אַריינגעזעצט, וויל ער זיך פאַר איהם
 ניט ווייזען; ער שעמט זיך איהם אין די אויגען אַריינצוקוקען —
 ער געהט ניט צו. מאַנדריק דערזעהט איהם אָבער פון ווייטען, און
 גראַד דעמאָלט, ווען דער סטראַזשניק האָט צו דער קאָזע געקוקט. זייערע
 אויגען בעגעגענען זיך, ניט ווילענדיג, און מאַנדריק שאַקעלט, אויסמאַ-
 כענדיג די צייהן, מיט'ן קאָפּ אַריבער צום סטראַזשניק: אַך, פּאָניע!
 אַך, פּאָניע!

פּערפאַלען! דער סטראַזשניק האָט שוין געמוזט צונעהן. ער קומט
 צו מיט אַ פּערשעמטע מינע. און מאַנדריק פּרעגט:
 — אָבער צו וואָס האָט מען דאָס געראַרפט? צו וואָס!

דער גובערנאמאָר קומט.

זיעבען און צוואנציג יאהר האָבען די שטאַדט־הייזלאך איין „אַנ־טהועכטס“ געטראָגען: אַבגעריסענע דעכלאך, מיט שוואַרצע פער־פּוילטע שינדלען בעקלאַפּט, די ווענד אַבגעריסען, דער קאַלך אַבגעריבען, און עס האָבען זיך געוויזען די העלצלאך, וואָס זיינען ווי אַ שתי־וערב אַנגעקלאַפּט, כדי דעם קאַלך אין זיך צו האַלטען. זיינען די חדר־אינגלאך אין גאס ארויסגעגאנגען „פאַלענט“ שפּיעלען, האָט מען די העלצלאך פון די ווענד אַבגעריסען — און קאזמער איז געווען קאזמער. פאר ווע־מען זאל זי זיך דא אױספּוצען? מ'שטיינס געזאגט, פערשענערען זיך פאר ר' ברוד קרעמער'ס הייזעל? עס זיינען דאך אלץ הימישע מענ־שען, איין זקן פאר'ן צווייטען זיך שעהן צו מאכען? און עס האט קיינער ניט געשמערט. דער שרייבער, א כפרה זאל ער זיין, איז א „טוב שבנוים“: ער רעדט אידיש אין דער גאס מיט אידען און מישט ביי יעדען ווארט אריין „מיינע נאמנות“, „שבת מלכה“ „איך זאל אזוי לעבען“. ער האט זיין געהאַלט: יעדען זונ־טאג אַ פונט צוקער מיט אַ פיערטעל פונט טהיי און 1 רובל מיט 50 קאפּ. במזומנים. ווער גיט און פון וואס פאר א געלד דאס געהט, ווייס ער ניט, מען גיט שוין.. דערפאר זיצט ער א גאנצען טאג ביי רחל'ן אין געוועלכ און פערברענגט זיך מיט אידישע מיידלאך. דער סטראזש־ניק, זיין מענש, אויף מיינע נאמנות, טראַגט אַ לאַנגע קאַפּאַטע, אויפ'ן הוט נאר א רויטען קאנט, „א זכר אויף א סטראזשניק“... „ער געהט פאר זיך“... דער נייער פאַסט־מאַסטער איז אפילו אַ „אַנטיסעמיט“ דער־פאר, ווייל אידען פערקויפּען איהם די גענו, וואָס דער רב מאַכט טרפה, צו 10 גילדען, וואָס זיי האָבען בעצאָהלט צו 15 גילדען. טהוט

ער אבער קיין ביין נישט קיינעם; ער זיצט זיך א גאנצען טאג פאר דער טהיר, קייט רויע ארבעס און יאגט מיט שטיינדעלאך זיינע טויע בען, וואָס פליהען ארום דעם מאַרק, בשעת אין פאָסט שטעהט א גויע און וואַשט וועש...

נאָר דער פעלדשער, דער פעלדשער דער אכזר, דער האָט „א פלייה אין דער נאָז“ — פאלט איהם נאָר איין, לויפט ער אין די חדרים און שטעלט אלע חדר-אינגלאך פאָקען. די מאמעס מוזען די 50 קאפ. צאהלען און די חדר-אינגלאך מיט אויסגעטהאנענע ארבלען און פערבונדענע הענד לויפען אין מאַרק ארום, און ווילען אין חדר נישט געהן.

און אזוי איז זיך קאָזמער—קאָזמער, מיט גאָט'ס הילף. די היינלעך אין די „תחתונים“ קוקען איינס דאס צווייטע אן, די בעלי-בתים דרע הען זיך אין מאַרק ארום, ביי דער פלאַמפעל, און דער באַרג שטעהט צו קאָפענס דער שטערטעל. ער קוקט זיך אלץ צו און שווייגט...

אמאָל, אין אַ שעהנעם פריהמאָרגען, בשעת די חדר-אינגלאך זיינען נען נאכ'ן אנבייסען מיט די בייגעל אין חדר גענאנגען, לאַזט זיך פלוצים פון פאָליציי דער סטראַזשניק ארויס אנגעטהאָן אין „פאָלנע פאָרם“, מיט די צוויי אויסגעפוצטע מעשענע מעדאלען, האַלט אַ גרויסען, אלטען גראַנער אין דער האַנד, און דער גראַנער לאַזט פון זיך ארויס אן אלט בייזעריג כריפערדיג קול פון אן אַלטען, וועלכער צובייזערט זיך אויף „המון“ ביי דער מגילה.

די אידעלאַך האבען זיך אלע ארום דעם גראַנער צוואמענעקליי בען, די וויבער מיט די שטריק-נאָרלען אין דער האַנד — טהייל מיט די קאָדלעפלען; קינדער פון די חדרים, איינס נעבאך מיט האַלב אַראַבנעלאַזטע הייזעלאַך אַנטלאָפען פון אונטער דעם רבי'ס קאנטשיק. דער רבי — אין זאָקען, דער שוסטער — מיט דער נאָל און דער שניידער מיט שער און מאַס. און אז דאס גאנצע שטערטעל האט זיך שוין געהאט אַרומגעקליבען, און אז דעם רבי'ס גבאי איז שוין אויך גע-קומען — אין די האַלבע ווייסע שיד, און מיט דער זיידענער טיכעל, וואָס די צוויי עקען צופליהען זיך אויף צוויי זייטען קאָפאָטע — איז דער שרייבער (אַנגעטהאָן אין פראַק, מיט מעשענע קנעפ, און עפעס אַ

מין נאפאלעאנישען מנולגל'דיגען צוויי-קאנטיגען הוט, די פערדער אונז
 טער דעם אויער) פלוצלינג אין מיטען דערינען ענטפלעקט געווארען
 און פון א גרויסען בויגען פאפיער האָט ער אָנגעהויבען ארויסצולעזען:
 „בהיות, אזוי ווי דער גובערנאטאר האָט אריינגעשיקט אין די
 „פאפיערען“, אז ער האָט ברעה אין דעם יאהר, אין דעם חודש, אין
 דעם טאָג און אין דער שעה דורך דאָס שטערטעל דורכצופאָהרען, על-
 כן זאלען די בעלי-בתים אויספוצען דאָס שטערטעל, די אָבגעפליקטע
 ווענטלאַך מיט ליים בעקלעפען און אָבווייסען; די געוועלכער-טהירען
 אָבפארבען און פאר די שוועלען מיט זאָמד אויסשיטען — און די בלאָטע
 אין גאס אויסרייניגען. אויסער דעם זאָל מען דעם טאָג, וואָס דער גור
 בערנאטאר וועט זיין, די שעפער אין די גאסען נישט גיסען און דאָ
 וועט נישט העלפען און פועל'ן קיין שום „כופר“, נאר „פא זאקאנו“
 זאָל עס ווערען אויסגעפיהרט אזוי און אזוי“...

ווי דער שרייבער האט דעם פאפיער געהאט נאר דורכגעלעזען,
 איז א גרויסע מהומה אין שטערטעל געוואָרען: אידען חוקרים זיינען
 אויף דער באַנק פאר ר' דוד לייב'ס טהיר געזעסען און מען האָט גע-
 שמועסט פון מלחמות, — אז דער רוס הויבט אָן מיט'ן טערק און
 דאס איז די מעשה... יוסף ארעל'ס, א איד אין א פאר בריעלען, דאס
 איינציגע „פאפיערענע קראגענדעל“ אין קאזמער, וואָס דרעהט זיך אַ
 גאנצען טאָג אין גאס ארום און לאַכט אויס די גאנצע וועלט — האט
 אויך איצט געלאַכט און זיין דינינקער שמייכעל האט זיך טרוי-
 עריג פערצויגען איבער זיינע דינע ליפען, און זיין דינער, קליינער
 געזיכט — האָט, דאכט זיך, ווי בעהאלטען אין זיך דעם סוד פון דעם
 וובערנאטאר'ס קומען, נאר די נאראנים זיינען עס נישט ווערטה צו
 וויסען...

מיט איין ווארט, מען האט זיך גענומען צו דער ארכיט:
 דאס שטערטעל האט זיך געקאלעכט; קאלד, קאלד און קאלד... טונען,
 פעסלאך, שעפלעך זיינען פאר יעדען הויז געשטאנען, יעדער בעזים
 האט פאר א פענזיל געדיענט, און יעדער, וואס האט נאר א האנד
 געהאט דעם בעזים צו האלטען און א פוס אויף די לייטער צו קריבען,
 איז א מאליער געווארען. אין גאס האט מען נאר געזעהען פערקאלכטע
 ווייבער, פערקאלכטע קינדער...

אין ענין מאלעריי האט יעדער דא ארויסגעוויזען זיינע „קונצעלאך“, עס האבען זיך אויפגעוועקט דאן פערשידענע „אומזיד'ס“. „מושלמים“ וואס אין בחור'שער צייט האבען זיי מיט זייער בריהשאפט אין דער וועלט געקלונגען און וואס נעבאך די פרנסה האט זיי פערשלאך גען, איצט האבען זיי אלע געקענט בעווייזען זייער קענטניש און יעדער „אומן“ האט ביי די הייזלאך זיינע „דריידעלאך“ געמאכט. איין האלב הייזעל איז געווארען רויט אבגעפארבט, דאס צווייטע האלבע בלוי און ביים דאך איז געווען א מין קרענצעל בלוי אויף רויט און ביי די פענ-סטער איז עס אין א ראד געגאנגען אראב. טייל האבען אויסגעצייגט זייער השלמה ביים בוידעם-לאך: דאס רונדיגע לאך, וואס שטעהט העכער איבער אלע פענסטער, איז עפעס מסוגל דערצו. די קאז-מערער הייזלאך האבען ווי געשמייכעלט איבער זיך אליין... מען נעהמט א זקן, וואס דער קאפ איז איהם פערטהאן, און ציערט איהם אויס מיט „דריידעלאך“ און „שמאכטעלאך“. די ווענד האט מען אב-געפארבט, דאס הייסט, א קנייפ זיך אין באק געגעבען, אז זי זאל רויט זיין, אבער די דעכער ווינקען מיט די לעכער אראב.. אזוי איז מיט אמאל קאזמער פערענדערט געווארען, אראבגעווארפען פון זיך די „קא-פאטע“, וואס צעהנדליגער, צעהנדליגער יאהרען האט זי אויף זיך געטראגען, דורכגעלעבט מיט זיי אי פרייד, אי לייד, מיטגעמאנצט אויף אלע התונות, און מיטגעטרויערט מיט אלע אבליים, אזוי, אז די קאפאטע איז שוין א שטיק פון גוף געווארען — און מיט אמאל נעהמט מען די קאפאטע און מען טהוט זי אויס, מען ווארפט זי אוועק און מען טהוט זיך נאך אנ'אנדערע און...

און ווער ווייס, וואס פאר א צייטען וועט די נייע קאפאטע דורכלע-בען. איך שטעל מיר פאר די לבנה, אז נאך דעם מולד וועט זי א האלב אויג עפענען און געבען א בליק אויף איהר אלט בעקאנט קאז-מער, וואס יאהרען, יאהרען קענען זיי זיך שוין בייזאמען, זי קוקט אראב און בעגלענצט איהרע דעכער און קאזמער קוקט ארויף און פרעגט נארישע קשיות... און דאכט זיך, אז קאזמער רעדט זיך פאר דער לבנה איהר טרויעריג הארץ אויס אין דער שטילער נאכט... און מיט אמאל וועט די לבנה געבען א בליק אויף קאזמער: „וואס איז דאס? וואס טהוט זיך דאס מיט די אלטע? אויסגעפוצט זיך?“ גאט מיינער, וואס פאר א מינע וועט די לבנה מאכען?!

קאזמערער בעלי־ביתים זיינען פאר די הייזלאך געשטאנען, געדוקט און געקליבען נחת: אויפגעלעבט, אויסגעפוצט, און עס טראכט זיך א קאזמערער בעלי־הבית: אט וועט דער גובערנאטאר דורכפארען, ער וועט זיך זיצען ברייט אין זיין קארעטע, ארויסווארפען א בליק אויף ר' מרדכי אהרן'ס הייזעל. א, ווא! געבען א פרעג די „צווייטע האנד“: וועמעס איז דאס הייזעל? דער צווייטער וועט געבען א פרעג דעם נאטשאַלניק, דער נאטשאַלניק דעם וואיט, דער וואיט דעם שרייבער און דער שרייבער וועט געבען אן ענטפער: מורדכו אהרונ.

„פאריאדאטישני יעוורעי“, וועט דער גובערנאטאר געבען א רוף, „לאז מען עס מיר אנשרייבען אין ספר זכרון“. און אמאל וועט זיין „בלילה ההוא נדרה שנת המלך“ אין יענער נאכט איז פערוואגעלט געווארען דער שלאף פון קיניג, וויאמר להביא את ספר הזכרונות — ניט ער א בעפעהל זיך צו ברענגען דעם ספר הזכרונות, וימצא כתוב — און עס וועט ווערען געפונען געשריבען, אז מרדכי אהרן... און מרדכי אהרן האט א זוהן, וואס אין צוויי יארן ארום דארף ער שטעהן צום פריזיוון...

און „פראשעניעס“ האבען זיך אידען אנגעגרייט: יעדער האט אויסגעזוכט לאנגע פערשפיעלטע ספראוועס, וואס ער האט נאך וואס געקאנט האבען א שטיקעל פרעטענזיע, איז צו לייווער אהרן דעם שרייבער געקומען. עס איז געוועזען דענסטמאל לייווער אהרן דעם שרייבער'ס יריד. לייווער אהרן איז די ברילען אויף דער נאז, צומאכענדיג אן אויג און גוט איינקנייטשענדיג דעם שטערען, האט יעדען אויסגעהערט און יעדען בעזונדער האט ער א סוד איינגערוימט, אז פאר איהם דירעקט וועט ער גוט נאכזוכען אין די זאקאנעס, ער פלעגט טאקי בשעת מעשה ארויסנעהמען פון אן אלמער א בעפלעקט גראב ביכעל ווי א סודר פון אן אלטען אידען, וואס שמעקט טאבאק, און ציטערענדיג פלעגט לייווער אהרן אין די בלעטלאך מישען, און עפעס רעדען צו זיך. דערנאך פלעגט ער נעהמען די פערדער, דריי מאל זי מיט די ליפען נאם מאכען — און געקינצעלט זי אויף א „יעגא“ און פערזיכערענדיג דעם בעלי־הבית, אז די פראשעניע וועט מוזען „פא זאקאנר“ ווערטער רעדען, פלעגט ער זיך פערטיעפען אין שרייבען.

אין דעם יעניגען טאג, ווען דער גובערנאטאר האט געזאלט דורכ-
פאהרען, האבען קאזמערער אירען זיך צוגעגרייט נאנץ פריה. יעדער
בעל־הבית האט זיך אנגעטהאן אין זיין שבת־דיגער קאפאטע, די שטי-
וועל מיט מעהל אויסגעשמירט, דעם בארד אויסגעקאמט און זיך פאר
זיין הייזעל מיט זיין פראשעניע געשמעלט ווארטען אויפ'ן גובערנאטאר.
א צוויי שעה זיינען די בעל־יבתיים געשטאנען און האבען געווארט.
דער סטראזשניק אין פאלנע פארם איז ווי א זעלנער פאר דער קאני-
צעלאריע געשטאנען, געוואונקען און געמאכט מיט די הענד צו די
ארומיגע אירען. דער שרייבער איז יענעם טאג אין קאנצעלאריע
געווען און פון דער פאטשט האט מען די וועש ארויסגעטראגען.

געשטאנען זיינען די בעל־יבתיים אין דער גאס און האבען געווארט
— און האבען זיך גע'חזר'ט די שפראך, וואס דער שרייבער האט זיי
אויסגעלערענט ווען זיי וועלען צוגעהן די פראשעניע אפגעבען —
און האבען זיך די בערד מיט די פינגער געקעמט.

יערעם מאל האט מען זיך דערשראקען, ווארום א יונג האט
געשריען: ער פאהרט! ער פאהרט!

און פלוצלינג איז ווי א בליץ א קארעטע, אין צוויי פאר פערד
געשפאנט, מיט גרויס רעש און געאיייל דורכ'ן מארק דורכגעפאהרען.
אין די קארעטע זיינען צוויי עפעס געזעסען, איינער אין א ווייסען און
איינער אין א רויטען הוט.

— שוין!

און די בעל־יבתיים האבען אפילו ניט געוואוסט, וועלכער איז דער
גובערנאטאר: צי דער אין רויטען הוט, צי דער אין ווייסען?
און דערנאך, אז די בעל־יבתיים האבען א קוק געווארפען אויף די
הייזלאך האבען זיי נעבאך אין זייערע אויגען אויסגעזעהן ווי אז אויס-
געפוצטע כלה, וואס דער חתן איז פון איהר אנטלאפען. טאקי געלוינט
זיך צו פוצען — נאך וואס, נאך ווען? האבען די בעל־יבתיים גע-
קרעכצט.

און ווער ווייס, ווי לאנג קאזמער וועט די „נייע קאפאטע“
טראגען!...

ב א נ ק ר א ט

(הומארעסקע)

ר' אהרן ליב ליכטענבערג האט באנקראטירט.

דאס איז קיין נייעס ניט. שוין ניט דעם ערשטען מאל, ווי ר' אהרן ליב ליכטענבערג באנקראטירט, נישט דאס לעצטע מאל. גלייך נאך דעם באנקראט מאכט די וועלט א גוואלד, א געשריי: „ווי הייסט? עוקר מן השורש זיין דארף מען איהם!“ פאהרט ר' אהרן ליב אויף די ערשטע טעג צו זיינעם א שוואגער במקום שאין מכירין אותו. דאס הייסט אין אן ארט וואו מען קען איהם נישט, און דאס ווייב געהט ארום אנגעפילט דעם קאפטען מיט די הונדערטער און קרעכצעט: „זעהט, וואס פאר אן אונגליק עס איז אויף מיר געקומען.“ דערנאך קומט ר' אהרן ליב ליכטענבערג צופאהרען, און ווערט מושוה מיט די בעלי-חובות, בעצאהלט א גאנץ פיינעם פראצענט, א 25-נער למשל, און דאן ווערט מען ערשט א גאנץ גוטער בטוח. באנקראטירט מען ווייטער אמאל, ווערט ווייטער א געוואלד, א געשריי; איז מען זיך ווייטער מושוה מיט די בעלי-חובות, ווערט מען ווייטער א בטוח, און אזוי דרעהט זיך דאס ראד ווייטער ארום — ווי עס שטעהט אין פסוק געשריעבען.

נו, האט ר' אהרן ליב ליכטענבערג ווייטער אמאל באנקראטירט, דרעהט זיך דאס ווייב ווייטער ארום מיט דעם קאפטען אויסגעבעט פון הונדערט רובעל שטיקער, און ברעכט זיך די הענד אויפ'ן אומגליק, וואס איז איהר געשעהן.

מיכא דער דייטש פון לייפציג, וואס האט ביי ר' אהרן ליב'ן א חוב פאר סחורה אויף צעהן טויזענד מארק, ווי ער האט בעקומען

צוריק דאס ערשטע וועקסעלע אויף צוויי טויזענר מארק אומגעצאהלט. כאפט זיך מיט'ן ערשטען צוג אין דאס שמעדטעל אריין צו ר' אהרן ליב'ן.

טרעפען טרעפט ער פונקט, ווען ר' אהרן ליב מיט'ן ווייב זאל געזונד זיין, און מיט'ן גאנצען הויז געזינד, זאל געזונד זיין, זיצען ארום טיש, און עם איז „מאהל-צייט“. איז ער דאך א דייטש, „מאהל-צייט“ איז „מאהל-צייט“, האלט ער זיך אויף אין פארער-צימער און ווינשט נאך אריין הורף די אפענע טהיר: „גוטען אפעטיט“.

נאד'ן „מאהל-צייט“ פערבעט ר' אהרן ליב דעם דייטש אויף טהעע. ר' אהרן ליב זיצט ביים טיש אויבען-אן, דאס פולע געזיכט שיינט אהן עין-הרע, (זעהט זיך אויס, דער מיטאג איז איהם געפעלען); ער קעמט זיך אויס מיט די פינגער די לאנגע צוויי-שפיציגע בארד און קנעט זיך צו מיט'ן פינגער ברויט-טייגלאך. קומט דער דייטש אריין, בעט ער איהם שעהן זיצען, רוקט איהם צו א שטרל צו זיך און איז איהם מכבד מיט א פיינעם ציגאר. העלענשעלע (דאס אינגסטע טאכטערל), דערלאנגט טהעע, און יוכבד, דאס ווייב, דערלאנגט פייז איינגעמאכטס אויף גלעזערנע טעלערלאך און קרעכצט ביטער דערצו.

— אזוי מיינן הערר, אזוי מיינן הערר.

איז עם דאך א דייטש, וועט ער דאך באלד ניט ארויס מיט'ן שניץ, זיצט מען און מען רעדט וועגען פערשיעדענע זאכען, ווי מיט קארן שמעהט היינט, און ווייץ איז געפאלען, און ווי עם קאן נאך זיין, אז ביז יום-טוב וועט א שנעע אראכפאלען, אוי ווי די „זאנע“ שיינט היינט, און וועגען נאך אזעלכע זאכען, און די „פרוי“ בעט שעהן טרינקען.

— ערלויבען זי דאך, ערלויבען זי דאך.

א דייטש איז דאך א דייטש, נאר אפילו ביי א דייטש געהט שוין אויך די גאל אריבער, רופט ער זיך אן זעהר ערעל, מיט האלבע ווערטער קוקענדיג צום פענסטער:

— מיינן הערר... מיינן ננעדיגער הערר.. איך גלויבע.. יא— גלויבע.. עם וואר איין מיספערשטענרנים.. דאס.. דאס — און ער ווייזט איהם אויף די אומגעצאהלטע וועקסלען, וואס ער האט פון בועם-קעשענע ארויסגענומען.

— זעהען זי, מיין הערר דייטש, — ענטפערט איהם ר' אהרן ליב גלייכגילטיג, קנעטענדיג די טייגלאך ווייטער און קעמענדיג די בארד ווייטער מיט די פינגער — זעהן זי, מיין הערר דייטש, שלעכטע צייטען. יא, מען האט מיר צוגענומען מיין געלד, פיעל געלד, זעהר פיעל געלד, יא, האבע קיין אנדערען „ראטה“ געהאט. יא, וואס מאכט מען?

הויבט זיך דער דייטש אויף פון שטוהל, פאמעליך, גאר פאמעליך, רוקט זיך אב, הינטערוויילעכטס נעהנטער צו צום טהיר, און אז ער איז שוין נאהנט ביים טהיר, און האלט שוין די קליאמקע אין האנד און דעם צילינדער-הוט אין דער צווייטער האנד, ווענדעט ער זיך צום אירען מיט א הויכער שטים:

— דו דיעב! דו פערפלוכטער דיעב!

און דער דייטש כאפט די פיס אויף די פלייצעס און מאכט היידא, אראב פון די טרעפ, ווי דער פייל פון בויגען, מורא האבענדיג, אז ר' אהרן ליב ליכטענבערג זאל איהם נישט נאכלויפען, איהם נאכווארפען די ווייטע-קארטען און פאדערען און א דועל.

ר' אהרן ליב ליכטענבערג זיצט זיך אבער ווייטער רוהיג ביים טיש און פערענדיגט דאס אנגעהויבענע טייגעל, וואס ער האט געקנעטען ביים דייטש'ס אריינקומען, אויסטרינקענדיג דעם רעשט טהעע פון גלאז.

גאר וואלטען אלע געווען ווי דער נארישער דייטש, מוז אבער פונקט דער גורל טרעפען, אז צווישען די וועקסלען געפינט זיך א אידענע'ס א וועקסעל, דארט עפעס אן אלמנה'ס, חיה רייצע'ס א וועקסעלע פאר נאנצע דריי הונדערט און פופציג קארבוינים!

האט די אידענע אנגעטהאן, זאל גאט שומר און מציל און מרחם זיין!

געוואהר געווארען א אידענע ווי חיה רייצע, אז אהרן ליב ליכטענבערג האט באנקראטירט, ווישט זי זיך דאס מויל אב און רעדט גארנישט. „דאס מייניגע וועט ער אבגעבען, זאל איד אזוי לעבען.“ זי טהוט אז דאס שווארצע ראש-חודש-שליפעל אויפ'ן שויטעל סיט'ן שווארצען באנד אויפ'ן האלז, נעהמט מיט איהר יתומה, דאס בלע-מיידעל און געהט ארויף צו ר' אהרן ליב ליכטענבערג.

- ארויפגעקומען, נעהמט זיי יוכבד שעהן אויף, בעט זיי זיצען.
 ר' אהרן ליב אליין קומט אויך אריין און זאגט „גוט מארגען“, און
 מען ווינשט זיך „גוט יאהר“.
- וואס וועט איהר עפעס זאגען גוטעס, חיה רייצע? — פרעגט
 צום סוף ר' אהרן ליב.
- מיין יתומה — זאגט זי, ווייזענדיג אויפ'ן כלה-מידעל —
 איז ארויפגעקומען נאכ'ן נדו.
- אזוי, זאגט ער, — אזוי-וי — נאכ'ן נדו. האט איהר דען
 חיה רייצע, נישט געהערט אין שטאדט?
- יא געהערט אדער נישט געהערט, וואס געהט אונז אן, וואס
 מענשען פלוידערען.
- אמת נעכיד, חיה רייצע, הלואי וואלט עם נישט געווען אמת,
 ווי עם איז יא אמת.
- וואס איז אמת? פרעגט חיה רייצע איבער.
- אז איך האב נישט צו בעצאָהלען, אז איך קאָן נישט צאָהר
 לען. מען האָט מיר פיעל געלד צוגענומען, זעהר פיעל געלד. איך
 וועל אייך ווייזען די ביכער: מיט אַם עם וועלען דאָך זיין מענשען, זיי
 וועלען דאָך זעהן.
- ווי הייסט, איהר האָט נישט צו בעצאָהלען?
- אזוי ווי איהר הערט.
- און וועמענס זענען די שאַנקען מיט די שפיגלען, מיט דעם
 זילבערוואַרג, און דאָס דריי-שטאַקיגע הויז, און נאָך, און נאָך?
- דאָס איז אַלץ מיין ווייב'ס, זאָל לעבען און מיין שווער'ס —
 זייער פראַצע. איך אליין בין אַן אַרימאָן, אַ גרויסער אַרימאָן. אזוי
 ווי איהר קוקט מיך אָן, נאָך די קאפּאַטע, בלויז די קאפּאַטע אויף זיך:
 נאָך צו נעהמען דעם שטעקען, בלויז דעם שטעקען, און איך די הייזער
 אַרומצוגעהן.
- קומט אַריין צו מיר אויך, וועל איך אייך אַ שטיקעל ברויט
 געבען — זאָגט חיה רייצע, און הויבט זיך אויף, און נעהמט זיך
 מיט די יתומה, און זאָגט זיך נאָך אַ גאַנץ גוטען טאָג, און געהט זיך
 איהר וועג.
- מינט דאָך ר' אהרן ליב ליכטענבערג, אז ער איז שוין פון איהר
 פֿטור, איז אָבער אזוי נישט געווען.

ר' אהרן ליב ליכטענבערג קומט אהיים פרייטאג צו נאכט פון דאוונען, פון שטיבעל, טרעפט ער ארום דעם ווייס העל געדעקטען טיש, מיט די גרויסע זילבערנע לייכטער, א גרעסער געזינדעל; וואונדערט ער זיך, קומט ער נעהענטער, דערזעהט ער חיה רייצע, זאל לעבען, מיט איהרע זעקס יתומים, איינס קלענער פון צווייטען, מיט איהרם א טאכטער א טראגנעדיגע אלמנה און מיט איהר זון א גרוש און מיט זייערע קינדערלאך זאלען לעבען, זיצען זיך ארום טיש. זאגט ער „גוט שבת“, הויבען זיך אויף אלע פון טיש, און ענטפערן איהם: „גוט שבת, ר' אהרן ליב, גוט שבת, גוט יאהר“.

קוקט ער און דאס ווייב, זיצט דאס ווייב זיינס יוכבד אין א ווייב קעל מיט אויסגעוויינטע אויגען, און ארום שטעהען די קינדערלאך און ברעכען זיך די הענד: אריינגעקומען די גאנצע קאמאנדע און האבען זיך ארום טיש געזעצט.

געהט ער צו צו חיה רייצע:

— געוואלד, ווי הייסט?

— ווי עם הייסט — הייסט עם — ענטפערט זי איהם.

— און דער יוסף וואו איז? — פרעגט ער.

— דער יוסף איז דארט, וואו ער איז — ענטפערט זי איהם.

— מיר זיינען ארויפגעקומען, זאגט זי ווייטער — הערען אייער קדוש. מען זאגט, אז איהר מאכט קדוש גאר נישקשה. נו, וואס שטעהט איהר, ר' אהרן ליב? כ'לעבען, מיינע יתומים'לאך זיינען הונגעריג, היינט א גאנצען טאג אין מויל נישט געהאט.

מאכט ר' אהרן ליב א געוואלד:

— יוכבד, וואו איז דער סטרוזש?

קומט ארויף דער סטרוזש און שטעהט ביי דער טהיר. ווייזט

ר' אהרן ליב אן אויף חיה-רייצען.

געהט דער סטרוזש צו צו חיה רייצען. ווערט א געוואלד, א געשריי פון קינדער און קינדערלאך: געוואלד, ער הרג'עט די אלמנה! ער הרג'עט די אלמנה, און זיי בעפאלען אלע ווי גרויס ווי קליין ר' אהרן ליב'ן: „געוואלד, די אלמנה! געוואלד, די אלמנה!“ און פון די געשרייען הערט זיך חיה-רייצע'ס קול, העכער פון אלע: „געוואלד, ער הרג'עט מיינע יתומים! געוואלד, ער הרג'עט מיינע יתומים!“

אויף די געשרייען זיינען אָנגעקומען צולויפען דאָס גאַנצע גע-
סעל — אידען, ווייבער, בחורים און בתולות מיט געוואלדען,
מיט געשרייען: „ער הרג'עט די אלמנה, ער הרג'עט די יתומים!“ און
קודם כל דעם סטרוזש פון די טרעפ אראַבגעוואַרפען און צו צו ר'
אהרן ליב'ן.

עס האָט זיך אָבגעשטילט, אָבגערוהט אַביסעל פון גערודער. ר'
אהרן ליב האָט זיך די באַרד גלייך געמאַכט, צורעכט געמאַכט דעם
גאַרטעל אויף דער אַטלעסענער קאַפּאַטע און דאָס שטריימעל אויפ'ן
קאַפּ: עס איז דאָך פאַרט שבת, און האָט זיך גענומען צום קדוש.

קדוש געמאַכט, האָט די אלמנה מיט די יתומים אָבגעענטפערט
„אַמין“, און ר' אהרן ליב איז זיך געגאנגען וואַשען צו די חלות.

מען האָט דערלאַנגט דעם גרויסען קאַרפּען-קאַפּ ר' אהרן ליב'ן,
געהט צו חיה רייצע און רוקט-צו זיך דעם טעלער, צוברעכט דעם קאַר-
פּעך-קאַפּ און טהיילט איהרע יתומים מיט די יתומות. זי געהט
אויך די חלה, איבער וועלכע ר' אהרן ליב האָט זיך געוואַשען, און
טהיילט ארום מוציא'ס. איינטהיילענדיג יעדען זיין חלק, ווינשט זי
נאָך צו:

— עסט, קינדערלעך, עסט געזונטערהייד, זאָל עס אייך וואויל
בעקומען, איהר עסט חלילה נישט ביי קיין פּרעמדען. אייער מאַמעס
פּראַצע מיט אייער טאַטענ'ס, עליו השלום.

קוקט זי אהרן ליב אָן: ווי הייסט? און דער יושר?

— עס וואָלט רעכט געווען, זאָגט זי צו ר' אהרן ליב'ן — אַז
אַזא איד, ווי איהר זענט, זאָל זינגען זמירות פרייטאָג-צורנאַכט ביים
טיש. נישקשה, מיין זוהן, דער גרוש, און מינע קינדער, די יתומים,
וועלען אייך צוהעלפען.

ר' אהרן ליב דערלאַנגט אַ קוק אויף יוכבד'ן, זעהט ער ווי זי
זיצט אין דעם ווייסען שבת-שלייפעל אויפ'ן קאַפּ, מיט די בריליאַנטען
איז די אויערן, און ברעכט זיך די הענד.

— „אַן אומגליק איז צו מיר געקומען, אַן אומגליק“.

מיט דעם יויך דערלאַנגען וואַרט מען. מען וואַרט אַהין, מען
וואַרט אַהער, חיה רייצע האָט צייט צו וואַרטען.

— וואָס וועט זיין דער סוף? — פּרעגט ער.

— וואס זאל זיין דער סוף? מיינע קינדער זיינען הונגעריג, עם וואלט א יושר געווען, פאני יוכבד, איהר זאלט הייסען די יוד דערלאנגען. כ'לעבען, מין יתום דוד'ל דארף אביסעל יוד ווי מיט'ן לעבען. א גאנצע טאג ניט געגעסען.

אז מען דערלאנגט דאס פלייש, נעהמט שוין יוכבד דאס פלייש צו איהר טישעל, טהיילט איין בעזונדער און פערבעט איהר מאן צו זיך אין ווינקעל אריין. נאר חיה רייצע איז זיך אודאי נישט פויל, פאלגט זיך א גאנג צו יוכבד'ן אין ווינקעל אריין און נעהמט אַוועק דעם גאנצען טעלער פלייש צו איהרע קינדערלעך: „כ'לעבען — זאגט זי — די יתומים קינדערלעך וועלען זיך דאס הארץ דערקאפען. א גאנצע וואך זעהען זיי דאס אין די אויגען נישט אן, און פאר זייער גראשען געלד מעגען זיי הנאה האבען“.

לויפט דאך יוכבד צו און וויל דעם טעלער מיט'ן פלייש צוריק ארויסרייסען, בעפאלען איהר די יתומים מיט די יתומות ווי די ווע-רים: „געוואלד, זי שלאגט די אלמנה“ און חיה רייצע'ס קול קלינגט העכער פון אלע: „געוואלד, זי שלאגט מיר די יתומים!!“ קומט זיך ווייטער דאס געסעל צולויפען, מיט קולות און חרמות, און מיט גרויס געלעכטער און שפאט.

שוין קוים דערלעבט דעם טיש דורכצוקומען, מען האלט שוין ביים בענשען, הויבט אן די יתומה, די טראגעדיגע עגונה, צו קרעכ-צען: דער רוקען ברעכט איהר און זי האט בויכוועהטאג.

חיה־רייצע איז נישט פויל און גיט א פיהר אריין די יתומה, די טראגעדיגע עגונה, צו ר' אהרן ליב'ן אין שלאף־צימער, גיט זי א לעג אריין אין ר' אהרן־ליב'ס בעט אריין און זאגט צו איהר:

— נישקשה, מין טאכטער. גאט וועט דיר העלפען, און דו וועסט בשלום דורכקומען מיט זיין הילף. ווארום ער איז אן אב ליתומים ואבי אלמנות, ווי איז פסוק שטעהט געשריבען, און ווענדענ-דיג זיך צו א יתום'ל, וואס איז געשטאנען הינטער איהר האנד, זאגט זי צו איהם:

— געה, מין קינד, אריבער נאך נעהע דער באבען און זאג איהר, אז עם רוקט זיך די ריכטיגע מינוט. אז זי זאל זיך צוראיינען צו ר' אהרן ליב'ן ליכטענבערג, וואו מיר וועלען וואוינען פון היינט אן, מיט מזל פאר אונז און פאר כל ישראל. אמן.

ר' אהרן ליב מיט יוכבד'ן האבען דערהערט אזא מעשה, ווערט דאך א גרויס געוואלד. לויפען זיי אריין אין שלאף-צימער און לאזען נישט אריין אין בעט אריין, זיינען זיי בעפאלען די יתומים מיט די יתומות מיט געוואלדען, מיט געשרייען: „געוואלד, ער הרג'עט די טראגעדיגע עגונה! געוואלד, ער הרג'עט די טראגעדיגע עגונה!“ און חיה-דרייצע'ס קול קלינגט העכער פון אלע: „ער הרג'עט די יתומים! די יתומים!“

קומען דאך ווייטער צולויפען ווייבער און מוידען און אידען מיט יונגען, און חיה-דרייצע שרייט צו זיי:

— געוואלד, העלפט מיר, די יתומת געהט צו-קינד, די עגונה צו-קינד!

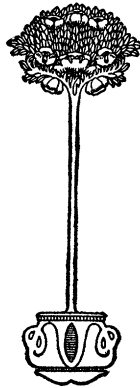
זיינען די ווייבער אריין אין שלאף-צימער מיט נעהען דער באך בען בראש. קודם כל האבען זיי אנגעכאפט ר' אהרן-ליב'ן און הינדער די טהיר ארויסגעשמופט: א מאנספארשויז! ...

דארטען זיינען זיי צו צו יוכבד'ס וועש-אלמער, די טהיר אויפגעריסען און ארויסגענומען ווייסע לילעכער; אין קיך האט שוין א פייער געקנאקט, און מען האט הייס וואסער געקאכט. די עגונה איז געלעגען אין ר' אהרן-ליב'ס בעט און האט געקרעכצט א גאנצע נאכט; חיה-דרייצע האט אן אלע זכות אבות דערמאנהט און ר' אהרן-ליב איז געלעגען א גאנצע נאכט אויף א קאנאפע אין עס-צימער, און קיין אויג נישט צוגעמאכט.

הכלל, וואס האב איד א סך צו ברייען, ר' אהרן-ליב ליכטענ-בערג האט דורכגעלעבט א שבת — זאל איין גאט שומר און מציל ומרחם זיין. ער האט קוים דערלעבט, אז עס זאל שוין קומען דער שבת-צור-נאכט, און האט אריינגערופען חיה-דרייצע'ן אין א בעזונדער שטוב, אבעננומען די וועקסלען און יוכבד האט פון אונטער'ן קאפטען ארויסגענומען די הונדערטער, און בעצאהלט דריי הונדערט און פופציג קארבונים במזומנים.

נאר בינו בינו האט זיך געמאכט, אז די אבות האבען זיך גע-מיהט און די יתומה, די וויסטע עגונה, האט געוואונען מיט מזל א בן זכר, מילא וועט מען דאך א קינפעטארין נישט איבערטראגען אין די אכט טעג. — האט די וויסטע עגונה אבגעהאלטען דעם קימ-

פעט אין ר' אהרן-ליב ליכטענבערג'ס בעט. יוכבד האט געבארגט גע-
פעס אויפ'ן ברית, דערפאר האט די אלמנה מכבד געווען ר' אהרן-
ליב'ן מיט יוכבד'ן מיט קוואטערשאפט.
פון דענסטמאל אן האט זיך ר' אהרן-ליב ליכטענבערג א נדר
געמאכט: באנקראטירען יא, נאר פון אידישע אלמנות מיט יתומים
— האלט זיך פון דערווייטענס — א מאוס'ע אומה...

א פערשטעלטער חתן.

א בריעה האב איד מיטגעבראכט פון זיינס א גוטען ברודער און א „געשעפט־מענש“ צו ר' יצחק עקספעדירער. — דער „גרעניץ מויליכער“ אין שטערטעל סל. וואס ליגט הארט ביי דער עסטרייכ־שער גרעניץ, אז ער זאל מיד „ארענטליך בעהאנדלען“. ווי איד בין נור אין שטערטעל אריינגעקומען, האב איד מיד באַלד צו איהם אהין געאיילט. ער האט געוואהנט הארט ביי דער גרעניץ, טאקע דער לעצטער שכן פון רוסלאנד מיט'ן „עסטרייכער“. דורך דעם אודאי אין ער אזא „פאן בראט“ געווען מיט איהם. איד קום אריין צו איהם, איד געפין דעם שטיבעל פול מיט מחותנת'טעם אין יום־טוב'דיגע הויז בען און ברייטע זיידענע קליידער. גרייטען זיך אין וועג אריין, און איינע שרייט איבער דער צווייטער. ר' יצחק, א קורץ אידעל מיט א ברייטער באַרד, אין א ברייטען סאמעט ברוינעם הוט, שמעהט אין מיט'ן רעדעל, אין האנד א פלאש בראנפען און לעקעד, טיילט כבודים און קוויטשעט שוין הייזעריג איבער די ווייבער. איד האב מיד קוים דערשלאגען צו איהם. אין א ווינקעל איהם גערופען, און דאס בריעוועל איהם איבערגעגעבען.

— מזל האָט איהר, יונגערמאנטיק — זאגט ער צו מיר, איבער־לייענענדיג דעם בריעה, און קלאפענדיג מיר אויף די פלייצעס: מזל, זאל איד שוין אזוי לעבען. אט מאך איד היינט א זעהן חתונה אין קראקוי; דער חתן מיט'ן עלטערן זעהן זיינען היינט געפאהרען אין דער פריה דורך גריהאוו, מיר וועלען פאהרען דורך באר, איהר פאהרט מיט אונז אלס דער חתן, און פון איצט אן הייסט איהר שמואל גאלדמאן. נאך אמאל, ווי הייסט איהר? — פרגנט ער מיד מיט א קשיא'דיגען טאון.

— שמואל גאלדמאן, ענטפער איד איהם.

— אט, אזוי — קלאפט ער מיר אויף די פלייצעס — נור דאס וועט קאסטען א נאנצען צעהנער, — רוימט ער מיר איין און זאגט דערביי הויך צום ווייב: — רייזע! וואו האסטו דאס גוטע גלעזעל בראנפען מיט'ן שטיקעל לעקאר, איד מאך דאך עפעס היינט א זעהן חתונה מיט נאט'ס הילף.

איד בין מיט איהם דורכגעקומען וועגען לויז. מען האט מיר א סאמעט הוט אנגעטהאן, אויף דעם וואגען צווישען די מחותנים און די מחותנת'טעס ארויפגעזעצט. דער עולם איז געווען פּרעהליך אזוי ווי מען פאהרט אויף א חתונה. א ביסעל בגילופין, איז דער וועג אויך געווען א פּרעהליכער. מען האט גענומען א ביסעל בראנפען. מיך האט מען נישט אויפגעהערט צו רופען „חתן“, אזוי די מחותנים, אזוי די מחותנת'טעס.

מיילא, וואס ארט עס מיך? בין איד מיר דערווייל א חתן, עס איז דאך נור בין דער „גרעניץ“ — זאל איד נור אריבערקומען... איד זיך מיר דערווייל און חזר מיר אלץ איין, ווי איד הייס: שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן.

נור פון פיעל חזר'ן פערנעס איד טהיילמאל דעם פאדערשטען, טהיילמאל דעם הינטערשטען נאמען, טהיילמאל מישען זיך מיין נאמען און יענעמ'ס נאמען אזוי צוזאמען, אז עס איז מיר שווער ארויסצוקריכען. און אמאל דאכט זיך מיר גאר, אז איד בין שוין אויס „איד“ געווארען. און אנגענומען אן'אנדער פערזענליכקייט מיט אן'אנדער מזל, אנדערע גליקען און אנדערע אומגליקען. און מיר בענקט זיך צוריק נאך מיין „איד“, צו מיין פאריגען מענש מיט מיין וועלטעלע... צום סוף האב איד גאר מורא. טאמער זאל זיך נישט מיין „שגין“, בשעת מעשה איינשפארען, ווען מען וועט מיך פרעגען ווי איד הייס און גאר אנרופען א פרעמדען נאמען, אָדער ווייס איד וואס? פאר וואס דען נישט? וואָס פאַר אַ שייכות האָב איד מיט'ן נאמען שמואל גאלדמאן? פאר וואס נישט יעקב שליפּמאן?

און אזוי ווי איד קלעהר פון יעקב שליפּמאן האקט זיך מיר אין קאפ אריין א יעקב שליפּמאן, און וויל מיר נישט באַזן אופן ארויס פון קאפ, מיט איין ווארט: איד הייס יעקב שליפּמאן, ניין, געוואלד, איד הייס דאך גאר שמואל גאלדמאן, טענה איד צו מיר, און דער וואגען

מיט די רעדער קלאפען מיר: ניין, יעקב שלייפמאן און איד ארבייט מיט זיך: ניין שמואל גאלדמאן, און דערווייל קומט גאר מיין אייגענער נאמען און גיט זיך מיר א מיש אריין. איד קען שוין גארנישט ארויס — איד קלעהר שוין פון גארנישט.

אין דעם רופט זיך אן ר' יצחק עקספערירער:

— חתן, וואס זיצט דו אזוי פערקלעהרט? ווי הייסט דו חתן?
— יעקב שלייפמאן.

— אזוי איז גוט. וועל איד האבען א שעהנע חתונה, — רופט זיך אן ר' יצחק, — וואס פאר א „שלייפמאן“ איז אויף מיר געקומען!
שמואל גאלדמאן הייסטו דאך גאר.

— יא, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, הויב איד אויפ'ס ניין אן צו חזר'ן.

דערווייל זיינען מיר שוין אנגעקומען צו דער „טאמאזשנע“, אונז זיינען אקעגען געקומען צוויי פון יענע יונגע לייטלאך מיט די בלאהע קאנטען, און בלאהע היטלען. מיין הארץ הויבט אין מיר אן צו קלאפען „שמואל גאלדמאן“, „יעקב שלייפמאן“. מיין ר' יצחק לויפט זיי א קעגען מיט דער פלאש אין דער האנד. און הייבט אן טיילען כבודים. „זעהט, דאס איז מיין זוהן, דער חתן, ער האט היינט חתונה“, ווייזט ר' יצחק אויף מיר מיט'ן פינגער, און די מחותנת'טע רייזע הויבט מיך אן צו בענשען, און דערזעהנדיג אז ר' יצחק איז מיט די לייטלאך אזא „פאן בראט“ ווער איד אביסעל שטארקער ביי מיר און דער „שמואל גאלדמאן“ הויבט זיך מיר אן אויסצוקלערען.

מען פיהרט אונז אין טאמאזשנע אריין, ר יצחק ווארפט אויף דער שוועל א ווינק צו מיר: — נו חתן, שמואל גאלדמאן, ווי פיהלטו זיך? און צום סטראזשניק, וואס איז דארט נעבען אונז געשטאנען, כדי ער זאל נישט חוישד זיין. — ער פאסט דאך נעכאך היינט.

מיר זיינען אריין אין „טאמאזשנע“. אינווייניג זיינען געשטאנען גאליציאנער אידלאך, האלב נאקעט, מען האט זיי ארומגעזוכט, און זייערע לאנגע פאות האבען זיך געטרייסעלט פאר שרעק. א דיקער, הויכער, שטארקער פרייז, האלב אנגעטהאן ווי א אפיציער האט אונז מקבל פנים געווען מיט א געלעכטער: וואס איז דאס עפעס ביי דיר פאר א שמחה?

— זעהסט, פאני לעבען, אונזער זוהן, אונזער חתן, וואס מיר מא' כען היינט מיט גאט'ס הילף חתונה, דו מוזט מיט אונז פאהרען, מיר דיהרען זיך נישט פון ארט, — זאגט צו איהם ר' יצחק.

דער הויכער פריץ שטעהט און בעטראכט מיך פון קאפ ביז די פיס, מיר אויף די ליפען איז אנגעגרייט, ווי עפעס א קוויט: יעקב שליפמאן — (נור געוואוסט האב איד, אז איד הייס שמואל גאלדמאן). — גאר א פיינער בחור, — זאגט צו מיר דער הויכער, דיקער פריץ, — דו האסט עפעס לייעב די כלה?

איד חור מיר אין זיך: שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן.

— ער שעמט זיך, — פערענטפערט מיך ר' יצחק פאר'ן פריץ, — ביי אונז זעהסט דו, גנעדיגער פריץ, איז דאך אנדערש ווי ביי איד, ביי אונז יוצט דאך אזא בחור ווי ער אין „באזשניצע" און לערנט. — דער בעסטער לערנער אין שטאדט פאר איהם פאסט ניט זעהן די כלה, די מאמע זעהט די כלה פריהער, דערנאך ערשט איז די חתונה — ערקלעהרט איהם רייזע.

— נו, יעצט האטש מוז דער „יאסנע פאן" מיט אונז „זשידקעס" בראנפען טרינקען, אז גאט האט מיר שוין יא געהאלפען און דערלעבט חתונה צו מאכען א קינד, — זאגט ר' יצחק, אנגיסענדיג בראנפען. — אז גאט האט אונז דערלעבט — העלט אונטער רייזע און טרע-רען הויבען אן איהר צו קאפען פון די אויגען. די אידענע געהט צו צו מיר: — מיין זוהן, מיין קרוין, מיין נחת — און פאלט ארויף אויף מיר, און הויבט מיך אן צו קושען, צו האלצען: — מיין קרוין, מיין לעבען!

איד דערשרעקט מיך, און רוק מיך אב פון איהר, א שווארץ יאהר, די אידענע האט זיך געמוזט פערגעסען.

דער הויכער, שטארקער פריץ קוקט אויף אונז.

— ער שעמט זיך צו קושען מיט א אידענע, — זאגט ר' יצחק.

— עס איז דאך א מאמע, — זאגט דער פריץ.

— ביי אונז איז אזא „זוויטשיי" (מנהג).

איד האב בעמערקט אין די אידענעס אויגען הייסע טרערען און איד האב געצווייפעלט: צי מיינט זי עס ערנסט. (אפשר האט זי זיך פערגעסען), אדער פאלש, בכדי דעם פריץ אבצונארען.

— ווי הייסט דו? — פרעגט מיך איינער דערווייל פון „די לייטלאך“.

— שמואל גאלדמאן, — ענטפערט פאר מיך יצחק עקספערירער און כרי איהם פון חשד ארויסצונעהמען געהט ער צו: — מיט מיר רייד, פריץ לעבען, ער איז היינט א חתן, ער פאסט היינט, איז ער שוואך, — און באלד ווענדעט ער זיך צום פריץ:

— נו, זאל דער פריץ דערלעבען זיינע קינדער חתונה צו מאכען, און זיינע אייניקלאך, און זיינע אור-אייניקלאך — זאגט ער צו איהם דאס גלאז דערלאנגענדיג.

נו, אויף דיין געזונד, „פאן מלאדי“, — זאגט צו מיר דער פריץ, די האנד אויסשטרעקענדיג: — דא האסט דו א רובל „קאפקע געלד“. גיב דער כלה צו בעהאלטען.

„יעקב שלייפמאן, יעקב שלייפמאן, יעקב שלייפמאן“ — חזר איד מיר דערווייל.

— עם איז דאך נאך א קעלבעל, עם ווייסט דאך נאך פון גאר נישט, — פערענטפערט מיך ר' יצחק צונעהמענדיג דעם רובעל. — איד חזר מיר. יעקב גאלדמאן, יעקב גאלדמאן, יעקב גאלדמאן.

— האסטו נאר גארנישט ביי דיר? — זאגט צו איהם דער פריץ, בעטאפענדיג.

— ע, פריץ, דו בעלידיגסט מיך, זאגט צו איהם דער איד. — חלעבען, פריץ, אין אזא טאג, — העלפט איהם אונטער רייזע. באלד האט אונז דער שרייבער דאס קוויטעל דערלאנגט.

— נו, קום חתן? ציהט מיך ר' יצחק.

דאס צווייטע מאל האט ער נישט געדארפט איבער'חזר'ן.

— נו, חתן! — ווי הייסט דו?

— שמואל גאלדמאן, ענטפער איד איהם.

— אז מען דארף נישט ווייסט ער, בייזערט זיך ר' יצחק.

מיר קומען אז צום רויטען קלאטץ — פון דער צווייטער זייט קומט אהער דער עסטרייכישער; מיר גיבען איבער דעם סאלדאט דאס קוויטעל, מען לאזט אונז אריבער.

נו, אט איז מען שוין אויפ'ן צווייטען זייט. מיר געהען אריין צום „עסטרייכישען“. דארט איז ר' יצחק אין דער היים, רערט אידיש ווי

אין בית-המדרש און כאפט פון דעם „עסטרייכישען“ מיט'ן שפיר-
ציגען בערדעל א ציגארעל.

— דאס מאך איד א האכצייט היינט, א חתונה הייסט דאס, מיט
מיין עלטערען זוהן אין קראקוי — דערצעהלט ער איהם.

— שמואל גאלדמאן — רוף איד אויס מיין נאמען.

— דא דארף מען נישט — ציהט מיד ר' יצחק ביים ארבעל.

די באהן איז באלד ביי דער גרענעץ, גאליציאנער אידלאך אין
צילינדערלאך. אלע טראגען זיי צילינדערלאך, אפילו שוין אבגעלעבטע,
איינגעבויענע, אבער דאך צילינדערלאך, אין א פראסטען מיטוואך.
עפעס זעהט עס אויס ווי חול-המועד, און איינער גיט דעם צווייטען
אב כבוד און „שפרעכען“ זיך דייטש מיט א אידישען נוסח. אנשטאדט
„הא? הא?“ וואס איין איד פרעגט דעם צווייטען בשעת'ן ריידען,
האטש עד דעהערט וואס מען רעדט, איז ביי דער נוסח: ביטע,
ביטע. אין מיטען דעם עולם דרעהט זיך א אידענע ארום מיט א
גרויסען אלט מאדישען טייסטער מיט פערשיעדען-לענדיש געלד: —
אפשר ברויכען זי עסטרייכישעם, רייטשעם, ענגלישעם, אדער דער-
איבעריגעם (רוסישעם)? — און איד דרעה מיד שוין פראנק און פריי
ארום מיט מיין אייגענעם נאמען און מיט מיין אייגענעם „איד“ און
„אויס חתן“ און קיינער זאגט מיר שוין נישט קיין ווארט...

איד האב מיר געקויפט א בילעט פאר „קרייצער“ שוין מיט
„קראנען“ און בין מיר אין וואגאן אריין מיט די מחותנים.

— נו, „חתן“ וועסט דו כאטש קומען אויף דער חתונה? —
פרעגט מיד ר' יצחק.

— אודאי, וואס דען?

און איד וויל מיר שוין דעם סאמעטהוט אויסטהאן, ערשט עס קומט
אריין דער אייגענער געזונדער, שטארקער פריץ אין וואגאן אריין, מיר
בעהאלטען זיך צוריק — ער זוכט אונז אבער אויף:

— נו, ק'טשארטו, איד פאהר מיט אייך, זשידקעס, צו דער חתונה
מיט — רופט ער זיך אז.

פינסטער איז מיר, פינסטער איז ר' יצחק'ן אין די אויגען גע-
ווארען.

און ר' יצחק שמייכעלט נאך: — הונדערט יאהר זאלט דו שוין געבען דערפאר, פריץ לעבען, דער „חתן“ טאנצט פאר פרייד. וואס ניין חתן? — ווענדעט ער זיך צו מיר.

„זאלסטו אזוי לעבען!“ — טראכט איד מיר, און הויב מיר אויפ'ס, ניי צו חזר'ן: שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן. די הערצער קלאפען אין אונז און ר' יצחק מיט ריזען זיינען מלא שמחה.

מיר פאהרען דערווייל ווייטער, איך שפיעל דערווייל די ראלע אלס „חתן“. ר' יצחק רופט צוזאמען די גאליציאנער אידלאך און שטעלט מיך פאר פאר זיי. מען ווינשט מיר מזל-טוב, דער זיווג זאל „עולה יפה“ זיין.

— און וואס וועט דער סוף זיין?

און כ'לעבען, איד האב מורא, טאמער איז דאס גאר נישט קיין שפיעל, קיין אנשטעל, א קשיא אויף גאליציע, מיר הערען זיך אזוי פיעל אן: אריינגעכאפט א מיידעל אין א קאטוילישען קלויסטער אריין. אבגע'שמד'ט און פערפאלען, א גויה'טע. כאטש דער טאטע לויפט צום קייסער, די מאמע צום גלח — דאס מיידעל וויל ניט עסען קיין טרפה, און זאגט „מודה אני“ — פערפאלען. גע'שמד'ט. ווער ווייסט, מען האט מיך אריינגענארט אין זאק אריין און געמאכט מיך פאר א „חתן“. מען וועט מיר געבען א כלה — און געה שריי „חי וקים“.

און וואס וועל איך זאגען פֿאר מיין ווייב אין דער היים?

מיר קומען אן אויף א סטאנציע פון קראקוי. עס קומען ארויף יונגע לייטלאך — שבת'דיג אנגעטהאן, מלא שמחה. אין מיטען עפעס ווייבער.

— דא זיינען דא אונזערע מחותנים? — פרעגט מען אין דער לופט.

— פינסטער איז מיר! — רופט ר' יצחק אויס:

— טאטע, מאמע — שרייט א יונגערמאנטשיק — אין א הויכען סאמעטיהוט, מיט א נייער קאפאטע, און א נייעם שירם מיט א פאר נייע קאלאשען, פון וועלכע מען האט אנגעזעהן, אז ער איז טאקי דער אמת'ער חתן.

— וועה איז מיר, שמואל מאך פליטה — ווארפט איהם אונטער ר' יצחק.

אין דעם אויגענבליק — דער חתן איז נישט דא.

די מחותנים שטעהען פערגאפט, קוקען זיך ארום.

— נו, וואס שטעהט איהר יונגע לייטלאך? איהר זייט דאך

חתן-בחורים. אט האט איהר דאך דעם חתן, — רופט ר' יצחק.

די בחורים שטעהען און נאפען.

— נעהמט איהם — גיט ער א ווינק צו די יונגע לייטלאך.

די בחורים גיבען מיד א רינגעל ארום, מען גיט מיר אב „שלום

עליכם" — איד לאז מיד: ווארט, איד וועל אייד שוין ווייזען,

טראכט איד מיר.

שווייגערדיגער הייד פאהרען מיר צו קיין קראקוי. מיר קומען אן

אויף די סטאנציע. איד כאפ מיין פעקעל, גיב מיד א לאז ארויס און

כאפ א דראזשקע:

— פאהרען!

— חתן, חתן — דא, דא, הער איד הינטער מיר קולות רופען.

— פאהרען! בעפעהל איד נאך אמאל דעם פוהרמאן.

— דא, דא, חתן — רופט מען הינטער מיר.

די דראזשקע פאהרט מיט מיר אוועק.

— לאזט, לאזט איהם — דא איז דער חתן, דא — רופט ר' יצחק.

און וואס דער סוף איז דארט געווארען, ווייס איד נאך נישט עד

היום.

א אידישער נגיד.

1.

צוויי שמעדתלאך.

גאמבין און גאסטענין זיינען צוויי קליינע שמעדתלאך, וואס איינס ליגט הארט נעבען דעם צווייטען, דאס לעצטע איז נאר א טפל, א צולייג צום ערשטען (כאטש גאסטענין זאגט דאס זעלבע אויף גאמבין). ווארים גאמבין איז א מקום, וואס ערציהט פרויענצימער, גאסטענין איז ווייטער א מקום, וואס איז מגדל מאנספערשוינען און גאט ברודן הוא האט זיך געקלייגט צו בעשאפען איין שמעדתעל הארט נעבען די צוויי טעכדי אזאירען זאלען זיך קענען צוזאמען משרד זיין (אין איין שטאדט א שרודן טהאז, וואס דארט זאל זיך דער חתן מיט דער כלה געפינען, פאסט דאך נישט, זיי קענען זיך דאך נאך אמאל אין דער גאס צוזאמען טרעפען), און כאטש גאסטענין ערציהט דאך מאנספערזאנען, דאך איז עס נאר א צולייג צו גאמבין, ווייל די יונגע לייטלאך קומען דאך צו די שוועהר'ס קעסט עסען, קומט אויס, אז גאסטענין ווערט וואס אמאל קלענער, גאמבין — גרעסער.

אויף דעם וועג פון גאמבין צו גאסטענין איז פאראן א אידישע קרעטשמע, כדי דארט זאל זיין דער צוזאמעןפאהר פון ביידע צדדים. א בעזונדערע שטוב איז דירעקט אין דער קרעטשמע געמאכט געווארען.

אז חתן כלה זאלען צווישען זיך א ווארט כאפען, און דארט שרייבט מען תנאים.

אלע גאמבינער אינגלאך האבען זיידעס און פעטערס אין גא"סטענין, אלע גאסטענינער אינגלאך האבען באבעס און מומעס אין גאמבין, און אז איהר פאהרט אויף דעם וועג פון איין שטעדטעל אין צווייטען, זעהט איהר טהיילמאל ווי אינגלאך מיט אויסגעוויינטע אויגען לויפען מיט שרעק פון איין שטעדטעל אין צווייטען אריין, א ברוגז זיך אודאי אין דער היים נעמאכט, לויפט ער צו א זיידען אדער צו א פעטער... און אז עס קומט חוץ-המועד געפינען זיך גאסטענינער בעלי-בתים אין גאמבין — גאמבינער בעלי בתים קומען צו גאסט נאך גאסטענין.

דער וועג, וואס פיהרט פון איין שטעדטעל אין צווייטען אריין, הייסט אין גאמבין: „דער גאסטענינער וועג“, אין גאסטענין רופט מען איהם: „דער גאמבינער וועג“, און אז ס'קומט שבת, געהען גאסטענינער בחורים אויף איין זייט וועג שפאצירען, גאמבינער מיידלאך אויפ'ן צווייטען זייט שפאצירען, און ווען נישט דער תחום-שבת וואלטען זיי זיך צוזאמען געטראפען...

שבת נאכ'ן עסען, אזוי ווי דאס שטעדטעל ווערט נאר איינגע-שלאפען, לאזט זיך א בחור פון גאסטענין אויף דעם „גאמבינער וועג“ ארויס, ער טראגט א לאנגען ראק מיט צוויי שניטען, אן אומגעלייגט קעלנערל אויפ'ן האלז. און דער בחור געהט, ווייטער... ווייטער... קוקט זיך אלע מאל מיט שרעק ארום, אויב עס געהט איהם, חלילה, נישט ווער נאר, און ער געהט, און א ווינד בלאזט, דערהייבט דעם שטויב און ער ווערט אין קארזש פון מענשענס אויגען בעהאלטען.

שבת נאכ'ן עסען, אזוי ווי דאס שטעדטעל ווערט נאר איינגע-שלאפען, לאזט זיך א מיידעל פון גאמבין אויף דעם „גאסטענינער וועג“ ארויס, זי טראגט א גרין, לאנג קליידעל, מיט א זומער פאלדענדיגען זשאקעט, און דאס מיידעל געהט ווייטער... ווייטער... קוקט זיך אלע מאל מיט שרעק אום, אויב עס געהט איהר, חלילה, נישט ווער נאר, און זי געהט, און א ווינד בלאזט, דערהייבט דעם שטויב און זי ווערט אין קארדזש פון מענשענ'ס אויגען בעהאלטען.

אין מיטען וועג טרעפען זיי זיך צוזאמען.

— פייגעלע! מיין מאנר!
 — שמערל! מיין זעלע!
 א געליעבטער מיט א געליעבטע זיינען דאס, וואס לעזען ביידע
 שמר'ס ראמאנען.

2.

די שטעדטלאך צום נגיד.

דער מארק אין נאמבין איז מיט קליינע הילצערנע הייזלאך ארום
 גערינגעלט, וואס פון דערווייטענס זעהען זיי אויס ווי קליינע שטיקלאך
 אבגעבראכענע פלוטילאך, און צווישען די שטיקלאך פלוטילאך פון
 איין זייט מארק קוקט א געלב אבגעפארבט הויז ארויס העכער פון אלע,
 און דער נייער אנגעשמירטער דאך גלאנצט מיט עזות אין דער גאס
 אריין. אויף א הילצערנעם אלט-מאדישען גאניקעל, וואס הענגט אי-
 בער א נידריג געוועלב, טאקי אין דעם זעלבן הויז זיצט שאשע,
 בערקע דעם נגיד'ס ווייב, א דיקע, ברייטע פרוי אנגעטהאן אין א ברייט
 פארטוך, און דאס בונט שליסעלאך, וואס איז אריינגעשמעקט אין דעם
 פארטוך, און די גרויסע גאלדענע כאמבעס, וואס הענגען אראב פון די
 גרויסע אויערען, שאקלען זיך יעדע וויילע אזוי ווי נאר די אידענע
 בעוועגט זיך. ביי איהר זייט אויף דעם גאניקעל שטעהט עפעס א
 פון דער צווייטער זייט מארק פאר א ווייס-הויז, וואו עס גלאנצט
 אינגעל אנגעטהאן אין א לאנגע קאפאטע מיט א ספר אונטער'ן ארעם
 און ציהט זי ביי דעם פארטוך און קוויטשעט עפעס וויינענדיג.

זיך א שילד, שטעהען אייניגע פייער-קענדלאך מיט וואסער און עפעס
 א סטראזשניק, עפעס א גוי מיט אבגעפוצטע שטיוועל און הויזען,
 מיט בלויע לאמפאסען און א היטעל מיט לאמפאסען, דרעהט זיך אין
 מארק ארום.

אין מיטען גאס שטעהט א דראנג, אויפ'ן דראנג איז א ברעט אנ-
 געשלאגען מיט אבגעריבענע אותיות, ביים דראנג הענגט א לאנטערן
 מיט א פערזיכערט גלעזעל, ביי דער לאנטערן שטעהט אן אבגעריסענער
 איד, מיט א צוריסען פערדרעהט היטעל, און קראצט זיך אין דעם

שווארצען אבגעברענטען לייב, וואס קוקט ארויס פון דער צוריסענער קאפאטע, און דער איד שטעהט, קוקט אין גאס און לאכט.

א אינגעלע געהט דורך און שרייט: וועלוועל משוגע'נער!
וועלוועל לאכט; באלד דערמאהנט זיך דאס אינגעלע, אז עס איז שוין שפעט, איילט ער זיך אין חדר אריין.

אין מיטען מארק שטעהען א קופקעלע אידען, אנגעטהאן אין לאנגע קאפאטעס, מיט שטעקענס אין די הענד און שמועסען צווישען זיך, איינער שטעהט ביים דראנג און שרייבט עפעס אין ביכעל אריין. פאר די געוועלבלאך שטעהען ווייבער מיט שטריק-נארלען אין די הענד, שטריקען, שמועסען צווישען זיך; פון ערגעץ וואו הערט מען א וויינענדיג געשריי פון קינדער: א חדר אודאי נישט ווייט...

אין דעם מארק, טאקי אין דעם געלבען הויז זיצט בערקע, דער שטארט-נגיד. פון וואנען ער איז נגיד געווארען? נישט קיין באהנען געמאכט, נישט קיין שיפען אויפ'ן ים! איין גאט ווייסט עס! אין דעם מארק צווישען די צובראכענע אבגעריסענע פלוטלאך דערצעהלט מען אזוי:

אין אפטייקערס הויז אונטער די טרעפ איז אן איינגעלייגטער אויווען דא, דארט האט אמאל א בעקער געוואהנט, אפילו ביי טאג איז אויך א סכנה דורך דעם הויז דורכגעהן, אייניגע ווייבער האבען שוין דארט, נישט דא געדאכט, גע'מפל'ט, ווען זיי זיינען אליין דורכגעגאנגען. נאמע הירש דער וואסער-טרעגער האט דארט געזעהן אייער ליגען, מיינט ער, אז עס האט זיי ווער אנידערגעלעגט און פרעהט זיך אויף דער כשר'ע מציאה, וואס גאט האט איהם געשיקט. און נאר אזוי ווי ער שטרעקט זיין האנד אויס: שטעה! עס פלאצען די אייער, און פערשיעדנע מענשלאך פליהען ארויס מיט א גרויס געלעכטער, און זיינען ערגעץ וואו פערשוואונדען געווארען.

און אויף בערקען פלעגט מען זאגען נאך פון קליינערהייט אן, אז ער האט צו טהאן מיט „יענע לייט“. דארט אין אפטייקערס הויז אויפ'ן אויווען פלעגט ער טאקי נעכטיגען, צוועלף א זייגער ביי טאג זעהט מען איהם תמיד אליין צום בית-עולם געהן און דער ריכטיגער סימן איז, וואס זומער טראגט ער שטענדיג א גראבען פעלץ און עס איז איהם נישט הייס, ווינטער א לייכט כאלאטעל און ס'איז איהם נישט קאלט.

און בערקע האט אמאל „אזא איינעם“ בעשווארען, און יענער האט איהם געוויזען פיעל טעפ רענדלאך, וואס דער אלטער אפטייקער האט אין אויווען געהאט איינגעמויערט.

געוועזען איז עס ארים איריש געלד, פון קראנקע דערשלאגענע מענשען, וואס דער אפטייקער פלעגט פון זיי די הויט רייסען, דורך דעם האט נישט דער אפטייקער און נישט בערקע קיין שליטה דערצו. זיי זיינען נאר שומרים איבער דאס געלד.

דעריבער איז דאך שוין קיין וואונדער ניט, וואס בערקע איז א קארגער, אז ער האט קיין שליטה נישט אויף זיין אייגען געלד. טאקי ער וויל העלפען, מיט'ן גאנצען הארצען וויל ער, מען זעהט דאך טאקי ווי ער וויינט פשוט מיט טרעהרען, בשעת יענער קלאגט זיך פאר איהם, נאר העלפען קאן ער דאך נישט... אז עס איז נישט זיין געלד.

און כאטש איז גאמבין אליין איז בערקע אזוי שפל'דיג — טאקי ביי די גאמבינער בעליבתיים — אבער אין דער פרעמד האלטען גאמב בינער בעליבתיים זעהר פיעל פון זייער בערקע, שטאלצירען מיט זיין רייכקייט און בעריהמען זיך מיט זיין דארף „זאפאראווקע“, וואס שם'ט אין די סביבות — און זאגט א גאמבינער בעל-הבית, אז א קוטנער נגיד איז רייכער פון בערקען, איז ער אייך גרייט א לעבעדיגען אויף צו עסען. גאמבין ווארט אויף בערקע'ס טויט ווי אידען ווארטען אויף משיח'ן, א פלייט צום בית עולם, דאס בית-המדרש — א דאך, די מקוה — א נייעם קעסעל, די שוהל — אן ארון: אלץ אויף בערקע'ס טויט, קוים מאכט בערקע „דאס עסק“... וועט שוין אויף אלעס קלעקען.

גאסטענין ווארט אויך אויף בערקע'ס טויט — אי וואס? נאר נישט! דאכט זיך אזוי גלאט וועט שוין ניט דורכגען: זיי זיינען דאך אויך אידען און דארפען אויך: איינס זייערע זיהן זיינען גאמבינער איי-דעמס, גאמבינער בעליבתיים — זייערע מחותנים. ווען גאמבין שפארט זיך איין: זיי קענען ווארטען ביז משיח וועט קומען, זעצען זיי א בית-דין: ווי הייסט? זיי זיינען דאך אויך ארימע לייט — מאכט מען א פשרה: זיי וועלען אויך א חלק'ל קריגען — עס קומט זיי טאקי נישט — נאר גלאט, זאלען זיי וויסען, אז גאמבין איז גאמבין.

און בערקע געהט דערוויילע ארום און לאכט. נאך דער שרפת שיקען די ראשי-הקהל צו איהם: ר' בערקע קרוין

— וואס איהר האט צו געבען, גיט שוין, מיר זיינען דאך אין
אן עת-צרה, וועט מען שפעטער וועלוועלער לאזען.
נאר געה און שמועס מיט א מענש, וואס האט קיין שליטה נישט
אויף זיינע אייגענע געלד. ענטפערט ער זיי:
— דערווייל קיין גראשען געלד נישט, דערנאך וועט איהר צייט
האבען.
פאר דעם האט מען איהם גע'קנס'עט. — זיך נישט צו ריהרען ביז
פופציג רויטע וועלען נישט ליגען אויפ'ן טיש.
און דער גבאי פון הברה-קדישא בעזונדער מיינט, אז וויפיעל
בערקע וועט געבען וועט מען אלץ נישט די מטה מיט'ן נייעם טוד בע-
דעקען.
אנדערע בעלי בתים האבען תרעומות; וואס זאל ער געבאך טהאן,
אז ער קאן נישט, אז ער האט קיין שליטה נישט?

8.

דער נגיד צו די שטעדטלאך.

בערקע איין איז זעהר א ווייכער מענש פון דער נאטור, א גוטער
ברודער; האלט זיך נישט גרויס מיט זיין פערמעגען, דרעהט זיך א
גאנצען טאג ארום אין דער גאס, אנגעהאן אין אן אלטע פאפיעלאטע
קאפאטע, אבגעלאקירט פון דער זון, מיט נייע בענדער און קנעפ
בענעהט, דאס היטעל אויסגעריבען, האלט אן אלטען שטעקען אין האנד,
וואס אויבען ביים אננעהמער איז ער גלאטיג, א סימן אז ער דיענט שוין
לאנג זיין בעל-הבית. קוקענדיג אויף בערקען, אויף זיין אויסגעטרי-
קענט געזיכט, אויף די קאלטע הארטע קנייטשען, וואס פאלטען זיך אין
זיין פנים, קריגט מען אויף איהם גרויס רחמנות — ער זאגט מיט שרעק,
ווי א כושל, יעדען ציטעריג „גוט מארגען“, שמייכעלט צו אלעמען
ליעבליך און חנפ'עט אלעמען, ווי ער וואלט חלילה געברויכט יענעם'
לאסקע, און קרעכצט תמיד אויף דער ביטערער צייט.
— גוט מארגען, האצקעל, וואס מאכסטו עפעס גוטס? זאגט

ער צו האצקלען דעם בעל עגלה, ווען דער לעצטער געהט פון א געוועלכ ארויס און האלט אין האנד א קעסטעל מיט שמירעכטס.

— זעהסט דאך, בערקע (אלע אין שטאדט רוצען בערקען). מען שמיערט דעם וואגען און מען פֿאהרט.

— וואוהין דאס?

— וואו דען, אז נישט קיין גאסטענין?

דערווייל קומען זיי אן צו האצקעל'ס וואגען, איינגעשפאנט אין צוויי אויסגעמאגערטע גנאדעס. בערקע געהט צו, קלאפט אויפ'ן פערד'ס רוקען, זאגענדיג צו האצקלען.

— וואס מאכט דיין חיה עפעס? אוי, גאר נישט קיין בריה, שוין צייט זי איבערצוטוישען, האצקעל. און האצקעל'ס גנאדע שטעהט אויסגעשטרעקט די אויערען, הארכט אויס דעם שמועס — און פערקלעהרט זיך: מען מיינט זי אפשר?

האצקעל דרעהט אראב דעם ראד, שפארט אונטער דעם וואגען מיט'ן רוקען.

בערקע געהט צו, שטעקט ארונטער דעם וואגען זיין דיקען שטעקען און וויל האצקלען העלפען דעם וואגען אונטערהויבען. און פרעהענדיג זיך אויף די טובה, וואס ער טהוט דא איצט האצקלען, זאגט ער מיט בעהאלטענעם נחת:

— ווייסט וואס, האצקעל? איז זאכארעווקע זיינען דא גוטע פערד צו קויפען, פאהר ארויס און זוך דיר עפעס אויס א סחורה'לע פאר דיר, ער וועט דיר וואלוועל פערקויפען, ברוד.

האצקעל ארונטער שטעקענדיג דעם קאפ אונטער דעם וואגען, דעם אקס שמירענדיג, ענטפערט איהם פון אונטער'ן וואגען:

— יא, ברוד. גאר נישט מיט איהם וואס צו מאכען, זיעבען און צוואנציג רובעל שוין געוואלט איהם געבען און ער וויל נישט הערען און געדענקען.

— אזוי, וויל נאך נישט — וואונדערט זיך בערקע, הא, הא, הא, ער קנייטשט איין דעם שטערען, און עס דאכט זיך, אז ער האט

עגמתנפש פון זיין רזשאנרצע, וואס ער וויל קיין זיעבען און צוואנציג רובעל נישט געהמען.

— וואלסט איהם א בריוועל אויסגעשריבען — רעדט האצקעל פון אונטער וואגען ארויס.

— ער, ביטערע צייטען! — קרעכצט בערקע און נעהמט ארויס
א פושקעלע מיט שמעק־טאבאק און איז מכבד האצקלען, — עס
זעהט אויס, אז בערקע איז זיך זעהר מצער דערויף.

דארט אין מיטען מארק שטעהען דאס קופקעלע אידען און קוקען
אויף בערקען, ווי ער העלפט האצקעל פוהרמאן דעם וואגען אונטערשמיר-
דען, און זייערע פערטריקענטע ליפען, און דאס קלאפען מיט די שטע-
קענס אויף די שטיינער דריקט אויס עגמת נפש אויף זייער נגיד, וואס
ווייסט נישט צו האלטען זיך בכבוד און גיט זיך אב מיט א לאדע בעל-
עגלה.

באלד קומט בערקע אז צו דאס קופקעלע אידען.

— גוט מארגען.

— גוט יאהר.

— וואס הערט מען נייעס? ווער האט אין זאכאראווקע געקויפט?

— ער וויל נישט פערקויפען, אייערער — רופט זיך אן איינער

פון די אידען.

— אווא, פאר דריי און פערציג אויך נאך נישט! וואונדערט זיך

בערקע.

— און איך זאג דיר, אז עס וועט דיר באנג טהאן, בערקע — זאגט

צו איהם איינער.

א צווייטער העלפט איהם מיט:

— ווארט, בערקע! דו וועסט נאך אונז בעטען.

— מילא, קרעכצעט בערקע, מן הסתם וויל מען טייערער געבען. וועט

א גאסעניגער קויפען.

— און אונז דארף מען נישט לאזען לעבען, צוביזערט זיך שוין

איינער.

— ער! — קרעכצט בערקע, און ווינקט צו א יונגען מאן פון דער

קופע:

— זרח, זיי נאר מוחל.

יענער קומט צו איהם, און עפעס ווי ווילענדיג בערקען איבערבעטען

זאגט ער צו איהם נאך אמאל זיין אייגענעם גוט מארגען:

— שוין היינט מאנטאג, נעכטען נאך צייט געווען, קרעכצט בערקע.

— גלויבט מיר, איך ווייס דאס, און וואס קען איך טהאן?

— איך האב דאך אויך א ווייב מיט קינדערלאך — בעט זיך בערקע
און די קנייטשען פון זיין געזיכט זעהען אויס ווי וויינענדיג.
— די צייט איז שלעכט, פערענטפערט זיך זרח.
— די צייט איז ביטער? — זאגט בערקע, פּרעגענדיג דערמיט זרח'ן..
— הייסטו צושרייבען צום חוב — קרעכצע בערקע נאך א מאל.
— מיילא וואס קען איך מאכען?
ביזט נעבאך א שלי'מזל'ניק — בעדויערט איהם בערקע, שטארק אכ-
זיפצענדיג זיך.

זיי שמועסען ווייטער צווישען זיך.

באלד הערט מען פון גאניקעל שאשע'ס, בערקע'ס ווייב'ס קול:

— בערקע, דער מיטאג איז שוין פארטיג.

— האסטו ווייטער א געשעפט — פערענטפערט זיך בערקע פאר
דאס קופקעלע אידען, און באלד דרעהט ער זיך אויס, זאגט עפעס אן
אויסרייד און געהט אהיים.
זיי קוקען איהם נאך.

באלד קומט בערקע אן פאר דעם שטעל גרינס, וואס איז פאן
זיין הויז, נעהמט א רעטאך אין האנד, בעקוקט איהם פון אלע זייטען.
ער נעהמט א פיערער ארויס פון קעשענע און גיט איהם דער אי-
דענע, וואס זיצט פאר דער שטעל.

די אידענע בעקוקט דעם פיערער און ווארפט איהם אין א קווארט
אריין.

שוין אן אויסגעדרונגענער פרייז.

בערקע נעהמט דעם רעטאך און געהט מיט איהם אין הויז אריין.
— ווייטער געלד אויסגעגעבען — זאגט ער מיט א געלעכטערייל צו
דעם קרעמער, וואס שטעהט אויף דער שוועל פון דעם געוועלבעל, וואס
איז אונטער זיין גאניקעל.

דער קרעמער קראצט זיך אין בערדעל קאלטבלוטניג.

די מאמע מיט דער טאכטער.

— און דאס איז דיר נאך גוט געווען, האסטו געהאט וועניג, —
 נא דיר נאך. א שעהנע, ריינע כפרה אויף מיינע שונאים'ס קעפ! —
 האט ביילע געענטפערט דער טאכטער, אראבציהענדיג זיך דאס טיכעל
 טיעפער איבער די אויערען. דאס געזיכט בעהאלטען אין די גע-
 רונצעלטע הענד און געבליקט אויף די פלעשער, וואס זיינען פערשטעלט
 מיט גרויע בייגען פאפיער און קוקען אראב פון דעם הויכען שראנק.
 דער אלטער ר' יעקב גאלדשטיין, וואס זיצט אויבען אן ביים
 טיש, האט אויפגעהויבען דעם קאפ מיט דער לאנגער ווייסער בארד,
 און די אויגען האבען זיך ארויסגעשפארט דורך דעם טרוקענעם, צו-
 זאמענגערונצעלטען פנים.

— נו, זאג טאכטער, זאג אדרבה, וואס פעהלט דיר ביי אונז,
 האסטו חלילה נישט וואס צו עסען, וואס צו קליידען, אדער וואס? אדרבה
 פרגע דיין מאן, זאל ער זאגען, אדרבה.

— איין מאל פיר אלע מאל, איך וויל דאס מייניגע און ווייטער
 פטור, איהר האט מיר צוגעזאגט 500 רובל נדו, — גיט מיר זיי!
 וואס, בין איך נישט ווי רחל'ע, ווי חיים דוד, וואס האט איהר צו
 מיר? גיט דאס מייניגע און לאזט מיר געהן.

— געהן, שמייצען, וואו, אין דער ערד אריין? — האט זיך די
 אלטע ביילע צובייזערט, מאכענדיג מיט די צוזאמענגעקנייטשטע גע-
 רונצעלטע הענד. איהרע טרוקענע איינגצויגענע און איינגעפאלענע
 ליפען, וואס זעהן אויס ווי א קנייטש אין געזיכט, האבען זיך פער-

שפרייט, גערייטעלט, און דאס האט מעהר אויסגעדריקט איהר פער-
דרום, ווי די גרויע אויסגעלאשענע אויגען.

נאך אמאל האט זיא דאס געזיכט אין די הענד בעהאלטען, קו-
קענדיג אויף די פלעשער פון שראנק.

— גאר נישט געבייזערט זיך, נאר נישט געשריען, מען קען
אלץ מאכען אין גוטען, האט זיך דער אלטער אנגערופען, אויפהויבענדיג
זיך פון זיין פאטער-שטוהל. ער געהט צו צו דער טהיר, וואס פיהרט
אין א צווייטען חדר און קלאפט אן.

— נחום, זיי מוחל.

עס עפענט זיך די טהיר, און נחום, א יונגערמאן פון א יאהר 20,
בעווייזט זיך. זיין ווייס געזיכט, וואס שיינט ארויס פון דעם שווארצען
בערדעל, און די ווייסע אויסגעצויגענע נאז האבען צו וויסען געגעבען
אז זיין הארץ קלאפט.

— זאג נחום, זיי מוחל, אדרבה, דו ביזט דאך א בר אוריז, אדרבה
זאג, וואס פהלט דיר ביי אונז?

און די אלטע אויסגעלאשענע אויגען, וואס זיינען האלבליך בע-
האלטען אין די ווייסע ברעמען, שטארען נאך מעהר ארויס פון דעם
אויסגעטריקענטען דארען פנים, און עס דאכט זיך, אז אט פאלען די
אויגען ארויס און עס בלייבען איבער נאר א פאר שווארצע טויטע
לעכער.

— א, ווייס איך וואס? בנוגע מיר איז מיר אלץ איינס.

נחום'ס שטימע האט געציטערט, און דעמאלס ווען ער האט גע-
רעדט, האבען זיך די לעפלען כשר'דיג איבער די אויגען אראבגעלאזט
אזוי ווי זיי וואלטען ערות זאגען אויף דעם, וואס ער רעדט.

— נו? — האט זיך דער אלטער אנגערופען מיט א שטייגער, ווי
ער וואלט געבעטען אום שלום ביי דער טאכטער.

— וואס, נו, — גאר נישט, איך וויל מיין געלד און ווייטער פטור,
איין מאל פאר אלע מאל, איך בין א מענש פאר זיך, וויל איך מיר
לעבען פאר זיך, וויל איך פרואווען מיין מזל, טאמער וועט מיר גאט
אויפריכטען, שוין גענוג געווען ביי אייך ביז אהער.

נחום האט געקוקט אויף זיין ווייבעל. זעהענדיג איהר רויט געזיכט און איהרע פייערדיגע ברענענדיגע אויגען האבען זיך איהם נאך אמאל די לעפלען אראבגעלאזט איבער די אויגען און מיט א בעהאלטענעם נחת האט ער זיך די הענד געקוועטשט. זי האט געגעבען א קוק אויף איהם, האט זי די ליפען פערביסען.

— אבער דאך ניט איצט, אויף די מינוט, דערווייל איז דאך נאכט, דערווייל לייגט מען זיך שלאפען, — האט דער אלטער געזאגט, אויפהויבענדיג זיך פון זיין ארט.

די אידענע זיצט ביים טיש, דאס געזיכט מיט בירע הענד פערשטעלט, און די טראטלען פון איהר הויב בעוועגען זיך.

— גוט דערלעבט, מ'שטיינס געזאגט: מען בעט אויף קינדער — האט זי א מורמעל געטהאן, ניט אראבנעהמענדיג די אויגען פון דעם גרויען בויגען פאפיער.

די טיהר, וואס פיהרט אין צווייטען חדר, האט זיך פעהאקט.

א „גוטע נאכט“ האט זיך געהערט מיט א שטילען בייזערדיגען

טאן.

— און איד זאג דיר, אז אלץ, אלץ איז פון זיין קאפ. אלץ ער.

אלץ ער, — זאגט די אידענע מאכענדיג מיט די הענד, אזוי ווי מיט זיי וואלט זי דעם מאן עפעס וועלען געבען צו פערשטעהן — זי האט גאר קיינמאל דעם שכל ניט געהאט דערצו.

— א, וואס דיר פאלט איין! דער אלטער בלייבט שטיל און

אין א וויילע ארום זאגט ער וויעדער:

— וואס וועט מען איצט טהאן? עס קומט אויס גאר די קראם

צומאכען אויף דער עלטער.

— קוקט איהם נאר אן, דו מיינסט טאקי, איד דארף זי? —

די אלטע האט זיך אויפגעהויבען פון איהר ארט. — אויף טויזענד

כפרות דארף איד זי, איד וועל מיר אליין אויף קענען אן עצה געבען.

דער אלטער האט אלץ געקרעכצעט.

אין דעם צווייטען חדר.

נחום געהט הין און צוריק.

— בטלן, צו מיר האט ער נאר א פיסק, מיר קען ער נאר יאגען, און האלט עס עפעס ביים טהאן, שטעהט ער ווי א גולם, — האט זיך שרה געבייזערט, אראבנעהמענדיג די נייע פלושענע קאלדרעס פון די בעטען.

נחום האט זיך געשטעלט ביי דעם שראנק: שרה'לע, פערשטעהסט נישט, איך קען נישט, מיר וועט מען צום רבי'ן שלעפען — ער געהט צו נעהנטער צו איהר — ער וועט מיר פערקלאגען, אז איך וויל פון לערנען אבשטעהן. דו מענסט, פאר דיר פאסט עס.

ער נעהמט זי אן ביי דער האנד.

זי שטופט איהם אוועק: געה, שוטה.....

אין א פאר וואכען ארום.

דאס פערשטויבטע שווארצע שויפענסטער פון ר' דוד קובער- באכערס געוועלב איז היינט אבגעפארבען, אבגעוואשען און אויסגע- שטעלט מיט פערשיעדענע פרוכטען: א טהורם פאמערנצען בעפוצט מיט ניס, מאנדלען, עפעל און בארנעס פון ביידע זייטען ציהט צו צו זיך יעדען פערבייגעהער, אזוי ווי די שווארצע אויגען, וואס בעהאלטען זיך פערשעהמט אין דעם איידעלען געזיכט פון דער יונגער ווייבעל, וואס שטעהט אויף דעם שוועל.

אויף די טהירען, אנשטארט די פריהערדיגע פערשטויבטע שילד- דען מיט אבגעריבענע ווערטער, הענגען היינט א פאר נייע אויס- געמאלטע שילדען מיט פערשיעדענע פרוכטען, אונטען שטעהט אויפ- געשריעבען דער נאמען: נחום געלדמאן.

אין דעם צווייטען הויז איז אויך א פרוכט-האנדעל. אין אלטע פערשטויבטע קערב זיינען די פרוכטען, וואס קוקען ארויס פון דעם שויפענסטער, אזוי ווי דאס געזיכט פון דער אלטער אידענע, וואס שטעהט ביי דער טהיר.

אויף די טהירען הענגט א שילד: יעקב גאלדשטיין.

ביידע ווייבער שטעהען, אזוי ווי גרייט מלחמה צו האלטען.

עס געהט דורך א יונגער מאן. די אלטע אידענע פון דעם אלטען געוועלכ, לויפט איהם אנטקעגען, כאפט איהם אן פאר די הענר און ציהט איהם.

— זייט מוחל, יונגער מאן, דא, זייט מוחל, וואלוועל און גוט, ערשט א נייעם סארט פון ווארשוי געבראכט.

דער יונגער מאן געהט מיט דער אידענע — זי האלט איהם פעסט ביי דער האנד און שלעפט איהם — אט האט ער שוין זיין טריט אויף איהר שוועל געשטעלט, און די אלטע אידענע האט א בליק גע- ווארפען אהין צו דער טאכטער, ווי זאגענדיג: אהא, ווער איז שטארקער?

שרה'לע שטעהט פאר איהר געוועלכ און קוקט מיט איהרע שווארצע אויגען, ווינקענדיג צו דעם יונגען מאן. זי מאכט א בעווע- גונג מיט איהר האנד, ארויפנעהמענדיג זיך די האר.

דער יונגערמאן רייסט זיך ארויס פון דער אידענע און געהט אהין צו שרה'לען.

די אידענע לויפט איהם נאך: זייט מוחל, א פרישען סארט — וואלוועל, בחצי חנם.

— וואס פערדרעהט איהר מיר א קאפ, לאזט מיר אבי 1 און דער יונגערמאן געהט נאך שרה'לען אין געוועלכ אריין.

— א בייזע פֿינסטערע נאכט צו דיין קאפ, חצופה, משומד'ת. אלע קונים געהמט זי מיר אוועק — אויסגעריסען זאלסטו ווערען.

שרה'לע רופט זיך גאר נישט אן.

די אלטע געהט צוריק און זעצט זיך אנידער אויף דער שוועל פון איהר געוועלכ.

צווישען דעם שווער און איידעם איז א גאנצע וואך שלום. אין בית- המדרש זיצען זיי ביידע און לערנען; קריגען זיי זיך אמאל איבער א תוספת'ל, ווערען זיי באלד שלום.

צווישען דער טאכטער און דער מאמען זיינען א גאנצע וואך מחלוקת.

די אלטע ציהט, שלעפט דעם קונה, מיט געוואלד נויט זי איהם
— די יונגע ווינקט נאר.

די אלטע שרייט, שילט און זידעלט, די יונגע שוויינט.
נאר שבת איז שלום.

שבת איז דער פריה, ווען אלע קראמען זיינען פערמאכט און א
לאנג אויסגעצויגענער קול לאזט זיך הערען אין מיטען גאס: „אידען
איז שוהל אריין“! געהט די אלטע אידענע ארויס פון איהר שטוב,
פערבונדען דעם קאפ מיט א טיכעל, זי געהט צו איהר טאכטער'ס
לאדען און קלאפט אן:

— שרה, מען האט שוין אין שוהל גערופען!

א גע'נט פאר פאלק.

דער הימעל, זאגען מענשען, איז אומעטום גלייך. אבער, זעהט איהר, דעם אילזשער הימעל האט טאקי דער אויבערשטער דוקא דירעקט פאר איהר געמאכט, — דעם שטעדטעל'ס הימעל. אבגעפאסט איז ער, אז ער זאל זיך ציהען פון דארט, פון נאך דעם גוי'עשען „בית-עולם“ ביז ווייט אונטער דעם בארג, וואס איז אויף יענער זייט שטעד-טעל. אבגעפאסט איז ער, אז דער סאמע מיטען זאל גלייך אויסקומען גענענאיבער דער שוהל. ווען מ'זאל דעם הימעל מעסטען, וואלט אויסקומען, אז דאס פעהנדעל פון דער שוהל שטעהט פונקט אין מיר טען הימעל, און מיט א כיון איז דאס אזוי געמאכט געווארען, כדי דער הימעל זאל קענען אלץ צודעקען, אלע שיצען, אפילו דעם גוי'עשען „בית-עולם“. זיי זיינען דאך געווען אילזשער גוים, און אן אילזשער גוי, מוזט איהר וויסען, איז א רעכטער צדיק, האלט מעהר פון שבת איידער פון זונטאג — זאל ער זיך אן עצה געבען, אז שבת זיינען דוקא אלע געוועלבער פערמאכט און זונטאג אפען... אפילו דער אילז-זשער סטראזשניק איז אויך מעהר איד ווי גוי! ער רעכענט זיך מעהר מיט'ן אידישען לוח, איידער מיט זייער'ן... אפילו זיין מונדיך טראגט אויף זיך דעם ריין אידיש-אילזשער חו, אויך דאס הימעל זיינס און די שליפעס! נאך מעהר, אפילו אויף דעם שפיץ פון דער קירכע וואלט מען געקאנט בעמערקען אויך עפעס אידישעס: אויף דעם דריידעלע און חנ'דעל, וואס איז אויף דעם שפיץ, ליענט עפעס אויס-גענאסען נחום מאיר דעם גלעזער'ס שיק...

און אפילו אין אזא אילזשע האט זיך אריינגעכאפט א דייטש און דאס איז געווען יחזקאל מיכאל'ס.

יחזקאל מיכאל'ס איז אמאל געווען א בית-המדרש-בית-חור, האט ער חתונה געהאט פון אילזשע, און דערנאך אז ער האָט שוין געהאט אַ קינד, פאַלט איהם איין אַ נאַרישקייט און ער פאַהרט אַוועק נאָך וואַרשוי. קומט ער צוריק דייטש געקליידעט. דער שווער הויבט אָן שרייען, דאָס ווייבעל וויינט און מען כאַפט דעם גוי אַריין צום רב. דאָס וואַסער אין אילזשע האָט אַ נאַמען און גט'ן מעג מען.

און דאָס ווייבעל וויינט און געהמט אַ גט.

דאָס קינד איז געבליבען ביי איהר, ער איז צוריק נאָך וואַרשע. אויף אַלע יום-טובים קומט ער אהיים צו זיינע עלטערען. איז שטעדטעל זאָגט מען אפילו, אַז דאָס פאַר פאַלק האָט נאָך צווישען זיך אַ גרויס שיכות. נאָך דאָס איז אַ ליגען. דאָס ווייבעל קאָן זיין נאָר מען ניט הערען, און וויל ניט נאָך אמאל חתונה האָבען נאָך דערפאַר, וויל זי וויל דאָס קינד זאָל אַביסעל עלטער ווערען.

געוועזען איז עס שבת נאך מיטאג, אילזשע האט אויפגעפֿעננט איהרע טויערען און ארויסגעפיהרט איהר ביסעל פערמעגענס אין גאס ארויס. איטליכעס ווייבעל, וואס האט נאר וואס עס איז פערמאגט, איטליכעס מיידעל, וואס האָט נאָר געהאַט בעהאַלטען אַ וועלכע עס איז שמאַכטע, האָבען זיך אָנגעהאַן, אויסגעפּוצט און שפּאַציערען גע- נאַנגען. אויף צו ציערען זיך, און צו שפּאַציערען האָט אילזשע איהר בעזונדער שיק. עפעס דאָס געהן פֿון יעדען ווייבעל, פון יעדען מיידעל איז מיט אַ כיון, עפעס מיט אַ בעזונדער מיין: „זעהסט, איד האב מיך אויסגעציערט, געה איד מיר שפּאַציערען, כדי צו בע'חנ'ווען אילז- זשע מיט מיין שעהנקייט“...

פאַר אַ הויז שטעהט יחזקאל מיכאל'ס, אַ הויכער יונגערמאַן, אַנגע- טהאָן איז אַ שוואַרצען קאַפּעליוש. דאָס שנירעל פון קאַפּעליוש איז צוזאַמענגעפלאַכטען מיט דעם שנירעל פון די ברילען, און ער שטעהט און קוקט מיט אַ געלעכטערעל אויף די שפּאַציערענע. קינדער דינגי לען איהם אַרום, בעקוקען איהם פון קאַפּ ביז די פיס; די עלטערע

מענשען שמעהען פון דערווייטען. איינער מיט קאָפּ און באַרד פול מיט פּעדערן און מיט וואַנצעס, וואָס טראַגען נאָך אויף זיך דעם סימן פון געטרונקענעם רויטען ווישניאַק, שמעהט און טייט מיט אַ פינגער אויף איהם. מיידלעך און וויבלעך וואַרפען אויגען און פּערשעהמענדיג דיג לויפען זיי פלינק פאַרביי. טהייל ווייזען, אַז זיי זיינען ניט קיין קליינשמעדיגע בהמות און קוקען איהם גלייך אין די אויגען אַרײַן. און ער קוקט, שמייכעלט, מאַכט אַ מינע פון אַ גרויס־שמעדיגען און קוקט זיי גלייך אין די אויגען.

באַלד, עפעס ווי פון הימעל אַראַכגעשפרונגען, איז צו איהם צו געגאַנגען אַ קליין פינף יעהריג מיידעל, אַנגעהוהן אין אַ רויט קליין דעל מיט אַ ווייס שערציל, און גלעטענדיג יחזקאל־מיכאַל'ס ביי דער האַנד, האָט זי ליבעליך געקוויטשעט:

— טאַטעשי, טאַטעשי!

יחזקאל־מיכאַל'ס האַט אַרומגענומען דאָס קינד, עס אויפגעהויבען, צוגענומען עס צו זיין האַרץ און געטריי געקושט.

— זעהסט, טאַטעשי, — זאָגט דאָס קינד, — מאַמע האָט געקויפט, — און זי ווייזט דאָס נייע רויטע קליידעל, אין וועלכען זי איז געווען אַנגעהאַן, דאָס שירצעל און די שוואַרצע שיכלעך.

און ער גלעט דאָס קינד:

— מאַמע האַט אַכגעוואַשען, אויפגעקעמט, און געשיקט צום טאָטען, — זאָגט ווייטער דאָס קינד אויפהויבענדיג די קליינע אויגעלעך אין דער הויך צום פאַטער צו, און פון די דינע רויטע צוזאַמענגעצויגנע גענע ליפעלעך האָבען זיך אַרויסגעוויזען צוויי שורות ווייסע צייהנער. די הערעלעך האָבען לייכט געציטערט איבער איהר דינעם האַלז.

ער שווייגט און גלעט דאָס קינד.

הינטער אַ טויער, וואָס איז גלייך געגענאיבער, שמעהט אַ יונג ווייבעל און קוקט אַרויס דורך אַ שפּאַלט. זי זעהט, ווי יחזקאל־גלעט דאָס קינד, אַזוי ווייך אַזוי טאַטע'דיג, און ווי דאָס געזיכט פון קינד לאַכט פון פרייד, שפּרינגט צום טאַטען. דער מוטער טהוט דאָס אַ

גרויסע הנאה; באלד אבער רוקט זיך אראב איהר קליינער שטערן.
און א זיפץ לאזט זיך הערען אין דער שטיף.

— טאטעשי, קום, רייסט דאס קינד דעם פאטער ביי דער האנד.

יחזקאל מיכאל'ס האט אנגענומען דאס קליינע קינד ביי דעם קליי-
נעם הענטיל און מיט איהם שפאציערען געגאנגען.

די זון האָט זיך אַלץ מעהר און מעהר אָנגעהויבען אַרונטערלאָזען
אונטער דעם באַרג, און זיך פֿערבלאנדזשעט דארט טיעף צווישען בלאהע
אינזלען. אַ לייכטע כמאָרע שוועבט אויף דעם הימעל, און דאָרט
איבער דעם באַרג זיינען עפעס ווייסע וואַלקען, ווי ווייסע בערג בע-
גילדעט געוואָרען, און וואַרפען אַ גלאַנץ אויף דעם שפיץ פֿון דער
חורבה, וואָס איז אויף דעם באַרג.

יחזקאל געהט מיט דעם קינד טריט ביי טריט, און גלעט עס לייכט
מיט דער האַנד איבער די געגרייזעלטע הערעלעך.

הינטער דעם טויער שטעהט דאָס ווייבעל און קוקט נאָך און שמיי-
כלט, דער טאטע מיט'ן קינד געהען פֿאַר'ן טויער דורך.

דאָס ווייבעל איז פֿלינק אַרונטער דעם פֿלויטעל, וואָס איז ביי
דעם טויער, און קוקט מיט איין אויג ארויס.

זיי זיינען פֿערבייגעגאנגען, און זי איז אַרויס פֿון דעם פֿלויטעל.
איהר רויט געזיכט, וואָס האָט זיך אַרויסגעוויזען פֿון אונטער דעם
שייטעל, האָט אין דער שטיף געשמייבעלט.

— זעהסט, טאטעשי, דא וואהנט די מאמעשי, קום! — זאגט
דאָס קינד, ציהענדיג דעם פאטער ביי דעם אַרבעל.

ער איז שטיף געוואָרען און האַלטענדיג פעסט דאָס קינד ביי דעם
הענטיל, איז ער ווייטער געגאנגען.

דאָס קינד האָט זיך פֿלוצלונג אומגעדדעהט און האָט דערזעהן,
די מוטער שטעהט פֿאַר דער טויער.

— טאטעשי, טאטעשי, — די מאמע, די מאמע! — האָט דאָס
קינד פֿרעהלעך געטאָנצט, ציהענדיג דעם פאטער ביים אַרבעל, און וויי-
זענדיג מיט'ן פינגער אַהין צום טויער...

עפעס ניט ווילענדיג האָט זיך יחזקאל מיכאל'ס אומגעקעהרט און
האָט דערזעהן זיין געוועזענע פרוי.
א מינוט איז דאָס פאָר-פאלק געשטאנען און געקוקט איינער אויף
דעם אנדערען, כאָלד אָבער האָבען זיי זיך ביידע אָן עפעס דערמאָהנט,
זי איז פלינק אַרונטער דעם טויער, און ער, האַלטענדיג דאָס קינד
ביים הענטל, איז מיט גיכע טריט ווייטער אַוועק אין געסעל.
— טאַטעשי, טאַטעשי, — די מאַמע, די מאַמעשי דאָרט.

א זיווג

(ערצעהלונג)

געווען צוויי חברים אויף דער וועלט, משה'לע און שלמה'לע. צוויי חרר-אינגלאך, אין איין חדר געלעהרענט, אין איין סדור געלעהר רענט לייענען, פון איין קאנטשיק שמיץ געקריינען, און ווער ווייסט, צי פון איין קאלב פלייש אויף מיטאָג נישט גענעסען. אונטערגעוואַקסען — זיינען משה'לע און שלמה'לע חתנים געוואָרען, ביידע גאַלדענע זייגערס געטראָגען און פון די כלות געשמועסט. חתונה געהאַט, האָבען די ביידע יונגע-לייטלאך אַ געשעפט זיך געמאַכט, אַ האַלץ-סקלאַר, — האָט מען זיי אין שטאָרט גערופען די „שותפים“. האָבען זיי קינדער געהאַט, האָט זיך איינער מיט'ן צווייטען משרד געווען, האָט מען זיי גערופען: „די מחותנים“.

מאַכט זיך אַמאָל, אז איינער פון די חברים, שותפים, מחותנים, איז געשטאַרבען, און ביים צווייטען איז לאַ עלינו די חבר'טע, די שותפ'טע, די מחותנת'טע געשטאַרבען. איז איבערגעבליבען אַן אַלמן, אַ חבֿר, אַ שותף, אַ מחותן. פון צווייטען צד — אַן אַלמנה, אַ חבר'טע, אַ שותף'טע, אַ מחותנת'טע.

האָבען זיך אזוי דאָס פאַר פאַלק געלעבט אַ צייט מיט יאָהרען. די קינדער האָבען זיי שוין אַלע גאַט צו דאַנקען אויסגעגעבען, און די געשעפטען האָבען די קינדער איבערגענומען און געלעבט האָבען זיי פון די מויערען, וואָס זיי האָבען אין שטאָרט געהאַט. אַ שבת נאָכ'ן שלאָף איז איינער צו דער צווייטער צוגאַסט אריבערגעגאַנגען און

האָבען גערעדט פון אַלטע זאכען, דערמאָהנט אַלטע נעמען, וואָס קיי־נער פון די לעבעדיגע האָבען זיי שוין נישט געקענט; אויסגערעדט זיך איינע פאר די צווייטע דאָס הארץ אויף די קינדער מ'שטיינט גע־זאָגט, וואָס ווייסען נישט ווי עלטערען צו שאַנעווען, און נאָך און נאָך, און ווייטער זיך צוגאנגען שבת צו־נאַכט, אויף גאַנצע זיעבען טעג.

האָט זיך זיי געלעבט טרויעריג, איינזאַם. צו די קינדער האָבען זיי נישט געוואָלט איבערגעהן. „איין מאמע קען צעהן קינדער האַל־טען, און צעהן קינדער קענען איין מאמע נישט אויסהאלטען“, — זאָגט די וועלט אַ גלייכווערטעל. און צו וואָס פאלען צו לאַסט? ווען די אויגען און די אויערען הערען נאָך.

ווייס מען נאָך ניט עד היום אין שטאָדט, ווי אזוי דאָס איז געוואָר־רען. נענוג: אין אַ שעהנעם פריהמאָרגען, ווען דאָס געסעל האָט זיך אויפגעכאַפט, האָט עס פערנומען אַ נייעם: מזל־טוב, דאָס אַלטע פאַר פאַלק, ר' משה, מיט ר' שלמה'ס ווייב, די חברים, די שותפים, די מחותנים, זיינען געוואָרען מאַן און ווייב.

מען זאָגט, עס איז דאָרט צו זיי אריינגעגאַנגען אַ אידעל, אַ דייטש, אַ ל"ו, האָט ער געוואָלט אַבטהאַן אַ שטיקעל, אַז דאָס שטערטעל זאָל האָבען צו זאָגען און צו זינגען, האָט ער דאָס פאַר פאַלק אָנגעשלאָגען. צוויי משפחות איז ביי יעדע בעזונדער געווען דאָס ווירטהשאַפט אַנדערש... אַנדערע בעטען, אַנדערע שענק און בענק, און דאָס איבער־ציעכטס אויפ'ן בעטגעוואַנד איז אויך געווען פון אַן אַנדער קאָליר. אַז זיי האָבען חתונה געהאַט, האָבען זיי דאָס ווירטהשאַפט צוזאַמענגע־שלעפט אין איין שטוב און אין איינעם געוואָהנט. האָבען זיך אָבער דאָס מעבעל און די ציכער־איינשיטס געקריענט צווישען זיך. עס האָט נישט געפאַסט איינס מיט'ן צווייטען — צוויי משפחות, צוויי וועלטען. חתונה האָבען זיי געהאַט תחילת זומער. די טעג זיינען לאַנג און די נעכט זיינען קורץ. אַ גאַנצען טאַג איז מען אין דער גאַס אויף דער באַנק, פאַר דער טהיר, צווישען מענשען. פאַלט די נאַכט צו־שלעפט מען די ציענען פון לאַנקע אַהיים, און מען לעגט זיך אין די בעטען אריין — האָבען זיי אזוי דאָס פרעמדקייט נישט געשפירט. וועניג געזעהן זיך, איז ער אַהיים געקומען מיטאַג עסען, האָט איהם דעם חבר'ס, שותף'ס און מחותן'ס ווייב צום טיש געגרייט — האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער עסט ביים שותף מיטאַג...

זיין ווייב, עליה השלום, האָט ליִעב געהאַט צו קאַכען באַבעלאַד מיט פאַרפּעל, און ר' שלמה עליו השלום'ס ווייב האָט דוקא ליִעב צו קאַכען באַבעלאַד מיט קאַרטאַפּעל (דער מחותן עליו השלום, האָט זעהר ליִעב געהאַט קאַרטאַפּעל. אַ עסער געווען, זאל ער מוחל זיין, כל ימיו...) וועט ער דאָך נישט זאָגען ר' שלמה'ס ווייב, ער וויל דוקא באַבעלאַד מיט פאַרפּעל. זיין נחה'ן וואָלט ער געזאָגט, אָבער דעם שותף'ס ווייב?... איז אָבער אַנגעקומען דער הערבסט. פון בית־המדרש געהט מען אַהיים. קומט ר' משה אַהיים, דאכט זיך ער געפינט זיך ביים חבר, ביים שותף, ביים מחותן, אבער נישט ביי זיך... די מחותנת'טע זיצט און שטריקט זיך אונטער די ווארימע זאַקען. זעצט ער זיך אַנידער, עס איז געגרייט צום טיש, ווי להבדיל המת מן החי, פאר'ן מחותן עליו השלום... טהוט ער זיך אַן די ברילען און געהמט זיך דעם מדרש, דאכט זיך איהם, אַז מען דאַרף שוין צוגעהן צו זיך, נחה ווארט שוין אויף איהם...

הויבט ער זיך אויף און וויל זאָגען „גוט נאַכט“, דערזעהט ער זיין בעט שטעהט אין שכנות מיט די מחותנת'טעס בעט... שעהמט זיך דער אַלטער נעבעך זעהר פאַר זיין נחה'ן, עליה השלום...

געלעגען אַ גאַנצע נאַכט אין בעט און געקערעכצט, — האָט ער זיך צו־מאַרגענס געפּעדערט באלד נאַכ'ן דאוונען, גענומען דעם מעבר יבק און ארויסגעלאָנגען אויפ'ן בית עולם צו נחה'ן, געשטעלט זיך צו קאַפענס פון איהר מצבה, און האָט איהר אין קבר אזוי געזאָגט:

— זיי מיר מוחל, נחה מיין ווייב; איך האָב חליִלה נישט געמיינט קיין שום שלעכטס... — און האָט אויף איהר קבר אָבגעזאָגט אַ צעהן קאַפּיטלעך תהלים און איז אוועק מיט אַ רוהיג האַרץ צום חבר'ס, דעם שותף'ס, און מחותן'ס קבר, בעטען איהם מחיִלה.

קומט ער אָן צום מחותן'ס קבר, דערזעהט ער די מחותנת'טע שטעהט אויסער ד' אמות און האַלט דעם מענה לשון אין דער האַנד. דערזעהט זי איהם, זאָגט זי אזוי:

— איך בין דאָך שוין נעבעך אַ זינדיגע אשת איש, טאר איך דאָך שוין ניט שטעהן אין זיינע ד' אמות. לאַז דער מחותן אויף זיין קבר מחיִלה בעטען און איך וועל געהן צו די מחותנת'טעס קבר און וועל פון איהר מחיִלה בעטען. נור וועה איז מיר, ווי וועל איך קענען פאַר איהר די אויגען אויפהויבען!

אין דער מחותן געשטאנען ביים מחותן'ס קבר און האָט מחילה גע-
בעטען, און די מחותנת'טע איז געשטאנען ביי דער מחותנת'טעס קבר
און האָט מחילה געבעטען. אָבגערעדט זיך די הערצער זיינען זיי אַהיים
אוועק. ר' משה האָט זיך צוזאמענגענומען זיינע הפצים מיט'ן טלית-
זאָק און האָט געזאָגט צו דער מחותנת'טע אזוי :

— האָט נישט קיין פאראיבעל, ר' שלמה עליו השלום'ס ווייב.

— האָט נישט קיין פאראיבער, נחה עליה השלום'ס מאן.

און זיינען זיך צוגאנגען.

פון דענסטמאָל שעהמען זיך די אַלטע, ווען זיי טרעפען זיך ביי אַ

קינדר, איינער פאר'ן צווייטען די אויגען אויפצוהויבען.

דער חזן מיט די משוררים

איבער'ן געסעל, פון וועג און, האָט זיך געשלעפט אַ גרויסער, שווערער פראכט־וואָגען. בעוואַלסקענט אין שטויב, זיינען געווען אויף איהם אָנגעפאַקט אַ חברה משוררים. דער חזן מיט צוויי קליינע „קוויטשערלעך“ פון ביידע זייטען זיינען געזעסען אויף איין געזעס. דער באַס מיט'ן אונטער־באַס און סאַפראַן זענען געזעסען אויפ'ן צווייטן טען געזעס, און נאָך זיי אַ שוואַך־מענאַר'ל און אַן אַלט מיט פעקלעך און קעסטלעך. די שטאַדט־מיידלעך, פערטהון אין שבת־מאַכען, האָר בען געלאָזט שטעהן אין מיטען די קוגלען, און אין די זומערדיגע בלוז־קעס מיט די בעשמוצטע שירצען האָבען זיי זיך בעוויזען אין די טהירען. מיט די פינגער האָבען זיי אַריבערגעוואָרפען די צעפּ, וואָס האָבען זיך פּערוואָרפען איבער די רויט־געוואָרענע באַקען, און איינע האָט צו דער צווייטע אויף יענער זייט שוועל אַריבערגעוואונקען: קוק אָן די העכט, דו זאָלסט מיר לעבען!

די טענאַרען האָבען אין איילעניש אַרויסגענומען די רונדע שפּיי־געלעך מיט די בערשטעלעך פון די וועסטען־קעשענעס, אַרונטערגע־קעמט די פּאות הינטער די אויערען, פּערשפּילעט די קלאַפּעס פון די מאַנטלען, אַז מען זאָל נאָר אַרויסזעהן דאָס שוואַרצע שניפּסעל מיט אַ שטיקעל קראַנען, האָבען אויסגעהוסט זיך, אַ ציה געטהון אויס דעם נאָרגעל, און געוואָרפען אויגען.

— ווי שמחת־תורה'דיגע עפעלעך — האָט דער טענאַר געגעבען אַ קניפּ הינטען־אָרום דעם אַלט, אַז דער חזן זאָל נישט בעמערקען. דער פראכט־וואָגען האָט זיך אין מיטען געסעל אָנגעשטעלמט. דער חזן האָט פון פּוהר נישט געוואַלט אַראָב, וואַרטענדיג אַז דער גבאי פון שוהל זאָל קומען איהם מקבל פנים זיין און אָנווייזען איהם דעם אָרט, וואו זיי האָבען זיך אויפצוהאַלטען. דער גבאי איז אָבער געשלאָפען נאָכ'ן מיטאַג, און דער שמש האָט איהם מורא געהאַט צו

וועקען. דערווייל איז דער וואָגען מיט דער חברה געשטאנען אין מאַרק. עס זיינען אָנגעקומען יודען פון אלע זייטען, זיי האָבען שלום-עליכם אָבגעגעבען דעם חזן מיט די משוררים, און האָבען זיך אַרומ-געשטעלט אַרום דער פּוהר, וואַרטענדיג אינאיינעם מיט'ן חזן אויפ'ן גבאי. עס זיינען אויך אָנגעקומען אייניגע פון די „ליטלעך“, וואָס האָבען אַ גרויסען שייכות מיט מוזיק, וואָס זיינען אליין עפעס שטיקלעך מנגנים. זיי האָבען זיך געשטעלט בעזונדער — עס האָט זיי נישט געפאַסט אינאיינעם צו שטעהן מיט דעם איבעריגען עולם, און זיי האָבען אָנגעהויבען צו ריידען צווישען זיך אויף חזניש לשון. איינער פון זיי האָט אַרויסגענומען פון בוועס-קעשענע דעם „ירחון החזנים“ און האָט אָנגעהויבען הויך ליענען אַ שיר. דער חזן האָט באַלד דער-קענט ביי זיי אָן די לאַנגע נעגעל פון די גראַבע פינגער, אַז זיי זיינען פון די „גוטע ברידער“, האָט ער זיך געגעבען אַ ווענד צו זיי:

— זיינען עפעס ביי אייך אין שטאָרט דאָ בעלנים אויף זמר?

— וואָס שייך? אַ יודישע שטאָרט — האָבען זיי איהם אָבגע-ענטפערט.

דערווייל איז אָנגעקומען דער גבאי מיט זעהר רוחיגע, פאַמעליכע טריט און מיט נאָך פערשלאָפענע אויגען און די קאנטען פון די פּאות זיינען ביי איהם נאָך נאָס געווען פון דעם וואַשען זיך נאָכ'ן שלאָף. ער איז צוגעקומען פאַמעליך צו דער פּוהר, האָט זעהר לאַנגזאַם אויס-געשטרעקט די האַנד, און גערעדט ווי פון שלאָף:

— שלום עליכם.

— עליכם שלום.

— וואוהין פּאָהרט אַ יוד? האָט דער גבאי געפרעגט ווי ער וואָלט פון קיין פּוהר-חלום נישט געוואוסט.

— אין יודישע שטערט אַרום, — האָט דער חזן געענטפערט.

— וואָס אַ מגיד? — האָט דער גבאי געפרעגט מיט דעם זעלבן

נאַאיווען טאָן.

— ניין, נור אַ חזן מיט משוררים.

— אזוי, אַ חזן מיט משוררים — האָט דער גבאי לאַנג אויסגע-צויגען, און דערביי זיך געלאָסען די פּאות אויסגעצויגען, די וואָנסעס און די באַרד אויסגעלעט, און נאָך אַ לאַנג איבערקלערען, ווי ער וואָלט אויפ'ן ריכטיגען שכל געפאַלען, גיט ער אַ פרעג:

— און צו וואָס פּאָהרט אַ חזן מיט משוררים אין יודישע שטעדט אַרום ? —

— דאַוונען, האָט דער חזן אָבגעענטפּערט.

— אזוי, דאַוונען, נו, זאָל ער זיך פּאָהרען געזונטערהייד. דער גבאי האָט די האַנד אויסגעשטרעקט און איז אוועקגעגאַנגען.
דער חזן האָט גלייך עפעס דעם פּוהרמאַן אין אויער איינגערוימט, און דער פּוהרמאַן האָט געגעבען אַ שמיצעל צו זיינע פּערד :
— וויאָ, קיין קראָשענוויץ !

זיינען אָבער די יודען בעפּאלען דעם וואָגען און די פּערד ביי די לייצעס איינגעהאַלטען :

— וואָס, פּאָהרען וועט איהר ? דאָ וועט איהר שבת האַלטען, אויף אונזערע קעסט.

— פּאָהרען ! — האָט דער חזן ברייט בעפויהלען דעם פּוהרמאַן, און האָט געגעבען אַ וואונק צו די „פּון די לייטלעך“ מיט די לאַנגע נעגעל פּון די גראַבע פינגער, עס הייסט, אַז ער קען זיך אויף זיי פּערלאָזען...

דער פּראַכט־וואָגען האָט געגעבען אַ קרעכץ אָב, שווער זיך איבער צעריבען איבער דער שטאָדטישער ברוק און איז אַרויס אויפ'ן קראָשענוויצער וועג, אָבגעפּאָהרען אַ וויאָרסט צוויי, צום וואַסער צו, וואָס האָט אַ „נאָמען“ (דורכדעם מעג מען זיך גט'ן) אין שטעדטיל... און וואָס דאַרף יעדעס יאָהר אַ מענש — האָט דער חזן געהייסען זיך אָב־שטעלען, כדי צו בעגיסען די רעדער.

חברה זיינען אַראָבגעקראַכען פּון דער פּוהר, די ביינער זיך אויס־געצויגען און האָבען אָנגעהויבען צו מורמלען אויפ'ן חזן : עסען...

דער חזן האָט אַרויסגענומען דאָס שליסעלע פּון וועסטען־קעשענע און אויפגעעפענט דאָס קעסטעל, וואָס טראָגט אויף זיך דעם נאָמען „צידה לרדף“ און וואָס עס איז פּערשלאָסען מיט אַן אויבער־שלאָס, מיט אַ הינטער־שלאָס און מיט נאָך אַ ענגליש שלאַס בעלעגט. אוראי נישט בחנם. ער האָט אַרויסגענומען פּון קעסטעל פינף ציבעלעס מיט דריי הערינג און האָט זיי איבערגעגעבען יעקעל קאַלבאַסניק, אַ יונג, וואָס איז קליין־געוויקסיג און וואָס פּערענדערט זיך קיינמאָל נישט, אזוי אַז מען קאָן קיינמאָל נישט וויסען ווי אַלט ער איז ; טייל רעכענען אַז ער איז אַכט־עעהן יאָהר אַלט, און טייל האַלטען, אַז אַכט־און־דריי־

סיג. ער קאכט, שטריקט און נייהט ווי א נקבה, דערפאר האָט מען איהם א נאָמען געגעבען: די בעל־הבית'מע, און איבערגעגעבען איהם די קיך אין וועג. יעקעל קאָלכאָסניק האָט זיך אָנגעטהון א פארטוך און אויף א שטיין זיך גענומען צו האַקען די ציבעלעס מיט'ן הערינג. דער חזן האָט דערווייל איבערגעשמועסט מיט'ן עלטערן אלט וואָס ווייטער צו טהון. דער עלטערער אלט, א הויך און א דאַר יודעל, אַמאָליגער בית־מדרש בחור, לערנט זיך שחיטה און שדכנ'ט זיך צו צום חזן'ס עלטערער טאָכטער. ער איז א גרויסער ליבעהאַבער פון לשון קודש און האָט אליין שוין אָכגעדרוקט דריי קאָרעספּאָנדענציעס אין „ירחון החזנים“ בדרך שיר. ער האַלט זיך איבערהויפט ווייט פון דער חברה משוררים און רייבט זיך שטאַרק מיט'ן חזן, האָפענדיג אַמאָל ממלא מקומו זיין... „קנאַק־ניסעל“, דער קוויטשער מיט אונטערגעהאַק־טע אויגען און מיט אָבגעשוירענע פּאות ביז אין האַלבען קאָפּ אַרײַן, איז אַרויף אויפ'ן העכסטען בוים אויסקוקען פון א „שפּאַקטיוו“, צו מען קומט נישט אָן צו פּאָהרען פון דער שטאַרט.

יעקעל קאָלכאָסניק איז פּאַרטיג געוואָרען מיט די הערינג, דער חזן האָט אַרויסגענומען דאָס ברויט און געטיילט „מוציא'ם“. די חברה האָבען זיך גענומען צו אַכלען, אַז עס איז א רויך געגאַנגען. גע־שטילט דעם ערשטען הונגער, האָבען זיך די חברה אויסגעטהון און האָבען זיך אויסגעצויגען אונטער די בוימער, צווישען וועג און די פעלדער. עס איז געווען א הייסער זומער־טאָג, דאָס וואָסער האָט זיך געצויגען אַנטקעגען דער זון ווי א שפיגעל, די פּאַרטיגע זאַנגען האָבען האַלב געבויגען די קאָרענדיגע בעזעמלעך, וועלכע האָבען זיך ווי וואָס גענאָלדעט אין דער זון, פּערשטעלענדיג די פיס פון שוואַרצען וואַלד, וואָס האָט זיך נאָך זיי געוויזען. חברה נאָכ'ן עסען זיינען געווען אין גוטען הומאָר. זיי האָבען געוואַלט אָנהויבען צו זאָגען ווערטלעך, האָבען זיי אָבער מורא געהאַט פאַר'ן חזן. דער חזן מיט'ן עלטערן אלט זיינען אַרומגעגאַנגען די קעפּ אַראָבעלאַזט. אָבער דאָך האָבען זיי ניט אָנגעוואָהרען דעם בטחון אויף די פון די ליטלעך, וואָס האָבען א שטיקעל שייכות מיט זמר, אַז זיי וועלען נישט שוויינען... דער פּוהרמאַן האָט אויסגעשפּאַנט די פּערד, אָנגעשאַמען פאַר זיי האָבער, און אַליין האָט ער זיך אויסגעצויגען ביי דער פּוהר, שמעלצענדיג זיך אין דער זון. דאָס גראָבע פנים זיינס, וואָס איז אזוי בעוואַקסען מיט

א וואלד שווארצע האָהר, אז עם איז אויף איהם קיין שטיקעל הויט נישט צו דערזעהן, פּרעגעלט זיך אין די זונ'ס שטראַהלען, און די טראַפענס שווייס רינען איבער'ן שטערן. נחומ'קע דער ליטוואַק, דער באַס, וואָס קאָן עסען פאַר פּיער און האָט תמיד דאָפּעלטע טעג, האָט זיך גערוקט צום פּוהרמאַן דעם טאַבאַק צו דערפאַקען ביי איהם. די קוויטשערלעך האָבען אָהן רחמנות די האָהר פון די פּערדס ווידלען געריסען, און יאָסקע יאָלד מיט „לעפעלן“, דער אונטער-אַלט מיט'ן אונטער-רטענאַר, צוויי גלייכע אַכטצעהן יעהריגע בחורים, וואָס טראַגען פּאַפּירענע אויפגעשטעלטע קראַגענדלעך מיט קאָלירטע שניפּסלעך, האָר בען זיך פּערקליבען הינטער אַ בוים, אַרויסגענומען טינט און פּעדער — צו פּערפאַסען אַ „ליעבעס בריעף“ צו אַ מיידעל קיין זשאַכלין.

און די „לייטלעך“ האָבען טאַקע נישט געשוויגען. אזוי ווי דער גבאי איז אוועק פון דער פּוהר, האָבען זיי זיך געגעבען אַ לאָז אין קצב'ישע געסעל אַרײַן, צו די „גוטע ברידער“, און האָבען אָנגעהויבען צו דערצעהלען, אז עם איז אָנגעקומען אַ חזן מיט נאָמען און מיט זיעבצעהן משוררים, אַכט סאַמע וויינענדיגע קוויטשערלעך, נור דער גבאי האָט נישט געלאָזט דאוונען אין שוהל, איז דער חזן מיט די משוררים אוועקגעפּאַהרען קיין קראַשענוויץ. די קצבים האָבען עס דערהערט, האָט זיך דאָס בלוט אין זיי פּערקאַכט, האָבען געכאַפט די שטעקעלע אין האַנד אַרײַן, אַרונטער צום גבאי און איהם אַראָכגע-צויגען פון דער קאַנאַפע: „גע'הרג'עט קאַנט איהר דאָ ווערען! — האָבען זיי געשריען צו איהם, דעם חזן מוזט איהר אַראָב-בריינגען!“ און זיי האָבען טאַקע באַלד געשיקט נאָך די פּוהרמאַנעס, איינגעשפּאַנט דריי וועגען, אַרויפגעפאַקט אויף דעם גבאי אויף אַ וואָגען און הייראַ קיין קראַנשעוויטש נאָכ'ן חזן.

„קנאַקניסעל“ האָט דערזעהן פון דער ווייטען, אז מען הוּלכ'ט, האָט ער געגעבען אַ שפּרונג אַראָב פון בוים, פּערמאַכט דאָס פּיסק, און אַ קרעה אַרויס פון בוך.

— קוקיריקו — מען רייט!

— חברה, גלייך אויפגעשטאַנען זאָל זיין! די ביכער אין די הענד אַרײַן, — האָט דער חזן געגעבען אַ רוף אויס.

מען האָט אויפגעוועקט האַצקלען דעם פּוהרמאַן, אַראָבגעשלאַפט איהם פון וואָגען, פּלינק די פּערד איינגעשפּאַנט און דעם עמער איהם

געגעבען אין האנד אריין, אז ער זאל בעגיסען די רעדער מיט וואסער :
מען פאָהרט !...

חברה האָבען זיך גלייך אויפגעשטעלט. די קוויטשערלעך האָבען
זיך געשטעלט אַרום חזן, גענומען די ביכער אין האַנד אַריין און אָנגע-
הויבען צו אַרבייטען מיט די כלים, א „לכה דודי“.

אז די פוהרען זיינען אָנגעקומען, האָט אַ קוויטשעריל גענומען :
מקדש מלך עיר מלכה, און האָט געגעבען אַ חאַפּ אויף דער
צווייטער דינערער זייט : צאי צאי מתוך ההפּי־הפּיכה, האָט דער באַס
געגעבען אַ לאָז אַראָב די טראָמבע און אַ האַק צו מיט „איסעל־באַק“
פיכה, און דאָס משורר'ל האָט זיך ווייטער רחמים געבעטען: געדענקט
אין גאָט, רב לך, אף אף, רב לך, נו טאַקע רב לך, שבת אוראו שבת.
האָבען איהם די אַלטען אָבגעענטפערט :

— שבת רב לך ! שבת רב לך !

האָט זיך אַ טענאָר אָבגערוּפּען מיט אַ טרעל און האָט געפרעגט :
ווייסט דו וואו ? ווייסט דו וואו ?

האָט איהם דאָס קוויטשעריל אָבגעענטפערט : בע־מק, בע־מק
הב־כאָ.

האָט דער טענאָר געגעבען צו פערשטעהן : — הבכא, הבכא.
נעפעהלט עס נישט ווייטער דעם באַס, און ער גיט אַ ברום : בעמק

הב־כאָ !

קומען צו די אַלטען און הויבען אָן : בכא עמק, עמק, עמק, עמק, —
מק, — מק — מק. — אזוי קלימפערן זיי צו, בשעת דער צווייטער
קוויטשעריל נעהמט זיך אויף נאָך אַ איידעלער שטימע.

דאָ גיט אַ געה צו צום חזן יאָסקע האַקער און גיט אַ מאַך :

— חזן, פאָהרט מיט אונז אין שטאָדט אַריין !

— איך פאָהר קיין קראָשנעוויץ. אַ בריעה פון קראָשנעוויץ גע-

קראָנען — רופט דער חזן.

— עס וועט אייך נישט העלפּען קיין טענות ומענות, — רופט
נאָטע „שיגעניץ“ אויס און נעהמט און שפּאַנט אויס די פּערד פון חזן'ס
וואָנען, און אַ שפּאַז איין זיי אין זיין וואָנען.

— וועגען עסען זאָלט איהר זיך נישט זאָרגען, אַ אַקס געשאַכטען

היינט, — רופט שלמה „דער געלער“ אויס.

— אויף די פּראַנטען קוקט נישט ! — רופט זיך „שרץ“ אָן, —

ווייזענדיג אויפ'ן גבאי, — די געלזוכט קען מען קריגען ביי זיי, מיט מיר רעדט, ברודער!

— חברה, די פעקלעך! — שרייט יאָסקע און פעקעלט שוין איבער די כלים, און איידער זיי קוקען זיך אום, זיצט שוין חברה אויף די פוהרען און מען פיהרט דעם חזן אין שטאָדט אריין ביד רמה. מען האָט דעם חזן אין שטאָדט געבראַכט און איהם געגעבען אַ קווארטיר ביי דוד גאַרקיכער. די קצבים האָבען די משוררים אויף קעסט צו זיך אַהיים גענומען. די ווייבער האָבען זיך איבער די קווי-טשערלעך געריסען און געגעבען זיי צו אכל'ען, אז אַזעלכעס האָבען זיי גאָך אין די אויגען נישט אָנגעזעהן. יעקעל „בעל-הבית'טע“ האָט זיך נור צווישען די יודענעס אַרומגעדריעהט, געזעסען מיט זיי און געמאַהלט ווי איינע פון זיי. „קנאַקניסעל“ האָט ביי זיין בעל-הבית געוויזען שטיק, פּלוצלונג האָט ער אָנגעהויבען צו בילען ווי אַ הונד; מען האָט זיך אונטער'ן טיש אַראָבגעבויגען דעם הונד אַרויסצויאָגען, הויבט ער גאָר אָן צו מיאָנטשען ווי אַ קאַץ. יאָסקע יאָלד מיט „לע-פעלן“ דעם אונטער-ראַס האָבען זיך גלייך בעקענט מיט די טעכטער פון אַרט און אָנגעהויבען נייע ראַמאַנען צו שפּיעלען. זיי זאָגען צו שרייבען ליבעס-בריוועלעך און באַרגען שוין קליין-געלד „אויף מאַר-קעס“ פון די מיידלאַך. מיט איין וואָרט, חברה האָט זיך בעזעצט אין שטאָדט ווי היימישע, מיט אַלעמען זיך בעקענט, גוט געלעבט, אומעטום געווען און מיט אַלעמען זיך געוויטעוועט.

אין דעם שטעדטלי האָבען זיך געפונען צוויי יונגע-לייטלעך — „ויקהל“ און „פקודי“. „ויקהל“ איז געווען אַנ'איינבינדער, וואָס אין אמת'ן איז ער געווען אַ וואַטען-מאַכער און אַנ'אַרימאַן — זאָל דער איינציגער גאָט אויסהיטען. „פקודי“ איז געווען אַ שדכן, אַ גרוש, אייגענטליך גאָר נישט קיין גאַנצער גרוש נור דאָס ווייב איז איהם משוגע געוואָרען, בעשעפטיגט ער זיך דערווייל מיט אויפקלויבען מאַה חתימות... די צוויי יונגע-לייטלעך האָבען זיך בעשעפטיגט מיט שדכנות בשותפות, תמיד האָט מען זיי געזעהן געהן אין גאַס בעוונדער, „ויקהל“ צו חת'ם צד און „פקודי“ — צו כל'הם צד. האָט מען געזעהן „ויקהל'ן“ מיט „פקודי'ן“ געהען צוזאַמען האָט מען געוואוסט אין שטאָדט, אז מען האָט חת'כל'ה צוזאַמענגעפיהרט און מען וועט טעלער ברעכען... געקומען זיינען „ויקהל“-„פקודי“ צום חזן אזוי גלאַט, אין געסט

הייסט עס. זיי האָבען איהם אָנגעשלאָגען א געשעפט, אז ער זאל מאַכ
 כען א קאָנצערט אויף בילעטען אין גאָלדמאַן'ס זאַל, אַנב אורחא האָבען
 זיי זיך נאָכגעפרעגט, ווער פון די חתנים איז פריי פון מיליטער. אָב
 געשטעלט האָבען זיי זיך אויף יעקלען. יעקעל קאָלכאַסניק האָט די
 טבע צו ציטערען מיט די ליפּען און צו שאַקלען מיט איין אויער —
 מיינט מען, אז אויף אַלץ, וואָס מען זאָגט, שאַקעלט ער צו: גוט!
 האָבען האָט ער א טבע, אין יעדער שטאָדט, וואו ער קומט אַרײַן צו
 שדכנ'ען זיך אין אַ הויז וואו עס איז דאָ אַ מיידעל, און אַ חתן צו ווער
 רען. קריגט ער, פּערשטעהט זיך, צו עסען, צו טרינקען און נאָך חתימה
 געלט אין דער קעשענע, און פּאַהרט זיך אין אַ צווייטער שטאָדט אַרײַן,
 ווייטער אַ חתן צו ווערען. זיין אייגענס איז אַ בלאָהער בילעט. דאָס
 איז זיין פּראָפּעסיע און זיין נדן.

די שדכנים האָבען מיט איהם אָנגעהויבען צו ריידען.

— גאַנץ גוט, זאָגט ער.

— דריי הונדערט גולדען מיט אַ נייער מאַשין.

— גאַנץ גוט, זאָגט ער.

— האָטש היינט אויף דער נאַכט.

און יעקעל טרינקט שוין ווייטער בראַנפּען און עסט שוין ווייטער
 לעקעד.

איהר ווייסט, חזן, זאָגט צו מאָרגענס „קנאַקניסעל“, יעקעל איז
 שוין ווייטער אַ חתן געוואָרען.

— אַ בייזע נאַכט אויף זיין קאַפּ. מען וועט דאָך אונז פון דער

שטאָדט אַרויסטרייבען.

און יעקעל געהט אָנגעהוּן אַ ניי העמד מיט אַ נייעם קאָלנער און

קנאַקט ניס־קערענדליך, — און טהוט איהם עפעס!

דערווייל האָט דער חזן גענומען אָנגעגרייט זיך אַ שבת צו דאָזיג
 נען. צום ערשטען האָט ער געאַרבייט מיט די קוויטשערלעך, ער האָט
 געוואוסט, אז ער האָט זיך אויף וועמען צו פּערלאָזען. צו קבלת שבת
 האָבען די ווייבער די פענסטער אין שוהל אויסגעשאַקט, פאַר וואָס מען
 האָט די ווייבערשע שוהל פּערמאַכט, און שבת ביי טאָג האָט דער חזן
 אָבגעהאַלטען דעם עולם ווי ראש־השנה. אין אַלע חברות האָט מען
 דעם שבת פּריה אָבגעדאווענט, אַהיים געאיילט זיך, דעם „קידוש“
 אַרײַנגעשאַפט, פּערביסען מיט די ציבעלעס און אין שוהל אַרײַן צו

דער צווייטער קרושה. אין שוהל איז אזוי דושנע געוואָרען און דער ריח פון די ציבעלעס האָט אזוי געשטיקט, אז מען איז שיער געשמאָר- בען פאר אַ טרונק וואַסער. דער חזן האָט געוויזען קונץ-שטיקלעך — און די קוויטשערלעך האָבען געהילכט. אין דער ווייבערשער שוהל איז געוואָרען אַ געוויין, ווי צו שופר בלאָזען, קיינער האָט נישט גע- וואוסט פאַר וואָס און ווען, נור ווי האָט דאָס נישט אַ יודענע וואָס צו וויינען — האָט מען דערווייל די שונאים אָנגעשלאָטען אויף וואָס די וועלט שמעהט. שבת ביים עסען האָט די גאַנצע שטאָדט געקלונגען פון געזאַנג, פאַר יעדען פענסטער, וואו עס האָט נאָר אַ משורר געגעסען, זיינען געשטאַנען קופּקעלעך יודען, ווייבער, יונגען און מוידען, און האָבען זיך איינגעהערט. פון די אָפענע פענסטער האָט דאָס געזאַנג אַרויסגערונגען אין גאַס אַרײן, יודען האָבען די אַרבעטפאלענע טע- נער צוריק אויפגעהויבען און איבערגע'חזר'ט נאָך די משוררים. אין קצב'ישען געסעל איז גאָר געווען היימליך. בערלי „קאַרעמע“ האָט זיין משורר „קנאַקניסל'ן“ פאַר דער טהיר אַנידערגעזעצט, און אַליין, אָנגעטהון אין דעם אָנצוג וואָס ער האָט זיך געמאַכט אויף פּסח, האָט ער זיך אוועקגעזעצט צו דער רעכטער זייט און אַרומגענומען דאָס ביסעל פּוהרמאַנעס אַרום זיך און איבערגע'חזר'ט אין שטיקעל נאַכ'ן אַנדערן פון דעם, וואָס מען האָט אין שוהל געזונגען...

נאַכ'ן עסען האָבען זיך חברה אין גאָרטען צו שרה פריידען אוועק- געלאָזט. דאָרט האָבען שוין געוואַרט אויף זיי שניידער-געזעלען, איי- ניגע זיינען געווען אין נייע שבת'דיגע קאַפּטענס אָנגעטהון און מיט „העכסט אינטערעסאַנטע ראַמאַנען“ אונטער די אַרימס, און אַ פאַר שניידערגעזעלען זיינען געווען מיט קורצע רעקלעך און אין הויכע פאַ- פירענע קראַנגענדלעך. דאָ האָט מען זיך שוין נישט שלום-עליכם אָב- געגעבען, נור פאַרגעשמעלט :

— האַבע די עהרע פאַרזושטעלען פרייליין דבושה — הערר פּנהם.
— זעהר מיר אָנגענעהם — און מען גיט זיך די הענר, און מען זעצט זיך אויפ'ן גראָז אונטער די בוימער. צוערשט זיצט מען שטייל, דערנאָך הויבט מען אָן צו ריידען וועגען געשיכטען.

— וואָס פאַר אַ געשיכטע לעזען זי היינט ?

— די געשיכטע מיט'ן „שטומען גוטען יוד“.

— אַ העכסט-אינטערעסאַנטער ראַמאַן.

דערנאך הויבט מען אָן שמועסען פון ליעדער. זינגט אַ מיידעל אַ ליעד פון „א אונגליקליכע ליעבע“, זינגט אַ יונגער־מאן, ווי אַ יונגער מענש זאָגט אַב וירוי, אידער ער נעהמט זיך דאָס לעבען און געזעגענט זיך אַב פון פאָטער און דער מוטער, פון די ברידער און שוועסטער — אַלץ דעריבער וואָס זי האָט איהם אָבענארט. און די קינדער שאַלען צווישען די בוימער אין האַלב־טונקלען שאַמען — ביז די נאַכט פאַלט צו. מיט איין וואָרט, עס איז געווען אַ שבת פון געזאַנג.

און פון דעם אַלעם איז נישט געווען מיט וואָס אוועקצופאַהרען. אַז עס איז געקומען זונטאָג, האָט יעדער זיך גענומען צו זיין געשעפט, יעדער איז געווען פערטהון מיט זיך און קיין גראַשען האָט מען נישט געזעהן, דער חזן איז אַלץ געזעסען אין גאַרקיד, און דער גאַרקיער האָט אַלע טאָג געזעהלט די פעקלעך, וויפיעל זיי זיינען ווערט. די משוררים האָט מען געגעבען אַנצוהערען דאָרט וואו זיי עסען, אַז עס זיינען דאָ אויך אַנדערע בעלי־בתים, נור דאָס זיינען נישט אַזעלכע לייט. לעך, וואָס מאַכען זיך פערשמעהן מיט אַנצוהערענישען... עס איז נישט געבליבען קיין אַנדער עצה, ווי צו מאַכען אַ „קאַנצערט“ אויף בילעמען אין גילדמאַן'ס זאַל, געבליבען איז צו מאַכען אַ קאַנצערט „די מאַמע רחל“, דאָס הייסט פאַרשמעלען, ווי נבוראָדן טרייבט דורך די יודען פאַר דער מאַמע רחל'ס קבר, און די מאַמע רחל שמעהט אויף פון קבר און בעוויינט די יודען. מען האָט געשיקט נאָך פענקע דעם מאַלער און מען האָט זיך אָנגעהויבען דינגען דעם זאַל. מיט גילדמאַנען האָט מען אָבעמאַכט אויף העלפט, און פענקע האָט זיך גענומען אויסצור מאַלען די סצענע. קודם כל האָט ער אוועקגעשמעלט אַ וואַנד אויף וועלכע עס זיינען געווען אויסגעמאַלט הויכע טענען־בוימער, און אויף זיי זיינען געוואַקסען לולבים, געבונדענע מיט אתרוגים. אויף דער וואַנד איז געשטאַנען אויסגעשריבען: דרך בית־אל, דאָס הייסט, אַז דאָס איז דער וועג קיין בית־אל, אויף דער ערד ביי דער וואַנד האָט ער אַנדער־געשמעלט אַ גרויסען שטיין, אויף וועלכען עס איז געשטאַנען אויפגע־שריבען „קבר רחל“, רחל דער מאַמעס קבר, און פאַרטויג.

חברה האָבען זיך אָנגעהאָן ווייסע קיטלעך מיט טלתיים פון אויבען. מיט פעקלעך אויף די אַקסלען און מיט אויסגעקרימטע שמעקענס אין די הענד ווערען זיי אַרויסגעטריבען אין גלות אַריין פון נבוראָדן, פון

יעקעל קאלבאס הייסט דאָס, וואָס איז געווען אָנגעטהון אין אַ רויט
העמד מיט זעלנערישע שליפעס און אַ רויטען לאַמפּאָס מיט אַ קופּער-
נער קאָסקע פּון די פייערלעשערס אויפ'ן קאָפּ. מיט אַ רויט אָבגע-
פּאַרברט פּנים און אַ לאַנגער רויטער באָרד, האָט ער טאַקע נעכעך אויס-
געזעהען ווי אַ נבוראדן, און נבוראדן האָט אזוי געזאָלט זינגען:

געהט, יודעלעך, געהט.

אין גלות אַרײַן,

אין גלות אַרײַן,

געהט, יודעלעך, געהט...

פאַר וואָס נעכעך יעקעל קאלבאס איז געוואָרען אויסגעקליבען פאַר
נבוראדן, ווייסט איין גאָט, — דאַכט זיך אַ יוד, וואָס זיין גאַנצער
נדן איז „אַ בלאָהער בילעט“, נאָר מסתמא איז עס איבער דער באַס-
שטימע און פאַר נבוראדן פּאַסט דאָך אַ באַס-שטימע...

יודלען דעם עלטערען אלט האָט מען געמאַכט פאַר די „מאַמע“
רחל. מען האָט איהם אָנגעטהון אין לאַנגע ווייסע תּכריכים מיט אַ
שבת'דיגער הויב אויפ'ן קאָפּ און אַ רעכט-ביסעל תּחינות איהם אין
אַרעם אַרײַנגעגעבען און אַנידערגעלעגט אונטער'ן שטיין.

יודעל דער אלט האָט זיך אַנידערגעזעצט און אויפגעשריבען מיט
גרויסע כתיבה-אותיות אַ מודעה אויף אַ ווייס שטיק פּאַפּיר:

„קוֹל רִינָה וְהוֹדִיָה!“

„עס וועט ווערען געגעבען אַ קאָנצערט פּון דעם בעריהמטען קעל-
צער חזן מיט זיין בעריהמטען כאָר, אין וועלכען עס ווערט פּאַרגע-
שטעלט אַ שטיקעל מיט'ן נאָמען:

דִּי מַא מַע רַחֵם קִבֵּר.

וואו עס וועט זיך ווייזען ווי לעבעדיג די מאַמע רחל, ווי זי בעוויינט
איהרע קינדערלעך, און נבוראדן ווי ער טרייבט די יודען אין גלות
אַרײַן.

אִי בַע רַמְאָר גַען דִּיע נִסְט אַנ

אַכט אַ זייגער אָווענד, אין בעריהמטען סאַלאָן פּון ה' גילדמאַן.

ערשטע פּלעצער 1 רובעל. צווייטע 50 קאָפּ. צו שטעהן 25 קאָפּ.

(ליכטיג וועט זיין אין סאַלאָן ווי ביי טאַג, אַכט נייע לאַמפּען).

„ויקהל'ן מיט פּקודי'ן“ האָט מען גענומען און איבערגעגעבען זיי

דאָס פּאַפּיר, אויף וועלכען פּענקע האָט אויסגעמאַכט די זעלבע מענעך-

בויםער, וואו עס וואקסען די געבונדענע לולבים מיט די אתרוגים — און זיי איבער'ן שטאָרט געשיקט צו די בעלי-בתים מודיע צו זיין וועגען קאָנצערט.

אז עס איז געקומען איבער־מאָרגען דיענסטאג האָבען חברה גע־פאָסט אַ גאַנצען טאָג. אז מען האָט זיך געהאַלטען אין איין צוגריי־טען, גרייט מען זיך שוין צו נאָך. קודם כל האָט מען געבראַכט צו שלעפען פון דער גאַנצער שטאָרט טליתים מיט קיטלען און אלערהאַנד מכשירים, האָט אַ יוד געבאָרגט אַ טלית, איז ער געוואָרען אַ גאַנצער מאַכער און אָנגעגרייט זיך צו קומען אויפ'ן קאָנצערט מיט דער גאַנצער משפּחה און נאָך מיט דעם ווייב'ס משפּחה צוגעלעגט...

פון דער פרייה אָן איז די קאַסע געווען אָפּען. מען האָט גע־נומען אַ טישעל און אַנידערגעשטעלט אין הויף פון סאַלָאָן, בעדעקט איהם מיט אַ טישטוך און אַנידערגעזעצט דערביי יודלען, דעם עלטסטען אַלט מיט בילעטען צום פּערקויפּען. נור יודען האָבען נישט אַנדערש וואָס צו טהון? געהט אַוועק די ערשטע שעה, די צווייטע שעה, די דריטע, — עס ווייזט זיך קיין הונד נישט. טראַכט יודעל: אין דער פרייה צו וואָס האָט מען זיך צו איילען, מען וועט נישט קריגען די מציאה? קומט אָן אַ זייגער איינס, צוויי, ווייזען זיך אַ גאַנצע חברה חדר־יונגלעך, וואָס אָט ערשט זיינען זיי אַרויסגעגאַנגען פון הינטער דעם רבינ'ס רוט, און איינער פאַר אַלע האָט אויפגעבונדען פון אַרבע־כּנפות דאָס „קעזעל“ און אַרויסגענומען פינף און צוואַנציג צווייערס פאַר אַ בילעט „צו שטעהן“. וואַרט יודעל ווייטער, עס ווערט פאַר־נאַכט, קומט נאָך אַ יוד צוגעהן און לעגט אַרויס פינף האַרטע צעהנערס, דערנאָך ווערט ווידער שטייל... יעדע מינוט בעווייזט זיך אַגאַנדער משורר און געהט באַלד טרויעריג אַוועק...

עס איז געוואָרען נאַכט. די גאַנצע חברה איז צוואַמענגעקומען. אַנשטאַט יודלען האָט זיך דער חזן אַנידערגעזעצט. — טאָמער וועט עס בעסער געהן... קיין האָהן קרעהט נישט... עס הויבען אָן צו קומען די ערשטע געסט. יעמעל קאַלבאַסניק'ס (נבוראדן'ס, הייסט דאָס), „נייע“ משפּחה — די כּלה אַ נייעם קאַפטען אָנגעטהון, מיט די מחותנת'טע און די מחותנים — דאַכט זיך היימישע מענשען: זייער נבוראדן...

דערנאָך זיינען געקומען צוגעהן די טליתים-יודען און די קיטעל-יודען... דערווייל הינטער דער פלאכטע, וואָס „ויקהל“ האָט פון ערגעץ וואו געבראכט צושלעפען און וואָס האָט געדיענט פאר אַ פאַר-הויז — האָבען חברה זיך אָנגעהוו, הינטערן שטיין אַרונטערגעלעגט און מען וואַרט. יעדע מינוט וואַרפט אַנ'אנדער משורר אַנ'אויג פון אונטער דער פאַרהאַנג. דערזעהט ער נבוראדן'ס משפחה, זיצענדיג אויף דער ערשטער באַנק, גיט ער אַ קרעכץ אָב און געהט אַוועק. חברה, מיעד פון אַ גאַנצען טאָג, ציהען זיך אויס אין די טליתים אויף דער ערד, אויף דעם וועג קיין בית-לחם, צווישען די טענען-בוימער. אַ מיעדקייט איז אויף זיי געפאַלען, עס ווערט וואָס אַ מאָל שפעטער. די פאַר ליכט וואָס מען האָט אָנגעצונדען, האַלטען ביים צאַנקען, אין דעם סאַלאָן הויבט אָן טונקעל צו ווערען. נבוראדן'ס משפחה לאַנגווייליגט זיך... די טליתים-יודען ווערען מיעד וואַרטענדיג און פערלאָזען איינציגווייז דעם „סאַלאָן“: „עס וועט שוין גאָר נישט זיין“... אין פאַרהויז קריענט זיך דאָס חדר-יונגעל און וויל צוריק די פינף-און-צוואַנציג קאַפּיקעס...

עס איז געוואָרען שפעט אין דער נאַכט. אין זאַל איז שוין קיינער נישט געווען. חברה אָבעמאָטערט אָנגעהוון אין די צוריסענע טליתים, זיינען געלענען אויף דער פאַרלאָגע אויפ'ן וועג קיין בית-לחם, אין מיטען צווישען זיי איז נבוראדן מיט דער „קאַסקע“ אויפ'ן קאַפּ מיט'ן רויטען העמדעל, אַלע ליעגען זיי פאַר דער מאַמע רחל'ס קבר. דאָ און דאָרט האָט נאָך געצאַנקט אַ לעצטער שיין פון אַ אויסגעהענדיג ליכט. די לבנה דורכ'ן פענסטער האָט בעגאַסען די ליעגענדע, אָבער-מאַטערטע אַרויסגעטריבענע יודען און האָט בעפונקעלט נבוראדן'ס קאַסקע. די שאַטענס אויף דער וואַנד האָבען גערוהט צווישען די טע-גען-בוימער, וואָס זיינען אויפ'ן וועג קיין „בית-לחם“, די מאַמע רחל איז מיעד געוואָרען ליעגענדיג אין קבר, איז זי אַרויס אין די לאַנגע תכריכים און איז דער שבת-הויב אויפ'ן קאַפּ, און האָט זיך אַנידער-געשמעלט צו קאַפענס פון די ליעגענדיגע, אויסגעמאַטערטע אַרויסגע-טריבענע יודען. קוקענדיג אויף זיי האָט זי די הענד פערשפרייט צום הימעל און האָט אזוי אָנגעהויבען צו בעזינגען:

זעה, טאַטע אין הימעל,

וואָס דו האָסט פון דיין פאַלק ישראל געמאַכט.

דיין שטאָדט הרוב געמאכט
דיינע קינדער פערטריבען !

און נבוראדן האָט פון שלאָף אָבגעענטפערט :

געהט, יודעלעך, געהט

אין גלות אריין,

אין גלות אריין,

געהט, יודעלעך, געהט!

א אידיש קינד

(ערצעחלונג פון פויליש-יודישען לעבען).

די מאמע איז פון דער כלה'ס צימער ארויסגעקומען: זי האָט געוואָרפֿען אַ שטעכענדיגען בליק אויפֿ'ן מאַן, וואָס איז געזעסען ביים אָבגעגעסענעם טיש און האָט פֿאַר'ן בענשען קניידלאַך פֿון ברויט־טייג געקנעמען.

— געה טענה דו מיט איהר, איך האָב שוין קיין כח נישט.
 — רחל־לאה האָט קינדער ערצויגען! הע! מיט די פינגער וועט מען דיר נאָכטייטען, לייטענס געלעכטער. אַ חורבן נאָך דיינע יאָהרען!
 — נאָך מיינע? נאָך דיינע אַ חורבן, האָסט דו געדאַרפט אין דערהיים צו ליעגען, קינדער צו ערציהען! נישט, דאָס זאָל זיך אַרום־שלעפען, שוואַרצע יאָהר ווייסט מיט וועמען...
 — „רע־רחל, וואָס האָסט דו זיך אַנידערגעשטעלט מיט מיר קריעגען? די מחותנים וועלען דאָך באַלד קומען צו פֿאַהרען.
 — און וואָס ווילסטו פֿון מיר? מנשה'לע, הע?!
 — געדענק אין גאָט, קום אַריין צו איהר, עס וועלען דאָך זיין לייטענס געלעכטער..."

דער מאַן האָט זיך אַ הייב געגעבען פֿון טיש און איז אַריין אין צווייטען צימער צו דער טאָכטער.
 נאָך איהם איז נאָך די מוטער.

אויף די קליינע קאַנאַפֿקע, וואָס איז געשטאַנען ביים פענסטער, אַ יונג מיידעל פֿון אַ יאָהר אַכטצעהן געזעסען, דאָס פנים איהרס איז געווען פֿערשטעלט מיט בידע הענד, און די הענד בעהאַלטען אין איהרע געדיכטע שוואַרצע האָר, וואָס זיינען געווען צופֿלאָסען. זי האָט געמוזט וויינען, וואָרום איהר ברוסט האָט זיך געפֿאַליעט און הויך אָבגעהעשט. אויפֿ'ן בעט, איהר געגענאיבער, זיינען געלעגען אויסגע־

שפרייט דאָס ווייס זיידען „חופּה קלייד“, מיט דעם שוואַרץ זיידען „שוה־קלייד“, און דאָס שוואַרץ טוכענע קלייד פון „צו מאַרגענס“, וואָס דער „אויסשטייער־שניידער“ האָט ערשט ניט לאַנג אָבגעברענגט. ביי דער טהיר איז געשטאַנען אַ יודענע מיט אַ שוואַרץ שליפּעל אויפֿן קאַפּ, וועלכע האָט געהאַלטען שאַכטלען מיט שייטלען.

— חנה'לע! וואָס, דו ווילסט מיר די חרפּה אַנטהון? די גאַנצע וועלט זאָל האַכען מיט מיר צו טהון? — האָט זיך דער פּאָטער אָנגע־רופּען. די כּלל האָט נישט געענטפּערט.

— קוקט'ם מיר אָן, משה גרויס טאַכטער! פאַר גנעדעל פּריינד דעל'ס טאַכטער פּאַסט צו טראָגען אַ שייטעל, און משה גרויס טאַכטער פּאַסט נישט?

— זי האָט זיך כֿלעבען אַביסעל מעהר איינצורעדען פון דיר, מעהר געבילדעט פון דיר, מעהר נדן פון דיר, — האָט די מוטער צו־געהאַלפּען.

די כּלל האָט זיך גאָר נישט אָנגערופּען.

— טאַכטער, זעה, וויפּיעל ממון און דמים דאָס האָט אָבגעקאַסט, ביז גאָט האָט אונז שוין געהאַלפּען צו אַ שטיקעל נחת, און יעצט ווילסט דו אונז די שמחה פּערשטערען? געדענק אין גאָט, וואָס טהוט זיך מיט דיר! מען וועט דאָך אונז אין חרם לעגען. דער יונגער־מאַן וועט צופּום אַהיים לויפּען...

— מאַך דיך שוין נישט צו נאַר, — זאָגט די מוטער, און געהמט פון די יודענע, וואָס שמעהט ביי דער טהיר, אַ שייטעל פון אַ שאַכטעל אַרויס און געהט צו צו דער טאַכטער — „לאָז דיר דאָס שייטעל אָנ־מעסטען, די האָר פון דעם שייטעל זיינען פון איין קאַליר מיט דינע האָר“ — און זי לעגט דער טאַכטער די פּרעמדע האָר אויפֿן קאַפּ.

דאָס אַכטצעהן־יאָרהיגעס מיידעל האָט דערפּיהלט עפעס שווערעס אויפֿן קאַפּ. זי האָט אָנגעטאַפּט מיט דער האַנד איהרע האָר, און האָט דערפּיהלט צווישען די איהריגע ווייכע, קיהלע, לעבעריגע האָר, פּרעמדע האָר, טויטע און שטיי־קאַלטע, און איין געדאַנק האָט אין איהר יונגען מוח געקלאַפּט: ווער ווייסט וואו דער קאַפּ פון אָט די פּרעמדע האָר, וואָס זי טראָגט אויף זיך, געפינט זיך יעצט?... און אַ שרעקליך אַבשיי האָט זי אַרומגענומען, און ווי ווען עס וואַלט זי אָנגעריהרט עפעס נישט ריינעס, — האָט זי געהאַפּט דאָס שייטעל

פון קאָפּ און אַ וואָרף געגעבען אָן דער ערד, און איז האַסטיג אַרויס פון שטוב.
טאַטע מאַמע האָבען איינער דעם צווייטען אָנגעקוקט...

צו מאָרגענס נאָך דער חתונה, האָט זיך די מחותנת'טע גאנץ פריה געפּעדערט מיט דער גרויסער שער אין דער האַנד און מיט דעם שייטעל און קאַפּעלוש, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט אַ מתנה דער כלה פון איהר שטאָדל, און איז געגאַנגען די כלה אָנטהון צום „פריה־שטיק“.
נאָך די מחותנת'טע איז פון דרויסען געבליבען... די כלה האָט זיך פּערשלאָסען אין איהר שטוב און האָט קיינעם נישט אַריינגעלאָזט צו זיך.

די מחותנת'טע לויפט מיט אַ געוואָלד צום מאַן, דער ליגט נאָך די נעכטיגע מחיה מיט אַ טויץ פעטער'ס און שוואַגער'ס פּערפלאַנטעט אינאיינעם און שלאָפען, זי געהט צום חתן, דער חתן אַ אַכטצעהן־יעהר ריגער בחור, די מאַמעס מילך נאָך אויף די ליפּען, אין זיידענע קאַפּאַטע און שטריימעל דרעהט זיך ווי אַ אַבגעשמיסענער איבער די שטוב, און בעהאַלט פאַר בושה די אויגען אין דער ערד, שעמט זיך אַ מענש אין פנים צו קוקען. זי האָט דאָך אויפגעזוכט די מחותנת'טע און געהען ביידע אַהין צו דער כלה, רייסען די טהיר אויף און קוקען אַריין.
— פאַר וואָס האָסט דו דיך איינגעשלאָסען, ליעבע טאַכטער, ברויכסט דיך נישט צו שעמען.

— עס איז אַ יודישע זאָך, זאָגט די מחותנת'טע און צוקושט זיך מיט די שוויגער.

זי ענטפּערט נאָר נישט.

— די שוויגער האָט דיר מיטגעבראַכט אַ שייטעל און אַ קאַפּעלוש צו שוהל־פיהרענס, זאָגט דער כלה'ס מוטער.
פון דער צווייטער שטוב הערט מען שוין די מוזיק שפּילען דעם „גוט־מאָרגען“.

— נו, נו כלה'שי, כלה'לעבען, די געסט הייבען זיך שוין אָן צוזאַמען־צוריקומען.

די מחותנת'טע נעהמט זיך די צעפּ פּערנאַנדערצופלעכטען.
די כלה בויגט אוועק דעם קאָפּ פון דער שוויגער, און פאַלט דער מוטער אויפ'ן האַלז:

— איך קאָן נישט, מאַמע לעבען! דאָס האַרץ לאָזט מיך נישט,
מאַמע קרוין!

זי האָט די האָר אין ביידע הענד בעהאַלטען, נישט צולאָזענדיג
די מחותנת'טע צו זיך מיט דער שער.

— געדענק אין גאָט, טאָכטער לעבען... האָט זיך די מוטער
געבעטען.

— אין פייערדיגע טייכען טהוט מען אויף יענער וועלט בראַטען
פאַר דעם. מיט גליהענדע צוואַנגען טהוט מען די „קאָדלעס“ אויפֿ-
דייסען פון דער מרשעת, וואָס טראָגט די אייגענע האָר נאָך דער חתונה.
א קעלט איז דורך דורך אַלע ביינער פון דעם יונגען אַכטצעהן-
יאָהריגען מיידעל.

— מאַמע לעבען, מאַמע קרוין! — האָט זיך דאָס יונגע מיידעל
געבעטען.

און זי האָט מיט איהרע הענד איהרע האָר אָנגעטאַפט. אַ פאַליע
שוואַרץ־זיירענע האָר האָבען זיך צווישען איהרע הענד געגאַסען; און
אַ נעפיהל האָט געקלאַפט אין דעם יונגען מיידעלשען האַרץ: אַז איהרע
האַר, וועלכע זיינען מיט איהר אינאיינעם געוואַקסען, וואָס האָבען מיט
איהר אינאיינעם געלעבט, וועט מען אַכשניידען, אַז קיין מאָל, קיין
מאָל וועט זי שוין איהרע אייגענע האָר נישט האָבען... אַז פרעמדע
האַר וועט זי טראָגען... האָר וואָס זיינען געוואַקסען אויף אַ פרעמדען
קאָפּ, וואָס ווער ווייסט, צי דער מענש פון די פרעמדע האָר לעבט נאָך
איצט, אָדער פּוילט ער שוין לאַנג אין דער ערד, און קאָן ביי נאַכט צו
איהר קומען צום בעט, און בעטען זיך מיט אַ טויטע שטימע:

— גיעב מיר אַב מיינע האָר, גיעב מיר אַב מיינע האָר.
אַ קאַלטער פּראָסט איז אַריבער איבער דעם מיידעל'ס ביינער
ביז צו דעם מאַרד. זי האָט אַ ציטער געגעבען.

איבער איהר קאָפּ האָט זיך שוין דערהערט אַ קוויטשען פון אַ
שער... זי האָט זיך געגעבען אַ ריס פון דער מוטערס אַרים, געהאַפט
די שער פון דער שוויגער'ס הענד, געוואַרפען אין דער ערד, און גע-
שריגען ניט מיט אַ מענשליכער שטימע:

מיינע אייגענע האָר, לאָז מיך גאָט אַליין שטראָפּען!
און עס האָט שוין נאָר נישט געהאַלפּען. די מחותנת'טע האָט
נאָך יענעם טאָג זיך געפאַקט און צוריק אַהיים געפיהרט דעם לעקער

מיט די גענוז, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט אויפ'ן פריהשטיק פאַר די „איהריגע“. זי האָט אויך געוואָלט מיטנעהמען דעם חתן, האָט די מחותנת'טע געזאָגט: „א זאשע“! ער געהערט שוין צו מיר!
און שבת צום „שוהל־פיהרען“ האָט מען משה גרויס טאָכטער געפיהרט פריי און פראַנק פאַר גאַנץ „פּיאַנטיק“ אין די אייגענע האָר מיט אַ גרויסען קאַפּעלוש אין שוהל אַרײַן.
גאָר וואָס מען האָט זי דורך דעם וועג אָנגעשאַלטען, זאָל אַרײַן אין אַלע וויסטע מדבריות, וואו קיין מענשענס טריט טרעטען נישט.

עס איז געווען אַ זומער פאַר נאַכט, אַ פאַר וואָכען נאָך דער חתונה. דער יונגער־מאַן איז פון „שטיבעל“ אַהיים געקומען, און איז אין זײַן חדר אַרײַן. זי, דאָס ווייב, איז שוין געשלאָפּען. דאָס שטילע ליכט פון קליינעם לעמפּעל, וואָס איז געפּאַלען אויף איהר — האָט בעלזיכטען איהר בלייך געזיכט, וואָס איז געווען אָפּען דאָ און דאָרט פון צווישען איהרע שוואַרץ־זיידענע האָר, אין וועלכע דאָס גאַנצע פנים האָט זיך געבאַדען. איהרע בלייכע שלאַנקע הענד האָט זי אַרום איהר קאָפּ האָר געהאַלטען ווי זי וואָלט מורא האָבען, אַז עס זאָל ווער איהר ביי נאַכט די שוואַרצע צעפּ נישט אָבשניידען.

ער איז אַהיים געקומען אויפגערעגט און בייז. שוין די פיערטע וואָך נאָך דער חתונה, און מען האָט איהם קיין עליה נישט געגעבען; חסידים טהוען איהם אָן דין, און היינט האָט איהם חיים משה אַזוי אויסגעזיידעלט און בפרהסיה פערשעהמט, איבערדעם, וואָס „זי“ געהט אין איהרע אייגענע האָר — „אַ ליימענער גולם ביסט דו“, — האָט צו איהם ר' חיים משה גע'טענה'ט — „ווי הייסט אַ אשה וויל נישט: והוא ימשול בה, שטעהט בפירוש געשריעבען“. אַהיים געקומען איז ער מיט'ן געדאַנק באַלד צו צוגעהן צו איהר, און צו זאָגען: — „אשה, עס איז אַ דין תורה! טראַנסט דו די אייגענע האָר קומט דיר אַ גט אָהן אַ כתובה“, און פּאַקען די זאַכען און אַהיים פּאַהרען. נאָר דערזעהענדיג דאָס ווייבעל ווי זי שלאָפּט אין בעט, און איהר בלייך געזיכט, וואָס קומט אַרויס פון דעם שוואַרצען קרוין האָר, האָט ער אויף איהר גרויס רחמנות געקריגען. ער איז צו צום בעט, אָבגעשטעלט זיך, לאַנג געד קומט אויפ'ן ווייבעל, דערנאָך אייניגע מאָל שוואַך אויסגערופּען:

— חנה'לע... חנה'לע... חנה'לע...

זי האָט פֿלוצלונג און דערשראָקען די אויגען אויפגעפענט, פֿער-
וואונדערט און פֿערשלאָפען זיך אומגעקוקט :

— נתן דו רופסט, וואָס ווילסט דו ?

— גאָר נישט. דאָס הייבעל איז דיר אַראָבגעפאלען, — זאָגט
ער, אויפהייבענדיג די ווייסע נאכט־הויב, וואָס איז איהר פון קאָפּ
אַראָבגעפאלען.

זי האָט דאָס הייבעל אויפ'ן קאָפּ געוואָרפען, און געוואָלט זיך
צו דער וואַנד פֿערדרעהען.

— חנה'לע, חנה'לע! איך האָב עפעס מיט דיר צו רעדען.

די ווערטער האָבען געטראַפען צו איהר האַרץ. דורך די גאַנצע
צייט פון דער חתונה האָט ער מיט איהר כמעט ווי נישט גערעדט.
אַ גאַנצען טאָג האָט זי איהם נישט געזעהען. ער איז געוועסען אין
בית־המדרש, אָדער אין שטיבעל. איז ער אַהיים געקומען מיטאָג עסען,
האָט ער זיך צום טיש געזעצט אָהן ווערטער. האָט ער עפעס געוואָלט,
פלעגט ער רעדען סתם ווי אין דער וועלט אַריין. האָט ער שוין יאָ
ווען מיט איהר אַ וואָרט אויסגעשפּראַכען, האָט ער די אויגען געהאַל-
טען אַראָבגעבויגען צו דער ערד, און מורא געהאַט צו קוקען איהר גלייך
אין פנים. דאָס ערשטע מאָל ווי ער רעדט מיט איהר, רעדט ער אזוי
ווייך, ווען זיי זיינען ביידע אַליין ביי זיך אין שטיבעל.

— וואָס האָסט דו מיר אַזוינס צו זאָגען ? — האָט זי אין דער
שטיבל אויסגערעדט.

— חנה'לע — הייבט ער אָן : איך בעט דיך, מאַך מיך נישט צו
נאַרען, און מאַך דיך נישט צו־נאַרען אין מענשענס אויגען. מיר זיינען
דאָך אַ זיווג פון גאָט בעשערט : דו ביסט דאָך מיין ווייב, און איך בין
דיין מאַן ; און ווי פּאַסט עס, און ווי זעהט עס אויס אַ אש־תּאיש אין
אייגענע האָר...

דער שלאָף האָט נאָך געהאַט האַלב פֿערוועבט איהרע אויגען,
אינגאַנצען אָבער פֿערוועבט איהר געדאַנק און ענערגיע. זי האָט זיך
געפּיהלט שוואַך, און דער מיעדער קאָפּ איז לייכט געפּאלען אויף זיין
ברוסט.

— קינד, — זאָגט ער ווייכער, — איך ווייס, דו ביסט נישט אזוי
פֿערשייט ווי מען זאָגט אויף דיר, איך ווייס דאָך יאָ, דו ביסט אַ כּשר
יודיש קינד... און השּׁמִיתְכֶּדךָ וועט אונז דערצו העלפען, און מיר

וועלען האָבען כשר'ע יודישע קינדער. לעג אוועק די שטות'ען; צו וואָס דארפסט דו די גאַנצע וועלט זאָל מיט דיר האָבען צו טהון? מיר זיינען דאָך שוין מאַן און ווייב, דיין שאַנד איז דאָך מיין שאַנד...

און איהר האָט זיך געדאַכט, אז עפעס ווער, זעהר אַ ווייטער און זעהר אַ נאָהנטער, קומט צו איהר און רעדט צו איהר. קיינער האָט נאָך מיט איהר אַזוי ווייך, אַזוי היימיש נישט גערעדט. און ער איז דאָך איהר מאַן, איהר איינציגער מאַן, מיט וועלכען זי וועט וואָהנען אַזוי לאַנג... אַזוי לאַנג... און קינדער האָבען... און אַ הויז פיהרען...

זי האָט איהר קאָפּ אויף איהם לייכט אָנגעלעהנט.
— איך ווייס, אז עס איז דיר אַ שאַד דייע האָר, דיין מיידעל־ציערונג. איך האָב דיר געזעהען, כלהווייז, ווען איך בין ביי איך צו גאַסט געווען... כ'ווייס, אז גאָט האָט דיר בעשענקט מיט חן און לייטזעליגקייט... כ'ווייס גאַנץ גוט, און מיר שניידט עס אויך אין האַרץ, אז מען דאַרף די האָר דיר אָבשניידען. וואָס זאָל מען אָבער טהון. עס איז אַ דין בפירוש, פאַר דעם זיינען מיר דאָך יודען, מיר קאָנען זיך נאָך חלילה פערזינדיגען ביי אַ קינד געווינען, זאָל גאָט שומר ומציל זיין. זי האָט גאָר נישט גערעדט, נור לייכט איז זי אין זיינע אַרימס געבליבען, און זיין פנים האָט זיך געוואַשען אין דעם קיהלען דופט פון איהרע זיידענע שוואַרצע האָר, אין וועלכע עס איז געווען פּערהילט. אין די האָר האָט אַ נשמה געלעבט, און ער האָט זי געפיהלט, ער האָט זי לאַנג און טיעף אָנגעקוקט, אין זיינע אויגען איז אַ בקשה געווען, אַ בקשה אויף איהר אייגען גליק און אויף זייער ביידענס גליק.
— זאָל איך — האָט ער מעהר מיט די אויגען געפרעגט איידער מיט'ן מויל.

זי האָט גאָר נישט געענטפערט, זי האָט נור איהר קאָפּ אין זיין שוים געהאַלטען.
ער איז האַסטיג צו צום שופלערעל און דערפון דאָס שערי'ל אַרויס־גענומען.

אויף זיין שוים איז זי געלעגען, איבערגעבענדיג איהר קאָפּ האָר אַ אויסלייזנעלד פאַר זייער גליק... מיט האַלב־פערוועבטע אויגען פון שלאָף האָט זי אַן עפעס געטרוימט... און די שער האָט געקוויטשעט איבער איהר קאָפּ, אָבשניידענדיג איין לאַקס נאָך דער צווייטע. אַזוי האָט זי געטרוימט אַ גאַנצע נאַכט...

אז חנה'לע האָט זיך אין דער פריה אויפגעחאפט, האָט זי געוואָר־
פען אַ בליק אין שפיגעל, וואָס איז געהאַנגען געגענאיבער איהר בעט. אַ
שרעק איז אויף איהר אָנגעפאַלען. זי האָט געמיינט אַז זי איז משוגע
און ליגט אין האָספיטאַל... אויף דעם טישעל פאַר איהר זיינען גע-
לעגען איהרע אָבגעשניטענע טויטע צעפ. די נשמה, וואָס האָט געהאַט
געלעבט אין די צעפ, ווען זיי זיינען געווען אויף איהר קאַפ, איז יעצט
געווען אָבגעשטאַרבען, און זיי האָבען דערמאָהנט פון טויט...
זי האָט דעם פנים אין ביידע הענד פערבאַרגען, און אַ געוויין
האָט אָנגעפילט דאָס קליינע צימערלי...

אידישע אויגען

מיר זיינען געזעסען אין דרייען אין איינעם פון די ווארשאווער קאָפּעס, און מיר האָבען גערעדט פון אידישע טעכטער־אויגען. אונזער פריינד וולאדעק, דער מיסטישער גוי, וועלכער איז געווען אַ בעריהמטער ליעבהאבער פון אידישע טעכטער, האט זיך צוקאכט :

— די אויגען, די אויגען פון אידישע טעכטער אין נאָך אַ רעשט פון אלטען ירושלים — האָט ער אויסגעשריען מיט בעגייסטערונג — אין די אויגען פון אידישע טעכטער ליגט דער מיסטישער מעלאַנכאָלי־שער לאַנדשאַפט פון אָבגעברענטען אַריענט. אין זיי פינקעלט דער גלאַנץ פון פער'שיכור'טען תאוה'דיגען בליק פון סאלאמעא, אין וועלכען עס האָט זיך אָבגעשפיעלט דער גלאַנץ פון הורדוס'עס שווערד, אָבזאָר־קענדיג יאהאנ'ס קאָפּ; אין די אויגען פון אידישע טעכטער. — האט ער זיך ערשט גענומען צו ערפלאַקערען...

— אפשר שוין גענוג? — האָט זיך ווער אָבגערופען פון דער חברה, — קיין זייטען־שפיעלען פון אַריענטאלישער מוזיק הערט מען נישט דאָ, און דער ווייז גלאַנצט אויך נישט אין גלאַז פאַר דיר, — האָט ער געזאָגט אין אַ ביבלישען טאָן.

אונזער פריינד וולאדעק איז קיהל געוואָרען און געקוקט אויף דעם ריידענדען מיט פערדרוס.

— איין מאָל האָט זיך מיר געטראָפּען אַ מעשה מיט אידישע אוי־גען — האָט זיך אָנגערופען דער מאהלער סטאַניסלאַוו, וועלכער איז געזעסען אין אַ ווינקעל — אָבער איד שעהם זיך צו דערצעהלען, — האָט ער פּלוצלונג אָבגעהאַקט, רויט ווערענדיג.

— גיב נאָר אַ קוק ווי דער צדיק האָט זיך פערשעהמט.

— וואָס, געקראָגען אין „פאפא“? — פרענט איינער.
 — ניין, דאָס נישט, יעדענפאלס נישט קיין פיזישען פאטש, אָבער...
 איבעריגענס, קיינער פון אייך איז נישט בעסער, און יעדער פון אייך
 וואָלט געטהאָן דאָס, וואָס איד האָב געטהאָן. — ניין, דאָס, וואָס איד
 האָב געוואָלט טהאָן.

— אדרבה, דערצעהל — לאָז מען הערען.

— עס איז מיר איינמאל אויסגעקומען נעכטיגען אין א האטעל אין
 די אידישע גאסען, דאָרט ארום גענשא, דזיקא. האָט איהר שוין אמאל
 דארט גענעכטיגט? ניין? — געהט פרואווט. איד קום א מיעדער
 און ווארף זיך אין בעט אריין. יא, וואנצען, נישט וואנצען — איד ווייס
 נישט, טויט מיעד געווען און עפעס אויפגערעגט.

איד בין קוים איינגעשלאָפען, פריהמאָרגענס. איד האלט אין
 מיטען בעסטען חלום, מען וועקט מיר. אויפגעכאפט זיך, אויפגע-
 עפענט, וואָס איז?

— דאָ וואָהנט קאָז? — פרענט א איד, אריינשטעקענדיג די
 באָרד מיט'ן קאָפּ.

— ניין, דאָ וואָהנט נישט קאָז.

דער איד איז שוין נישט דאָ.

נור צו דעם האט מען מיר נישט געדארפט אויפוועקען. שלאפען קאן
 איד שוין נישט, ליג איד אין בעט און ווארט, ווער עס וועט ווייטער
 קומען. נאָזטיכלאך וויל איד שוין נישט קויפען, אויך נישט קיין
 זאָקען מיט גאָפעל און מעסער. א אידענע עפענט גלאט אזוי אויף
 מיין טהיר, — וואָס איז? — עס איז איהר פינסטער אין קאָרדאָר.
 און איד ליג אין בעט, בין ביי מיר אין האטעל, און האָב דאָס געפיהל,
 ווי מען וואָלט מיר א נאָקעטען אויף די נאלעווקעס אוועקגעלעגט.

די טהיר עפענט זיך און עס קומט אריין א יונג, יונג ווייבעל. פון
 הינטער דעם שייטעל שיינט ארויס נאָך גאָר א פריש פנים'על, מיט א
 פאָר גלאנצענדיגע, שווארצע שעהנע אויגען. זי געהט צו צו מיר ביז
 פאר'ן בעט און ווייזט מיר אויף עפעס, וואָס זי האלט בעהאלטען
 הינטערן שירץ.

— פאלשע פאפיראַסען — ווארפט זי צו מיר א שעלמישען בליק,
 פערקרימט די ליפען און ווייזט איהרע חז'עווריגע צייהנרלאך.

— פאלשע פאפיראסען — זאג איך פון בעט ארויס, און קוק אויף דער אידענע, וואס זי מיינט.

זי טראַגט מיר צו די פאפיראסען — „זיי קאָנען פרובירען“.

איך פרוביר, און רויכער מיר דעם פאפיראס ארויס פון בעט, און קוק אויף דער אידענע און טראכט מיר:

— מיך וועסטו נישט נאָרען, פאלשע פאפיראסען מיינסטו דאָד נישט... און קוק אויף דער טהיר, אַ שפּאַלט האָט זי דאָך אויפגעלאָזען — זי זאָל ניט זיין מיט מיר ביחידות — קוק איהר אין די אויגען אריין — אַ נב'ישער, שעלמישער בליק.

„רויכערען זי — זיי שמעקען גאנץ פיין“ — זאָגט זי.

— וואָס קאָסט עס? — פרעג איך און קוק איהר אין די אויגען אריין — אז מיין פראגע זאָל זיין צוויידייטיג.

— אזוי, פערציג קאָפיקעס פאר הונדערט — זאָגט זי.

— אזוי, פערציג קאָפיקעס פאר הונדערט, — זאָג איך פון בעט ארויס — די פאפיראסען הייסט עס.

— יאָ, הונדערט שטיק, — ענטפערט זי געלאסען.

אַבער אַ שוואַרץ יאָהר, וואָס בליסטשעט זי אזוי מיט די אויגען? — גוט, גוט, זאג איך, פערציג קאָפיקעס פאר הונדערט — זיי שמעקען זעהר פיין, זעהר פיין — לאז איך דעם רויך לאנגזאם פון מויל ארויס.

— און אין דער היים האָבען זי דאָך אויך פאפיראסען? — פרעג איך; איז מיר פֿלוצלונג עפעס איינגעפאלען.

— גוטע, בעסערע נאָד פון די; איך וועל איהן באלד אריינברענגן גען. זיי וועלען נעהמען? — פרעגט די אידענע און קוקט מיך ווידער אין די אויגען אריין.

— נעהמען, נעהמען, — זאָג איך.

— אריינברענגען?

— ניין, איך געה מיט, — ענטפער איך — ווארטען זי נאָד דאָרט אויף מיר — ווייז איך איהר אויפ'ן קאָרידאָר — איך געה שוין מיט. די אידענע האָט געווארט אין קאָרידאָר, און איך טהו זיך פלינג אן, און טענה אַלץ צו זיך:

„מיר וועסטו נישט נאָרען“, „פאלשע פאפיראסען“ צו פער- קויפען, הע! „פאלשע פאפיראסען האסטו דאָד נישט צו פערקויפען“

— איך ווייס דאך, וואָס דו מיינסט. איך ווייס דאך — אַ וועלט היינט — זאָג איך צו מיר — אַ וועלט — אַ חסידיש ווייבעל אין אַ שייטעל — „פאלשע פאפיראַסען“ צו פערקויפען, איבער די האַטעלען געהען זיי — איי, איי — זאָג איך זיי מוסר ביי זיך אין האַרצען.

אַנגעטהאַן, געהט זי פאַראַוים פאר מיר, איך געה נאָך איהר.

— געהען זי נאָך מיר, זאָגט זי, מען זאָל נישט זעהן.

„מען זאָל נישט זעהן“ — אַהא, אַ וועלט, און זי קוקט זיך יעדעס מאָל אום, צי איך געה איהר נאָך. — איך געה, איך געה, ווינק איך צו איהר מיט'ן קאפ — אַ וועלט היינט! האסט געזעהן אַ חסידיש וויי-בעל, אין אַ שייטעל געהט עס, „פאלשע פאפיראַסען“ — האַ ?

ארויפגעקומען אין אַ הויף, לויפט די אידענע פלינק אין אַ גע-וועלכעל אריין און קויפט עפעס, און ווינקט צו מיר מיט די אויגען — „נור איין מינוט“, זי שפרינגט באלד ארויס פון געוועלכעל מיט אַ ברויט הינטערן אָרעם און ווארפט ווידער צו מיר אַ גנב'ישען בליק, און ווידער אַ שמייכעל. „קומען זיי מיט ארויף, אויפ'ן דריטען שטאק, געהען זי נאָך מיר!“

איך בין אריינגעקומען נאָך איהר אין שטיבעל — און אַ כאַ-ליאַסטרע קינרער האָט זי געגעבען אַ רינגעל ארום, אז דאָס ווייבעל איז אין גאַנצען פערטרונקען געווארען צווישען די קינדישע קעפלאך און קינ-דישע געשרייען; איינס זיצט שוין ביי איהר אויף די הענד, און זי ווישט עס אָב דאָס נעזעל. איינס ציהט ביי דער האַנד, וויל מיט אַרויף, שוין איז עס אויך אויבען, און די איבעריגע צוויי רייסען די שירץ, און פאַטשען זיך אין די הענטלאך, און שרייען מיט זייערע דיניקע קול'כלאך:

— די מאמעלע, די מאמעלע איז געקומען...

— אַט באלד, אַט באלד — פרעהט זיך די אידענע, און הויבט איינעם אויף דאָס היטעלע, און זעצט עס איהם אויפ'ן קעפעל. „משה'לע, אַ ברכה מאד!“

— ברוד אַתה...

און די אידענע שמעהט זיך רוהיג און צוטהיילט מוציא'ם די קינ-דער, און אַז מיר, און מיינע „פאלשע פאפיראַסען“ האט זי נאר פער-געסען.

— וואו זיינען מיינע פאפיראסען? — פרעג איך האלם פערדרויס-ליד.

— לייב, וואו ביזטו? פאפיראסען וויל מען — רופט די איי-דענע.

פון א ווינקעל שטוב הויבט זיך אויף א קליין אידעל, דאכט זיך, ער האט א הויקער געהאט, מיט א בלייד, בלייד פנים'ל, נור שווארצע אויגען און א שווארצע באָרד האָט ער געהאט.
— פאר וויפיעל ווילט איהר?

אז איך בין אראָב פון די טרעפ מיט די „פאפיראסען“ אונטערן אָרעם, ווי אַ אַבגעשמיסענער, האָב איך זיך געטראכט:
— וואָס א אידענע קאָן! אַ האַלב טויז קינדער האָט זי, און האָט נאָך אזעלכע שעלמישע אויגען.

— און אויף וואָס זי נוצט זיי אויס — האָט ווער געזאָגט.

— „פאלשע פאפיראסען“ צו פערקויפֿען — לאכען אלע.

— ניין, אויף ברויט פאר איהרע קינדער — האָט דער ערצעהלער געענדיגט.

אָפּגענארט.

די מיידלאך האבען שוין אויסגעזעצט די כלה צום בערעקענס, די כליזמרים מיט די כלים אין די הענד שטעהען ארום, די פיערלען אָנגעשטעלט אין די הענד, פון וויילע צו וויילע ניט אַ כליזמר אַ ברום מיט זיין פינגער אויף אַ זייט פון פיערעל. דער קאַנטר-באס ניט אַ אַ קרעכץ אב, און פאר אונגעדולדיגקייט בלאזט יענקעל קלארנעט אויף דער טראמפייט. אויף אַ שטוהל שטעהט דער בדחן, צוויי פינגער אויס-געשטרעקט גרייט צום טאַקט און מיט די אנדערע פינגער צופט ער זיך דאָס בערעל מיט אַזאַ עקשנות, ווי ער וואָלט דעם גאַנצען כעס אויסגעלאָזען אויפ'ן בערעל.

און דער חתן מיט דער דעקטוד ווייזט זיך אלץ ניט. פון די ברוג'ע מינע פון די מחותנת'טע זעהט מען, אז עס האנט דעלט זיך עפעס וועגען חתן. ריכטיג אָבער ווייסט מען נישט וועגען וואָס עס געהט. די מיידלאך האָבען רחמנות אויף דער כלה, וועלכע ווערט פערשעהמט ווארטענדיג, און טהוען אלעס וואָס אין זייער קראפט צו פּעריאנען די פיינליכע שטימונג. זיי לאכען, פרעהען זיך, פאדערען אויף די כליזמר צו שפיעלען... נאָר די כליזמר זיינען פּערטראָגען, אז פון דעם אלעס זאלען זיי ניט בלוטען — ווען עס וועט ווערען אויב שודך — זיי יאָגען פון זיך די מיידלאך אוועק מיט די סמיטשקעס:

— סטופיי, סטופיי — שפעטער טאַנצען.

אַ פּערשעהמטע, די אויגען און דאָס פנים פּערשטעלט אין ביידע הענד, זיצט די כלה און וויינט שטיל. איבער איהר קאפּ שטעהט די מוטער, קושט זי און טרייסט זי:

— נאָט וועט דיר בעצאָהלען פאר דער חרפה, וואָס מען טהוט דיר
אז מיינ קינד — נאָט וועט דיר בעצאָהלען.

און אין א צווייטען צימער זיינען געווען ביידע פאטערס-מחותנים.
איין מחותן עוזר'ל, דעם חתן'ס פאטער, וועלכער איז געווען א קורץ איי-
דעל, זיצט פערביסען די דארע אויסגעטריקענטע ליפען, זיין קליינעם
אינגעלשען קאפ אנגעלעהנט אויף איין האנד, און מיט דער צווייטער
האנד האט ער זיך געלאסען געגלעט דאס קורצע בערדעל. און ער
שווייגט ווי א שטיין. דער צווייטער מחותן, דער פאטער פון דער כלת,
א הויכער שטארקער איד מיט א גרויס פנים און א גרויסע לאנגע בארד,
א געלער, שטעהט פאר איהם און בעט זיך:

— עוזר, פערשעהם מיר ניט פאר מענשען — אכט טעג נאך
דער חתונה, אזוי ווי איך פערקויף נאָר דעם ווייץ, ניב איך דיר די
הונדערט רובל. נעהם דעם וועקסעל, איך בעט דיר, נעהם דעם וועק-
סעל — האט ער איהם געשטופט א וועקסעל אין האנד אריין.

דאס קליין אידעל האט זיך נישט בעוואויגען פון ארט. ער האט
מיט דער האנד קיין איין פלינקערע בעוועגונג ניט געמאכט, גלעטענדיג
זיך די באַרד. ער האָט זיך קיין איין פלינקערען שאַקעל ניט געגעבן
בען. ער האט די אויגען ניט אויפגעהויבען, ניט מיט'ן קאפ בעוואויגען,
נאָר איז געזעסען ווי פריהער און געשוויגען.

פון צייט צו צייט האט א מחותנת'טע דעם קאפ אין טהיר אריינגע-
שטעקט און אריינגערעדט:

— מחותנים, דאָס חתן-כלה פאסט דאָך עפעס א לאנגען זומער-
טאָג.

— מחותנים, די געסט צוגעהן זיך דאָך, א חרפה פאר מענשען.
— וואס זאל איך טהאן? — ער זיצט ווי א גולן — האט
דער כלת'ס פאטער אנגעוויזען אויפ'ן מחותן עוזר. — ווייסט דו נאָר
וואָס, לאָמיר פרעגען דעם חתן, אז ער וויל דוקא אז איך זאל יעצט
פאר דער חופה אנטהאן די קאפאטע און נעהמען דעם שטעקען און
גען אין גאס אריין באַרגען מיר הונדערט רובל צו דעם נדו, יעצט פאר
דער חופה, ווען מיינ קינד ווארט אויפ'ן שלייער, וועל איך דאָס טהאן,
וועל איך עס טהאן — האט דער מחותן געזאגט שוין ארויסגעהענדיג
פון געדולד.

— דער חתן וועט טהאן, וואס איד וועל איהם הייסען — האט דער קליינער אידעל געלאסען און קורץ אבגעענטפערט.
 — ניין, איד וויל עס הערען פון זיין מויל, איד וויל, אז ער זאל מיר זאגען, אז ער וועט ניט געהן פריהער בערעקען דער כלה ביו די הונדערט רובל צום נדן וועלען נישט זיין אין כסף — איז דער מחותן דוקא דערויף בעשטאנען.
 — אז דו ווילסט עס דוקא, וועסטו עס הערען — האט דער קליינער אידעל געזאגט ווידער געלאסען, אויפהויבענדיג זיך צוגעהענדיג צו דער טהיר, און רופענדיג:

— דוד, דוד, קום נאָר אריין.

דער חתן איז געזעסען ארומגערינגעלט מיט די בחורים און האט פאר זיי תורה געזאָגט. די קאָפּ איז איהם שוין ניט געשטאנען צו דער תורה. ער האָט פּערשטאנען אז עפּעס וואָס איז געשעהן און עס קען זיין, אז עס זאל זיין אויס חתונה. פאר קיין גרויס אונגליק האט ער דאָס ניט בעטראכט. מן הסתם, אז דער טאטע וועט אַבלאָזען דעם שידוך פאר דער חופה, ווייסט ער וואָס ער טהוט, און מיינט עס זיין טובה. די כלה האָט ער נאָך ניט געקענט. זי געזעהן א פאָר מאָל ביי די תנאים, ווען ער האָט מיט איהר די תנאים אונטערגעשריבען און געזאגט איהר מזל-טוב. אודאי איז איהם געווען א רחמנות וואס א אידישע טאכטער וועט פּערשעהמט ווערען, — אבער מן הסתם ווייסט דאך דער טאטע וואס ער טהוט, און עס איז דאך אודאי דא א טעם דערביי. אונאנגענעהם איז איהם געווען וואָס דער טאָג ציהט זיך אזוי לאנג, האָט ער געפרוואווט ווייטער תורה זאָגען, און אריינגעוואָרפען בעהאַלטענע בליקען אין דער צווייטער שטוב וואו די כלה איז געזעסען. ער האָט נאָך ניט געזעהן, נאָר א ווייסע קלייד. געוויס האָט איהם דאָס כלה'ס ווייסע קלייד אנגענעהם געריהרט. זיין בעשערטע. נאָר קיין טיעפעס געפיהל האָט ער נאָך ניט געהאט פאר דער ווייסער קלייד...

אז דער פאָטער האָט איהם אריינגערופען, האָט ער געוואוסט, אז עס האנדעלט זיך געוויס וועגען שידוך, און ער וועט עס בעדארפען ענטשיידען. האָט איהם דאָס הארץ אביסעל אַנגעהויבען צו קלאפען.
 — דוד, דו ווילסט חתונה האבען מיט דרין הונדערט רובל נדן ?
 — האָט איהם דער פאָטער געפרעגט.

— וואס פאר א דריי הונדערט? פיער הונדערט, אט איז דאך דאס וועקסעל — האט דער מחותן געשטופט דעם חתן דאס וועקסעל אין האנד אריין.

— א וועקסעלע, וואס איז א וועקסעלע? — גאָר נישט, עס איז דריי הונדערט רובל נון — דוד, אז דו ווילסט איז מיר נחא. דור'ן איז דאס בלוט געקומען אין פנים אריין. אין די דריי הונדערט רובל האָט ער געזעהן אַ בעלידיגונג פאר זיך. א ליאדע בחור נעהמט היינט פיער און פינף הונדערט, און ער, וואָס האָט דעם גוטען קאפ און ער איז דער וואויל לערנער, זאל נאר נעהמען דריי הונדערט רובל. וויפיעל שידוכים מיט גליקען האָט מען איהם גערעדט און ער האָט זיי ניט געטהאָן דערפאר, וואָס עס איז נאָר געווען דריי הונדערט רובל. און יעצט וועט ער חתונה האָבען מיט דריי הונדערט רובל, וואָס פאר אַ פנים וועט ער האָבען פאר זיינע חברים, די יונגע-לייט אין בית-המדרש? אַ דריי הונדערט רובלדיגער חתן! ער איז בערייט געווען אראַצואווארפען פון זיך די קאפאָטע אין די מינוט און מיט'ן טאטען אוועקצוגעהן. ער האָט זיך אָבער איינגעהאלטען — ווייל אין דער צווייטער שטוב זיינען די בחורים און די געסט געווען — האָט ער זיך ביז געקרייזעלט ביי דער פּיאה, און געזאָגט: — דער טאטע ווייסט בעסער, וואָס עס איז גוט פאר מיר, איך פערלאַז זיך אויפ'ן טאטען.

און עס האָט גאָר ניט געהאַלפען. דער מחותן האָט געמוזט די קאפאָטע אַנטהאַן און דעם שטעקען אין דער האנד נעהמען און געהן אין נאם ארויס און באַרגען זיך הונדערט רובל צום נון, און די כלה האָט אזוי לאנג געווארט מיט איהרע צופלאַשעטע האָהר אויפ'ן חתן בעדעקענעם, ביז די הונדערט רובל וואָס מען האָט צוזאמענגעשלעפט אין זילבער און קופער פון דער כלה'ס משפחה זיינען ניט געווען אייני-געבונדען אין אַ טיכעל אין די הענד פון קליינעם אידעל, דעם שווייגענ-דען גזל?

— דוד, געה בעדעקען די כלה — האָט דאָס אידעל געזאָגט צום חתן אריינקומענדיג מיט'ן טיכעל זילבער געלך אין דער האנד.

ביינאכט, ווען דוד איז געבליבען מיט זיין כלה אליין, איז זיין כלה ניט גוט געווארען. אז דוד האָט זי געהאַט אַכגעמינטערט מיט וואסער, האָט זי אויפגעפּענט איהרע אויגען און האָט דוד'ן אַנגעקוקט פּרעמד און ערשראַקען. און דערנאָך איז געווען, ווי זי וואָלט עפּעס איהם געבעטען מיט איהר בליק. דוד האָט ניט פּערשטאַנען וואָס איז מיט איהר, און האָט זי געפּרעגט:

— וואָס איז דיר, דבורה'לע?

אַנשטאַט צו ענטפּערען, האָט זי גענומען דוד'ס האַנד און האָט זי צוגעלעגט צו איהר האַרץ.

דוד האָט געפּיהלט ווי איהר האַרץ קלאַפט אונטער זיין האַנד ווי אַ האַמעריקל, האָט ער זיך דערשראַקען. ער האָט זי געפּרעגט מיט אַנגסט:

— דו ביזט קראַנק, דבורה? וואָס איז דיר?

דבורה האָט געשוויגען. זי האָט איהם נור שטום אַנגעקוקט מיט איהרע גרויסע אויגען. אין די פינסטערע נאַכט האָט ער געזעהן ווי איהר שוואַרץ-אַפּעל בליסטשעט און בעט עפּעס. זי האָט ווידער גע-נומען זיין האַנד און צעגעלעגט זי צו איהר האַרץ, און האָט געשעפּטשעט אין דער שטייל:

— איד בין קראַנק, דוד.

— וואָס איז דיר? האָט ער דערשראַקען געענטפּערט.

איהרע אויגען האָבען יעצט נאָך מעהר געבליסטשעט און נאָך מעהר זיך געבעטען:

— איד האָב אַ האַרץ פּעהלער.

— אַ האַרץ פּעהלער — איז דער חתן פּערציטערט געוואָרען און זיינע נאָקעטע הענד האָבען זיך אַנגעהויבען צו טרייסלען און ער האָט זיך אַכגערוקט פון איהר.

— פאַר וואָס האָט מען מיר גאָר ניט געזאָגט דערפּון? — האָט דוד געפּרעגט ברונג'דיג.

— דער טאַטע האָט מוראַ געהאַט, אז דו וועסט ניט וועלען דעם שידוך.

— אַ כלה מיט אַ האַרץ פּעהלער — האָט דוד געמורמעלט פאַר

זיך.

א מינוט האָט ער געשוויגען, ער האָט ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן מיט זיך. אַנצוטהאָן זיך און ארויסצוגעהן איז נאָך נאָכט געווען. האָט ער זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן ראַנד פֿון בעט.

— אַבגענארט — האָט ער געמורמעלט פֿאר זיך.

— איך בין ניט שולדיג. דער טאטע האט מיר געהייסען שווייגען. יעצט ביזטו דאָך שוין מיין מאַן — בעדארפסט דו דאָך עס וויסען — זאָג איך דיר.

דוד האָט געשוויגען. ער האָט געקוקט אויפ'ן פענסטער און געזוכט אַ מאַרגען־שטראהל. ער האָט זיך געטראַכט, געוויס וועט ער מאַרגען מיט'ן טאטען אַהיים פֿאַהרען. אַ כּלָה מיט אַ האַרץ־פּעהלער, ער איז ניט שולדיג, מען האָט איהם אַבגענארט. אַבער דער רב וועט באַלד אַ גט געבען. פּיינליך איז איהם געווען וואָס די נאכט רוקט זיך אזוי לאַנגזאַם און דא איז ער מיט אַ פּרעמדער אין איין שטוב, מיט איינע, וואָס מאַרגען וועט ער זי שוין ניט זעהן און קיינמאַל ניט.

איז דעם האָט ער דערפּיהלֶט עפּעס וואַרימעס רוקט זיך צו צו איהם, און קארטשעט זיך איין הינטער איהם און בעריהרט איהם. ער האָט געוואָלט אַבשפּאַרען — נאָר עס איז איהם אנגענעהם געווען איהר בעריהרונג, און ער איז ווייטער געזעסען.

— דוד, דו ביזט בייז? — האָט זי איהם געפרעגט.

ער האָט איהר ניט געענטפּערט, נאָר געטראַכט האָט ער זיך וואָס איז זי שולדיג, אז נאָט האָט זי געשטראַפּט.

האָט ער רחמנות געקראָגען:

— טהוט דיר נאָך וועה דאָס האַרץ? — האָט ער געפרעגט.

ניט קוקענדיג איהר אין פנים.

— אַביסעל — האָט זי שטיל אַבגעענטפּערט.

— און וואָס טהוט מען אז דאָס האַרץ טהוט וועה?

— מען לעגט צו אַ נאַסען קאַלמען האַנד־טוך.

— ווילסטו אזאַ האַנד־טוך? — האָט ער ווידער געפרעגט, ניט

אומקוקענדיג זיך.

— יא, דאָרטען שטעהט אַ שיסעל מיט וואַסער און אַ האַנד־טוך.

דוד האָט געטאַפּט אין דער פינסטער צו די שיסעל, נאָס געמאַכט

דעם האַנד־טוך און איהר דערלאַנגט.

— לעג עס מיר צו, דוד — האָט זי געזאָגט.

— וואו?

— אַט דאָ ביים האַרץ.

דוד האָט איהר צוגעלעגט דאָס האַנד־טוך אויפ'ן האַרצען און זיין האַנד האָט ניט ווילענדיג איהר נאָקעטע וואַרימע ברוסט בעריהרט, און אַ געפיהל האָט איהם ווידער אַרומגענומען צו איהר.

— איז שוין ניטא קיין עצה אויפ'ן האַרץ? קען מען דאך פאָהר־רען צו אַ גרויסען דאָקטאָר! — האָט ער געזאָגט אין דער הויז, ווי צו זיך.

— געווען שוין ביי דאָקטוירים— ביי גרויסע דאָקטוירים — ווייט סען ניט קיין עצה.

דוד איז געזעסען און האָט געשוויגען. פאר די אויגען איז איהם פאַרגעקומען זיין צוקונפטיגעס לעבען מיט אַ קראַנקע ווייב. דאָס גאַנצע לעבען פערבונדען מיט אַ ווייב וואָס וועט קרענקען, שטענדיג קרענקען, שבת און יום טוב, שטענדיג טרויעריג זיין, און אפּשר וועט דאָס שאַרען די קינדער אויך, און די קינדער וועלען זיין שוואַכע, אַדער זי וועט גאָר קיין קינדער ניט האָבען, גאָר לעבען בלויז, ער אַליין מיט אַ קראַנקע ווייב — אין דרויסען וועט די זון שיינען, יום־טוב זיין, פּסח, אירען זיינען פּרעהליך, זינגען, די ווייבלאָך שפּאַצירען פאַרביי פאַר דער שוהל און זיין ווייב וועט ליגען אין בעט אַ קראַנקע.

ער האָט שוין איצט ניט געקלעהרט וועגען גט'ען — ער האָט זיך שוין געזעהן אַנגעבונדען אַן דער קראַנקער ווייב, און ער האָט רחמנות געקראַגען אויף זיך. אַט ערשט געווען אַ בחור, אַ גליקליכער, געזעהן זיין צוקונפּט אַזוי ליכטיג און שוין יעצט אַזוי טרויעריג. פאַרוואָס קומט איהם דאָס? וואָס פאַר אַ שלעכטס האָט ער געטהאָן?

ער האָט קיינעם שוין ניט בעשולדיגט נור זיין מזל, אויף דער ווייב בעל האָט ער יעצט רחמנות געהאַט. וואָס איז זי נעבעך שולדיג — ער האָט זיך נאָך געוואָלט רעטען, געפינען עפעס אַ שטראַהל פון האַפּנונג. האָט ער זיך אַנגערופּען:

— און אַז ניט ווייסען אַלץ די דאָקטוירים. אַז דער רבּונו של עוֹלָם ווײַל, קענסטו דאָך נאָך איז גאַנצען געזונד ווערען.

— די דאָקטוירים האָבען געזאָגט, אַז איד וועל געפינען אַ גוטען מאן, וואָס וועט זיין גוט צו מיר, וועל איד קריגען צוריק אַ געזונד האַרץ.

ער איז געזעסען און געשוויגען. די ווערטער, וואָס זי האָט גע-
 זאָגט, האָבען איהם געשניטען מיט ליַעכע זיין האַרץ. אין דעם טאָג
 איז געווען אַזאַ ווייכקייט, אַזאַ שטילקייט, אַז ער האָט עס ניט גע-
 קענט איבערטראַגען. ער האָט געמורמעלט פאַר זיך:
 — מילא, עס איז דאָך שוין מיין מזל אויך.
 ער האָט געהערט אַ שטיל וויינען הינטער זיך. די טרעהרען
 האָבען איהם וועה געטהאָן, האָט ער זיך אַבגערוּפּען:
 — דבורה'לע, וואָס וויינסטו, וויין נישט.
 — פאַר וואָס זאָל איך ניט וויינען, אַז איך האָב אַזאַ ביטער
 מזל, אַז נאָט האַט מיך אזוי געשטראַפּט.
 דוד האָט שוין ניט געקענט לענגער אויסהאַלטען. ער האָט בע-
 האַלטען זיין פנים צווישען איהרע ברוסטען און געוויינט אין זיי:
 — עס איז דאָך שוין מיין מזל אויך, דבורה'לע.
 און ער האָט ניט געוואוסט צי דאָס זיינען טרעהרען פון אונגליק
 אָדער פון גליק.

די אלמנה

ווען עס האָט אָנגעהויבען גרויען אין קעלער אַרײַן, דורך דעם
אײַנגעזונקענעם פענסטער, האָט רחל לאַה'ס „צרה“ אָנגעהויבען צו
קרעכצען: רחל לאַה! רחל לאַה!

רחל לאַה, וועלכע איז געלעגען אין אַנדער'ן ווינקעל מיט דער טוף
צוגעדעקט, האָט נאָך פון שלאָף אַרויס אָנגעענטפערט: „באַלד, באַלד“,
האָט זיך אויך דאָן באַלד אויפגעהויבען, עפעס געגראַבעלט ביים ווינקעל
קיך און איז מיט'ן טעפעל צוגעגאַנגען צום „חולח'ס“ בעט און עס
איחם דערלאַנגט.

באַלד דערויף האָט זיך וואָס אַמאָל מעהר געגרויט דאָס פענס-
טער'ל, און רחל לאַה האָט זיך גענומען אָנטהון. אין דעם קעלער האָט
זיך געהערט אַ מורמלען „מודה אני“.

— אודאי באַלד אַלע פוהרען אויסכאַפּען, די טויבעכניצע, די גאַנץ
צע וועלט איז איהר צו וועניג, אַלע פוהרען בעלייגען, און אַלע פויר
ערים אָבוואַרטען! — האָט רחל לאַה ווערטער געוואָרפען אין מיטען
„מודה-אני“.

דער חולח אין בעט האָט עפעס דאָרט געשטאַמעלט אונפערשטענדר-
ליכע ווערטער.

שוין פערטיג געווען מיט'ן אָנטהון, האָט זי האַלץ צוהאַקט און
באַלד דערויף האָט אַ פּײַער'ל אין קיך געקנאַקט.

— צרה מײַנע — האָט רחל לאַה גערעדט צו איהר מאַן אין בעט,
וועלכער איז געווען אַ חולח שוין פופצעהן יאָהר, און האָט איהם דער-
לאַנגט דאָס הייסע טעפעל און צוגעוואָרפען איהם דעם טלית און
תפילין אין בעט אַרײַן — איך מוז מיך אײַלען, — וועה איז מיר, נחה
מוז שוין אודאי בײַ די פוהרען זײַן.

דאָס האָט זי געמײַנט איהר קאָנקורענטקע, נחה טויבניצע, וועלכע

אײלע זיך שטענדיג פריהער פאר איהר צו די פוהרען פון די פויערײם און קויפט איהר אויס אלע היהנער, פוטער און אייער.

זי האָט שוין געכאַפּט דאָס טוֹך אויף זיך מיט די קערב, בערײט אַרויסצולױפֿען — אָבער זי האָט געוואָרפֿען אַ בליק אויפֿ'ן אַלְטען, וועל־כער האָט זי אָנגעקוקט מיט זײנע אויגען, ווי ער וואָלט איהר מיט די בליקען געוואָלט זאָגען דאָס, וואָס זײנע שטאַמעלדיגע ווערטער האָבען איהר נישט געקענט געבען צו פֿערשמעהן. האָט זי אויף איהם רחמנות געקראָגען — האָט זי די קערב אַוועקגעשטעלט און איז צו צום אַלְטען און אַרויסגענומען דעם טלית און איהם אַרומגעוויקעלט, אַרויסגענומען די תפילין און איהם די רצועה אַרומגעוויקעלט אויף די אונמעכטיגע האַנד, וועלכע איז יעדען מאָל צוריקגעפֿאַלען, און אַנדערנעלעגט דעם סדור פֿאַר איהם. זי האָט נאָך געוואָלט וואַרטען ביז ער וועט אָב־מורמלען דאָס ערשטע בלעטעל פֿון דאַוונען, איהם איבערמישען דאָס צווייטע, אז ער זאָל זיך נישט דאַרפֿען אײנבויען און מיט די צײהן עס טהאָן, — נאָר זי האָט זיך באַלד דערמאָנט אין נח'ן, וועלכע מוז שוין אוראײ יעצט בײ די פוהרען זײן, און זי האָט געזעהן ווי נחה האָלט אין אַרויסלעגען אייער פֿון אַ פויערטעם קאָרב אין איהר קאָרב אַרײן, האָט זי אַלעס שטעהן געלֶאָזט, צוגערוקט נור דאָס וואַרימע טעפֿעל מיט די זעמעל נעהנטער צום „חולה“ צו — און צוגעוואָרפֿען איהם אַ וואָרט: „איך וועל באַלד אַהײם קומען“, איז זי אַרויס אין גאַס.

אַזוי האָט שרה לֶאה אָבגעלעבט מיט איהר „צרה“ פופצעהן יאָהר. שוין פופצעהן יאָהר ווי זי איז נישט געלעגען אויף אַ בעט און זיך די בײנער אויסגעגלייכט, נור געלעגען אויפֿ'ן פֿאַדלֶאָגע, צוגעדעקט ווינטער און זומער מיט איהרע טיכער. יוען זי האָט חתונה געהאַט, האָבען איהר מענשען מקנא געווען. זי האָט גענומען העניך דעם לעהרער, וועלכער האָט געלערענט מיט מיידלֶאך עברי אין אַרענטליכע הייזער. זי איז נור געווען אַ פֿראַסטע דיענסט דאָן. און טאַקע נאָך דער חתונה איז איהר נאָנץ גוט געגאַנגען, — האָבען זיך גוט געלעבט — כאָטש קײן קינדער האָבען זײ נישט געהאַט. נור וואָס קומט אַרויס, — באַלד איז געשעהען דאָס אונגליק... דער מאַן האָט אַמאָל, אין אַ שעהנעם העלען זומער־טאָג דעם שלאָג געקראָגען און נישט געקענט בעוועגען נישט מיט קײן האַנד און נישט מיט קײן פֿוס.

זי האָט געמיינט, אז עס וועט אדורכגעהן א פּאָאר וואָכען, א פּאָאר חדשים א פּאָאר יאָהר, — ער ריהרט זיך אָבער נישט, אזוי ווי ער האָט זיך צום ערשטען מאל אריינגעלעגט אין בעט, אזוי ליגט ער פּופּצען יאָהר. היינט געדנקט זי שוין נישט דערפון. זי איז שוין געוואָרען צוגעוואוינט דערמיט — אזוי ווי עס וואָלט געווען שוין פון אייביג אָן — און זי האָט דאָן גענומען די פּרנסה אויף זיך.

און א לעבען האָט זי געהאַט א שווערס. געלאָפּען מיט די קערב אייער, פּוטער, היהנער, וואָס זי האָט איינגעקויפט ביי די פּויעריס, איבער די נביר'ישע הייזער — און אז זי איז אהיים געקומען, האָט זי קיין היים נישט געהאַט. דאָס „בעט“ האָט ער פּערנומען. אָרט אויף א צווייטע בעט איז אין קעלער נישט געווען, און זי האָט בעדאַרפט זיין אן אייביגער משרת ביים חוּלָה, אַלעס איהם צום מויל דערלאָנגען, אייִ ניגע מאל ביינאַכט אויפשטעהן, איהם אויפדעקען און צודעקען און איהם זאכען צו דערלאָנגען. — אין מיטען טאָג, ווי זי האָט די קערב אַרומגעטראָגען, פלעגט זי זיך דערמאָנען אָן איהר „צרה“, איז זי אַהיים געלאָפּען א טעפּעל צושטעלען. דעם בעסטען ביסען פלעגט זי פאר איהם אָכשפּאַרען. און דער „חולָה“ איז געלעגען — און עסען האָט ער דוקא געוואָלט. ער איז נישט קראַנק געווען, — נור נישט געקענט ריהרען נישט מיט די הענד און נישט מיט די פּיס, און רחל־לאַה האָט אַלץ צו איהם גע'טענה'עט:

— א מענש זאָל ליגען איבערזאמען! פּרוביר דיך אויפצוהויבען
— פּרוביר דיך, אז דו וועסט פּרובירען, וועסטו קענען — א מענש זאָל
נישט געהן, נור ליגען.

און העניך לעהרער האָט פּרובירט, מיט'ן גאנצען האַרצען האָט ער געוואָלט אויפשטעהן, געהמען א שטעקען און ארויס אין די גאס, נור די הענד — ווי שטיינער, די פּיס — ווי שטיינער, און ער האָט געהאַט דאָס געפּיהל, ווי די אברים זיינע געהען שוין נישט צו איהם: מען האָט זיי אָבגעשניטען פון איהם און זיי ליגען ביי איהם און געהערען צו אן אַנדערען.

נור איין איינציגעס מאל, — ער געדענקט נישט ווי אזוי עס איז געווען — האָט ער זיך מיט א מאל געגעבען א הויב אויף, גענומען דעם שטעקען און אָנגעהויבען צו שפּרייזען, און ער האָט געמאַכט צוויי, דריי

שפרייז איבער'ן שטוב און עם איז געגאנגען, געפרובירט ווייטער און עם איז געגאנגען. א גרויס ליכט האָט ער מיט אַמאָל דערזעהען — און ווייטער געפרואווט, און פֿלוצלונג בלייבט ער שטעהן. דער קער- פער ווערט שווער, ער וואַרפט זיך אין גאַנצען אויף זיין שטעקען — און ער פֿאַלט אום.

אז רחל' לאה איז אויף דער נאכט אַהיים געקומען, האָט זי איהם געטראָפּען אויף דער ערד, וואו ער איז געלעגען אויף אַלע פיער — צו גערוקט צום בעט. זי האָט איהם געפרעגט, וואָס עם איז געשעהען, ער האָט נישט געוואָלט זאָגען. — דאָס איז געווען זיין געהיימניס, — און היינט נאָך, אז ער ליגט אין בעט, קלעהרט ער נור פון דעם, וואָס ער האָט זיך אַמאָל אויפגעהויבען און איז „געגאנגען“ — און ער רעדט צו זיך אליין:

— פאַר-וואָס האָב איך געקענט? — פאַר-וואָס האָב איך געקענט?
פאַר-וואָס?

אז רחל' לאה הערט איהם טהיילמאָל אזוי אליין רעדען צו זיך, פערשטעהט זי נישט וואָס ער מיינט, זאָגט זי צו איהם:
— וואָס רעדסט דו דאָס צו דיר?
דער חוֹלה ענטפערט איהר נישט. ער בעהאַלט דאָס פאר זיך, דאָס איז זיין סוד....

און קיינער האָט זיך אויף רחל' לאה'ן נישט אַרומגעקוקט. אין גאָס, און אין די בכבוד'ע הייזער, וואו זי האָט די קערב אַרומגעטראָגען, האָט מען זי פאר דעם, וואָס זי האָט אַ קראַנקען מאַן, נישט מעהר געד- שעצט ווי אנדערע. זי האָט איהר צרה — יעדער האָט זיין צרה. און אז רחל' לאה האָט טהיילמאָל גענומען רעדען וועגען איהר מאַן, אז זי האָט, למשֶׁל, אין אַ גביריש הויז גע'טענה'ט:

— בעל-הבית'טע, נעהמט פון מיר די אייער, — איך האָב דאָך אַ קראַנקען מאַן, וואָס איך דארף צו דערנעהרען, אוי, מיין צרה אין דער- היים!

האָט איהר איהר קאָנקורענטקע אזוי אָבגעענטפערט:
— גיב נאָר אַ קוק, וואָס זי גיט אָן מיט איהר קראַנקען מאַן!
יעדער האָט אַ קראַנקען מאַן, — אַלעס קומט איהר, אַ קראַנקען מאַן!
און רחל' לאה אליין האָט טאַקע איינגעזעהען, אז די קאָנקורענטקע

האָט רעכט. וואָס איז זיך דאָ צו בעריהמען מיט א קראַנקען מאַן!
יעדער האָט זיין „אונגליק“ — און האָט פאר ליעב גענומען איהר גורל
— ווי א גאנץ נאַטירליכע זאך, און האָט נישט מעהר גערעדט דערפון.

מיט אַמאָל האָט זיך ביינאַכט אין דעם געסעל, וואו רחל לאה
וואָהנט, געהערט אַ גרויס געשריי, שכנים זיינען זיך צונויפגעלאָפּען מיט
אַ געוואָלד: „וואָס איז?“ — רחל לאה'ס שטימע פּערהילכט דאָס
געסעל:

געוואָלד, איהר „צרה“ שטאַרבט!

און איהר „צרה“ איז טאַקע געשטאַרבּען.

ארויסגענומען איהר „חולה“ און בעהאַלטען אין דער דר'ערד, האָט
אייגענטליך רחל לאה אויפגעלעבט. דער קעלער איז געוואָרען גאַנץ
אַנדערש. אַז רחל לאה האָט פריהרמאַרגענס אויסגעקעהרט דעם קע-
לער און צוגערוימט, איז נישט געזען ווער עס זאָל אָנשפּיען און איינ-
ריכטען. ער איז געווען צוגערוימט אַ גאַנצען טאָג. — אַז רחל לאה
האָט טאַקע די ערשטע נאכט איבערגענעכטיגט אין דעם חולה'ס בעט,
האָט זי זיך אויפגעהויבען צורמאַרגענס מיט גלייכערע ביינער, און אַז
זי האָט פאַרנאַכט זיך אהיים געבראַכט אַ האַלב פונט פלייש, און זיך
צוגעשטעלט אַ יאַיכעל, האָט זי טאַקע דאָס בעסטע שטיקעל פלייש
אויפגעגעסען.

רחל לאה איז געוואָרען עפעס אַ חשוב'ער מענש אין גאס, אין
נגיד'ישע הייזער. ווייבער האָבען אויף איהר געקוקט און געשאַקעלט
טרועריג מיט'ן קאָפּ אויף איהר: נעבאָד, אַן אונגליקליכע „אַלמנה“.
און זי אליין האָט זיך אויך אָנגעהויבען אַנדערש צו בעטראַכטען,
רחמנות געקראָגען אויף זיך, און פלעגט זיך טהיילמאַל, אין אַ שעה
נעם העלען טאָג, פאר די ווייבער ביי די פויערישע פוהרען אוועקשטע-
לען און אָנהויבען צו וויינען: „איך בין דאָך נעבעך אַן אונגליקליכע
אַלמנה!“ און, אַז נחה וויל איהר די אייער פון די פויערטע אויסקווי-
פען, אָדער ביי די גביר'טע אין שטוב, אַז נחה ברענגט אַריין אַ הוהן,
רופט זיך רחל לאה אָן:

— בעל־הבית'טישע, — איך בין בין דאָך נעבעך אַן אונגליקליכע

אַלמנה! קויפט עס ביי מיר!

אויף דעם האָט נחה שוין קיין אַנטוואָרט נישט צו געבען און מוז אָבטרעטען דאָס אָרט פאר רחל לאה'ן.

און רחל לאה האָט אָהן דעם חולה געהאַט אַ גוטען עלטער. די באַקען האָבען איהר אָנגעהויבען רויטליכער צו ווערען, און די ביינער זיינען איהר אויסגעגליכען געוואָרען, און אז עס איז געקומען אַ שבת, אַ יום־טוב, האָט מען רחל לאה'ן געזעהען אין אַ נייער הויב אין שוהל געהן.

איז נאָך פופּצעהן יאָהר, אז עס איז געקומען י"ז בשבט, האָט זיך אין רחל לאה'ס געסעל געהערט אַ גרויסער יאָמער, ווי עס וואָלט, חלילה, אַן אונגליק געשעהען.

און, אז מען האָט זיך אַרומגעקוקט און געפרעגט: „וואָס איז גע־שעהען?“

האָט מען געזעהען רחל לאה'ן זיצען פאר די שוועל פון איהר טהיר, מיט אַ געוואָלד און אַ געשריי:

— איך האָב דאָך היינט יאָהר־צייט נאָך מייַן „חולה“!

א ג ט

— אין דיין פנים דערקען איך עפעס ניט גוטעס, — האָט די אידענע אויסגערופען, ווען איהר מאַן, יודעל, איז אַריינגעקומען אין טהיר, נאָך אין שאַפּען-פעלץ, איינגעהילט און אין שאל אַרומגע-וויקעלט.

יודעל האָט גאָר נישט אָבגעענטפערט, האָט זיך אוועקגעזעצט אין פעלץ און אין פוטער-היטעל, אין די טיעפע קאַלאַשען אויף דעם ערש-טען, בעסטען שטוהל וואָס ער האָט געטראָפּען; געזעסען, געשווינגען, געקוקט ערגעץ-וואו מיט די אויגען, ווי דאָס וואָלט ניט זיין היים געווען, נור ווי אַן אָפּענע אכסניא, וואו מען וואַרט אויף אַ פוהר.

— וואָס שרעקסטו מיר אָב דאָס האַרץ — פאַר וואָס זאָנסטו ניט? — האָט דאָס ווייב מיט איין אַטהעם אויסגערופען. — די באַקען איהרע זיינען רויט געוואָרען, און די ווייסע האַרלעך אויף די צוויי ווערצעלעך, וואָס זי האָט געהאַט ביים ווינקעל פון די אויבערשטע ליפּ האַבען זיך אויפגעשטעלט.

דער מאַן האָט נאָך אַליץ געשווינגען.

— איך שרעק דאָך מיך טאַקע — האָט דאָס ווייב מיט האַרץ-קלאַפּען געזאָגט, — וואָס זאָל עס הייסען — חלילה — דאָך נישט „דאָס“! האָט די אידענע ניט מיט אַ מענשען-קול אויסגערופען.

דער מאַן האָט טרויעריג מיט'ן קאַפּ געשאַקעלט, קוקענדיג אויף אַן אַנדער ווינקעל.

— אוי מאַמע! — האָט די אידענע אויסגעשריען און זיך אויך אוועקגעזעצט אויפ'ן ערשטען בעסטען שטוהל.

אַזוי וויינען זיי ביידע זיצען געבליבען אַ פאַר מינוט ניט ריידענדיג איינער צום צווייטען אַ וואַרט, און ניט קוקענדיג איינער אויף'ן צווייטען.

נאָך דעם ערשטען אויגענבליק איז די אידענע אַרויס אין אַ שטראָם טרעהרען:

— א בראך איז נאך מיר! — וואָס האָב איך דערלעבט! — און מיט אַ פנים פול מיט טרעהרען, און כליפענדיג אויפ'ן קול האָט די אידענע די נאָז זיך געווישט און געזאָגט צום מאַן:

— האָסט אודאי ניט געזאָגט, יודעל, — אוי, האָסט אודאי ניט געזאָגט. —

— געזאָגט, גערעדט, גע'טענה'ט — מאַכט דער איד מעהר מיט די הענד ווי מיט'ן מויל, אַ בפירוש'ער דין — האָט דער רבי געזאָגט, — אז מען וואוינט מיט אַן אשה צעהן יאָהר אָהן קינדער, מוז מען זיך גט'ן, — אפשר וועט זי אויך געהאַלפּען ווערען, — אפשר איז עס ניט געווען קיין גלייכער זיווג.

— געהאַלפּען ווערען — האָט די אידענע געכליפעט, — אַ בראך נאָך מיינע יאָהר! ווי קען איך געהאַלפּען ווערען? ווער קען מיר העלפּען? אַ פּערוויסטע גרושה — ווער וועט מיר העלפּען? אָבגעלעבט מיט אַ מאַן צעהן יאָהרען — אוי, טהו אויס, יודעל, דעם פעליץ, וועסט דיר נאָך, חלילה, פּערקיהלען — זאָגט זי מיט דעם זעלבען כליפענדיגן טאָן, בעמערקענדיג ווי איהר מאַן זיצט אין פעליץ.

יודעל האָט זיך אויסגעטהאָן דעם פעליץ אָהן ווערטער, — ער איז געבליבען שטעהן אַ חסיד'ישער יונגער מאַן, מיט אַ שוואַרץ־רונדיג בערדעל, — כמעט נאָך אַ בחור נאָכ'ן אויסזעהן — און האָט זיך אוועק־געזעצט אויף זיין פריהערדיג אָרט, שטייל, ווי אַ פרעמדער.

פון איהר געוויין איז די שכנה אַריינגעקומען, האָט נאָך געהאַלטען אַ טעפעל אין האַנד, און מיט אַ נייגערדיגע מינע האָט זי געוואָרפּען אַ בליק אויף יודעל'ן און געפרעגט די וויינענדיגע אידענע:

— וואָס האָט ער געזאָגט, דער רבי?

— גט'ן, אוי געהעיקרוין, גט'ן, וועה איז נאָך מיר, גט'ן, — האָט

די אידענע געכליפעט.

— אוי, מאַמע קרוין! — האָט די שכנ'טע די באַקען געקניפען, — אזא אונגליק! אזא אונגליק! — אָבער אין אַ מינוט אַרום דערמאָנט זי זיך, — זעהט, איהר זאָלט מיר לעבען, וואָס לאָזט איהר זיצען אייערען, ער איז דאָך פון וועג אָנגעקומען, ער האָט דאָך אודאי היינט גאָר נישט אין מויל געהאַט.

— איך ווייס דען וואָס עס טהוט זיך מיט מיר? נא, ווערט דאָס

יאַכעל פּערברענט — איז די אידענע צוגעלאָפּען צום קיך.

מיט טרעהרען אין די אויגען, און מיט דעם זעלבען כליפענדיגען קול האָט זי צום טיש געגרייט, געהייסען יודעל'ן ער זאָל זיך וואַשען. יודעל האָט עס געטהאָן, שטיל, שווייגענדיג, ווי אַ פּרעמדער און האָט זיך ביים טיש אַוועקגעזעצט.

די שכן'טע האָט נאָך עפעס געזאָגט, געקרעכצט און איז אַרויס פון שטוב.

אַז דער יונגער מאַן איז געזעסען ביים טיש, האָט זיך דאָס ווייבעל אַוועקגעזעצט געגען איהם, און האָט אָנגעהויבען צו ריידען מיט דעם זעלבען כליפענדיגען קול :

— וואָס וועט זיין פון געשעפט? ווער וועט דאָס האַלטען?, און מיט די „שטעדט“ אין די שוהל, — וועה איז נאָך מיר! ווער וועט דאָס אַלעס, די כלים, דאָס ווירטהשאַפט — האָט די אידענע געוויינט, ווייז זענדיג אַרום אויף דער בעל־הבתי'שקייט, וואָס איז אין שטוב.

— מילא, עס וועט דאָך זיין אַ דין תורה, ווי דער רב וועט פּסק'ענען אַזוי וועט זיין, — האָט דער יונגער מאַן אָבגעענטפּערט מיט דעם זעלבען שטילען טאָן.

— און, מיט דיר, יודעל, און מיט דיר? — שאַקעלט די אידענע מיט'ן קאָפּ און אַ נייער שטראָם טרעהרען גיסען זיך איהר אויס פון די אויגען. באַלד דערמאָנט זיך אָן עפעס די אידענע, אַז ער איז אַ מאַנס־פּערשוין — פּאַר'ן גט... און האַלט זיך צוריק.

דער יונגער מאַן האָט הויך געבענשט.

נאָכ'ן בענשען האָט ער גענומען די גמרא און אָנגעהויבען צו לערנען. איהם איז געווען שלעכט צו קוקען אויפ'ן ווייבעל, ווי זי ליידעט, — ריידען מיט איהר האָט ער ניט געהאַט וואָס. צייט נאָך דער חתונה האָט ער מיט איהר וועניג וואָס גערעדט. וואָס איז דאָ צו ריידען מיט אַן אשה? געלעבט ווי אַ אַידישער חסיד'ישער יונגער מאַן דאַרף לעבען מיט אַן אשה, אין צניעות, אין ריינקייט — מן הסתם איז עס געווען אַ גאָט־זאָך, זיי האָבען קיין קינדער ניט געהאַט. אייגענטליך האָט ער גאָר ניט אַזוי זעהר געוואַלט האָבען קיין קינדער. קינדער — יא, ווי הייסט? מען איז דאָך אַ איד, אַ איד מוז האָבען קינדער, — אָבער די קינדער האָבען איהם ניט געפּעהלט, דאָס ווייבעל איז געווען אַ כשר אַידיש ווייבעל, דעם דין געהאַלטען און ליעב געהאַט דעם מאַן, ווי דער אַידישער דין איז. איז ער געפּאָהרען איין מאָל צום רבי'ן, אַ צווייטע

מאָל, געבעטען אויף קינדער — האָט מען איהם געהייסען וואַרטען, און אז עס זיינען פול געוואָרען די צעהן יאָהר, האָט דער רבי זיך גט'ן געהייסען, נאָכ'ן אידישען דין. אז דער רבי האָט געהייסען, און דער דין איז אזוי — וואָס איז דאָ אַ סך צו קלערען? מיר זיינען דאָך אידען — און מיט! און זי — דאָס ווייבעל, פערשטעהט דאָך אויך גאַנץ גוט, אז עס איז ניט אַנדערש צו מאַכען, והא ראייה, זי איז דאָך מקבל באהבה, אַ אידיש ווייבעל... נור אַ גרויס רחמנות איז איהם געווען אויף איהר, אויף זיך — האָט ער געלערענט מיט אַ הויך קול, געזונגען די גמרא, אום אַ ביסעל זיך צו פערגעסען, און גלאַט אזוי, מיט אַ אשה אין שטוב. — — —

זי האָט זיך איינגעהערט צו זיין גמרא־נגון און דאָס האַרץ האָט איהר נאָך מעהר געקלעמט. דעם גמרא־נגון האָט זי געהערט צייט ער איז ביי איהר פאָטער צו גאַסט געווען, און יעצט וועט ער איהר זיין אַ פּרעמדער, אַ ווייטער. דער גמרא־נגון איז שוין ניט איהרער, ניט איהר מאַן'ס. און זי איז אַרויס מיט אַ נייעם געוויין.

— פאַר וואָס האָב איך דאָס דערלעבט, טאַטע אין הימעל! וועניג בושא האָב איך געהאַט וואָס איך בין אַן עמרה, וואָס דו האָסט מיר קיין קינדער נישט געגעבען — דאַרפסטו מיר דעם מאַן צונעהמען? מיט וואָס האָב איך זיך אזוי פּערוינדיגט ביי דיר?

דעם יונגען מאַן האָט געשניטען אין האַרץ איהרע ווערטער. ער האָט אויף איהר גרויס רחמנות געקראָגען. צעהן יאָהר אָבגעלעבט מיט אַן אשה, אַ אמת אידיש ווייבעל געווען, אַ צדקת — האָט איהם אָבגעד היט ווי אַן אויג אין קאַפּ — האָט ער אַרויפגעלעגט דאָס טיכעל אויף דער גמרא און האָט זיך אָנגעהויבען צו דרעהען איבער דער שטוב, און גערעדט צום ווייב:

— וויין נישט, שרה'לע, וויין נישט, מסתמא איז עס דאָך אַ גאָט זאך. מיר זיינען דאָך אַלע אין זיין האַנד, וואָס זאָלען מיר טהאָן? און אפשר איז עס נאָר צום גוטען, אפשר בין איך ניט דיין זיווג, און גאָט וועט דיר נאָך העלפען, און דו וועסט דיין זיווג געפינען, און וועסט נאָך האָבען כשר'ע קינדער, אידישע קינדער, ווי דו האָסט עס פּערדיענט.

ער האָט ניט בעמערקט ווי ער האָט זיך דערנעהנטערט צו איהר,

און האָט די האַנד אויסגעשטרעקט און האָט זי גענלעט איבער די האָאר, איבער די באַקען, איבער די אַקסעל, ניט קוקענדיג אויף איהר.

— דו ביזט דאָך אַ כשר אידיש ווייבעל — זאָגט ער ווייטער — איך ווייס דאָך, אז דו ביזט אַ צנועה און גאָט וועט דיר העלפען — און אוראיי וועט ער דיר העלפען — און טרעהרען קאפען איהם פון זיינע אויגען אויף איהרע האָאר.

זי איז געשטאנען נעבען איהם. זי האָט זיך געלאָזט טרייסטען, האָט שטיל אָבגעהעשעט — דאָס ערשטע מאָל צייט זייער חתונה, רעדט ער צו איהר אזוי ליעב און טרייסט זי, און איהר איז גוט געווען, האָט זי שטיל געוויינט:

— אוי, יודעל, יודעל, מיינ יודעל, מיינ איינציגער, איינציגער יודעל!

און ער האָט זי גענלעט איבער'ן פנים, איבער די האָאר, איבער די פלייצעס אָהן ווערטער, אָהן ווערטער...

נאָר באַלד האָט ער זיך דערמאָנט, אז עס איז אַן אשה, און נאָך פאַר אַ גט, איז ער פּלוצלונג אוועק, געזעצט זיך צו דער גמרא און געלערענט מיט אַ הויכען זינגענדיגען ניגון.

„אמר אביו!“...

און זי איז שטיל געזעסען אין אַ ווינקעל, איינגעהאַרכט זיך צו זיין גמרא-נגון און שטיל געוויינט.

אין אייניגע טעג אַרום האָט זיי שלמה בעל-עגלה'ס וועגעלע גע-פיהרט צו דעם נאָהענטסטען שטעדטעל, וואָס איז ביים מייד סוכאָטנע (דורך דעם מעג מען זיך דאָרט גט'ן), צום רב, צום גט. זי איז געזעסען אין איין ווינקעל און האָט געוויינט. און ער איז געזעסען אין אַ צווייטען ווינקעל און האָט געוויינט. און ווייבער זיינען אַרום דעם פוהרעל געשטאנען און האָבען זיך די הענד געבראַכען, און האָבען געקוקט איינע אויף די אנדערע, וויזענדיג מיט די פינגער אויף שרה'לען, אויף דעם אונגליק וואָס האָט איהר געטראַפען, און שלמה בעל-עגלה מאַכט צו די ווייבער אַרום פוהרעל:

— זעהט, זעהט אז איהר זאָלט זיך ניט מיטכאַפען מיט מיר אויף מיינ וועגעל אין שטעדטעל אַריין צום גט.

אַנגעקומען אין דעם שטעדטעל, צום רב, — דער רב האָט גאָר ניט

געפרופט שלום מאכען צווישען מאן און ווייב — עס איז א גט מצוה. —
 ביים גט איז געווען אזא געוויין ווי ביי א מת, און אלע ווייבער הינטער
 דער שוהל האבען מיטגעוויינט.

נאכ'ן גט. מען דארף אהיים פאָהרען. טאָר מען דאָך שוין ניט
 זיצען אין איין פוהר, — איז ער אהיים געפאָהרען מיט שלמה בעל-
 עגלה, און זי האָט געוואַרט אויף א צווייטע פוהר, און אז יודעל איז
 געזעסען אויפ'ן וואַגען, האָט זי איהם נאָכגעשריען :
 — פערבינד דיר דעם האַלז, יודעל, זאָלסט זיך חלילה ניט פער-
 קיהלען.

— וועה איז מיר, א פרעמדען מאַנספערשוין ! — זאָגען די ווייבער
 וואָס שטעהען דערביי, — עס איז דאָך שוין נאָכ'ן גט !
 — איך ווייס דען וואָס איך טהו ? — קלאָגט די גע'נט'ע — א
 פרעמדען מאַנספערשוין !

די משוגענע מאמע

עס איז געווען א ווינטערדיגער פארנאכט.

די קינדער זיינען געזעסען ארום טיש אין חדר און האָבען זיך מעשיות דערצעהלט פון שדים. דער רבי איז נישט געווען. ער איז געגאנגען מעריב דאוונען אין בית-המדרש. דאָס לעמפעל האָט זיך נאָך נישט געהאט צוברענט, און די קינדער, זיצענדיג ארום דעם טיש האָר בען זיך אָבגעששאַטענט אויף די געגענאיבערדיגע וואַנד. די בעוועגענדיג דיגע הענדטלעך האָבען מאָדנע שאַטען געוואָרפען אויף די ווענד, וועלכע האָבען זיך גערויסעוועט אויף דעם טונקעל גרויען טלאָה אין געשטאַלטען פון נאַכטיגע שדים...

די קינדער זיינען איבערגעגאַנגען פון דעם שמועס פון די שדים אויף טויטע מאַמעס. פערצעהלט האָט נחמ'קע דער יתום. ער האָט ערשט נישט לאַנג אויפגעהערט קדיש צו זאָגען, און די קינדער האָבען איהם שטאַרק מכבד געווען. האָט איהם ווער שלעכטס געטהון, האָט ער איהם באַלד איבערגעבעטען מורא האָבענדיג, אַז זיין געשטאַרבענע מאַמע זאָל נישט קומען ביינאַכט צו איהם און ווערגען...

אין אַ ווינקעל טיש איז געזעסען חיים'ל, אַ קליין יונגעל פון אַ יאָהר צוועלף, ער איז געזעסען אין שכנות מיט נחמ'קען, האַנד ביי האַנד האָט ער זיך אָנגעריהרט מיט איהם און האָט געפיהלט אַ נאָך הענטקייט עפעס מיט נחמ'קעס געשטאַרבענע מאַמע... ער איז דאָך אַ חבר מיט נחמ'קען, וועט זי פאַר איהם אויך דאָרט בעטען אין הימעל... דעם יונגעל האָט זיך געוואָלט וויינען — האָט ער זיך אָבער פערט-שעהמט פאַר די חדר-יונגלעך. די חדר-יונגלעך האָבען אַלץ אין איינעם ווייטער פערצעהלט פון זייערע מאַמעס. ער האָט זיך פיעל מאָל גע-וואָלט אַריינמישען אין שמועס. נאָר איהם האָט זיך געדאַכט, אַז די קינדער לאַכען איהם אויס, קוקען אויף איהם און טייטען מיט די פינגער...

דער רבי איז פון בית-המדרש צוריק געקומען.
 דאָס קליינע לעמפעל האָט געלויבטען, דאָס טישעל מיט די קינד
 דישיע פנים'לעך זיינען געוואָרען בעלויבטען, זיי האָבען געקוקט אין די
 גרויסע גמרות, אין די לאַנגע בייטען אויסגעזוייעט מיט גמרא אותיות,
 וואָס האָבען דערמאָנט אָן די לאַנגע ווינטער נעכט...
 — זאָגט'ס קינדער — האָט דער רבי אויסגערופען און זיין לאַנגער
 דאָרער שטערען האָט זיך אָנגעהויבען שאַקלען מיט איין טאָקט איבער
 די וואַנד.

— שמע מניה תלת... „וועט דאָך זיין געדורנגען דריי זאכען“ —
 האָט זיך דערהערט אַ כאָר פון קינדישיע קול'בעלעך.
 חיימ'ל האָט זיך אויך מיטגעשאַקעלט מיט די קינדער.
 ...טרינה משוגענע! ... טרינה משוגענע! ...
 ווער רופט דאָס אין זיינע אויערען? ער קוקט זיך אום.
 ...דאָרט ביי דעם פלומפ... אין צוגאַנגענעם שניי שטעהט זי, און
 רייסט זיך די האָר פון קאָפּ...

ווער איז עס, טרינה משוגענע, צו זיין מאַמע?
 ניין, דענסטמאָל איז זי נאָך נישט געווען די משוגענע טרינה.
 דענסטמאָל איז זי דאָך זיין מאַמע געווען.

פרייטיג צונאַכטס, די ליכט ברענען אין די לייכטערלעך, די חלות
 זיינען צוגעדעקט מיט'ן חלה, „צוועלעכיל“, און דער רויטער קדוש-וויין
 פונקעלט זיך אין פלעשעל. די מאַמע זיצט, אויפ'ן קאָפּ דאָס הייבעל
 מיט די ווייסע בענדער.
 ווער? זיין מאַמע?

„...טרינה משוגענע שטעהט ביים שוואַרצען פּלאַט. אזוי איינגע-
 ריכט, אזוי ברודיג. און די הייטלעך פון די אויגען זיינען אויפגעריסען,
 און פון די אויגען-הייטלעך גיסען זיך טרערען. אין דער האַנד האַלט
 זי אַ סדור מיט אָבגעפליקטע הושענות, אויפ'ן קאָפּ האָט זי אַנ'אלטען
 פריצישען קאפּעלוש, און די יונגען צופען ביים קלייד, ביי דער טוף...“
 — אוועק זאָלט איהר געהן, יונגען, אוועק...
 — טרינה משוגענע! טרינה משוגענע!
 זי ווינט, זי לאַכט...

אַמר אביי — האָט אביי געזאָגט... האָט אביי געזאָגט...
 — וואָס האָט ער געזאָגט אביי? — פרעגט דער רבי.

— האָט אביי אזוי געזאָגט — אזוי געזאָגט...
 ...די משוגענע טרינה האָט אַ שוואַרץ סאַמעטעל אויפ'ן האַלז —
 דער אַרבעל איז אַראָבגעריסען, און אז זי געהט, שלעפט זיך איהר נאָך
 אַ בלאָטיגער שלומפער...
 אַ מאָל איז ער אַהיים געקומען אויף דער נאַכט פון חדר, אַ קליין
 יונגעל איז ער נאָך דענסטמאָל געווען ווי שלמה'לע דעם רבי'נס. דער
 בעהעלפער האָט איהם אָבגעפיהרט. די מאמע איז געזעסען ביי דעם
 ווינטער-לאָמפ און האָט די וואַרעמע וועש אונטערגעשטריקט. אין
 דעם אויווען האָבען זיך עפעלעך געבראַטען, די מאמע האָט איהם אַן
 עפעלע געגעבען. ביים ליכט פון לאָמפ האָט ער דער מאמעס האַלז
 געזעהן. ער איז אזוי ווייך געווען — אזוי ווייס. די מאמע האָט אַ
 שוואַרץ פלעקעל אויפ'ן האַלז, און, אז זי לאַכט, לאַכט דאָס פלעקעל
 מיט, און אז זי איז משוגע, איז דאָס שוואַרצע פלעקעל אויפ'ן האַלז
 אויך משוגע. משוגע? איז דאָס שוואַרצע פלעקעל אויפ'ן האַלז אויך
 משוגע?
 די מאמע האָט איהם געקושט... ניין, טרינה די משוגענע ליגט
 אין מטה אויפ'ן גוטען אָרט... יונגען לויפען נאָך... דאָרט אין דער קיך,
 ביים ווינקעל זיצט זי..
 — היים'ס, וואו האַלט מען?
 — דאָ — טאַפט דאָס אינגעל מיט די האַנד אין דער גמרא.
 — שייגעץ איינער! און דער קאַנטשיק שפּרינגט אַרום איבער'ן
 קינד'ס פנים.
 — מאמע לעבען, מאמע קרוין — וויינט דאָס קינד.
 — „...ווי ער רופט די משוגע'נע מאמע...“
 די קינדער לאַכען.
 — מתקיה ליה רב פפא — האָט רב פפא אַ קשיא געפרעגט.
 — וואָס האָט רב פפא אַ קשיא געפרעגט? הער, היימ'ס?
 — אז צוויי זיינען גענאַנגען אויפ'ן וועג, נו, נו...
 ...כיי נאַכט איז געווען, און שוואַרץ איז געווען די נאַכט. אזוי
 שוואַרץ, מאמע קרוין! אַ רעגען האָט גענאַסען, פון אויבען און פון
 אונטען...
 ער איז אַהיים געלאָפּען פון חדר, איינגעוויקעלט אין דעם קאַפעטיל
 אויפגעשטעלט דעם קראַגען איז ער געלאָפּען...

און זי איז וואָס אַ מאָל געהענטער צוגעקומען צו איהם, זי האָט געקוקט אויף איהם...
 און ער האָט דענסטמאָל אזוי רחמנות געקריגען אויף זיין מאמען,
 אזוי רחמנות... גאָט איינציגער!
 זי האָט איהם ביי דער האַנד אָנגענומען.
 ער האָט אַ ציטער געגעבען. ער האָט זיך דערשראָקען און איז
 ענטלאָפּען פלינק... פלינק...
 און איהם דאַכט זיך, אַז זי איז איהם נאָכגעלאָפּען. און איהם
 דאַכט זיך, אַז די האָר האָט זי געהאַט צופלאַשעט, און די הענד האָט
 זי פּערשפּרייט, און איז איהם נאָכגעלאָפּען, נאָכגעלאָפּען...
 און ער איז פלינק ענטלאָפּען.
 — היימ'ל, היימ'ל, היימ'ל — האָט זי איהם נאָכגעשריגען...
 יאָ, ער האָט געהערט איהר קול...
 זי האָט געוויינט, זי האָט געלאַכט...

טרינה די משוגענע קומט יעדען טאָג און שטעלט זיך אַנידער פאַר
 זייער טהיר און וואַרט. איינמאָל האָט ער געהערט, ווי שיינדעלע די
 שכנה'טע האָט אזוי געזאָגט: „אַ מאמעס אַ האַרץ לאָזט נישט רוהען:
 משוגע, און דאָך קאָן זי אָן די קינדער נישט פּערגעסען“...
 און דער טאַטע קומט אַרויס מיט אַ פאַסעק און טרייבט זי אַוועק,
 זי שטעהט און קוקט אויף איהם. דערזעהט זי אַ קינד, איהם, אָדער
 זיין שוועסטעריל, שטרעקט זי די הענד אויס, און רופט עפעס, און וויל
 עפעס, וויינט זי, לאַכט זי...

דאָס יונגעל האָט אַ ציטער געגעבען, זיין קינדיש גופ'ל איז פון
 דער באַנק אויפגעשפרונגען.
 — וואָס טהוט זיך מיט דיר, שייגעץ! קיין איין וואָרט זאָנסט
 דו דאָך ניט, און דער קאַנטשיק איז געפאַלען איבער זיין פּנימ'ל...
 דאָס יונגעל האָט אָנגעהויבען צו וויינען.
 איהם האָט זיך געלוסט צו וויינען, לאַנג וויינען, לאַנג און לאַנג,
 און אין וויינענדיג האָט ער זיך געפונען ביי זיך אין דערהיים.
 זיי האָבען נאָך דענסטמאָל געוואָהנט אין דער אייגענער שטוב,
 וואָס זיי וואָהנען איצט. די מאַמע זיצט תמיד אויף דעם קיבען־בענך

קעל ביים אויווען און קוקט אויף דעם פוס פון טאטענס בעט. שטענדיג קוקט זי אויף דעם פוס, דורך גאנצע טעג, אזוי ווי זי וואָלט עפעס דאָרט געזוכט, און האָט זיך ווער צווישען איהר און דעם פוס אוועק-געשמעלט, האָט זי געקוקט מיט אזעלכע רחמנות'דיגע בליקען...

דער טאטע איז ביזן, שילט אלע, שלאָגט אלע...

די עלטערע שוועסטער סוד'עט זיך מיט דער מומען.

שכנות קומען אריין, קוקען אויף איהם און קרעכצען...

טיילמאָל קומט ער אַהיים אויף דער נאַכט פון חדר, מיט דעם לעמפעל אין דער האַנד. אין דער שטוב איז טונקעל. עס איז קיינער ניטאָ, נאָר די מאמע זיצט איינע אַליין ביים קיכען-ווינקעל און קוקט אויפ'ן פוס.

ער געהט צו צו איהר : מאַמע.

זי רופט זיך נאָר נישט אָן.

ער הייבט אָן צו וויינען פאר דער מאמע : מאַמע מאַמ'מע !...

זי רופט זיך נאָר נישט אָן... נאָר קוקט אויפ'ן פוס פון טאטענס

בעט...

קומט אריין די עלטערע שוועסטער, און גיט איהם ברויט מיט

פאָוידלע.

ער האָט שוין אָן אלעם פערנגעסען.

אין הויף איז זיך אַ סוכה געשטאַנען, אַ סוכה נאָך פון סוכות.

די מאמע איז אַליין אין דער סוכה... ניין... דענסטמאָל איז זי

שוין טרינה די משוגענע געווען...

און מען שלאָגט זי יעדען טאָג מיט שטריק, מיט שטיקער העלצער.

ער זעהט, ווי מען שלאָגט זיין מאמע, דער טאטע אַליין שלאָגט,

די פעטער שלאָגען... און די מאמע רייסט די האָר פון קאָפּ, אָבער ניין,

זי איז נאָר רוהיג, גאַנץ רוהיג נאָר זי קוקט אויף איין אָרט מיט אויס-

געלאָצטע אויגען.

ביי נאַכט הערט איהר טיילמאָל ווי זי וויינט... „מ'דאַרף זי שלאָ-

גען“, מען זאָגט, אַז עס איז אַזאַ רפואה.

מען ניסט איהר קאַלט וואסער אויפ'ן קאָפּ.

און זי ציטערט אזוי.

מען דאַרף עס. עס איז אַזאַ רפואה.

מען מעג שלאָגען אַ מאַמע ? יאָ, מען מעג ? ...

און אַ מאָל ביי נאַכט, אין זעהר אַ פינסטערע נאַכט. די שרים
מוזען שפּאַצירען אין די גאַסען אין אזא נאַכט, און די מאַמע איז אַליין
אין סוכה צווישען די שרים...

רבנו של ע"ם.

אויף דער סוכה איז קיין מוזה ניטאָ, קיין קריאת־שמע האָט זי
אויף ניט געלייענט, אוי, פיעל שרים מוזען דאָרט זיין...

ער האָט זיך צוגע'ננב'עט צו דער סוכה, און האָט געהערט ווי עס
ברומט אַרויס פון דער סוכה...

עפעס אזוי שרעקליך...

אַ גאַנצע נאַכט האָט ער דענסטמאָל ניט געקענט שלאָפען, פון
דער סוכה ברומט עס אַרויס...

ווער ברומט, די מאַמע צו די שרים ברומען ?

אַ מאָל האָט מען איהם פון דער היים אוועקגעפיהרט, איהם מיט
זיינע צוויי שוועסטער, צו דער מומע נחה. און דער טאטע איז ערגעץ־
וואו געהאט אוועקגעפאָהרען.

די מאַמע איז עפעס שוין ניט געווען. זי איז ניט געשטאָרבען,
מען האָט זי ניט אויפ'ן גומען אָרט געפיהרט, נאָר זי איז שוין אויס
מאַמע געוואָרען...

עפעס לויפט זי אין גאס אַרום. יונגען לויפען איהר נאָך. מען
וואַרפט איהר שטיינער נאָך. און זי שטעהט אַ גאַנצען טאָג אַליין ביי
דעם פּלומפ...

זעהט ער זי — ענטלויפט ער פלינק אַהיים, אַז ער זאָל זיך מיט דער
מאַמע ניט צוזאַמען בעגעגענען.

עפעס וואָלט ער יאָ געוואָלט זיך מיט דער מאַמע צוזאַמען טרעפען,
נאָר ניט אויף דער גאס. ערגעץ־וואו דאָרט, אין אַ בעהאַלטען אָרט,
אַז עס זאָל קיינער, קיינער ניט זעהן...

דענסטמאָל וואָלט ער צוגעגאַנגען צו איהר אין דער שטיב, נאָר
אין דער שטיב, ער וואָלט זי ביי דער האַנד אָנגענומען און וואָלט אזוי
געזאָגט:

— מאַמע... מאַמע...

און וואָלט פֿלינק ענטלאָפֿען.
 — פֿאַר וואָס? עס איז דאָך אַ מאמע, מיין מאמע!
 ניין, ענטלאָפֿען וואָלט ער נישט. ער וואָלט געשטאַנען.
 ער שטעלט זיך פֿאַר, ווי ער וואָלט געשטאַנען — אָט געה איד
 צו איהר, אָט אזוי, נעהם זי אָן ביי דער האַנד.
 אַ משוגענע האַנד — פֿלינק...
 — פערמאַכט די גמרות, נעהמט די סדורים — זאָגט דער רבי.
 די קינדער שטעהען און דאוונען מעריב.
 „והוא רחום יכפר עון...“
 — פֿאַר וואָס וואָלט איד ענטלאָפֿען? — עס איז דאָך מיין מאמע!
 מיין מאמע, מיין מאמע...
 די קינדער האָבען זיך שוין די קאַפּאַטקעלעך אָנגעהוּן. די לאַמֶד
 טערען גענומען אין די הענד און זיינען אַהיים געגאַנגען.
 אַ גרויסע לבנה וואַנדעלט אין הימעל, די לבנה קוקט צו איהם
 אַראָב מיט אזוי פיעל רחמנות. איהם דאַכט זיך, אַז די לבנה האָט
 אויך אַ משוגענע מאמע, דורך דעם חבֿר'ט זי זיך מיט איהם...
 איז ער אָנגעקומען אין קליינעם ליקעל אַרײַן, פֿאַר זייער הויז,
 איז ער פֿלוצלונג שטעהן געבליבען. ביי דער וואַנד אָנגעלעהנט הינט
 טער די רינע איז זי געשטאַנען, טרינה די משוגענע...
 דעם קאַפּ האָט זי אַרויסגעשטאַרט פון דעם שוואַרצען צוריסענעם
 טוף און האָט דאָס ערגעצווואו געגלאָצט מיט די אויגען...
 צוגעהן, צו נישט צוגעהן?
 זי קוקט אויף איהם. דער מאמעס בליק, זי שווייגט. נאָר דאַכט
 זיך זי שמייכעלט. וואָס שמייכעלט זי?
 — מאמע, מאמע, דו ביסט מיין מאמע? יאָ? האָט דאָס יונגעל
 געפרעגט און אומגעקוקט זיך, אויב קיינער הערט נישט, אויב קיינער
 זעהט נישט.
 זי האָט זיך נאָר נישט אָנגערופֿען.
 ער איז נעהנטער צוגעגאַנגען צו איהר, האַרט נעבען איהר:
 — דו ביסט מיין מאמע? יאָ? דו ביסט?
 זי האָט זיך נאָר נישט אָנגערופֿען, נאָר מיט די אויגען ערגעצווואו
 געגלאָצט...

— פאר וואָס ביסט דו נישט אין דער היים? פאר וואָס לויפסט דו אין די גאסען אַרום?

זי האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען...

— מאמע, פאר וואָס שווייגסט דו? פאר וואָס?

און דאָס יונגעל איז אַרויסגעבראַכען מיט אַ געווייזן.

נאָר זי האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען...

— ווילסט עסען? יאָ, ווילסט עסען? זאָג, ווילסט עסען?

זי האָט זיך גאָר און גאָר נישט אָנגערופען.

ער איז אַריין פלינק אין דער שטוב און געזאָגט „גוטען אָבענד“.

אין שטוב איז אומעטיג געווען און טרויעריג. דער טאטע איז געזעסען ביים טיש און האָט עפעס גערעכענט. די עלטערע שוועסטער איז געשטאַנען ביי דער קיך, און האָט עפעס געקאָכט.

— חיימל, ווילסט עסען? — האָט איהם די שוועסטער געפרעגט.

ער האָט זיך אומגעקוקט, אויב דער טאטע הערט נישט, איז צו־גענאַנגען צו דער שוועסטער:

— לאה, די מאמע שטעהט אין דרויסען.

די שוועסטער האָט נאָר פערביסען די אויבערשטע ליפ מיט די צייהן, און האָט געוויזען מיט'ן פינגער אויפ'ן טאטען...

חיימל האָט גענומען די צוויי שטיקלעך פוטער מיט ברויט, וואָס די שוועסטער האָט איהם געהאַט אָנגעשניטען, און אַרויסגעטראָגען דער מאמען.

ער האָט זיך אומגעקוקט, אויב קיינער זעהט נישט, איז ער צוגע־נאַנגען צו איהר, און דערלאנגט איהר די שטיקלעך ברויט.

זי האָט זיך גאָר נישט אָבגערופען.

— עס, ביסט דאָך הונגעריג.

ער האָט איהר די שטיקלעך ברויט אויף די האַנד געלעגט: נעהם, ביסט דאָך הונגעריג.

זי האָט ערגעץ וואו ווייט געגלאָצט מיט די אויגען, ווי זי וואָלט געקוקט אין אַ פרעמד לאַנד.

א ב ר ג ז

מיט א פערביטערט הארץ בין איך פון דער היים אוועקגעלאפען
און געלאזט זיך געהן נאָך ליענטשיץ צו מיין מוהמען נחה־פערלען.
געוועזען איז עס איינער פון יענע מעג, וואָס נאָך דעם וועטער איז
שווער צו וויסען, אויב עס איז א ווינטער אָדער א זומער־טאָג: דער
הימעל איז גרוי בעוואַלקענט, די ערד פייכט און דער שטח איז מיט א
שווערער לופט אַנגעפילט.

דער וועג, וואָס איך געה אויף איהם, ציהט זיך שטום־טויט ווייט
אוועק, און אין דעם ראָוו וואָס איז צווישען דעם וועג און די ווייטע בע־
וואַלקענטע פּעלדער, פּאשען זיך קיה און פּערד. נעבען זיי זיצען
קליינע שקצים־לעך, איינגעקארטשעט אין ברייטע פּאַטערישע וועסטען,
און קוקען אויף מיר נאָרעדיג ארויס פון אונטער די טיעפע היטלען,
וועלכע זיינען אריבערגעצויגען איבער זייערע אויערען. עס גלוסט זיך
זיי נישט, זעהט זיך אויס, אין אזא וועטער מיט מיר צו טשעפען, און
זיי לאָזען מיך רוהיג ווייטער געהן. באלד איז א קארעטע דורכגע־
פּאַהרען, און איך האָב געוואַרפען א בליק אין די קארעטע אַריין. אינ־
וועניג ליגט עפעס א הערר אויסגעצויגען אויפ'ן געזעס, און קוקט שטום
אין א צייטונג אַריין, וואָס איז איבער זיינע קניה אויסגעשפּרייט.
באלד איז די קארעטע מיט דעם העררען אויף דעם וועג ווייטער אוועק־
געפּאַהרען.

איך געדענק, אז דענסמאָל, געהענדיג אויפ'ן וועג, האָב איך עפעס
פון א זאך געקלערט, וואָס האָט מיך שטארק דערשראָקען און פּער־
שעמט; איך האָב ביי מיר געקלערט, אז ווען איך וואַלט חלילה א יתום
געווען, מיין מאמע וואַלט, חלילה, אויפ'ן „גוטען אָרט“ געלעגען, וואַלט
איך זי אזוי ליעב געהאט, אזוי ליעב! באלד אָבער, האָב איך מיך דער־
מאָנט, אין וואָס פאר א זאך איך קלער, און איך האָב מיך אין זיך
זעלבסט פּערשעהמט: „שטיק גולם, נאר — האָב איך צו מיר גע־
טענה'ט, — ווער וויל דאָס האָבען, אז א מאמע זאָל שטארבען? ווער?“

באלד האָב איך מיך אליין געטרייסט, אז איך מיין חלילה נישט דאָס. וואָס הייסט אַ מאַמע זאָל שטאַרבען! איך מיין עפעס נאָר אַנ דערש; אז עס שטאַרבעט חלילה ביי וועם אַ מאַמע, איז דאָך אזוי נישט גוט, נאָט איינער!

און געדאַכט האָט זיך מיר דענסמאָל, אזוי ווי מיין אייגענע מאַמע וואָלט אויף מיר רחמנות געקריגען, און מיט גרויס ערבאַרימקייט נעהמט זי מיין קאַפּ אַרום און גלעט מיך אזוי ווייך מיט איהר האַנד אויף מיין באַק, און זאָגט צו מיר מיט אַ גוט ערבאַרעמדיג געלעכטער'ל: — נאַרעלע, ווער וויל דאָס האָבען, אז זיין מאַמע זאָל שטאַר- בען? ווער?....

די גרויע וואָלקען זיינען טינקלער און געדיכטער געוואָרען, און האָבען זיך האַרטער צו דער ערד אַראָבגערוקט. דער זאַמד אויפ'ן וועג איז פייכטער און אָנקלעבענדיגער, און דאָרטען ווייט בעהאַלטען זיך די פעלדער אין אַ געדיכטען טוי-נעפעל. אַ גויה איינגעוויקעלט אין אַ גראָב טיף איז דורכגעלאָפּען, זי האָט זיך געאיילט, ווייזט אויס, וואָס ניכער אהיים צו קומען. באלד איז אַ פוהר פון ווייט אָנגעקומען צו פאָהרען. די צוהיצטע, מאַטע פערד זיינען מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ, פאַמעליך, מיט קליינע טריט צו דער שטאָרט צוגעגאַנגען. דער פויער, וואָס איז אויף דער פוהר געזעסען, איז געווען איינגעהילט אין אַ פייכ- טען זאַק, און ער האָט מאַט געקוקט אויף די אָבגעאַרבעטע פערד. דער הוט איז ביי איהם ביז אין האַלבען קאַפּ געווען אַרויפגערוקט, די פייכ- טע האָר האָבען זיך איהם געקלעבט אין אַקסענדיגען, בעשמוצטען שטערן; אין זיינע קליינע שוואַרצע אויגען האָט עס געבלישטשעט: געלויבט צו נאָט, מיר זיינען שוין אין דער היים! אַנטקעגען פון דער שטאָרט צו איז אַ צווייטע פוהר אָנגעקומען צו פאָהרען. די פערד האָ- בען נאָך זיכער געשטעלט זייערע האַרטע טריט אין דער פייכטער ערד, און מיט אויסגעשטרעקטע העלזער האָבען זיי זיך ערגעץ וואו אין דער וועלט אריין געאיילט.... דער פויער, וואָס איז אויפ'ן וואָגען געזעסען, איז נאָך אין אַ טרוקענעם זאַק געווען איינגעהילט. דעם הוט גוט, ביז אין די האַלבע אויערען אַראָבגערוקט, און ער האָט רוהיג פאַר זיך גע- קוקט, אין זיינע אויסגעלאָשענע אויגען איז עפעס אומעמינגעם געווען: דער וועג הויכט זיך ערשט אָן....

באלד האָט זיך געוויזען א געלער קלאַץ מיט רויטע אָבגעפארבטע פאסען. ליגענדיג האלב אויסגעבויגען פון איין זייט וועג צו דער צווייטער זייט. אריבער, — א גרענעץ צווישען דעם וועג און דער שטאָרט. פון איין זייט איז דער קלאַץ געווען העכער, און עס האָט זיך פון דער הויך א קייט אראָבגעצויגען, ביי א בודקעלע. איינגעוויי-קעלט אין א פוטער, זיצט מיין מוהמע נחה־פּעריל. זי האָט אָבגערוי-גען דעם שטאָרט „שלאַבען“, און זי לאָזט נישט קיין פוהר פון דער שטאָרט ארויס און נישט קיינע אין דער שטאָרט אריין, וואו מען בע-צאָהלט איהר נישט דערפאר. עס דאכט זיך, אז זי איז די שומר'טע פון דער שטאָרט, ווען זי וויל, גיט זי א ציה ביי דער קייט, לאָזט דעם קלאַץ פון דער הויך אראָב, און שניידט אָב ליענטשיץ פון דער גאנצער וועלט.

איך בין צו איהר צוגעגאנגען, נאָר איבער די בלאַטע אָבער, ווייל איך בין פאָמעליך מיט מורא געגאנגען, האָט זי מייע טריט נישט גע-הערט, און זי איז געווען איינגעוויקעלט אין איהר פוטער, און האלט דעם קאָפּ אראָבגעבויגען און דרימעלט.

— גוט נאָווענד! — האָב איך שוואַך ארויסגערעדט.

זי זיצט און הערט נישט.

— גוט נאָווענד! — האָב איך נאָך א מאָל, שוין א ביסעל העכער,

מיט האַרץ־קלאַפּען געזאָגט.

מיין מוהמע זיצט. עס האָט זיך מיר געדאכט, אז מיט צופלייס מאכט זי זיך אזוי, זי וויל מיר נישט זעהען.

איך בין געשטאנען און געווארט.

דאָך האָט זי זיך אומגערעהט, און דערזעהנדיג מיר, האָט זי מיט דעם רוקען א שוידער געטהון און געזאָגט: „שמואל“, באלד האָב זי ווייטער דעם קאָפּ אראָבגעבויגען, און איז ווידער שטיל געבליבען. געדאכט האָט זיך מיר דענסמאָל, אזוי ווי איך וואָלט ביי א קלאַמקע פון א טהיר אָננעהמען, פראווענדיג זיך צו עטענען. די טהיר איז פער-שלאָסען.

באלד, נישט אויפהויבענדיג דעם קאָפּ, האָט זי מיר געפרעגט:

— מיט וועם ביסטו געקומען?

געדאכט האָט זיך, אזוי ווי א פערשלאָפּען קול וואָלט פון אונטער

דער באַנק אפּער גערעדט.

— מיט א פויער, ער האָט זיך דאָרט אין דאָרף אָבגעשטעלט —
 ווייז איך איהר מיט'ן פינגער.
 און זי איז שטיל געוואָרען און האָט וויעדער דעם קאָפּ אראָבגע-
 האַלטען, צו דרימלען, אויב וואָס?
 דערנאָך האָט זי פאמעליך דעם קאָפּ אויפגעהויבען, געוואָרפען
 אויף מיר אַ השד'יגען בליק און האָט ביטער אָבגעזיפצט.
 מיין מוהמעס קרעכץ האָט מיך בערוהיגט. געוועזען איז עס עפעס
 ווי אַן אינטערשריפט אונטער זעהר אַ שווערען קאָנטראַקט.
 שטיל בין איך נאָך איהר אין שטוב אריינגעגאנגען.
 — זעץ דיך. שרה דאָבריש וועט באלד קומען, וועט זי פייער
 מאַכען. —

באלד האָט זי די שטוב פערלאָזט.

אין שטוב האָט שוין אָנגעהויבען טונקעל צו ווערען. די צוויי
 איבערגעבליבענע שויבען, וואָס דאָס פאָרהענגעל האָט זיי נישט פער-
 שטעלט, זיינען פערלאָפּען געווען, און טריבע טרעהרען זיינען איבער
 זיי גערונען. פאר די צוויי אויפגעבעטע בעטען איז מיין פעטער'ס,
 עליוהשלום, בילד געהאנגען, און דעם טויטענס אויסגעבלייכטע גע-
 זיכט האָט שטרענג אויף מיר געקוקט און גוט אכטונג געגעבען אויף
 אלץ, וואָס איך טהו. אויף דער צווייטער זייט וואנד איז ביי דער
 שאַנק אַ קאָמאָד געשטאנען, בעדעקט מיט אַ געשטריקטען טישטוך.
 אויף איהם זיינען געווען אויסגעשטעלט פערשיעדענע קאָלירטע טע-
 לער, צוזאמעןגעגלייטע גלעזערנע קלאָשען, צווישען זיי איז אויך גע-
 שטאנען אַ גלעזערנע צוקער־פּושקע. איך האָב עס אויפגעדעקט. אינ-
 וועניג איז נאָך געלעגען וואַטע, אודאי נאָך פון מיין פעטער'ס אתרוג,
 עליוהשלום.

איך האָב מיך אַנידערגעזעצט ביים טישעל, גענומען אַ ספר'ל אין
 האַנד אריין און האָב דערינען אריינגעקוקט.

אין האַרץ האָב איך מורא געהאט, אז עס זאָל מיר חלילה נישט
 איינפאלען, צוצוגעהן און די צוקער־פּושקע צו צוברעכען, אָדער גלאַט
 אזוי געהמען אַ טעלעריל פון קאָמאָד, און עס אויף דער ערד אראָב-
 וואַרפען, נאָר איך האָב מיר די בייע מעשבות פון קאָפּ פּעריאָגט און
 אין ספר'ל זיך פּערטראַכט.

באלד האָט זיך די טהיר אויפגעפענט, און אַ מיידעל איינגעוויי-
קעלט אין אַ טוך איז אריינגעקומען.

זי האָט דאָס טוך פון איהר קאָפּ אראָבגערוקט, און עס האָבען
זיך בעוויזען איהרע צוזאמענגעפרעסטע האָר אויף איהרע שלייפען.
זי איז געבליבען שטעהן אין מיטען שטוב און האָט געקוקט אויף
מיר מיט איהרע צוויי גרויסע אויגען. מען האָט דערקענט אין איהר,
אז זי ווייסט נישט וואָס צו זאָגען, און וואָס צו טהון.
באלד האָט זי דאָס לעמפעל אָנגעצונדען און זי האָט עס אויף
דעם טישעל פאר מיר אנידערגעשטעלט.

איך האָב מיר טיעף אין ספר'ל פערטראכט.
— דו ביסט דער מוהמע מלכה'לעס זוהן? — האָט זי מיך פלוצ-
לונג געפרעגט, אראָבבויענדיג דעם קאָפּ, צוהאקענדיג האַלץ אויף
דר'ערד.

— יאָ — ענטפער איך איהר. און דו ביסט דער מוהמע נחה פע-
ריל'ס טאָכטער?

— יאָ — זאָגט זי.

און איך האָב ווייטער אין ספר'ל אריינגעקוקט.

— לאנג וועסט דו פערבלייבען? — האָט זי מיך ווייטער גע-
פרעגט.

— איך קלעהר דאָ, אין בית-המדרש צו לערנען. — זאָג איך איהר
מיט זעהר אַ ערנסטען טאָן.

— טאקי? — פרעגט זי.

— יאָ. — פרעה איך מיך אויף מיין איינפאל, — די צייט איז
ביי אונז שלעכט, דער טאטע פערדיענט נישט, ער קאָן מלמדות-געלט
נישט צאָהלען, בין איך געפאָהרען אין דער פרעמד לערנען.

— צייט דער טאטע, עליר-השלום, איז געשטאָרבען, — זאָגט זי
מיט אַ טרויעריגען ניגון, און נעמט אָן מיט די פינגער דעם שוואַרצען
סאמעט בענדיק, וואָס זי טראָגט אויפ'ן האַלז, איז ביי אונז אויך די
צייט שלעכט. דער „שלאָבען“ איז טייערער געוואָרען. מען איז וואָך
גאנצע נעכט און מען פערדיענט גאָר נישט.

באלד זאָגט זי ווייטער:

— דאָ וועסט דו קענען לערנען, שלאָפען וועסט דו ביי אונז, שבת
און יום-טובים וועסט דו אוראי אויך עסען ביי אונז. און מאָרנען ווע-

לען מיר ביידע אריבערגעהן צו דער מוהמע רבקה'לע — א געשעפט, „טעג“, וועסט האָבען וואו צו עסען.

איך קוק אויף איהר און שווייג.

— וועש וועט דיר אויך נישט קאָסטען, — זאָגט זי ווייטער, — אין איינעם מיט די אונזערע וועט מען דיינע אויך אויסוואשען. נישט געזאָרגט, וועסט דיר אַ עצה געבען.

איך האָב מיך אין שטיבעל אַרומגעקוקט, און אלץ האָט מיר שוין אזוי פריינדליך, אזוי היימיש אויסגעוויזען.

— דאָ, זעהסט, — זאָגט זי צו מיר, ווייזענדיג מיט'ן פינגער אויף דעם שטיקעל ליידיגען אָרט, וואָס איז צווישען דעם שענקעל און דעם קאַמאָד, — וועט מען קענען אַ בעטעל אַנידערשטעלען, בעטגעוואַנר איז אָהן עין־הרע דאָ ביי אונז גענוג.

איך האָב געוואַרפען אַ בליק אויף דעם ליידיגען שטיקעל ווינקעל, און אַ וואַרימקייט איז דורך מיין האַרץ דורכגעלאָפֿען. דאָ וועט מיין „מקום מנוחה“ זיין.

— גוט? — און איהרע צוויי גרויסע אויגען האָבען ליבעליך גע-

שמייכעלט צו מיר.

איך האָב געשוויגען און געקוקט אויף איהר.

און קוקענדיג דערנאָך אויפ'ן פענסטער — האָב איך מיר גע-

טראַכט: דרויסען איז פינסטער, און איך בין אין דער היים...

זי האָט מיר אַ גלאַז טהיי דערלאָנגט.

— טרינק, דערוואַרים דיך, באַלד וועט די וויעטשערע פאַרטיג

ווערען.

די טהיר האָט זיך אויפגעעפענט, מיין מוהמע איז אַריינגעקומען.

איך, האַלטענדיג דאָס גלאַז טהיי אין דער האַנד, האָב איך עפעס

ביי מיר געפיהלט, אז איך טהו אַ עולה.

— ווייסט, מאַמע, שמואל דער מוהמע מלכה'לעס איז היע אהער

געקומען לערנען. ער וועט עסען „טעג“, ביי אונז וועט ער נעכטיגען,

וואָס נישט?

די מוהמע האָט אויפגעעפענט דעם פּוטער, און עס האָט זיך גע-

וויזען דאָס שוואַרצע באַנד, וואָס זי טראָגט אויף איהר האַלז.

מיין מוהמע האָט אָבגעזיפצט און געשוויגען.

— זעהסט, מאַמע, דאָ, צווישען דער שאַנק און דעם קאַמאָד וועט

מען קענען א בעטעל אנדרערשטעלען. דאכט זיך ביי דער מוהמע רבקה'לע איז דא א איבריג בעטעל, איך וועל מאָרנען צו איהר אריי-בערגעהען.

— מאך דיך נישט צו נאר! שמואל וועט מאָרנען אהיים פאָהרען. און אראָב־בייגענדיג דעם קאָפּ האָט זי אין דער שטיל געזיפצט.
— א קינד מאכט זיך צום נארען, האפט זיך אויף און לויפט פון דער היים אוועק. אוי, אוי, יונגע נארישע קינדער!
שרה דאָבריש איז געשטאַנען אין מיטען שטוב און געקוקט אויף מיר פערוואונדערט און רחמנות'דיג.
איך האָב מיר פערשעמט אין ספר'ל פערטראכט.
איך שטוב איז שטיל געוואָרען.
באלד האָט זיך געהערט א פוהר פאָהרען, און מיין מוהמע איז פון שטוב ארויס.

שרה דאָבריש האָט שוין גאָר נישט גערערט, דאָס פנים האָט זי אין קוימען פערבאָרנען.
איך בין צום פענסטער צו און אויף דער גאס ארויסגעקוקט. דרוי-סען איז זעהר פינסטער געווען. באלד זאָט זיך א קלאָפען פון רעדער געהערט, און א פוהר מיט א לאַמטערן איז דורכגעפאָהרען. די פוהר איז געפאָהרען, און פון דער ווייטענס האָט זיך א פונק ליכטיגקייט אין דער פינסטערניש געמונקט...

*
* * *

אויף מאָרנען אין דער פריה האָט מיר מיין מוהמע מיט א פויע-ערישער פוהר אויפגעדונגען און מיר צוריק אהיים געשיקט.
שרה דאָבריש, מיין מוהמעס מיידעל, איז געשטאַנען ביים שלאָבען און האָט מיר נאָכגעשריען:
— פאָהר געזונדערהייט, גרים די מוהמע מלכה'לע.

די פוהר איז ווייטער געפאָהרען.
דער הימעל איז געווען בעוואָלקענט. א געדיכטער קאלטבלוט־יגער רעגען האָט אָהן אַנ'אויפהער פון דער הויף, פאמעליך, אויף דער ערד געגאָסען, עס איז געווען איינער פון די רעגענס, וואָס מען ווייסט נישט, ווען זיי הויבען זיך אָן און ווען זיי לאָזען זיך אויס. עס דאכט זיך, אז עס רעגענט שוין אַזוי פון אייביג, די וועלט איז באלד אַזוי בעשא-
אז עס רעגענט שוין אַזוי פון אייביג, די וועלט איז באלד אַזוי בעשא-

פען געוואָרען מיט'ן רעגען, און עס וועט ווייטער רעגענען, ווייטער, אזוי לאנג ביז די וועלט וועט שטעהן...

און איך האָב מיך איינגענאָרעט אין א ווינקלע וואָגען אריין, בעהאלטען מיך אונטער דעם נאסען געזעס, און מיינע הענד האָב איך אונטער מיין קאפּאָטע אַרונטערגעשטעקט, אָנגעטאפּט דאָס העמד אויף דער ברוסט, איך האָב ביי מיר געשפּירט, אז מיינע הענד זיינען ביי מיר אין דער היים, אין מיין אייגען ווינקעל בעהאלטען.

א קייטייל האָט זיך פֿון וואָגען אָבגעטשעפּעט און האָט אָהן אויפֿ-הער אין די ברעטער געקלאפּט, דער רעגען האָט געקאפּיעט, און די קייטייל האָט נאָכאנאנד געקלאפּט, און עס האָט זיך געדראכט, ווי א הונד וואָלט אונטער א נאסע באַדע געקלאָגט.

און די וואָלקענס ציהען זיך איבער מיין קאפּ. אַט דאכט זיך מיר, אַט שטרעק איך די האַנד אויס און טאַפּ זיי אָן, נאָר אַט רוקען זיי זיך העכער ארויף, און דער רעגען קאפּיעט, א טראָפּ צו א טראָפּ, און די טראָפּענס פּאַלען אין די וואַסערלעך, וואָס זיינען צווישען דעם וועג און צווישען די ווייטע, נאָסע פעלדער, און די וואַסערלעך רעדלען זיך, און די פייכטע ערד זאפּט אין זיך די טראָפּענס איין.

איך קוק אויפֿ'ן פּויער. ער זיצט איינגעקאָרטשעט דעם קאָפּ אויף דער ברוסט, און זעהט אויס טיעף פּער'חושב'ט. זיינע אויגען קוקען ווייט אַוועק, ער האַלט אָפּען דאָס מויל און שווייגט, נאָר זיין אויסגע-שטרעקטער רוקען, דאכט זיך, ווי ער וואָלט זאָגען, גלייכנילטיג איינ-זאכענדיג אין זיך די טראָפּענס רעגען: וואָס געהט עס מיך אָן?

און די פּערד געהען זיך פּאַוואָלע, מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ און שטעלען זיך זיכער זייערע האַרטע טריט אין דער פייכטער ערד.

איך קוק אויפֿ'ן ראָד פֿון וואָגען, ווי עס דרעהט זיך אַריין אין דער בלאָטע. אַט באַלד פּאַהרט א העלפּט ראָד אין דער הויך ארויף, אריינ-ציהענדיג אונטער זיך דאָס אנדערע האַלבע ראָד אין בלאָטע, און אזוי דרעהט עס זיך, אַמאָל איז איין האַלבע ראָד אין דער בלאָטע און די אנדערע העלפּט איז דער הויך און דאָס צווייטע מאָל פּערקעהרט.

איך קוק מיך אַרום—די פעלדער זיינען בעוואָלקענט און נאָס, דער הימעל איז גראָה; ער הענגט, דאכט זיך, נאָר אַראָבצופּאַלען און אַלעס צוצודעקען—און געדראכט האָט זיך מיר, אז די גאַנצע וועלט, אַט דאָס אַלץ, וואָס איז אַרום איז ברוגז אויף דער וועלט'ס מאַמען, זי אנטלויפט

פון חדר צו דער מוהמען נחה פעריל. און די וועלט האָט אויך אַ על־
טערן ברודער, וואָס ער וועט זי פרעגען, ווען זי וועט אהיים קומען:
וואו ביסט דו געווען?

אויפ'ן פעלד אַקערט אַ פויער. דאָס פערד איינגעשפּאַנט אין דעם
אַקעראייזען, ציהט זיך און שלעפט זיך איבער דער פייכטער ערד, עס
שטעקט דעם קאַפּ ארויס און ציהט ווייט אויס דעם האַלז. דאָס אייזען
שלעפט זיך נאָכ'ן פערד — און דער פויער געהט הינטער זיי, און
שמיסט מיט דער בייטש.

און די פוהר פּאָהרט ווייטער. אָט באַלד ווייזט זיך אַ לאַנג שטיק
שוואַרץ אויסגעשניטען פעלד פון טאַרעכ. באַלד ציהט זיך אַ שוואַרץ
שטענגעל פון פעלד אין וועג אריין, ווי אַ וועג וואָס פיהרט צו אַ „בית־
עולם“ צו.

און ארום שוועבט אַ נעפעל אין דער לופטען און שטיקט אַלעס צו.
און געדאַכט האָט זיך מיר, אז מיר אַלע — איך, דער הימעל, די
פעלדער, דער פויער מיט'ן אַקעראייזען, אַלעס ארום זיטצען אין חדר.
עס איז דאָנערשטאג נאָכ'ן אָנבייסען; די זון איז ערשט ביים שפיטץ
פענסטער, אַ סימן, אז עס איז ערשט האַלב איינס, און מיר זאָגען אי־
בער דעם שיעור פאר'ן רבי, און מיר קענען נישט דורכקומען.

באלד האָט זיך בעוויזען אַ הויכער פּאַלאַץ אַרומגערינגעלט מיט אַ
גאַרטען. פון דערהויך האָבען זיך געוויזען פיער גרויסע פענסטער, אין
מיטען — אַ באַלקאָן. פון פּאַלאַץ ציהט זיך אַ לאַנגע אלעע ארום הויכע
בוימער.

און איך האָב מיין פנים טיעפער אין דער קאַפּאָטע בעהאַלטען.
די הענד האָב איך אונטער מיין וועסטעל אַרונטערגערוקט, אָנגעטאַפט
מיין ברוסט און האָב מיך געפיהלט היימישער, איך בין ביי מיר...

און עס האָט זיך בעוויזען פאַר מיינע אויגען מיין ברודער'ס פנים,
ער שלאָגט מיך גאָר נישט, ער האַלט דעם שטעקען אין האַנד און קוקט
אויף מיר, קוקט מיך גוט אָן, און ביי דער טהיר שטעהט דער פויער,
ער פּערלאַנגט די פּערציג גראַשען, וואָס די מוהמע האָט איהם צו־
געזאָגט....

און דאָ שטעהט דער פּאַלאַץ — און באַלד אָט עפענט זיך די טהיר
פון דעם פּאַלאַץ אויף — און די פוהר פּאָהרט מיט מיר אריין, מען
גיט מיך ערגעץ אַ נעהם ארויף.... איך ליג אונטער אַ זיידען בעטגע־

וואַנד... מיר איז וואַרם... באַלד באַד איך מיך אין אַ וואַנע, און דאָ
זיינען אַנגעגרייט פאַר מיר נייע קליידער פון קאָפּ ביז די פיס... איך
שפיר ווי דאָס זיידענע העמד קנאַקט אויף מיין רוקען... און אַ אַטלעסען
קאַפּאַטקעלע, מיט אַ גאַרטעלע... איך קוק, דורכגעהענדיג, אין שפיגעל
אַריין, איך זעה אויס ווי אַ בן-מלך... צוויי לאַנגע שוואַרצע פּאות'ליך...
עפעס אַ פּוהר איז דורכגעפּאַהרען, דער פּויער איז פון וואַגען
אַראַב, און עס דאַכט זיך, אז ער האָט ביי דעם צווייטען אַ פּאַפּיראַס
פּערוויכערט.

... און מען פיהרט מיך אין אַ גרויס צימער אַריין... עס בלישטצען
אזוי פיעל ליכט אין זילבערנע רעהרען... ביי אַ לאַנג געדעקטען טיש
זיצט אַן אַלמער יוד אויבען אָן... מיט אַ ווייסע באַרד... אַ זילבערן
טאַבאַק-פּושקעלע אין האַנד און קוקט אין אַ ספר אַריין... עפעס אַ יוד
דענע אין גרויסע בריליאַנטענע אוירינגען, אין אַ זיידענער הויב, גרייט
צום טיש. איז עס מיין מאַמע? ניין... אַ פרעמדע... מען פרעהט זיך מיט
מיר... שלום-עליכם... מען קושט מיך... די מחותנת'טע וויינט...

עפעס איז ווער דורכגעלאָפּען אַיינגעווייקט אין רעגען. אויפ'ן
פּעלד שטעהט אַ פּוהר אָהן אַ פּערד. נאָר דער דישעל איז אזוי לאַנג.
... איך זיך ביים טיש... שמועס אין לערנען... איך פּערענטפּער אַ
האַרבען רמב"ם... דער מחותן ווענדט מיך אָב מיט אַ מר"ל'ס אַ
קשיא... איך ברענג איהם אַ ראייה פון אַ רא"ש... אַלע קוקען אויף
מיר... נאָר מיין מחותן שטעהט פּערגאַפּט... די מחותנת'טע ווישט זיך
די אויגען מיט אַ טיכעל... און דאָרט... פון אַ שפּאַלט פון דער טהיר...
אַ זיידען קליידעל... זי האַרכט... זי עפענט ברייטער אויף די טהיר, און
קוקט... איך מאַך מיך ווי נאָר נישט... און רעד ווייטער, פּערענטפּער
אַ „תּבואת-שור“.

... מען פיהרט די כלה אַריין... זי איז שעהן ווי אַ בת-מלכה... אין
בלויז זייד און סאַמעט... אין צוויי שוואַרצע צעפּ... אין אַ ווייס שער-
ציל... זי לאָזט אַראַב דעם קאָפּ... זי שעמט זיך... איך אויך... דאָס
האַרץ קלאַפּט אין מיר.

... — ווי געפּעלט דיר דיין כלה? די קינדער שעמען זיך! זעהסט,
זעהסט ווי רויט ער איז געוואָרען... און איך שטעק מיין פינגער אין
גאַרטעל אַריין און דרעה מיר איבער'ן שטוב...

... זיי וועלען זיך אליין געוועהנען איינער צום צווייטען...

.... מ'גרייט צום טיש... א גרויסער הענגלייכטער הענגט פון באַלקען אַראָב מיט גרויסע ברייאַנטענע גלעזליך... איך מיט מיין מחותן זי- צען אויף איין זייט טיש... זי מיט דער מחותנת'טע אויף דער צווייטער זייט טיש... דער הענגלייכטער פערשטעלט... זי קוקט אויף יענעם זייט הענגלייכטער, איך אויף דער זייט...

... איך זאָג ווייטער תורה... דאָס פּשט'ל אויף „שחיטת־חוי“... פּערענטפּער דעם רמב"ם. דער מחותן ווענדט אָב... איך לאָז נישט... ברענג די גמרא פון חולין... זי ווינקט... קוקט אויף מיר: לאָז דיך נישט... אַט אזוי... פּערענטפּערט... ריכטיג... זי שמייכלט... האָ? ! מען פּיהרט מיר מיין כּלה צו... איך מאַך די אויגען צו... איך קוק נישט... מען גיט מיר אַ גאַלדענעם זייגער... זי געהט... נעהם, זאָגט זי, און קוקט מיך אָן... איך מאַך די אויגען צו און נעהם... איך טראָג איהם אויף די אַטלעסענע וועסט...

... איך זיך מיט איהר אַליין... אין אַ גלעזערנער אלטאנקע... זי קוקט נישט... איך אויך נישט... מען קוקט אין וואַסער אַריין... ניין, אין אַ ספּר'ל אַריין... זי שמייכלט... ניין... זי זיצט, האַלט דעם קאָפּ אַראָבגעבויגען... ניין... זי זיצט און קוקט אויף מיר גלייך אין פּנים אַריין... איך אויך... גלייך איהר אין פּנים אַריין... זי וויינט... יאָ, עס רינען אַראָב די טרעהרען איבער די באַקען... איך האַלט די צעפּ... ניין... מען מעג דען?? ? איך קוק אויף איהר... איך ווין אויך... זי האָט אויף מיר רחמנות, אזוי רחמנות... איך נעהם זי אָן ביי דער האַנד...

„דו האָסט נישט דעם פּויער צו בעצאָהלען? האָסט מורא פאר דיין עלטערן ברודער??“

איך קוק מיך אום, דער פּאַלאַץ איז שוין לאַנג פּערבייגעפּאַהרען, עס ציהען זיך נאָסע בעוואַלקענטע פעלדער.

עס בעווייזט זיך אַ קליין הייזל, דער שטרוידאָך איז אין רעגען דורכגעווייקט, פון קוימען נעהט אַ געדיכטער רויך ארויס און צולעגט זיך געדיכט איבער'ן וועג, פאר דער טהיר שמעהט אַ פּוהר, דאָס אויס- געשפּאַנטע פּערד האַלט דעם קאָפּ אין וואַגען בעהאַלטען, און גיט אי- בער זיין רוקען אַ כּפּרה דעם רעגען. דער פּוהרמאַן שמעהט אין דער טהיר ביי'ם הייזל, איינגעקאַרטשעט אין זיין צעווייקטען מאַנטעל,

האלט די בייטש אין אַרים, פערלעגט די הענד און קוקט נאָרעדיג פון
מאַנטעל אַרויס :

עס בעווייזט זיך דאָס וועלדלי, עס שטעהט אין רעגען און קען זיך
נישט ריהרען, און די בוימער טוליען זיך איינער צום צווייטען.

נאָך דעם וואַלד זעהט מען שוין דעם שפיץ קירכע פון אונזער
שטעדטל אַרויס, און מיין האַרץ האָט אָנגעהויבען צו קלאַפען : שוין
אין דער היים!...

גזלנים

(א בילד)

אז עם איז געקומען שבועות צייט און די אויבסט בויער האָבען אָנגעהויבען צו בליהען, האָט משה ליב קאמאשניק, דער שוסטער פון דער אונטערנאס, גענומען דעם שמעקען אין האַנד אריין, א צוויי פונטיג ברויט איינגעבונדען אין אַ טיכעל אויפ'ן פלייצע און האָט זיך געלאָזט אין דאָרף אריין דינגען אַ סאָד אויפ'ן זומער. אין אַ פאָר טעג אַרום איז ער צוריקגעקומען מיט אַ זעקעל קארטאָפליעס אויפ'ן פלייצע, אַ פאָר אייער אין קעשענע און מיט אַ הוהן אונטער'ן אָרעם. דאָס ווייב מיט די קינדערלעך זיינען איהם אַנטקעגען געגאַנגען אין גאָס אריין. די צוועלף יעהריגע פייגעלע האָט איהם דעם זאָק פון פלייצע אַראַבגענומען. חיים דער אינגעל האָט די הוהן געשלעפּט — און זיי האָבען מיט פרייד אַריינבעגלייט דעם פאָטער אין שטוב אריין.

— גאָט צו דאַנקען געדונגען. — האָט משה ליב קאמאשניק

דעם שמערען זיך געווישט.

— ווי זעהט ער אויס?

— ווער קען וויסען? די עפעל בליהען שעהן, אָהן עין הרע, באַרנעס אויך אַ ביסעל — אַ ביסעל פלוימען, נאָר אַלץ שפעטיג אויבס, ראשיהשנה'דיגעס, אַ ביסעל אַגרעס און שמענגעלעך. גאָט זאָל געבען, אז עם זאָל קיין שטורם נישט קומען, וועט אפשר זיין אַ ביסעל פרנסה, ווער ווייס?

— און די גוים?

— ווי פויערים — געדונגען זיך אויף אַ גילדען. געזעהן אַן אַרימען אירען, האָבען זיי מיטגעגעבען אַ ביסעל קארטאָפליעס, אַ פאָר אייער — דאָכט זיך גוטע גוים.

אז חנה האָט דערלאָנגט די אָנגערייַשטע קארטאָפּלעס אויפ'ן טיש, האָט משה ליב קאמאשניק געקרעכצט:

— איין חסרון, ער שטעהט ביים וועג, די בוימער שטאַרק אויפ'ן וועג ארויס. ווער עס וועט וועלען וועט אָברייסען איידער עס וועט נאָך רייה ווערען.

— וועלען מיר די קינדער ארויסזעצען ביז מיר וועלען אַרויס-קומען. — האָט איהם דאָס ווייב בערוהיגט.

נאָך שבת האָט טאַקע משה ליב גענומען זיין עלטסט מיידעל פיינלעך מיט זיין אינגעל חיים'ל און ארויסגעפיהרט אין דאָרף אריין, און איבערגעלאָזט זיי אין סאָד, אין דעם הילצערן ביידעל וואָס איז געשטאַנען צווישען די עפעל בוימער. ער האָט זיי אַ קישען אַוועק-געלענט צו שלאָפען, אַ פּאָר אַלטע קאַפּאַטעס צוצודעקען זיך אויף ביינאַכט, אָדער ווען עס רעגענט. קיין געלד צו לעבען האָבען זיי ניט בעדאַרפט, ער האָט זיך פּערלאָזט אויף די פּויערישע גוטסקייט, אַז זיי וועלען ניט דערלאָזען קיין לעבעדיגע נפשות אונטערגעהן פאַר הונגער. אַ פּאָר פונט ברויט אויף די ערשטע פּאָר טעג האָט ער זיי געלאָזען. קארטאָפּלעס קענען זיי דאָך פון די גוים קריגען. אויס-בעטלעען, אָדער אויסקאַפען פון דער ערד, ווען קיינער זעהט ניט. האַלץ אויף אַ פּייער קענען זיי פון וואַלד ברענגען, און אַט באלד וועט דאָך אויבסט רייה ווערען, קענען זיי זיך דערנעהרען מיט עפעל און אונגערקעס.

קיין ריכטיגע היטערס זיינען זיי אייגענטליך נישט געווען. נאָך מען דאַרף אויך נישט האָבען אין אַ סאָד קיין היטער, מען בעדאַרף נאָר וויסען, אַז אַ לעבעדיגער מענש געפינט זיך דאָרט, און אַז עס וועט עפעס געשעהן, קענען זיי שרייען, וועלען זיך די גוים צו-זאַמענלויפען.

די קינדער זיינען צוגעוויהנט דערצו. יעדעס יאָהר האָבען זיי געהיט אַ סאָד, ביז דאָס אויבסט איז רייה געוואָרען, און ווען מען האָט עס בעדאַרפט קלויבען, זיינען טאַטע-מאַמע ארויסגעקומען. ביי טאָג איז נאָר געווען אַ פּרייד. די זון האָט געשיינט. עס איז זיי וואַרים געווען. דאָס מיידעל איז אַרומגעאַנגען אי דאָרף און אויס-געבעטען ביי די פּויערטעס אַ פּאָר קארטאָפּלעס, חיים'ל האָט פון וואַלד געבראַכט טרוקענע צווייגען, האָבען זיי זיך אַ פּייער געמאַכט

און אָבגעבראָטען אין די אַשעס זייער אַבענדר־ברויט. אַז דאָס אויבסט
האָט נאָר אָנגעהויבען עטוואַס רייף צו ווערען, האָבען זיי צוזאַמענ־
געקליבען די אַראָבגעפאלענע עפעלעך. דערנעהרט זיך שוין מיט
ס׳זייעריגע. ביי נאַכט האָבען זיך די קינדער כּעהאַלטען אין ביי־דעל
אריין. צוגעדעקט זיך מיט די קאַפּאַטעס. די נעכט זיינען געווען
קורצע און וואַרימע זומערדיגע נעכט, נאָר טהיילמאָל, ווען עס פּלעגט
אַ רעגען גיסען, האָבען זיי זיך איינגעקאַרטשעט, איינס דאָס אַנדערע
צוגעדעקט, און געוואַרימט זיך מיט זייערע יונגע לייבלעך.

מיט אַמאָל האָט זיך דערהערט, אַז גולנים געפינען זיך אין
וואַלד, ניט ווייט פון דאָרף. ביי נאַכט האָבען זיי אָבגעשטעלט אַ פּוהר
מיט סוחרים, גע׳הרג׳עט דעם בעל־עגלה און אַוועקגענומען פון די
סוחרים דאָס געלד. דאָס גאַנצע דאָרף איז צו מאַרגענס אַרויס אויף
אַן אָבלאַווע אויף די גולנים אין וואַלד. נאָר מען האָט קיינעם נישט
געפונען. מען האָט אָנגעטראָפּען צייכענס פון זייערע פּוס־טריט און
מען האָט אָבער ניט געקענט וויסען וואו זיי האַלטען זיך אויף.
דער רויב ביי נאַכט אין וואַלד האָט אַ שרעק געוואָרפּען אויפֿן גאַנצן
צען דאָרף און אויף די גאַנצע געגענד ארום. די נויט האָבען זייערע
הייזער פאַרמאַכט מיט אייזערנע פּרענטען און אַליין זיינען זיי גע־
שלאָפּען ביי זייערע כּהמות מיט שטעקענס און רעוואָלווערען בע־
וואַכט. די קינדער האָבען אויך געהערט פון די גולנים, וואָס האַלטען
זיך אויף אין וואַלד. ביי נאַכט האָבען זיי מורא געהאַט צו שלאָפּען
אין סאָד. זיי האָבען אָבער איינס פון דאָס אַנדערע כּעהאַלטען די אימה
און ניט גערעדט דערפון.

אַמאָל ביי נאַכט זיינען די קינדער געלעגען אין ביי־דעל. אין דרוי־
סען איז זעהר פינסטער געווען. עס האָט זיך געקליבען אויף אַ
רעגען. אַ ווינד האָט געבלאַזען און געקלאַפּט מיט אַן אָבנעריסענעם
שינדעל אויפֿן דעכעל פון ביי־דעל, און זיי האָט זיך אָבגעראַכט, אַז
עס געהט ווער... די צווייגען האָבען זיך געשאַקעלט און געבראַכען
זיך הינטער׳ן ביי־דעל און געקרעכצט ווי לעבעדיגע מענשען. פייגעלע
איז געלעגען און האָט מיט איהרע הענטלעך פּעסט צו זיך צוגעדריקט
איהר יונג כּרודע־ויל. חיים האָט זיך איינגעקאַרטשעט אין זיין שוועס־
טערס לייב, וו אַ יונג קעלבעל, מיט׳ן קאַפּ אין בויך אַריין. פייגעלע
האָט אַרויסגעקוקט מיט איהרע גרויסע לעבעדיגע אויגען און אויפֿ־

געהאָרט אויב ווער געהט נישט. די קינדער האָבען געשוויגען אַ לאַנגע צייט און מורא געהאַט צו רעדען איינס מיט'ן צווייטען, כאָטש זיי זיינען נישט געשלאָפּען.

— פייגעלע, דו שלאָפסט? — האָט דאָס ברודעריל געפרעגט.

— איך שלאָף. — האָט פייגעלע אָבגעענטפערט.

— איך שלאָף אויך. — האָט חיים'ל געזאָגט און איז פּער־

שוויגען.

— פייגעלע.

— וואָס?

— גולנים טויטען קינדער אויך?

— ניין. קינדער טויטען זיי ניט.

אַ לאַנגע מינוט האָבען זיי וויעדער געשוויגען.

— פייגעלע.

— וואָס?

— עס איז ווער אין סאָד דאָ.

— ניין, חיים'ל, דאָס שאַקעלט דער ווינד די צווייגען.

אַ לאַנגע מינוט פּוּזע.

— פייגעלע.

— וואָס?

— עס געהט ווער אין סאָד אריין.

— שווייג, חיים, קיינער געהט נישט אין סאָד אריין. דאָס

קלאַפּט דער ווינד אין דאָך.

אַ לאַנגע פּוּזע.

— פייגעלע.

— וואָס?

— וואָס איז אַ ווינד?

— שווייג, שלאָף.

עס האָט אַ גרויסער בליץ געטהאָן, נאָך איהם האָט זיך געהערט

אַן אויסגעהערער דונער.

די קינדער האָבען אויפגעציטערט.

— פייגעלע.

— וואָס?

— האָסט געלייענט קריאת שמע?

- נין.
- לאָמיר לייענען קריאת שמע.
- איך קען נישט פון אויסוועניג.
- איך קען.
- זאָג, וועל איך דיר נאָכזאָגען.
- אל מלך נאמן...
- אל מלך נאמן...
- די קינדער האָבען געזאָגט די ווערטער ווי די טראַפענס רעגען
וואָס האָבען אָנגעהויבען צו פאלען אויפ'ן דאָך פון ביידעל.
- פייגעלע, עם רעגענט.
- עם רעגענט, חיימל.
- שווייג, מען טאָר ניט מפסיק זיין.
- דער ווינד זאָל נאָר דאָס אויבסט פון די בוימער ניט אַראָפּ-
וואַרפען.
- מען טאָר ניט מפסיק זיין, פייגעלע.
- די טראַפענס וואַסער האָבען כאַלד אָנגעהויבען אַרײַנצורײַנען
אויף די קינדער דורך אַ שפּאַרע פון ביידעל. די קינדער האָבען זיך
איינגעקאָרטשעט אין אַ ווינקעלע פון ביידעל, וואו עם איז גענוג
בעשיצט. זיי האָבען זיך איבערגעצויגען מיט די קאָפּאַטעס איבער
די קעפּ, געהאַלטען זיך איינס אין אַנדערען. איינגעקאָרטשעט זיך
און געוואַרימט זיך מיט די לייבלעך, און געלעגען און געשוויגען.
- מיט אַמאָל האָט זיך די טהיר פון ביידעל געגעבען אַ פּראַל
אויף, אַ צינד־העלצעל האָט זיך אָנגעצונדען און פּערלאַשען, אין
בלײַ־שנעלינקייט האָט פייגעלע דערזעהן צוויי הויכע שוואַרצע גוים
שטעהן פאר איהר.
- ווער איז דאָרט? — האָט אַ שטאַרקע מענער שטימע גע-
רופען.
- דאָס בין איך, דעם סערעריס מיידעל מיט איהר ברודעריל,
האָט פייגעלע אָפּגעענטפּערט מיט אונטערטהעניגקייט, אָבער ניט מיט
מורא.
- שווייג, זשיראָווקא.
- די גוים האָבען אַראָפּגעצויגען פון די קינדער די קאָפּאַטעס

און אליין זיך מיט זיי בעדעקט די קעפ, וואָרום דער רעגען האָט שוין אָנגעהויבען אַרײַנצוגיסען דורך די שפּאַרעם פון דעכעל.

די קינדער זיינען געווען האַלב נאַקט. יעצט האָבען זיי זיך נאָך מעהר אײַנס צום אַנדערען צוגעקאַרטשעט, אײַנגענאַרעט זיך אין אַ ווינקעל, און געלעגען ווי צוויי הינטלעך און געשוויגען. אין בײַדעל איז געווען שוואַרץ. די גוים האָט מען נישט געזעהן. נאָר געפיהלט צוויי שוואַרצע שאַטענס, און אײַנער פון די שאַטענס פינקעלט מיט אַ פונק פון אַן אָנגערױכערטען ציגאַרעט, און אויפֿן דאָך האָט זיך געהערט ווי די שווערע טראָפּענס רעגען פאַלען אויף די שינדלען.

פּלוצים איז דער שאַטען, וואָס האָט גערויכערט דעם ציגאַרעט, צוגעגאַנגען צו די קינדער, בעלויכטען זיי מיטן ברענענדיגען ציגאַרעט, און אָנגערופּען זיך צום צווייטען:

— דאַכט זיך, אַן ערוואַקסענע.

— דער צווייטער שאַטען האָט זיך שווער בעוואויגען. אויך צוגעגאַנגען און אָנגענומען פּייגלען ביי דער האַנד, בעלויכטען זי אויך מיט דעם ציגאַרעט, געזוכט איהר צו קוקען אין די שווערע טונקעלקייט אין די אויגען ארײַן, און אָבגעלאָזט זי:

— אַ קליינע אײַדישקע.

די גוים האָבען עפעס געשעפּטשעט צווישען זיך אין דער שטיבל. פּייגלען איז פּלוצים באַפאַלען אַ טױט־שרעק. זי האָט אָנגעהויבען צו פּיהלען מיט אַמאָל די שרעק פאַר גולנים. אַן ענגקײט האָט זי אַרומגענומען. ניט די שרעק פאַרין לעבען, זי האָט גאָר ניט געטראַכט וועגען זיך — נאָר עפעס ווי זי וואָלט מיט אַמאָל דערפּיהלט אַן אונגאַטירליכע זאך, ווי זי וואָלט אַ נײַטגוטען דערזעהן. מיט אײַן האַנד האָט זי אַרומגעהאַלטען איהר קליינעם ברודערליך, און מיט דער צווייטער האַנד האָט זי זיך פאַר וועמען געוואָלט בעשיצען. און ווי זי וואָלט זיך דערמאהנט, אַז זי איז נאָך אַ קינד, האָט זי פּלוצים אָנגעהויבען צו וויינען: מאַמע.

— שווייגט, ממזרים, שווייגט. ששש...

די קינדער האָבען אָבער זיך מעהר דערשראָקען פאַר די שאַטענס, אײַדער פאַר רעדענדיגע מענשען און האָבען געוויינט.

— שווייגען, ווארום זארושען, — האָט אַ שווערע האַנד זיך געלעגט אויף די קינדערס מייילער.

אַ לאַנגע ווילע האָבען די קינדער געשוויגען. געשלוכצט אין זיך.

— זעהסט, וואָס דו האָסט אָנגעמאַכט. די האָסט די קינדער דערשראָקען. די פּויערים וועלען זייער געוויין דערהערען.

— זי איז אַן ערוואַקסענע מויד. — האָט אַ שטימע גערעדט.

— זעהסט דאָך, זי איז אַ קינד, וויינט ווי אַ קינד. — האָט אַ צווייטע שטימע אָפּגענטפערט.

— זי איז שוין גרויס גענוג, זאָגט דער איינער שאַטען און דערנעהנטערט זיך צו פייגעלען.

פייגעלע האָט דערפיהלט די נאָהענטקייט פון שוואַרצען שאַטען, דעם וואַרימען אָטהעם פון זיינע שטאַרענדע פייכטע וואַנסעס, האָט זי געהאַט אַזאַ שוידערליך געפיהל, ווי אַ וואַרים וואַלט זי אָנגע-ריהרט, און האָט געגעבען אַ געשריי אויס:

— מאַמאַ!

— וואָס טהוסטו? וואָס טשעפעסט דו זיך צו די קינדער?

— אַז איך זאָג דיר, אַז זי איז אַ דערוואַקסענע מויד.

— איך בין קיין קינדער מערדער נישט. דאָס פאַסט פאַר אַ

היהנער-גנב, אָבער נישט פאַר אַ גלֶן.

דער הויכער שוואַרצער האָט ווי פערשעהמט דאָס קינד אָב-

געלאָזט.

— שווייגט, קינדער, נאַט, דאָ האָט איהר די קאַפּאַטע, דעקט

אייך צו, — האָט איינער פון זיי צוגעוואַרפען די קאַפּאַטע צו די

קינדער.

דער צווייטער האָט נאָכגעטהאָן.

די קינדער האָבען ניט געפיהלט די פייכטקייט פון רעגען. די

שרעק פאַר די גולנים האָט אַלעס פארטריבען. זיי האָבען נאָך אין

דער שטיל געשלוכצט. אַ שטימע האָט זיך אָנגערופען:

— שווייגט, וואָס וויינט איהר? עס איז אייך קאַלט. יאַן,

גיב זיי בראַנפען צו טרינקען.

דער גוי האָט צוגעטראָגען אַ פלאַש מיט בראַנפען און דער-

לאַנגט די קינדער.

- טרינקט, וועט אייך ווארימער זיין.
 פייגעלע האָט זיך דערשראָקען פאר זיין געשטאַלט. זי האָט
 געטהאָן, וואָס מען האָט איהר געהייסען.
 — און יעצט גיב דעם ברודערל דיינעם. הער, קליינער זשי-
 דאָק, טרינקט.
 חיים'ל האָט אויך צוגענויגט די ליפען צום פלאַש.
 — די קליינע ממזרים, עס איז אַ רחמנות אויף זיי, אין אַזא
 רעגען. יאָן, האָסט דאָרט אין קעשענע קאָלכאַסע, גיב זיי.
 יאָן האָט דערלאָנגט די קאָלכאַסע.
 די קינדער האָבען דערהערט דאָס וואָרט קאָלכאַסע, איז אַ
 גרויסער שרעק זיי בעפאַלען.
 — עסט.
 — מען טאָר נישט, — האָט פייגעלע געענטפערט.
 — עסט, קליינע זשידעס.
 — מיר טאָרען נישט, — האָבען ביידע קינדער אָנגעהויבען
 וויעדער צו וויינען.
 — לאָז זיי אָפּ. זעהסט דאָך, אַז זיי ווילען נישט זייער „זאַקאָן“
 ברעכען.
 — נאָט, דאָ האָט איהר ברויט.
 דאָס ברויט האָבען די קינדער גענומען. נאָר גענעסען האָבען
 זיי נישט.
 אַ לאַנגע ווילע איז שטיל געווען אין ביידעל. עס האָבען זיך
 נאָר געהערט די טראָפענס רעגען, וואָס זיינען געפאַלען אויפ'ן דעכעל,
 און דאָס שווערע אַטעמען פון די גוים. די קינדער זיינען געלעגען
 איינגעקאָרטשעט אין אַ נאָרע. ערשט יעצט איז זיי קלאָר געווען
 די שרעק, אַז זיי געפינען זיך מיט גולנים אינאיינעם. חיים'ל האָט
 ערשט זיך דערמאָנט, וואָס אַ איד האָט צו טהאָן, ווען ער איז אין
 סכנה.
 — פייגעלע, — רופט ער אָן אין דער שטיל.
 — שײש, וואָס?
 — לאָמיר זאָגען שמע ישראל.
 — זאָג.
 — שמע ישראל ה' אלהינו.

און די קינדער האָבען פֿלוצים אָנגעהויבען הויך קריאת שמע צו זאָגען.

— וואָס מורמלען זיי דאָרט?

— זעהסט דאָך, אז זיי מאַרליען זיך.

— יעדער האָט זיין „זאָקאָן“, — רעדען די גוים צווישען זיך. אין בייִדעל איז אזוי נאָס געוואָרען, אז עס האָט זיך נישט געפֿירט נען קיין איין שטיקעל ערד. דאָס איינציגע טרוקענע ווינקעל, וואָס איז געווען צוגעדעקט מיט די קאָפּאַטעס, האָבען יעצט די קינדער פֿאַרנוֹר־מען. דער רעגען האָט די גוים געיאָגט פֿון איין ווינקעל אין אַנדערען, ביז ער האָט זיי אַריינגעיאָגט אין דעם ווינקעל פֿון די קינדער. זיי האָבען זיך צוגעטוליעט צו די קינדער, באַהאַלטענ־דיג זיך נעבען זיי.

— לאָזט, ממזרים־לעך, לאָזט זיך אויך צודעקען מיט די קאָפּאַטעס, — האָבען זיך די גוים געבעטען.

און אַ וואונדערליכע זאָך, די קינדער האָבען זיך אויפֿגעהערט צו שרעקען פֿאַר די גזלנים. הינטער די פייכטע קאָפּאַטעס האָבען זיך אַלע פיער לייבער צוזאַמענגעקנאַטען, און איינס האָט דאָס אַנדערע געוואַרימט.

— דעק זיי צו, דעק זיי, די ממזרים־לעך, — האָבען די גוים געזאָגט איינס צום אַנדערען און גענומען די קינדער אויף זייערע הענט און זיי וואַרים צוגעדעקט.

— יאָן, גיב זיי אַ ביסעל בראַנפֿען.

די קינדער האָבען געשליקט דעם בראַנפֿען, דערוואַרימט זייערע לייבלעך. עס האָבען פיער לעבעדיגע נפשות צוזאַמענגעקנאַטען זיך און באַשיצט איינס דאָס צווייטע פֿאַר'ן רעגען, פֿאַר'ן בליץ און שטורם.

די ירושה

(ערצעהלונג)

איך ווייס ניט פאר וואָס עס איז מיך געקומען אויפ'ן געדאַנק די אידענע חיה־לאַה מיט איהר אַלטען קאַסטען, וועלכע איך געדענק ווי אין אַ חלום פון מיינע קינדערשע יאָהרען. אפשר איז דאָ דערביי עפעס אַ זין, וואָס לוינט זיך צו דערצעהלען. זאָל דער לעזער משפּט'ן. איך מוז זיך אָבער באַפרייען פון דער עראינערונג, וועלכע איז זייט אַ געוויסע צייט אויפגעשטאַנען אין מיר ווי אַ לעבעדיגע ערשיינונג און פאָדערט מיר, אַז איך זאָל זי באַשרייבען.

די אידענע חיה־לאַה איז געווען די מוטער פון אונזער שכן, חיים'שע דער פעלדשער, וועלכען מען האָט אויך גערופען ביי אונז אין שטעדטעל מיט דעם פאר היינט ניט שעהנעם נאָמען, חיים'שע דען קאַנע-מאַכער. נאָר פאר די דאַמאָלסדיגע צייטען, וואָס מען האָט לייעב געהאַט אָנצורופען זאַכען ביי די ריכטיגע נעמען, האָט דעך נאָמען ניט נאָר ניט אַרויסגערופען קיין שפּאַט, נאָר פארקעהרט, עה איז געווען אַ טיטול, און האָט געקלונגען ווי היינט, למשל, „דאָקטאָר מעדיצין“. און האָט מען באַגעגענט חיים'שען געהן איבער דעך גאָס מיט דער גרויסער קאַנע אונטער'ן אָרעם, אַזוי האָט דאָס גאַנצע שטעדטעל געוואוסט, אַז ווער פון איהרע חשוביע בעלי־בתים האָט זיך איבערגעגעסען און מען דאַרף איהם געהן מבקר חולה זיין.

חיים'שע דער קאַנע-מאַכער איז געווען אַ שטיק אַלטערטום. פון זיין מעדיצינישער פראַפעסיע האָט אַראָפּגעוועהט דאָס מיטעלאַלטער. געהיילט האָט ער מיט דעם אַלטען, אויסגעפרוואומען מיטעל, מיט דער קאַנע, פון אַלע קראַנקהייטען, און אַז די קאַנע האָט ניט געהאָלפֿן פען, האָט ער באַנוצט דאָס ראַדיקאַלע מיטעל, געהאַקטע באַנקעס, וועלכע ער האָט גענומען נאָך אַ הייסער באָד. נאָר טאָמער, חלילה,

איז עס אָנגעקומען צו באַנקעס, איז שוין ניט גוט געווען. האָט מען געזעהן חיים'שען מיט דער מאַרבע באַנקעס אונטער'ן אָרעם און מיט'ן וואַקסענעם ליכט אין דער האַנד געהן איבער'ן געסעל, האָט מען זיך שוין פון קראַנקען מיאש געווען, און קרובים זיינען גע-לאַפען אין שוהל אַרײַן תהלים זאָגען. אַ חוץ די צוויי אויסגעפרואורטע מיטלען — קאנע און באַנקעס — האָט נאָך חיים'שע באַזעסען אַ גאַנצע צאָהל פלעשלעך מיט רפואות-וואַסער. צו יעדער חולאת האָט ער געהאַט אַ באַזונדער וואונדער-וואַסער: כאַלער-וואַסער, נופל-חולים-וואַסער, יום-כפור-וואַסער און נאָך אַ סך אַנדערע וואַסער-רען, וואָס זיינען צונויפגעשטעלט געוואָרען לויט אַ געהיימען רע-צעפט, וואָס איז נאָר באוואוסט געווען צו איהם אַליין.

געזאָגט האָט מען, אַז די אַלע געהיימע רפואות האָט ער איבער-גענומען פון זיין אַלטער מוטער, וועלכע איז געווען אין די פריהעריגע יאָהרען אַ הייבאַמע און האָט אָפגענומען מיט איהרע אייגענע הענד די אַלע בכבוד'ע בעלי-בתים, וועלכע זיינען היינט נגידים, דאָזאָר צעס, גבאים און גלאַט אזוי שעהנע אידען. זי, די אַלטע אידענע, האָט דעם כבוד געהאַט די ערשטע פעטש צו געבען אויף די געזעסלעך פון אַט די אַלע היינטיגע שעהנע בעלי-בתים. נאָר דאָס זאָגען האָט ניט פאַרקלענערט די אויטאָריטעט פון חיים'שען און האָט נישט אָפ-געשוואַכט זיין פראָפעסיאָנעלען רוהם. פאַרקעהרט, דאָס האָט צו-געגעבען אַ גלאַנץ צו זיין רוהם, און זיין אויטאָריטעט איז באַפעסטיגט טער געוואָרען.

איך אַליין געדענק שוין ניט די אַלטע חיה-לאַה, אַז זי זאָל זיך האָבען באַשעפטיגט מיט איהר פראָפעסיע. אין מיינע יאָהרען איז זי שוין געווען אַן אַלטע, אַלטע אידענע, וועלכע איז געלעגען אַ גאַנצע וואָך אין בעט. נאָר שבת און יום-טוב האָט זי דער זוהן אָנגעטהאָן אין איהרע אַלטמאָדישע קליידער, מיט דער גרויסער הויב אויפ'ן קאָפּ, מיט דער גלאַנציגער שטערען-טיכעל אויפ'ן שטערען, מיט'ן האַרץ-ברעטעל, פון וועלכען עס האָבען אַראָפגעשימערט אַ פאָר צווייפּעל-האַפטע שטיינער אויף גרינעם סאַמעט. און ער האָט זי אַרויסגעזעצט אויפ'ן הילצערנעם גאַניקעל, און אַלע, וואָס זיינען פאַרבייגעגאַנגען, האָבען זי בכבוד'יג געגריסט און געביטען איהר „גוט-שבת“. ווייל ניט נאָר איז זי געווען די עלטסטע אידענע אין שטערטעל, נאָר זי

איז אויך געוויין די הייבאמע פון אלע מוטערס און פאטערס פון שטעדטעל, און אלע האָבען זי גערופען „די באַבע“. און צווישען די שבת'דיגע אלט-מאָדישע קליידער און ציערונג האָט געבלישטשעט אין דער זון אַ גאָלדען שליסעלע, וואָס איז אַראָפּגעהאַנגען אויף אַ גאָלדען קייטעל פון איבער איהר האַלז אַראָפּ. און אז די מענשען, וואָס זיינען פאַרבייגעגאַנגען, האָבען געזעהן דעם גאָלדענעם שליסעלע, איז געוואָרען אַ געשושקעריי אין די אויערען, און איינער האָט דעם אַנערען געוויזען :

— דו זעהסט ? דו זעהסט ?

— דער גאָלדענע שליסעלע פון קאַסטען.

— ווער ווייסט וואָס פאַר אַ אוצרות זי האָט דאָרט ליגען אין

קאַסטען.

— נאַפּאָלעאָן'ס מתנה.

— וועט דאָס חיים'ל פאַקען אַן אפּותיקאַ.

— איך גיב איהם שוין מיין שטוב פאַר דער ירושה, מיט מיין

קראָם אין אַלטען מאַרק.

— נאָר איינער, יענער ריכט זיך אויף אַן אוצר. אַ קלייניגקייט,

נאַפּאָלעאָן'ס מתנה.

אונטער דעם בעט פון דער אַלטער חיה-לאה איז געשטאַנען אַן אַל-טער קאַסטען אויף פיער רעדלעך. דער שליסעל פון אַלטען קאַסטען איז געווען אַ גאָלדענער און איז געהאַנגען אויף דער אידענע'ס האַרץ. די אידענע האָט געהיט דעם שליסעל ווי איהרע אויגען אין קאָפּ. שטענדיג איז זי געשלאָפּען מיט דעם שליסעל אונטער איהר קישען, און טאַמער האָט זי געהערט עפעס אַן אונבאַקאַנטען דורכגעהן, פלעגט זי זיך באַלד כאַפּען צום שליסעל. זי איז שוין געווען בלינד פון אַלט-קייט, און ביי איהר בעט איז געשטאַנען אַן אַלטער שטעקען מיט אַ ביינערנעם קעפּעל. אז זי האָט געהערט וועמען דורכגעהן, פלעגט זי מיט איהר שטעקען אַנקלאַפּען אָן קאַסטען, אויב דער קאַסטען שטעהט. מען זאָגט אז אין דעם קלאַנג פון קאַסטען האָט זי געהערט צי ער איז נאָך אונבאַריהרט. קיינער האָט ניט געוואוסט וואָס אין דעם קאַסטען געפינט זיך... קיין קינד האָט זי ניט פאַרטרויט דעם שליסעל, ניט דעם אינהאַלט פון קאַסטען, נאָר זי פלעגט פון צייט צו צייט לאָזען פאַלען אַ וואָרט, ווען אַן אייניקעל איז צו איהר גוט געווען :

— מיין קינד, איך האָב פאַר אַלעמען געזאָרגט. קיינעם גיט פאַרגעסען, קיינעם גיט.

— באַבע, פאַר וואָס האָט דער קאַסטען רעדלעך? — האָט זי אן אייניקעל געפרעגט.

— פאַרצייטענס, מיין קינד, — פּלעגט זי ענטפּערען — האָט מען דאָך מורא געהאַט פאַר איבערפּאַלען, פאַר גוים, האָט מען שטענדיג געהאַט שטעהן א קאַסטען אויף רעדלעך. אין דעם קאַסטען איז געווען באַהאַלטען דאָס ביסעל אַרימקייט, און אז עס האָט זיך געמאַכט, באַהיט נאָט, אַ בהלה, אזוי האָט מען זיך איינגעשפּאַנט אין קאַסטען און מ'איז מיט איהם אַנטלאָפּען. דאַרום האָט דער קאַסטען רעדלעך. מען ווייס גיט ווער האָט עס פאַרשפּרייט, נאָר עס האָט זיך דער-הערט אַ קלאַנג אין שטערטעל, אז אין דעם אייזערנעם קאַסטען, אונטער דער אידענע'ס בעט, געפינט זיך אן אוצר. עס האָט זיך באַלד געפונען אן אַלטער איד אין איהרע יאָהרען, וואָס האָט זיך דערמאָנט אַ מעשה פון פאַרצייטענס: ווען נאַפּאָלעאָן איז געווען אין שטערטעל, איז זי, חיה'לאה, דאַמאָלסט געווען אַ יונגע פרוי, איז זי גערופּען געוואָרען אין הויף צו נאַפּאָלעאָן — און פון דענסמאָל אָן האָט זי דעם קאַסטען. אַנדערע האָבען דערצעהלט, אז דער אוצר נעהמט זיך פון אַ רייכער פּריצ'טע, וועלכע האָט קיין קינדער גיט גע-האַט, און דער מאַן האָט זי געוואָלט דערפאַר אוועקוואַרפען און נעהמען אַן אַנדערע, האָט חיה'לאה דער פּריצ'טע איינגעגעבען צו טרינקען אַזעלכע טראָפּען, פון וועלכע זי איז טראָגענדיג געוואָרען און פאַר דאַנקבאַרקייט האָט זי איהר געשאַנקען אן אוצר. ביי אַנדערע איז די פאַנטאַזיע געגאַנגען נאָך ווייטער און מען האָט זיך אין די אויערען גע'סוד'עט וועגען אַ געהיימען פאַרברעכען, וואָס די אידענע איז באַגאַנ-גען אין איהרע יונגע יאָהרען, ביי איהר פּראָפּעסיאָן: אז זי זאָל האָבען קינדער אומגעביטען, און טיעף אין דעם קאַסטען איז אינאיינעם מיט דעם אוצר באַהאַלטען עפעס אַ טיעף געהיימיניס. ווי עס זאָל גיט זיין, אין דעם אוצר האָט קיינער גיט געצווייפּעלט. און גיט נאָר האָט די אידענע גיט אָפּגעלייקענט וועגען דעם אוצר אין דעם קאַסטען, נאָר זי פּלעגט מיט איהרע פאַרבאָרגענע, צוויידייטיגע און גאַנץ מיסטישע באַמערקונגען נאָך מעהר צוגעבען גלויבען צו דער לעגענדע פון קאַסטען. אזוי פּלעגט זי אָפט דעם זוהן באַרוהיגען, ווען ער האָט

זיך געקלאַנגט פאר איהר, אז ער דארף די טאָכטער חתונה מאַכען :
— מיין קינד, נאָך הונדערט און צוואַנציג יאָהר. איך האָב פאַר

אַלעמען געזאָרגט, פאַר אַלע מיינע אייניקלעך.
זעלבסטפארשטענדליך האָט חיים'שע אויסגעגעבען זיין טאָכטער.

און אין דעם נרדן האָט ער אייגעשאַצט דעם אַלטען קאַסטען.
— נאָך הונדערט און צוואַנציג יאָהר האָט זי דאָך אַ טהייל אין

דער ירוּשה, אין קאַסטען, — האָט ער איינגערעדט דעם מחותן.
דער קאַסטען האָט ניט נאָר בלוין חתונה געמאַכט חיים'שעס

דריי טעכטער, נאָר ער האָט אויך געשאַפּען דעם פעלדשער געלד יעדעס
מאָל ווען ער האָט באַדאַרפט. דער קאַסטען איז געוואָרען ווי אַ צויבער

וואָרט פון אַ כּשוף-מאַכער. דער פעלדשער האָט נאָר באַדאַרפט
דערמאָנען דאָס וואָרט „קאַסטען“ און די בייטלען פון די מלוות פון

שטעדטעל האָבען זיך לייכטער געעפענט פאַר איהם ווי פאַר אַנדערע
מיט נאָלדענע און זילבערנע משכּנות.

באַלד האָט זיך פאַרשפּרייט דער שם פון קאַסטען איבער דער
וועלט און ער האָט אויסגעזוכט נאָהענטע און ווייטע קרובים און זיי

געבראַכט צום ראַנד פון בעט פון דער אַלטער אידענע. צוויי טעכטער,
וועלכע האָבען זיך געפונען אין ראַסיי (חתונה געהאַט מיט אירישע

סאָלדאַטען, וואָס זיינען געשטאַנען אין שטעדטעל), זיינען געקומען
אין שטעדטעל צופאַהרען, נעהמען די מאַמע צו זיך אַהיים.

— וואָס, אַלץ קומט דיר, די נאַנצע מאַמע, מיר זיינען ניט קיין
קינדער ? — האָבען זיי זיך געקריעגט מיט'ן ברודער.

— וואו וועט זיך די מאַמע שלעפען אויף איהרע אַלטע יאָהר
אין ווייטע מדינות ?

— טאַקע, מיינע קינדער, ווי קען איך מיר שלעפען איבער דער
וועלט מיט'ן קאַסטען ? האָט ניט קיין מורא, קינדער, איך האָב פאַר

אַלע געזאָרגט. נאָך הונדערט און צוואַנציג יאָהר. — פאַר אַלע מיינע
קינדער, פאַר אַלע מיינע אייניקלעך.

האַבען זיך די טעכטער באַזעצט אין שטעדטעל אָפּהיטען דעם
קאַסטען... יעדע פאַר וואָכען האָט זיך אַן אַנדער משפּחה אויפגעזוכט,

און איז געקומען צופאַהרען מיט אַ יחוס-בריעף, אז ער איז דער
באָבע'ס אָן אייניקעל, אַ קרוב. דער קאַסטען איז געוואָרען, ווי אַ

טייערער שטיין, וואָס ניט נאָר ער צושיקט זיינע שטראַהלען פון זיך,

נאָר זאָמעלט אַלע אַרויסגעשיקטע שטרעאָלען און ציהט זיי צו זיך צו.
אזוי האָבען זיך אַלע געקליבען און געזאָמעלט אַרום דעם קאָסטען
און אַלעמען האָט די אידענע באַרוהיגט און פאַרזיכערט:

— איך האָב קיינעם ניט פאַרזעהן, מיינע קינדער, איך האָב פאַר
אַלעמען געזאָרגט. אַלע זיינט עטץ מיינע קינדער, מיינע אייניקלעך.
זעלבסט־פאַרשטענדליך האָט די אידענע געהאַט אַ בכבוד'ע עלטער
און אַ עהרונג און אַכטונג פון איהרע קינדער און איהרע אייניקלעך,
וואָס ניט איין בעל־הבית'טע האָט זי מקנא געווען און געוואונשען זיך
צו האָבען אזא עלטער, ווי זי האָט. די קינדער, דער זוהן און די
טעכטער, און די אייניקלעך, און גלאַט אזוי משפּחה, וואָס זיינען זיך
געקומען צוזאַמענצוציהען פון איבעראַל, האָבען אַרויסגעוויזען איהר
איבערגעטריבענע ליעבשאַפט און געטריישאַפט. יעדער איינער האָט
געוואָלט זיך אויספיינען אין די בלינדע אויגען פון דער אידענע
און צוגע'חנפיעט זיך צו איהר. ווען מען איז געבליבען מיט איהר
אַליין, האָט מען אַריינגעוואָרפען אַ שלעכט וואָרט אויפ'ן אַנדערען.
— באַבעשי, האָב איך די באַבעשי ליעב. איך בעט גאָט טאָג און
נאַכט, אז די באַבעשי זאָל לעבען, זאָל אונז אַלעמען איבערלעבען —
ניט אזוי ווי יענע — וואָס זאָל איך זאָגען...

— מיין קינד, איך האָב פאַר דיר אויך געזאָרגט — איך האָב
קיינעם ניט פאַרזעהן, נאָך הונדערט און צוואַנציג יאָהר — האָט די
באַבע איבערגעריסען יענעם חניפּה.

און ניט נאָר די קינדער, נאָר גלאַט אזוי פּרעמדע, בעל־הבתיים
פון שטאָדט. מען האָט זיך דערמאָנט, אז זי איז געווען די הייבאַמע
און מען איז אַריינגעקומען איהר גוט־שבת און גוט־יום־טוב ביטען;
האָט מען אין אַ בעל־הבית'יש שטוב געקאָכט אַ פּריש יאַיכעל, האָט
מען דער „באַבעשי“ אַרונטערגעשיקט אַ טעפעל דאָס האַרץ זיך צו דער־
כאַפּען. פון יעדען גוטען קונגעל און פון יעדען געראַטענעם פּוטער־
קוכען האָט די „באַבעשי“ געמוזט פאַרוכען. וואָרום יעדער איינער
איז שטערטעל האָט זיך געריכט אויף עפעס. — „מען קען קיינמאָל ניט
וויסען, וואָס אזא אידענע האָט אין זינען...“

אז ס'איז געקומען די צייט, אז די אידענע זאָל אַוועקגעהן פון
דער וועלט, האָט זי געלאָזט רופען דעם זוהן צו זיך, געהייסען אַלעמען
אַרויסגעהן. און בלייבענדיג מיט דעם זוהן אַליין, האָט זי איהם

איבערגעגעבען דעם גאָלדענעם שליסעלע, און האָט דעם זוהן באַשוואַרען אַז ער זאָל עהרליך אויספיהרען די צואה, וואָס זי האָט ליגען אין קאסטען אינאיינעם מיט דער ירושה, און יעדען איינטיילען זיין חלק, אַזוי ווי זי האָט פארשריבען אין דער ירושה, אויף וואָס דער זוהן האָט איהר מיט טרעהרען אין די אויגען הייליג געשוואַרען.

אַרום איהר בעט זיינען ווי ביי אַ גרויסען צדיק געשטאַנען אַלע איהרע קינדער און אייניקלעך, די גאַנצע משפחה פון ווייט און נאָהענט — און שענהע אידען פון שטעדטעל האָבען תהלים געזאָגט. מען האָט זי פארגליכען מיט שפרה און פועה, די הייבאַמען פון די אידען אין מצרים. און אויסגעטייטשט דעם כבוד, וואָס זי האָט געהאַט ביי איהר לעבען, ווייל זי האָט אַזוי פיעל אידישע קינדער געהאַלפּען קומען אויף דער וועלט — און די באַבע איז איינגעשלאָפּען מיט אַ זאַנפטען שמייכל אויפ'ן פנים, ווי די אַלטע גוטסקייט, וואָס האָט זיך איינגעקנעטען אין די קנייטשען פון איהר פנים, וואָלטען פאַרשטיינערט געוואָרען אין איהר פנים אויף שמענדיג.

נאָך דער מוטער'ס טויט האָט דער זוהן חיים'שע צונויפגעזאַמעלט די משפחה אין דער צווייטער שטוב, און געטריי צו דער שבועה, וואָס ער האָט צו דער מוטער געשוואוירען אויפ'ן טויטען־בעט, האָט ער זיי איבערגעגעבען דער מוטער'ס רייד. צוויי פון דער משפחה האָבען גאַנץ זאַכט און פאַרויכטיג אַפירגענומען דעם קאסטען פון אונטער'ן בעט און אַריינגעטראָגען איהם אין דער צווייטער שטוב, אַרויפגעשטעלט איהם אויפ'ן טיש. מען האָט צוגעמאַכט די לאָדען איבער די פענסטער און אָנגעצונדען די לאָמפ — כאַטש עס איז נאָך געווען גרויסער טאָג, כדי קיינער זאָל פון דרויסען ניט אַריינקוקען און זעהן וואָס אין קאסטען טהוט זיך. נאָר דאָס גאַנצע שטעדטעל האָט געוואוסט, אַז יעצט עפענט מען דעם קאסטען און זיי האָבען זיך געדריעהט אַרום דעם פעלדשער'ס הייזעל, אויסגעעהנדיג פון נייגערדיגקייט, און פּרר־בירענדיג אין פאַראוים צו טרעפען, וואָס אין קאסטען געפינט זיך. מיט האַרצקלאָפּען און ציטערענדיגע הענד האָט דער פעלדשער אַרייני־געשטעקט דאָס גאָלדענע שליסעלע אין שלאָס פון קאסטען. דער קאסטען איז געווען אַן אַלטער, און אַרומגעקאָוועט מיט אייזערנע פּרענטען און צוימען, און דער שלאָס אַן אַלט־מאָדישער. בחנם האָט חיים'שע געפרואווט דרעהען דעם שליסעלע אין שלאָס. דער שלאָס

איז געווען פאררֶאָסטעט און ניט געוואָלט אַזוי גיך נאָכלאָזען. דער-
ווייל זיינען אלעמען די הערצער אויסגעגאַנגען פאַר נייגעריגקייט און
ערוואַרטונג. צוויי שטאַרקע אידען פון דער משפּחה, די זעלבע, וואָס
האַבען אַריינגעטראָגען דעם קאַסטען, האָבען מיט זייער גאַנצען כח
גערדעהט דעם שליסעל אין שלאָס, אָבער דער שלאָס האָט ניט געוואָלט
נאָכגעבען, ביז מען האָט איהם ניט געגעבען זיך אָנצוטרינקען מיט
אַ פֿלעשעלע שמיר-אויל. דערנאָך האָט ער אָנגעהויבען צו כאַרכלען,
ווי אַ געקוילעטע הוהן. באַלד האָט עפעס דאָרט געפלאַצט און עס
האַט זיך פונאַנדערגעשפּיעלט אַ שפּרינג. ענדליך האָט ער נאָכגע-
געבען. עס איז מיט אַמאָל אויפגעשפרונגען איין שלאָס נאָכין
אַנדערען, און די דריי פּרענטען האָבען זיך געעפענט און זיינען געבלי-
בען שטעהן פאַר דעם אָפּענעם קאַסטען.

צוערשט איז געלעגען פון אויבען-אויף אַן אלט-מאָדיש שטיקעל
בראַקאַט, וואָס האָט פאַרדעקט דעם אינהאַלט פון קאַסטען. חיים'שע
האַט פאַרויכטיג אָנגענומען מיט דער האַנד דאָס שטיקעל בראַקאַט,
און עס האָבען זיך געלאָזט הערען שטימען:

— ניט ריהרען, ניט ריהרען!

און פופּצען קעפּ האָבען זיך אַריבערגעבויען איבער דעם אָפּענעם
קאַסטען.

— זאַכט, זאַכט, — האָט ווער פון דער משפּחה געוואָרענט.
חיים'שע האָט אַוועקגערוקט דאָס זיידענע שטיקעל בראַקאַט,
און אַ פייכטע דומפּקייט פון אלטקייט און פּרוכנע האָט זיך געלאָזט
הערען פון קאַסטען.

— צוערשט די צוואה לעזען; די צוואה! — האָבען קולות גע-
שריען.

באַלד האָט חיים'שע געפונען די צוואה ליעגען פון אויבען-אויף.
אויף אַ גרויסען בויען פאַפיער איז געווען אָנגעשריבען מיט אַ ווייבער-
שע, אונזיכערע שריפט אַ לאַנגע מגילה.

— לעזען! לעזען! — האָבען זיך שטימען געהערט.

„צו אלע מיינע קינדערלעך און אייניקלעך, וואָס שטעהען אַרום
מיין בעט, טהו איד זיך ווענדען, איד, די דיענסט-מויד חייה-לאה בת
יענטע, מיט אַן אויפריכטיג געבעט צום האַר פון דער וועלט...“

— ווייטער, ווייטער! — האָבען זיך געלאָזט הערען אונגעדול־
דיגע שטימען.

חיים'שע האָט איבערגעהיפט און אָנגעהויבען פון א נייער
שורה:

„איך טהו בעטען גאָט, אז ער זאָל אַרײַנגעבען אין אייערע הערצער
דעם נײַסט פון שלום, אז אײַו זאָלט אַלע לעבען בשלום ובמנוחה.
אזוי ווי איך האָב געזאָרגט איבער אייך, מײנע קינדערלעך, און קײנעם
ניט פאַרזעהן, אזוי זאָל דער האַר פון דער וועלט זאָרגען איבער אייך.
— ווייטער, ווייטער! — האָבען די שטימען שוין העכער גע-
שריען.

חיים'שע האָט וויעדער איבערגעהיפט און אָנגעהויבען:

— איך טײל אײַן צווישען אייך מײן ביסעל אָרײַמקײט, סײַ די,
וואָס איך האָב געקראָגען בירושה פון מײנע עלטערען, און סײַ די
וואָס איך האָב מײר אַלײן עהרלײך ערוואָרבען מיט מײן שווערע אַרבייט
— יעדען פון אייך אַ חלק, אזוי ווי איך טהו דאָ אױסרעכענען.
— שווייגען! שווייגען! — האָבען שטימען גערופען.
נאָר דאָ אײַז חיים'שע געבליבען שמעהן אין מיטען. עס האָט
אײהם אָנגעהויבען אײַן די אױגען צו שווינרלען. ער האָט גענומען
ווייטער לעזען, נאָר ער האָט ניט פאַרשטאַנען, וואָס ער לעזט.
— ניט אַהער! ניט אַהער! איך וועל לעזען! — האָט גע-
נומען פון אײהם די צואה אַן עלטערער איד, אַ משפּחה, וואָס אײַז גע-
ווען אַ למדן.

ביי אַלעמען זײנען די הערצער געוואָרען פאַרכאַפט.
„...דעם בײנערנעם צאָהן פון העלפאַנט, וואָס אײַז אַ רפואה
פאַר קינדער-צײהנדרלעך, לאָז איך איבער מײן עלטסט אײנײקעל גײטע-
יענטע, אַז זײ זאָל עס באַנוצען געזונטערהײט פאַר אײהרע קינדערלעך,
אם ירצה השם.

— ווייטער, ווייטער! — זײנען די קולות געוואָרען אונגעדול־

דיג.

„דעם ספר עזריאל, וואָס אײַז אַ רפואה פאַר געווינערניס, אַז זײ
זאָלען לײכט געבוירען, לאָז איך איבער מײן טאָכטער מרת פּעריל, אַז
זײ זאָל די זכײה האָבען...“

— ווייטער, ווייטער! — האָבען שוין אַלע געשריען.

— די קמיעה, וואָס איך האָב געקראָגען בירושה פון מיין מאַמען, עליה השלום, וואָס איז זעהר גוט אָפּצושפרעכען אן עין הרע, לאָז איך איבער מיין זוהן.

די משפּחה איז געוואָרען אונגעדולדיג און געוואָרפען זיך אויפֿין קאַסטען. דער קאַסטען איז געווען פול מיט קמיעות, רפואות, וואַסער־פלעשלעך, העלפּאַנט־צייהנער, אַלטע קוויטלעך און נאָך אַזעל־כע זאַכען.

די משפּחה איז צוריק אַריינגעקומען אין דער צווייטער שטוב, וואו די טויטע איז געלעגען. אויף דער טויטער'ס פנים איז געווען אויסגעגאַסען יענער אונשולדיגער, קינדיש־אונבאַהאַלפּענער שמייכע־לע, וועלכער איז פאַרגליווערט געוואָרען צוזאַמען מיט די אַלטע אייני־געדאַרטע הויט פון פנים. און זיי האָבען ניט געוואוסט, צי די טויטע לאַכט אויס זיי, צי זי בעט, ווי אַ הילפּלאַז קינד, זייט מוחל...

אין דארף.

און קענסטו די פעלדער אין וואהל'ין ? שעה'ן לאנג קאנסטו פאחד רען, איינגעטאפיעט צווישען הויכע זאנגען. קיין הייזעל, קיין ביימעל וועט זיך דיר אין די אויגען נישט ווארפען, נאר א פאליע ביימען בער וואקסען מיט תבואה, איין אונענדליכע הוואליע וואסער גיט זיך א לאז ארויף אין דער הויך — באלד גיסט זיך א צווייטע פאליע הויכע, פולע זאנגען אויף די וויארסטען לאנג אראב אין טאל. פון טאל זעהסטו א שנור וועגעל ציהט זיך אוועק און פערבלאנדזשעט זיך ערגעץ אין א וואלד אריין. שעה'ן לאנג געה איך צווישען די זאנגען — און די פעלדער ציהען זיך פאר מינע אויגען אוועק און איך בעגעגען נישט קיין לעבעדיגען נפש. אזוי, אז עס דאכט זיך מיר, אז איך איינער אליין לעב ערגעץ אין א בעוואקסענע וויסטע...

דאך געגען פארנאכט ווייזען זיך ארויס פון מיטען די זאנגען אייך ניגע רויטע דעכער ; איך קום אן אויפ'ן וועג, וואס פיהרט לינקס אין דארף אריין. אויף די פעלדער, ביים וועג, וואלגערען זיך פגרים פון פערד ארום, א סקעלעט פון א פערד'ס א קאפ קוקט ערנסט, תם'וואטע, אזוי ווי עס וואלט וועלען דערציילען פון אמאליגען לעבעדיגען פערד. באלד אבער קום איך אן, ביים „ערב דארף“, דער ערשטער מענש, וואס איך בעגעגען אויפ'ן וועג איז א איד, אנ'אלטער, מיט א שיטערע, לאנגע, ווייסע בארד — שטעהט זיך אונטער א בוים און דאווענט מנחה. דאס פעקעל וואס ער האט ערשט געהאט אכגעלייגט פון זיין רוקען, ליגט איהם צו פוסען און ער שטעהט זיך איינער אליין, עס געהט איהם גאר נישט אן קיינער, און ער דאווענט מנחה...

און ארום און ארום איז גאט'ס וועלט שטיל און ערנסט געוועזען, ווי זי וואלט זיך וועלען אייגהארקען צו דעם איד'ס מנחה.

און עפעס אזוי „מנחה'דיג" איז די גאנצע וועלט געוועזען. די זון איז אונטערנגאנגען. אבער איהר ווייסט ווי אזוי, א פייערדיגער געגליווערטער ים האט זיך ערנסט פון הימעל אראבגעקייקעלט און איז פערפאלען געווארען, ווייט אוועק אויף יענער זייט וואלד. פון דעם וואלד האבען ארויסגעשטארט אייניגע הויכע ביימער, און פון דער ווייטענס האט זיך געראכט, אז די בוימער שטייגען אויף און גרייכען אין א פייערדיגען ים אריין — און פון צווישען איין בוים און דעם צווייטען, קוקט גאט'ס אז אויג ארויס...

א לאנגער שמאלער וועג פון ביידע זייטען מיט קליינע הייזלאך בעשמעלט. פענסטערלאך קוקען ארויס פון צווישען צווייגען און בלעך טער; פאר דער טהיר אויף די טרעפלאך זיצען די בעל-הבית'עס און שמועסען צווישען זיך. איינע מיט א רויט טיכעל אויפ'ן קאפ, שטעהט און קוקט ווייט אין פעלד אריין; פערשמעלענדיג זיך מיט דער האנד פאר די זון, קוקט זי וועמען אויס אין פעלד. און אין וועג, אין זאמר, שפיעלען זיך די קינדערלאך קליינע — איינגעברודיגע. און פון פעלד א היים, דארטען פון דעם רויט-ליכטיגען ים, לאזט זיך איבער'ן וועג א גאלאפ — א סטאדע אויסגעמישט: פויערשע שעפסען, מיט די נארישע תמ'וואטע אויגען, ציגען, קיה און פערד צוזאמען, און זייערע פאסטוכער, די קינדער מיט די בייטשלאך, אינגלאך מיט בארפיסע פיס, אין די טאטעס' וועסטען, הענדעם פענדעם אין איין גאלאפ, אזוי אז עס האט זיך געראכט, אז דאס אלעס איז איין סטאדע. אלץ איז אויסגעמישט און לעבט אינאיינעם, שעפעלעך מיט מענשליכע קינדער, ציגען, חזרים מיט הינט — אלץ לעבט אין שלום. יעדערער טהוט דאס וואס ער דארף צו טהאן, און „מען בילדעט די געזעלשאפט". די חברה האבען מיר געגעבען א נעהם אריין אין מיטען און איד בין צווישען זיי פערטרונקען געווארען... פאר יעדען הויז איז געשטאנען די „בעל-הבית'טע" און האט אבגעשיידט איהר סטאדע, איהרע צוויי, דריי שעה-פעלאך מיט די ציגען און חזרים, און האט זיי אריינגענומען אין איהר הויף אריין. טייל געהען מיט גוטען, עס הייסט, געהן זיך פלוצלינג ארויס פון די סטאדע און לאזען זיך אין הויף אריין; א טייל אבער גרויסע קונדסים, לאזען זיך נאך דער סטאדע, און די „בעל-הבית'טעס" לויפען זיי נאך, זיי אבצושניידען פון די איבריגע און אריינברענגען אין הויף.

פאר א קליין הייזעל, וואס די שוועל פון די טהיר איז באלד שוין אזוי הויך ווי דאס פענסטער, איז געשטאנען א הויכע, דארע אידענע אין א „ווייס־טיכעל“ איינגעהילט דעם קאפ — און זי האט אויך אב־געווארט איהר טשערעדע. נור איהר טשערעדע — איין ארימע מאגערע קוה, איז זיך געגאנגען אן א זייט, פאמעליך מיט רוהיגע טריט, אזוי ווי זי וואלט פערשטאנען, מיין שררה'טע, אז זי איז א אידישע בהמה, און פאר א אידישע בהמה פאסט נישט צו לויפען. און אזוי ווי איהר „בעל־הבית“, איז זי מיט דרך ארץ אריין אין הויפעל און אויסגע־שטעלט איהר אייטער פאר דער אידענע מיט דעם קריגעל, וואס איז גע־קומען אבנעהמען פון די קוה דאס איהריגע מיט א יראת־שמים־פנימ'ל, אזוי ווי זי וואלט וויסען, די נארישע אידישע בהמה, אז זי טהוט א מצוה דערמיט, וואס זי גיט אב איהר מילך א אידיש שוואך קינד, וואס די מוטער קען עס נעבאך נישט זייגען.

דערזעהענדיג א איד זיצט פאר דער טהיר פון זיין הויז און קוקט זיך צו אלעס מיט א שטיל שווייגעניש, וואס דאס אלעס געהט איהם גאר נישט אן, בין איד צו איהם צוגעגאנגען. ער האט מיך אויפגע־נומען מיט „אונטערטעניגקייט“ — און מיר זיינען ביידע געזעסען און געהנטער בעקאנט געווארען.

איד האב געמוזט זאגען ווער איד בין, און וואו איד בין געווען, און וואו איד געה, און צו וואס איד געה. איצט הארד איד איהם אויס. איז'ען איז ער, לא עלינו, א גרויסער ארימאן, און האבען האט ער, לא עלינו, דערוואקסענע טעכטער, און וואס דארפט איהר נאך מעהר? ער דארף נישט מעהר נאר איינציגע האַטש טויזענד רובל. 5 טעכטער האט ער, צו 200 רובל אויף א קאפ: הונדערט רובל חתונה הוצאות, א קלייניגקייט נור. אין דארף זיצט איבער צוויי טעמים. ערשטענס ווייל ער „מעג“ וואהנען אין דארף, ער איז דא געבוירען געווארען, און צווייטענס, ווייל ער האט זיך נישט מיט וואס ארויסצוצוהיען...

אזוי ווי מיר זיצען און ריידען זיך אויס איינער פאר דעם אנדערען די אידישע צרות, הערען מיר פון דערווייטענס א געזאנג. עס איז שוין געווארען ווי כלומר'שט טונקעל, עפעס יענע שטיק וועלט, דארטען ביי וואלד, האט זיך וואס אמאל מעהר אין וואלד בעהאלטען, איבער דעם ליכטיגען רויט־זודיגען ים איז אריבער א טונקעלער רויך — און פון דארטען האט זיך געהערט דאס געזאנג. עס האט זיך געדאכט, אז דער

וואלד זינגט דאס ארויס. באלד האט זיך פון דערווייטענס געלאזט הערען א וואגען סקרופען. פאר אונז איז דורכגעפאהרען א פוהר פול אנגעפאקט מיט זאנגען, און בעל-הבית'ישע טעכטער מיט די קאסעס אין די הענד זיינען נאכגעגאנגען, און האבען בעגלייט די אבגעשניטענע זאנגען פון פעלד א היים, אין שפייכלער אריין, מיט געזאנג, אזוי איינע, אזוי צוויי און אזוי דריי. און דער „בעל-בית“, א נגיד פון אנט'אכט סאזשען ערד מיט פערד, קיה, אקסען, שעפסען און רינדער געהט זיך נאכ'ן וואגען בארפוס — און פיהרט זיך אב זיין פראצע אין שטאל אריין, רוהיג, אסור ער זאל ס'מאל א שמייעל געבען. דער איד מיינער קוקט איהם נאך, און גיט א קרעכץ: עשו! א צווייטע פוהר פאהרט פערביי, מייז איד קרעכצט: עשו, און אזוי א דריטע, און אזוי א פיערטע.

און יערען טאג זיצט יעקב פאר דער טהיר, פאר זיין איינגעפאלען הייזעל און זעהט ווי עשו פיהרט א היים זיין תבואה פון זיין פעלד, רוהיג און גלייכגילטיג. און יעקב קרעכצט אלץ: עשו...

געגען אונז איז געווען דער ברונען פון דארף. באלד זיינען זיך אנט-געקומען, די טעכטער פון לאנד, מיט „די פעטערס טשערעדעס“, און זיי האבען אנגעהויבען אנצוטרינקען זייערע שאף מיט דעם וואסער פון דעם ברונען. זיינען דארט אויך אהין געקומען, די זיהן פון לאנד גאנץ הויכע בחורים מיט קורצע, „שעהנע העמדלאך“, כדי צו בעזעהן די „טעכטער פון לאנד“ און זיך פון זיי אויסצוקלייבען כלות און א לעב צו טהאן... די טעכטער פון לאנד האבען זיך ביי דער ברונען אביסעל פערזאמט מיט די בחורים, ביז עס האבען זיך פון דארף געלאזט הערען די מאמעס קולות: א—שא, א—שא, וואו זייט איהר? האט מען זיך געזעגענט מיט די בחורים, דורך חנ'וודיגע וואונקען מיט די אויגען און א היים געלאזט זיך. די בחורים אבער אין די שעהנע רויטע העמדלאך זיינען געשטאנען און געווארט, זיי האבען זיך געריכט אויף עפעס און באלד טאקע פון דארט, פון וואגען די זון געהט אונטער אזוי רויט העליש, אונטער'ן וואלד, געהט אויף א ראפטים פענדזיען. מען לאזט זיך און ווי א דונער געהט עס פאראויס, אנזאגענדיג עפעס און באלד בעווייזט זיך א יונגע בעל-הבית'מע טאכטער רייטענדיג אויף א פערד, און נאך איהר האט זיך נאכגעלאזט איהר פאטערס טשערעדע. איהרע שווארצע ברויטע האאר האבען זיך פון לויפען אויף איהר איידעלען

געזונטען נאקען אראבעלעזט. און די געדיכטע שווארצע צעפ האבען זיך פון רויטען טיכעל ארויסגע'גנב'עט און זיך איבער'ן געזיכט פאר-שפרייט. און א פאר גרויסע, היטרע, שווארצע אויגען מיט א פאר רויטע פרישע ליפען האבען היטרע פון פנים ארויסגעשמייעלט, פראנק און פריי אויסגעלאכט דאס גאנצע וועלט... און דאס יונגע בלוט האט גע-קאכט אין איהר רונדע חנ'רציטערנדיגע האנד און האט עפעס ווי ארויס-געבעטען זיך, און געוואונקען אין דער שטייל... און די אויפגעדעקטע נאקעטע פיס האבען געלאכט אין דער וועלט אריין, אבער זי אליין האט גאר נישט געוואוסט פון דעם אלעם — וואס איהרע אויגען און איהרע נאקעטע הענד זאגען אויס אהן איהר ווילען... קוקענדיג אויף די בחורים מיט גלייכגילטיגקייט, אזוי ווי זי וואלט גארנישט געוואוסט פון דעם אלעם, איז זי אראב פון פערד, און האט זיך אכגעטהאן דאס איהריגע (און אנטרינקענדיג די פערד, האט זי אויסגעזעהן פון דער-ווייטענס, ווי אונזער באבע רבקה עליה השלום, ווען אליעזר האט זי מיט קעמלען ביים ברונען געטראפען). און די בחורים מיט די „רויטע העמדלאך“ זיינען געשטאנען און האבען געקוקט אויף איהר פון דער-ווייטענס און די הערצער האבען געקלאפט... איהרע אויגען האבען צו-געצויגען און אין דערזעלביגער צייט אויך אכגעשטויסען פון זיך... און היטרעדיג איז זי ווייטער אויפ'ן פערד ארויף און עפעס לאכענדיג מיט די גאנצע וועלט האט זי זיך אין די וועלט געלאזט.

די בחורים אין די „רויטע העמדלאך“ שטעהען, קוקען און גאפען און עס דאכט זיך, אז די טריט פון דעם פערד, וואס הערט זיך אויפ'ן וועג מאכען ס'געלעכטער אויס זיי...

און דארטען ווייט איז די זון איינגעזונקען אויף יענער זייט וואלד און מען האט נישט באמערקט, ווי די נאכט האט זיך אריינגע'גנב'עט. נאר מיין איד ציהט מיד ביים ארבעל : קומט, פעטער, מעריב דאוונען.

ד ע ר א ו ר ח

(א מעשה)

אין אן אלטען בית-המדרש, אין א קליון, אידיש שטערטעל אין פוילען, האָט זיך אַרומגערעהט אַ איד, וועלכען די בית-המדרש בחורים און די אינגלעך האָבען אַ נאָמען געגעבען: „דער אורח“. דעם אידען'ס עוברא איז געווען, אויפצוקלייבען די שטיקלעך שמות וואָס האָבען זיך אַרומגעוואַלגערט. זיין עוברא איז אויך געווען תהלים צו זאָגען. האָט ער אַ פרייע מינוט צייט געהאַט, איז ער געזעסען אין ווינקעל, ביי אַ סטענדער און געזאָגט תהלים. און אזוי ווי צייט האָט ער געהאַט, פלעגט ער דעם גאַנצען טאָג תהלים זאָגען. קיין אייגענע און קיין היים האָט דער איד נישט געהאַט. קיינער האָט אייגענטליך נישט געוואוסט, ווער ער איז. אַמאָל, שוין מיט יאָהרען, איז ער גע-זומען אין דעם שטערטעל אַריין, אַ פרייטאָג נאַכמיטאָג, איז ער גע-ליבען איבער שבת אין שטערטעל. נאָר קיינער ווייסט נישט דעם טעם "ערפון, פארוואָס דער איד איז געבליבען אין שטאָרט. זונטאג אין "ער פריה האָט איהם דער שמש דערזעהן אין בית-המדרש. דער שמש, וועלכער איז געווען בלינד אויף איין אויג, אַ כהן און אַ כעסן, און האָט בטבע פיינד געהאַט אורחים, נישט געקענט ליידען, אז אן אורח זאָל פערבלייבען אַ טאָג לענגער אין שטאָרט, האָט זיך גע-זשעפעט צו איהם:

— נו, נו, וואָס טהוט איהר נאָך אין שטאָרט? ווען קלייבט איהר זיך שוין אין וועג אַריין?
 — געמיינט זיך דאָ אַבשטעלען ביי אייך.
 — וואָס? נו, יאָ... ביי אונז אן אורח... אַ שבת, און זונטאג היירא אין וועג אַריין — האָט דער שמש געיאָגט מיטן שטעקען.
 דער איד האָט געשמייכעלט, גענומען דאָס פעקעל אויף די פליי-

צעם און איז ארויס פון בית-המדרש. אוועק פון שטערטעל איז ער אָבער דאָך ניט. האָט זיך ערגעץ-וואו פארקליבען צו אַ אידען, וועלכער איז געווען אַ גרויסער מכנים אורח און ביי איהם אויפ'ן פיעקעליק האָט בען זיך שטענדיג אויפגעהאַלטען אורחים. אַ פאָר טעג האָט ער געוואָהנט ביי דעם בעקער, געקומען מיט דעם בעקער דאוונען מנחה ומעריב אין בית-המדרש אריין. און דער שמש האָט געזעהן ווי דער אורח פערבלייבט אין שטערטעל איבער זיינע כחות, האָט ער געמאַכט מיט'ן שטעקען :

— מעהר קיין שבת ניט. אויף שבת היידא אין אַן אַנדער

שטערטעל.

נאָר ביז שבת האָט זיך דער איד פארקליבען צו אַ שוסטער, גע-
קענט אַ ביסעל שוסטעריי. און אזוי ווי דער אורח איז שוין געקומען
מיט זיין בעל-הבית אויף שבת אין בית-המדרש אריין, האָט איהם דער
שמש גאָר ניט געקענט טהאָן.

באַלד האָט מען פארגעסען אָן דעם פרעמדען אידען. אַ איד איז
ער געווען ווי אלע אַנדערע אידען. אַ קורץ אָבער געדיכט ווייס בערדעל,
בעוואקסענע אויערען מיט האָר און ווייסע, שטאַרקע ברעמען, מיט
טרערען-טאַרבעלעך אונטער די אויגען. דאָס שטערטעל איז באַלד צו-
געוואָהנט געוואָרען צום פרעמדען פנים און געהאַט האָט מען צו טהאָן
מיט אַנדערע קהל'ישע זאַכען, און יעדער איז געווען פאריאָנט מיט
אייגענע צרות, דאגות פרנסה. האָט מען קיין צייט ניט געהאַט צו
קלעהרען, אַז אַ פרעמדער איז צוגעקומען אין שטערטעל, און איידער
מען האָט זיך אומגעקוקט איז מען שוין אזוי צוגעוואָהנט געוואָרען צו
איהם, אַז עס האָט זיך געדאַכט, אַז ער איז אַ היימיש געבוירענער,
נאָר קיין נאָמען האָט מען ניט געדענקט. פון פריהער איז איהם פערבלי-
בען דער נאָמען „אורח“ — און דאָך געהאַלטען איהם פאַר אַן אייגענעם.
ער האָט זיך געפיהרט זיין אייגענעם סאָרט לעבען. געפעדערט זיך גאַנץ
פריה אין בית-המדרש אריין, געזאָגט תהלים, געדאווענט לאַנג. מען האָט
זיך צו דעם אזוי צוגעוועהנט, אַז קיינער האָט ניט אַרומגעקוקט וואָס אַ
איד טראָגט אזוי לאַנג דעם טלית און תפלין, און קיינער האָט ניט באַ-
מערקט ווי דער איד דרעהט זיך אַרום פון איין ווינקעל צום צווייטען,
קלייבט אויף די שמות, קושט יעדע בלעטעל, און לייגט אריין אין קאַס-
טען אריין.

קיינ אויסטערלישעם האָט מען ניט געזעהן אין איהם. קיין אָנ-
געזעהענער איז ער אויך ניט געווען. געשטאַנען מיט די אָרימע לייט
און בעל־מלאכות ביי דער טהיר אין בית־המדרש. קיינמאָל קיין עליה
ניט געקראָגען. צום ספר אויפגערופען פון איין שמחת תורה צום צוויי-
טען. קיינער האָט איהם ניט געקענט און ניט גערעדט מיט איהם, אַ
חוץ די אָרימע־לייט און בעל־מלאכות, וואָס האָבען איהם געקענט
און גערעדט מיט איהם. געאַרבייט ביים שוסטער, גענומען וויפיעל
מען האָט איהם געגעבען; געהאַט נאָר אַ מינוט צייט — תהלים גע-
זאָגט, און איז ער פריהער אין בית־המדרש אריינגעקומען פאַרן
דאַוונען, האָט מען איהם נאָר געזעהן ווי ער קריכט אונטער בענט
און טישען, קלייבט אויף שטיקלעך שמות, קושט די בלעמלעך און
לייגט אריין אין קאַסטען אריין.

טהיילמאָל פלעגט ער זיצען פארנאַכט, צווישען מנחה און מעריב,
אין אַ ווינקל אין בית־המדרש ביים קאַסטען שמות און איינהערען זיך
צו די מעשיות פון די אידען בעל־מלאכות און דאָרפס־געהער, וועל-
כע פלעגען דערצעהלען פון די יאָהרמערק, פון די נסיעות; מעשיות
פון שכוריע גוים וואָס שלאָגען אידען אויפ'ן וועג; מעשיות פון גזלנים
וואָס בעפאַלען אידישע סוחרים און געהמען אַוועק דאָס געלד —
פלעגט דער פרעמדער איד קרעכצען אין דער שטיל:

— עס איז קיין חדוש ניט; זיי האָבען די אמונה פאַרלאָרען,

די גוים.

קיינער האָט ניט געזעהן קיין אויסטערלישעם אין זיינע רייד,
און זיינע רייד פלעגען באַלד פאַרגעסען ווערען דורך אַן אַנדער מעשה.
זונטאָג, אַז די גוים פלעגען אָנקומען מיט די פוהרען פון די
דערפער אין שטעדטעל אריין, פלעגט דער פרעמדער איד שמעהן און
אָבוואַרטען, וואוהין זיי וועלען געהן. האָט ער געהערט דעם קלונג פון
קירכע און ווי גוים געהען אין קירכע אריין — איז ער רוהיג גע-
וואָרען, געאַנגען אין בית־המדרש אריין, זיך גענומען מיט התלהבות
דאַוונען. אין בית־המדרש האָט זיך געהערט דאָס קלינגען פון דער
קירכע, האָט ער געזאָגט צו א איד, אַ שכן, אַ וואָרט:

— יעדער דיענט גאָט אויף זיין שטייגער.

אוי איז פאַרשטומט געוואָרען.

דער שכן האָט ניט געוואוסט וואָס ער מיינט, האָט ער גע-

שאַקעלט מיט די אַקסלען און אָפּגערוקט זיך פון איהם, געוויווען אז ער טאָר ניט מפסיק זיין.

די לעצטע צייט איז אָבער דער פרעמדער איד זעהר טרויעריג געוואָרען. קיינער האָט ניט באַמערקט זיין טרויער און ניט געוואוסט דעם טעם דערפון. אז עס איז געקומען זונטאג, האָט ער געזעהן ווי די גוים פון דאָרף קומען מיט זייערע פּערד און וועגען פון די דערפער אין שטעדטעל אַרײַן. די וועגען האָבען זיי פאר דער קירכע איבער געלאָזט און אַליין אין די שטאָדט־קרעטשמעס גענאַנגען, וואָס זיי נען געווען ביי דער פּאָסט פון איין זייט מאַרק, און ביי דעם איד דעם שענקער פון דער צווייטער זייט מאַרק. זיי פילען אָן די קרעטשמעס און טרינקען. עס קלינגט דער גלאַק פון דער קירכע, אָבער די גוים טרינקען אין די שענקען און הערען ניט. איז ער אין בית־המדרש אַרײַנגעקומען, גענומען דעם תהלים אין האַנד אַרײַן, און געזאָגט צום שכן:

— אַ גרויס אומגליק וועט געשעהען. די גוים האָבען די אמונה פאַרלוירען.

דער שכן האָט ניט פאַרשטאַנען. געצויגען מיט די אַקסלען און געוויווען מיט דער האַנד אויף די ליפּען, אז ער קען ניט מפסיק זיין. און דער „פרעמדער איד“ האָט זיך אין זיין תהלים פאַרטיעפּט, גע־קרעכצט און געוווינט, און געזאָגט מיט אַ געבראָכענע שטימע:

— טאַטע, טאַטע, דערבאַרעם דיך איבער די פעלקער פון דער ערד, און נעהם דיין פנים ניט אַוועק פון זיי...

און דער פרעמדער איד האָט רעכט געהאַט. באַלד האָט מען גע־הערט שלעכטע בשורות אין שטעדטעל אויף די וועגען האָבען זיך געוויווען באַנדעם גולנים, זיינען אידען־סוחרים באַפאַלען, וואָס זיינען פון מאַרק אַהיים געפּאָהרען, די פּערד אויסגעשפּאַנט און דאָס געלד אַוועקגענומען. אַ איד, אַ דאָרפ־געהער, געפונען אין פעלד אַ דערשלאָג גענעם. האָט עס אָנגעוואָרפען אַ שרעק אויפֿן שטעדטעל. אידען האָבען מורא געהאַט דאָס יאָהר סעדרער צו דינגען, איז אַ האַלב שטעדטעל אָהן פּרנסה געבליבען. באַלד האָט זיך געהערט נאָך אַן ערגערע בשורה, אויפֿן פּערד־מאַרק האָט זיך אַ איד, אַ קצב, מיט אַ גוי געשלאָגען. געהען זיך זונטאג די גוים צוזאַמענגעהמען, און דאָס שטעדטעל אידען באַפאַלען. אידען ציטערען און פאַלען איין פאַר שרעק. דער

רב האָט גוזר תענית געווען אויף דאָנערשטאג, און אַ גאַנצען טאָג זענען אידען געשטאַנען אין טליתים און געוויינט אין דעם בית-המדרש, יום כפור קטן געזאָגט און גאָט געבעטען, אז ער זאָל רחמנות האָבען, און דער פרעמדער איז אַרומגעגאַנגען צווישען די דאָרפס-נעהער און די בעלי-מלאכות אַ בלייכער און אַ ציטערנדער און גע-שאַקלט זיך פאַר אַנגסטען, און די אויגען אַרויסגעזעצט פאַר גרויס שרעק :

— די וועלט קען, חלילה, אונטערגעהן. די גוים האָבען די אמונה פאַרלאָרען...

— עס איז לית דין ולית דיין. אַ קליינינקייט, די וועלט נעכט-טיגט אָהן גאָט.

קיינער האָט ניט געהערט זיינע ווערטער; קיינער האָט ניט גע-הערט, ווי דער איד האָט געקלאָגט אין זיין סידור, אין אַ ווינקעל פון בית-המדרש, ביים קאַסטען שמות :

— פאָטער, פאָטער, לאָז רוהען דיין כבוד איבער דער גאַנצער וועלט. מאַך וויסען דיין נאָמען צו די פעלקער פון דער ערד...

פון די שרעקענדע אויגען האָבען זיך געגאָסען טרעהרען. ער האָט געזעהן ווי די גאַנצע וועלט גוים האָבען פאַרלאָרען זייער גאָט, בלאָג-דזשען אַרום אין דער וועלט. טרינקען בראָנפּען און לאַכען און וואַקלען זיך פאַר שכרות — און די וועלט איז אָהן אַ גאָט...

און קיינער האָט ניט געזעהן, ווי דער פרעמדער איד האָט זיך אַרויסגע'ננביעט פון בית-המדרש, ערגעצוואו פאַרשוואַונדען הינטער דעם קאַטוילישען געסעל און איז ערגעצוואו אַריין.

און באַלד איז באקאַנט געוואָרען אין שטעטטעל, אז אַ גרויסער ראַבין געהט אָננעהמען דעם קריסטליכען גלויבען, אין דעם גרינעם דאָנערשטאג וועט די פּראָצעסיע זיין פון דעם גרויסען ראַבין'ס שמד. צוויי ביסקאָפּס קומען צופאַהרען, זיי וועלען איהם אונטער דער חופּה פיהרען צום שמד.

דאָס שטעטטעל אידען האָבען ניט געוואוסט, ווער דער גרויסער ראַבין איז. זייער רב איז חלילה ניט אַרונטער פון דעת. קיין אָנגע-זעהענער איד פון שטעטטעל איז חלילה ניט אַרונטער פון וועג. קיי-נער פעהלט ניט אין שטעטטעל. דעם גרינעם דאָנערשטאג איז טאַקע געווען אַ גרויסע קאַטוילישע פּראָצעסיע. ביסקאָפּס זיינען געקומען,

גלחים זעהר פיעל פון דעם געגענד און א סך, א סך גוים פון די דערפער און שטעדטלעך ארום. פון פריהמארגען א האָבען די גלאַך קען פון די קלויסטערס געקלונגען. די גוים האָבען דעם מאַרק אָנגע־פילט, יום־טובֿדיג געקליידעט, מיט די ברענענדע ליכט אין די הענר. צוערשט זיינען די גלחים אין ווייסען געגאנגען, געהאַלטען קלומבערס אין די הענר. אַנדערע האָבען פון רויכערדיגע פלאַקאָנען פארשפּרייט ווייהרויך איבערן געסעל. און נאָך זיי זיינען די בישאָפּס אונטער די חופות געגאנגען. די קליינע גלחים אין ווייסען אָנגעטהאַן האָבען גע־זונגען, און די קליינע מיידלעך, ווי כלות אָנגעטהאַן, האָבען געהאַלטען די שטענגעס פון די קריסטליכע פעהנער. פעהנער און הייליגע ביכער און ווייהרויך און ליכט — און די גוים קנייען אויף דער ערד און זינגען. און אין מיטען דער פּראָצעסיע, מיט ווייסע גלחים ארומגע־רינגעלט, האָבען די אידען פון שטערטעל דערזעהן דעם „אורח“, ווי א רב, אָנגעטהאַן אין אַן אַטלעסענע קאַפּאַטע, מיט אַ שטריימעל אויפ'ן קאַפּ, און לאַנגע פּאות, האַלט אַ גרויסען זיכערנעם צלם אין דער האַנד, געהט צווישען די גלחים און פּאָרגלאַצט די אויגען צום הימעל.

דאָס שטעדטעל אידען האָבען זיך פּאָרוואַנדערט, וואָס די גוים האָבען אויס דעם אומבאַקאַנטען שוסטערל אַ גרויסען רבי געמאַכט, און געלאַכט אין דער שטיל פון דער מציאה וואָס די גוים האָבען גע־כאַפּט, און געזאָגט איינס צו דאָס אַנדערע:

— וויל אַדאי פון זיי געלד אויסנאַרען!

אַבער באַלד האָט זיך געהערט, אַז דער אורח איז ביי די גוים בישאָפּ געוואָרען. ער האַלט דרשות יעדען זונטאָג אין דער קירכע, און צו זיינע דרשות פּאָהרען די גוים פון דעם גאַנצען געגענד זיך צונויף. מען ווייסט ניט פון וואַנען ער קען אזוי גוט זייער לשון, נאָר יעדען זונטאָג שמעהט דאָס שוסטערל אויפ'ן קלעצעל אין דער קירכע, מיט אַ צלם אין דער האַנד, און פּרעדיגט פאַר די גוים וועגען זייער אמונה, וועגען יעזוס'ן און וועגען צלם. און ווען ער רעדט אזוי, הויבען די גוים אַן באַלד צו וויינען, פּאַלען צו דער ערד און קושען דעם צלם און וואַרפען זיך פאַר דער „מאַטקע באַסקאַ“, און וויינען און דאוונען מיט אַזאַ געבראַכען האַרץ און מיט אַזאַ הרטה און ורדי.

און דאָס שטעדטעל גוים איז טאקע פרום געוואָרען, און איז געקומען א זונטאג, האָט מען באמערקט ווי עס ציהען זיך פון די דערפער לאַנגע רייהען מיט פויערשע פוהרען, און באלאָגערען דאָס קאטוילישע געסעל, פילען אָן די קירכע און שפארען אזש אָן אין דרויסען, אין גאס אַרײַן. און ווען זיי דערזעהען דעם רבי'ן אויפ'ן בעלע' מער, מיט'ן צלם אין דער האַנד, אזוי פאלען זיי באַלד צו דער ערד, און וויינען און קלאָגען און קושען דעם צלם און מאַליען זיך.

און ניט נאָר זונטאג, יעדען אין דער פריה און פארנאַכט געהן די פרומע גוים פון שטעדטעל אין קירכע אַרײַן. די שענקען ווערען לעער, און די גוים ווען זיי זעהן א אידען אויפ'ן וועג, שלאָגען זיי איהם ניט מעהר, פערקעהרט, זיי נעהמען איהם נאָך ארויף אויף דער פוהר. א דאָרפס-געהער גיבען זיי ברויט מיט וואַסער און לאָזען איהם איבערנעכטיגען אויפ'ן פיעקעליק, גיבען איהם א זעקעל קארטאָפליעס אַהיים פאַר דער ווייב און קינדער. און איין גוי האָט אַליין גע' בראַכט צום רב א בייטעלע מיט געלד, וואָס ער האָט געהאַט אוועק' גענומען פון א אידען אויפ'ן וועג, און געבעטען דעם רבי'ן מוחל צו זיין. און ווען גוים זעהן ווי אידען געהן אין שוהל אַרײַן דאוונגען, לאַכען זיי שוין ניט מעהר, נאָר זיי זאָגען:

— יעדער איינער האָט זיך זיין גאָט. מיר — אונזערען, זיי —

זייערען.

אזוי האָבען אין שטעדטעל אידען און גוים אָבגעלעבט א לאַנד

גע צייט אין שלום.

אין א צייט ארום, איז איינמאָל, אין אן ערב יום-כפור צו כל נדרי, אין בית המדרש אַרײַנגעפאלען א פרעמדער גוי, אָנגעטהאָן ווי א גלח. אידען אין די טליתים און קיטלען האָבען זיך דערשראָקען, האָבען געמיינט אַז אן אומגליק וועט געשעהען. דער גוי איז אָבער צוגעלאָפען צום בעלעמער, אויסגעשפּרייט צום הימעל זיינע בלייכע הענר, און האָט אויסגעשריען מיט א גרויס געוויין:

— שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד! — און איז אנדערנעפאַ

לען טויט אויף די טרעפלעך פון בעלעמער.

אידען האָבען אויפגעהויבען דעם פאַפ, האָבען זיי דערקענט אין די טרערען טאָרבעלעך אונטער די אויגען, אַז עס איז א איד. און אַז זיי האָבען זיך גוט איינגעקוקט אין זיין פנים, האָבען זיי

דערקענט אין איהם, אז עס איז דער „אורח“, וואָס פֿלעגט אויפקלייִד
בען די שמות פון בית־המדרש. אידען האָבען זיך געשראָקען, ניט
געוואוסט וואָס צו טהאָן מיט'ן בר־מינן. דער רב האָט גע'פסקי'ענט
אז ער איז אַ איד און אז עס איז אַ מצוה איהם צו בריינגען צו קבר
ישראל. האָבען זיי באהאַלטען דעם בר־מינן איבער יום־כפור. מוצאי
יום־כפור האָבען זיך געפונען צוויי אידען, אַ פישער און אַ קצב,
וואָס האָבען זיך געוואָלט קויפען חלק לעולם הבא, און איינגעשטעלט
זיך דאָס לעבען, ארויסגענומען דעם בר־מינן פון דעם באהאַלטענעם
אָרט און איהם ביי־נאַכט געבראַכט צו קבר־ישראל, ביים פלוּיט פון'ם
גוטען אָרט.

זיין נאָמען האָט מען ניט געוואוסט ווי אויפצושרייבען אויף
זיין מצבה, ווייל קיינער האָט ניט געוואוסט ווער ער איז, און פון
וואָנען ער איז געקומען. האָט מען אויפגעשרייבען אויף דער מצבה
דעם נאָמען פון אַ איד, אַ גר, אברהם בן אברהם, און זיין מצבה
געפינט זיך נאָך אויפ'ן גוטען אָרט ביי אונז אין שטעדטעל, ביז'ן
היינטיגען טאָג.

דעה רייכער און דער אַרימער

(א מעשה)

אין ירושלים, די הייליגע שטאָרט, האָט פאַרצייטענס געלעבט אַ איד, אַ גרויסער עושר און אַ גרויסער בעל-צדקה. זיין צדקות האָט געקלונגען אין דער גאַנצער געגענד אַרום. פלעגען אַרימע לייט און נויטבאָדערפטיגע פון צפת און טבריה, פון דמשק און חברון און פון נאָך אַנדערע מקומות, וואו אַחינו בני ישראל זיינען געזעסען, ציהען זיך צו דעם נגיד נאָך הילף. און דער נגיד האָט אויפגעפּענט זיין ברייטע האַנד און צוטהיילט זיינע אוצרות צו אַלע וואָס האָבען באַדאַרפט. וואָרים ער האָט זיך געהאַלטען פאַר גאָט'ס שליח, אַז ער צאָהלט נאָר אויס וואָס גאָט האָט איהם איבערגעענטפּערט פאַר די אַרימע לייט און אַלע נויטבאָדערפטיגע. און דערפאַר וואָס דער נגיד איז געווען אַ גרויסער חכם און אַ גרויסער יראַשמים אויך, פלעגען קומען צו איהם די אַלע וואָס האָבען געהאַט אַ קראַנק האַרץ, אָדער שלעכטע מחשבות האָבען זיי געפייניגט, אָדער דאָס געוויסען האָט זיי ניט געלאָזט רוהען, ווי עס טרעפט זיך מיט מענשען וואָס זיינען באַגאַנגען זינד — פלעגען זיי אַלע קומען צו איהם, פרעגען איהם עצות הן אין ענינים וואָס איז נוגע די נשמה, הן אין ענינים וואָס איז נוגע אין גוף, ווי, לַמשל, דאגת פרנסה און נאָך אַנדערע אַזעלכע זאַרען. פלעגט דער נגיד זיי אַלע אויסהערען מיט גרויס ליעבע און געטריישאַפט, און איינעם האָט ער געגעבען אַ גוטע עצה מיט זיין גרויסען שכל, אַן אַנדערען האָט ער געהיילט מיט אַ גוט וואָרט פון זיין גוט האַרץ.

און עס איז געווען דער מנהג פון דעם נגיד פון קדמונים אַז, יעדען אַווענד, בעפאַר דער טאָג האָט זיך געשלאָסען, צו זיצען אייַנער נער אליין אין זיין שעהנע בית-דין שטוב און מאַכען אַ חשבון הנפש מיט זיך, אַבצוגעבען זיך דין וחשבון פאַר אַ גאַנצען טאָג מעשים.

פאר די גוטע האָט ער גאָט געלויבט, פאר די שלעכטע האָט ער חרטה געהאָט און תשובה געטהאָן. די גוטע האָט ער באַלד פאַרגעסען און ניט געדענקט אָן זיי, די שלעכטע האָט ער מיט אַ שאַרפע פּעדער אין ספר פארשריבען, דאָס ספר שטונדען־לאַנג געלאָזט ליגען פאַר זיך, כדי ער זאָל זיי זעהן און קיינמאָל מעהר שוין אזוי ניט טהאָן.

איז ער איינמאָל אין אָבענד געזעסען ביי זיך אין בית־דין שטוב און, ווי זיין געוואָנהייט איז געווען, דין וחשבון זיך אָבגעגעבען פון אַ גאַנצען טאָג מעשים. די בית־דין־שטוב איז געווען אַרומגע־שטעלט מיט טהייערע ספרים־שרענק, פול אָנגעשטעלט מיט טהייערע ספרים און זעלטענע כתבי יד, צונויפגעקליבען פון דער גאַנצער וועלט, וואו חכמים און למדנים זיינען נאָר געווען פארשפרייט. וואָר־דים אין די אַלע ווייטע מקומות האָט דער נגיד געהאַט זיינע שלוחים. און וואו עס האָט זיך נאָר געפונען אַ גרויסער לַמֶדֶן אָדער חכם אין אַ ווייטען אָרט, אין מצרים אָדער אין מדינת תוגר, וואו די מושלמנים זיינען געזעסען, און דער לַמֶדֶן אָדער דער חכם האָט עפעס מחדש געווען הן אין דברי תורה אָדער אין חכמה, אזוי האָט מען געלאָזט באַלד מעתיק זיין און צוגעשיקט אַ כתב יד צום נגיד אין ירושלים.

און די ספרים זיינען געווען פארשטעלט מיט טהייערע פרוכת'ן, וואָס זיינען געווען זעהר עדעל געוועבט מיט גאַלדענע און זילבערנע פּעדים מיט די זעלטענסטע פרוכט, וואָס וואַקסען. די פרוכת'ן זיינען געוועבט געוואָרען אין דער ווייטער מדינת הודו, און זיי זיינען גע־וואָרען עקסטראַ באשטעלט פון נגיד, אַז עס זאָל אין זיי ניט זיין קיין ציור פון חיות און עופות, וואָס דאָס איז אַסור על פי דין. און אויפ'ן טיש פאַר דעם נגיד איז געשטאַנען אַ טהייערע בשמים־ביקס, וואָס איז געווען אויסגעהאַמערט פון איין שטיק זילבער, אין גע־שטאַלט פון אַ זעלטענע פרי — וואָס וואַקסט אין די ווייטע מקומות פון מדינת כּתים. אין דער פרי אַליין איז געווען אויסגעהאַקט אַנדערע פירות: ציטרואַנען, אתרוגים און הענגלעך וויינטרויבען און מילגרוימען, נאָר ניט קיין ציור פון מענש אָדער חיה, וואָס דאָס איז אַסור על פי דין. און יעדע פרי איז געווען אויסגעמאַחלט אין דער זעלבער פארב און ליכט ווי די פרי זעהט אויס בשעת זי וואַקסט אויפ'ן בוים. ווי עס איז באקאַנט, זיינען די בני כּתים געווען גרויסע מומחים נאָכצומאַכען די פארבען און די ליכט פון די נאַטור. למשל, די הענגלעך וויינטרויבען זיינען געווען אזוי פריש רויטליך באַגאַסען

מיט וויין, אויסגעגאָסען פון דעם טהייערען שטיין, וועלכער הייסט רובין, וואָס היינט ווייסען מיר שוין ניט דעם סוד ווי אזוי דעם שטיין צו שמעלצען און די בני כתיים האָבען עס פארצייכענט און געוואוסט. אזוי איז יעדע פרי געווען אויסגעמאָהלט מיט איהר איי-גענע פארב, כרי זיי זאָלען דעם נגיד דערמאָנען אָן גאָט'ס באַשע-פעניש, און ער זאָל שטענדיג געדענקען אָן גאָט'ס מעשים. און די פרי איז געווען אָנגעפילט מיט די טהייערסטע בשמים וואָס די הורים האָבען געבראכט צו פארקויפען פון זייערע ווייטע לענדער. און אַליין איז ער געווען אָנגעמאָהן אין בגדי משי, וואָס זיינען געווען גע-וועבט מיט שירה, כרי זיי זאָלען פרעהליך מאַכען דאָס האַרץ פון דעם נגיד, וואָס וועט זיי טראָגען, מיט זייער ליכטיגען, זילבערנעם גלאַנץ, און ווייל עס האָט אין זיך אַ פרעהליכען געזאנג.

דער נגיד איז געווען גאַנץ צופרידען פון זיך און פון דעם רבנו של עולם, זיין באַשעפער. אַ טאָג האָט ער געהאַט אַ פולען מיט מעשים טובים און צדקה, מיט לערנען און תפלה, און אין ספר פון זינד האָט ער גאָר ניט געהאַט צו פארשרייבען. ער האָט געדאַנקט גאָט אין האַרצען, וואָס ער האָט איהם אויסגעקליבען פאר זיין שליח, און ער איז דער געבער און ניט דער נעהמער. נאָר נאָך מעהר איז דער נגיד היינט געווען מעהר אויפגעלייגט ווי אַן אַנדערס מאָל — ער האָט מקיים געווען אַ גרויסע מצוה, וואָס קומט זעלטען אויס, דהיינו: דער בעל החשבון זיינער, וואָס איז ערשט געווען צוריקגעקומען פון דער נסיעה, מיט די קאַראַוואַנען וואָס האָבען געפיהרט די בשמים פון הודו קיין תוגר, האָט איהם מודיע געווען, אַז זייענדיג אין איזמיר האָט ער מקיים געווען פאַר זיינעטוועגען די מצוה פון פריון שבויים, און אויסגעלייזט יהודים פון די טערקען, וועלכע האָבען זיי געבראַכט שבויים פון די לענדער פון די סלאַווען. דער נגיד איז געווען זעהר גרויס מיט דער מצוה, און ער האָט געהערט אַז די קאַראַוואַנען זיינע זיינען אָנגעקומען בשלום צום באָרטען פון ים און געוואָרען אויס-געלאָדען אויף די שיפען. דאָס ווייב זיינס וועלכע איז געווען אַ גרויסע יפת תואר און אַ גרויסע צדקת האָט שוין געוואַרט הינטער דער טהיר מיט איהרע צוויי קינדער, אַז זיי זאָלען איהם אָבגעבען כבוד בעפאַר זיי געהען שלאָפען.

אין דעם האָט זיך די טהיר געעפענט און עס איז אַריינגעקומען

אן אַרימאן, נדחה ונעזב. דער שלעכטער ריח, וואָס איז פאַראויסגעדי גאַנגען פאַר דעם אַרימאן, האָט איינגעשטילט די גוטע ריחות פון די בשמים, און דער נגיד האָט זיך געפיהלט שוואַך, ווייל ער איז געווען אַ מפונק און האָט ניט געקענט פארטראַגען קיין שלעכטען ריח. אָבער דער אַרימאן שטעלט זיך ניט אָב ביי דער טהיר, ער געהט ווייט טער, גלייך צו צום נגיד, איהם מיט די אויסגעשטרעקטע האַנד ברייט שלום עליכם אָבצוגעבען. און די האַנד איז פול מיט טנופת געווען און מיט אַנדערע מיאוסע זאכען, וואָס איז ניט שעהן אויסצורעדען, און כפרט נאָך אויסצושרייבען. און דער גאַנצער גוף זיינער איז גע- ווען איינגעהילט אין פארפּוילטע קליידער, פון וועלכע עס ווייזט זיך ארויס שטיקער נאַקעטער גוף, איינגעריכט מיט טנופת, און פון קאָפּ ריכען ארויס קאָלטענעס אויפ'ן פנים ארויף — און דאָס פנים איז ניט קיין פנים פון קיין מענש, נור פון אַ מיאוס'ע חיה, רחמנא לצלן, מיט געשוואָלענע ליפען און אויסגעהאַקטע ציין, און געשוואָלענע אויגען. און וואָס נעהנטער ער קומט, שטאַרקט זיך אַלץ דער שלעכטער ריח, וואָס געהט ארויס פון איהם, ווי דער ריח פון אַ נבלה און אַ פּג, רחמנא לצלן, און דער נגיד האָלט עס שוין ניט אויס, וואָרים, ווי ידוע, אַ מפונק קען אלעס איבערטראַגען נאָר ניט קיין שלעכטען ריח. נעהמט דער נגיד אוועק דאָס פנים פון דעם אַרימאן און דרעהט זיך אָב פון איהם, און רופט אריין דעם שמש זיינעם, אַז מען זאָל איהם ארויסציהען פון בית-דין-שטוב און ברענגען איהם אין קיך אריין, אָבוואַשען איהם און אָנטהאָן איהם אַנדערע קליידער, און עסען איהם געבען, ווי עס איז דער מנהג געווען אין זיין הויז מיט אַלע אַרימע לייט.

און דער נגיד איז פלינק געגאַנגען אין זיין מקוה אריין, טובל געווען זיך אליין, און געטוישט די קליידער, און געהייסען אַז מען זאָל אויסרויכערען זיין בית-דין-שטוב מיט כּל-ערליי מינים גוטע קרייטעכער און בשמים, כדי זיי זאָלען פארטרייבען דעם שלעכטען ריח וואָס דער אַרימאן האָט איבערגעלאָזט, און אליין האָט ער זיך אַוועקגעזעצט אין זיין טהייערע שלאָף-קאַמער, וואָס איז געווען בע- האנגען מיט זיידענע און זילבערנע פרוכט'ן און איז געווען באלויכטען מיט אַ טהייערע אויל-מנורה פון זיבען רעהרען, וואָס איז געהאנגען איבער זיין שלאָף-געלעגער. דער נגיד האָט ניט געקענט שלאָפען אַ

גאַנצע נאַכט, און געהאַט תרעומות אויפ'ן רכּונו של עולם טיעף אין האַרצען דערפאַר, וואָס ער האָט באַשאַפּען אַזעלכע נבּזים ונרכאים, און געטראַכט זיך, ווי דער דרך עולם פון אַ מענש, ווען ער וואָלט געווען כביכול, וואָלט ער באַשאַפּען נאָר שעהנע און ריינע מענשען, און אַזעלכע נרכאים ונבּזים ניט געלאָזען אויף דער וועלט. עס איז דורכגעגאַנגען אַ שטיקעל צייט, האָט זיך געהערט דאָס די שיפען, וועלכע האָבען געפיהרט דעם נגיד'ס געווירצען אויפ'ן ים פון איזמיר נאָך ווענעציע, זיינען באַפאַלען געוואָרען פון ים-רויבערס און מען האָט זיי צוגענומען. האָט זיך דער נגיד געטראַכט, אולי מקרה הוא — טאָמער איז עס נאָר אַ טרעפּעניש. און ער האָט גאָט געדאַנקט פאַר'ן שלעכטען אזוי ווי פאַר'ן גוטען.

איז ווידער דורכגעגאַנגען אַ שטיקעל צייט, האָט זיך ווידער גע-הערט, דאָס די קאַראַוואַנען, וועלכע האָבען געפיהרט זיינע סחורות פון מצרים איבער'ן מדבר זיינען פאַרשאַטען געוואָרען פון אַ זאַמ-שטורעם וואָס האָט זיך אויפגעהויבען פון מדבר. האָט ער שוין אייני געזעהן, אַז עס איז ניט קיין מקרה, האָט ער אָנגעהויבען מפּשפש צו זיין במעשיו, אויפגעעפענט דאָס ספר אין וועלכען ער האָט פאַר-שריבען זיינע זינד, אָבער ער האָט נאָר ניט געזעהן אין זיין לעבען אַזעלכעס, וואָס ער פאַרדיענט די שטראַף. האָט ער זיך געטראַכט, אַז דער רכּונו של עולם וויל איהם אויס קאַסירער מאַכען איבער זיין עשירות, האָט ער רעכט. גאָט צו דאַנקען, וואָס עס געהט נאָר אויס צו געלד.

אָבער באַלד איז דער גוף אויך אָנגעריהרט געוואָרען: ער איז געוואָרען געשלאָגען מיט שלעכטע מכות, פון וועלכע ער האָט גרויסע יסורים געהאַט און משקז געווען זיין לעבען, וואָרים ער איז געווען אַ מפונק. האָט ער ווידער מפּשפש געווען במעשיו, ווידער נאָכגעזוכט נאָך זיינע מעשים און נאָר ניט געפונען, האָט ער זיך געטראַכט, גאָט לאָזט נאָר אויס צו דעם גוף, די נשמה דערהאַלט ער. געלויבט איז גאָט דערפאַר.

אָבער ווען זיין קליינע טאָכטער, וועלכע זיין נשמה איז געווען אָנגעבונדען אָן איהר נשמה, און ער האָט זי ליעב געהאַט מעהר פון צעהן זיהן, איז פּלוצים אַוועקגענומען געוואָרען פון איהם. איז אַ גרויסע שרעק איהם באַפאַלען פאַר דעם משפּט פון גאָט, צו וועל-

כען ער איז גערופען געוואָרען, און ווייסט ניט אין וואָס עס באַשטעהט זיין זינד. האָט ער אָנגעהוּבען חוקר ודורש צו זיין מיט זיך אַליין, און ער האָט אַלץ ניט געקענט דערנעהן דעם טעם פון גאָט'ס שטראַף, ער האָט ניט געוואוסט קיין דרך, און די יסורים פון דער אונבאוואוסט־קייט זיינען גרעסער געוואָרען ווי די יסורים פון די צרות.

איינמאָל ביינאַכט, ווי ער איז אַזוי געלעגען און נאָכגעקלעהרט דעם טעם פון „צדיק ורע לו, רשע וטוב לו“, איז איהם איינגעפאלען, אַז ער זאָל זיך לאָזען איבער דער וועלט וואַנדערען געזונד, אפשר וועט גאָט איהם רחמנות האָבען, און ער וועט איהם לאָזען וויסען דעם טעם דערפון. און די מחשבה איז טאָקע געווען פון גאָט, וואָרים דאָס רחמנות אויף איהם איז שוין ניט געווען איבערצוטראַגען.

אַזוי האָט דער נגיד פארקויפט זיינע טייערע חפצים, און דאָס געלד אַוועקגעגעבען דער ווייב מיט די קינדער, אַז זיי זאָלען זיך ווייטער אַזוי פיהרען ווי זיי האָבען זיך געפיהרט, צדקה טהאָן און מכנים אורחים זיין. אַליין האָט ער אויסגעטהאָן זיינע טהייערע גע־וועבטע קליידער, און אָנגעטהאָן זיך אין אַ זאַק, ווי דער מנהג איז פון די אַרימע לייט, און האָט זיך געלאָזט איבער דער וועלט וואַנדערען. ער איז געגאַנגען מיט אַ חברה אורחים, וועלכע ער האָט אָנגע־טראָפען אויפ'ן וועג. בייטאָג האָט ער געוואַנדערט מיט די אַרימע לייט, געגעסען וואָס גוטעלייט האָבען געשאַנקען, און ביינאַכט גע־נעכטיגט אין די הקדשים. וואו ער האָט גענעכטיגט איין נאַכט האָט ער ניט גענעכטיגט די צווייטע. אַ גאַנצען טאָג אָפּגעקומען מיט טרוקענס, וואָס גוטע לייט האָבען געשאַנקען, נאָר פרייטאָג צורנאַכטס האָט ער זיך אָבגעשטעלט אין אַ שטאָרט, וואו עס איז געווען אַ אירישע קהלה, געגאַנגען אין בית־המדרש אריין און אַוועקגעשטעלט זיך מיט די אורחים ביי דער טהיר, ביז אַ איר האָט געוואָלט אַ מצוה פארדיענען און רחמנות געקראָגען און אַהיים גענומען אַן אורח אויף שבת. וואו ער איז געקומען, האָט ער געהערט פון זיך דערצעהלען — פון דעם נרויסען נגיד פון ירושלים. די מוטערס האָבען געבענשט זייערע קינדער, אַז זיי זאָלען זיין אַזעלכע צדיקים, נגידים און עשירים, ווי דער נגיד פון ירושלים. ער האָט געהערט ווי מען דער־צעהלט פון איהם מעשים נפלאים, פון זיין עשירות און נגידות, פון זיין חכמה און צדקות. די אַרימע לייט, מיט וועלכע ער האָט גע־

וואַנדערט, האָבען געשפּעט אויס איהם, פאַרשעהמט איהם, צוליעב זיין מפונקות, וואָס ער איז ניט געוועהנט געווען צו די דרכים אין וועלכע זיי האָבען זיך געפיהרט, צו זייער אַרט עסען, שלאַפּען און גראָבע ווערטער, און האָבען איהם גערופּען מיט שפּאַט: „וואָס ביזטו, דער נגיד פון ירושלים?“ און זיי האָבען איהם אַ נאָמען געגעבען, ווי זייער געוואָנהייט איז געווען, אין לצנות: „דער נגיד פון ירושלים“.

און אזוי האָט ער ווייטער געהייסען.

פון דעם אַרמוואַלגערען זיך פון איין אַרט אויפ'ן אַנדערען איז זיין לייב זעהר ברודיג געוואָרען, און ווי דער דרך איז פון די אורחים וואָס געהן אָנגעמטהן אין צוריסענע קליידער, כדי צו ערוועקען מעהר רחמנות, האָט ער אויך ניט בורק געווען אין זיינע קליידער, און מיט דער צייט האָבען זיך שטיקער פון זיין גוף אַרויסגעוויזען פון די צוריסענע בגדים און זיינען אויך זעהר שמוציג געוואָרען, ווי דער גוף פון יענעם אַרימאָן וואָס איז אַריינגעקומען צו איהם. און פון די שמוציגקייט האָט זיין גוף אויך אָנגעהויבען אַרויסצוגעבען אַ מיאָסיען ריח. נאָר ער האָט שוין ניט געהערט און ניט געפיהלט — ווייל דאָס איז געווען פון זיין גוף און ניט פון אַ פּרעמדען.

נאָר ביסלעכווייז האָט זיך זיין שם אויסגעלאָשען, ווי דער דרך עולם איז, מען פאַרגעסט באלד דאָס וואָס איז געווען — האָט מען איהם אויך פאַרגעסען. מען האָט מעהר ניט גערערט וועגען דעם נגיד און בעל-צדקה פון ירושלים, נאָר מען האָט אַלץ דערצעהלט וועגען דעם נייעם נגיד וואָס איז אויפגעשטאַנען אין דמשק. מען האָט דער-צעהלט פון זיינע גבירות און עשירות, ווי אַמאָל פונ'ם נגיד פון ירושלים. און פון אַלע מקומות האָבען אידען זיך געצויגען צו פּרעגען עצות צום נגיד פון דמשק.

איז ער אויך געגאַנגען נאָך דמשק. ער האָט געהערט, אַז ער איז אַ גרויסער חכם און נדיב לֵב, האָט ער געוואָלט פּרעגען ביי איהם אַן עצה, אפּשר וועט ער איהם זאָגען דעם טעם דערפון, פאַר וואָס גאָט האָט אַוועקגענומען דאָס עשירות פון איהם און איבערגעגעבען צו יענעם, צום נגיד פון דמשק. איז ער געגאַנגען פון איין שטאָדט צו דער אַנדערער ביז ער איז אָנגעקומען נאָך דמשק.

זיינע האָר זיינען געוואָרען פאַרקאָלטעוועט פון דעם פּיעל שטויב

און זאמד וואָס איז געפאלען אויף זיי. און זיין לייב האָט ארויסגע-
געבען פון זיך אַ שלעכטען ריח ווי דאָס לייב פון אַ נבלה, רחמנה
לצלן, און זיין פנים איז געשוואַלען געוואָרען, און פול מיט טנופת —
אזוי ווי דאָס פנים פון דעם אַרימאן וואָס איז צו איהם געקומען,
ווען ער איז געווען דער נגיד פון ירושלים. נאָר ער האָט ניט געהערט
און ניט געפיהלט, ווייל עס איז געווען זיין אייגען לייב און ניט קיין
פרעמד.

אז ער איז אָנגעקומען צום נגיד פון דמשק, האָט ער אויך געטראָג-
פען דעם נגיד זיצען אין בגדי משי, ווי ער אַמאָל אין זיין גרויסע
בית-דין שטוב, און די שטוב האָט געפינקעלט און געשטראַהלט ווי
די לבנה מיט די שטערען וואָלט אין איהר געשיינט, צוליעב די אבנים
טובות וואָס האָבען זיך געלויכטען אויף די פרוכת'ן און די עטרות
וואָס האָבען ארויסגעהאנגען איבער די גרויסע שרענק, און אַ ריח
ניחוח איז געווען אין שטוב פון די טהייערע געווירצען, בשמים און
כלערליי שמעקענדע קרייטעכער, וואָס די בשמים ביססען האָבען פון
זיך ארויסגעגעבען פון אלע ווינקלען פון שטוב. האָט ער געמיינט, אז
ער קומט צוריק אין זיין עשירות אריין, וועלכע ער האָט נאָר וואָס
פאַרלאָזט — איז ער געגאנגען מיט אַן אויסגעשטרעקטע האַנד שלום-
עליכם אָבגעבען צו דעם נגיד פון דמשק, זיין ירד.

נאָר דער נגיד פון דמשק האָט אוועקגעבויגען זיין קאָפּ און
גערופען דעם שמש:

— נעהמט דעם אַרימאָן אין קיך אַריין. די שטוב איז פול מיט
אַ ריח רע.

האָט דער נגיד פון ירושלים אָן עפעס זיך דערמאָנט, און פאַר-
שטאַנען דעם טעם — און אַ גרויסע פרייד האָט איהם ארומגענומען:
נאָט און זיין משפט איז גערעכט.

קדוש השם

(א לעגענדע)

ווייס בעשנעט איז דער וועג. די לבנה שפיענעלט זיך אב אין די
ברייטע ווייסע פעלד־שנעען ווי אין א ים; און די שטערען רייבען זיך
איינס אן צווייטען... אזוי געדיכט זיינען זיי איבער'ן הימעל בעזוייחט.
פון דער ווייטענס הערט זיך אַ אַידיש זמר'ל, אויסגעמישט מיט דעם
קנאל פון א בעל־עגלה'ס בייטש:

הע, הע, אן א זייט,

אידעלעך פאהרען, אידעלעך פאהרען!

לכה דודי, לכה דודי

לקראת כלה!

פון וואנען פאהרען דאס אידעלעך אזוי פרעהליך? פון א חתונה
פאהרען אידעלעך. אַנגעשטאַפּט איז די בויד מיט מחותנים, אויף'ן
סאמע קארזשעל זיצט דער בעל־עגלה שכור'לעך. דאס היטעל שפרינגט
פון קאפ, און מיט דער בייטש קנאלט ער אונטער: הע, הע אן א זייט,
אן א זייט! זייט וויסען, די פערדלעך, אז אייער בעל הבית איז שכור,
מען פאהרט פון אַ חתונה — און זיי האַבען פערגעסען דעם טעגליכען
יאה, לאזען זיי זיך מיט אימפעט און טרייבען אלעס פון וועג אראב.

און די מחותנים האַלטען איינער דעם צווייטען מיט די הענר
ארוםגעארעמט, די שטריימלעך רוקען זיך אן א זייט. די פערד פער
פלאַנטערען זיך, און אלע אינאיינעם שאַקלען זיך צוזאמען מיט דער
פוהר, ווי ביי דער גמרא, און זינגען הויד אויפ'ן קול:

אמר אביו, אמר ר' פפא,
 די מוזינקע אויסגעגעבען,
 די מוזינקע אויסגעגעבען,
 לכה דודי, לכה דודי
 לקראת—כ—לה!

דער וועג לייכט אין שנעע־און לבנה־ליכט, און אין דער ווייסער
 לבנה־נאכט טראגט זיך די אידען'ס זמר:

לכה דודי, לכה דודי
 לקראת—כ—לה!

עס זעהען ניט די אידעלאך ווי דער פריץ פון שטערטעל קומט זיי
 אנטקעגען מיט דריי פערד נאשפיץ (אין דער לענג). עס הערען ניט
 די אידעלעך ווי דער פריץ רופט: „העי, זשירי, פארכי, דאיטשע דראגני“
 (העי, אידען, פארכעס, לאזט דעם וועג). פרעהליך זיינען אידען, א
 טאכטער אויסגעגעבען. נאך א אידיש פאר ביי אידען צוגעקומען.
 א נייע הויז אין אידיש פאלק, און יעדעס אידישע הויז אין ווי יעקב
 אבינו'ס הויז. און ווער הערט היינט דעם פריץ מיט זיינע משרתים.
 „דייטשע דראגני, זשירי, פארכי“, שרייט דער פריץ. די אידעלעך ענט־
 פערען איהם: „מיר אידען האבען א משיח, און וואס האסט דו? מיר
 דיענען דעם איינציגען לעבעדיגען בורא. און דו וועמען? דער רבי
 אין אונזער מליץ יושר. און דיינער ווער?“ און זיי גיבען ניט דעם
 פריץ דעם וועג. זיי נעהמען פאר'ן פריץ דאס היטעל ניט אראב. זיי
 זאגען גיט דעם פריץ: „דזשען דאברי“ (גוט מארגען). שכור זיינען
 אידען און פאהרען פון א חתונה און זינגען אין די ווייסע נאכט אריין:

„לכה דודי, לכה דודי
 לקראת כלה!“

אויפ'ן צווייטען טאג האט מען פון פריץ רייטערס ארויסגעשיקט
 נאכשפירען פון וואנען זיינען אידעלעך געפאהרען, און וואס האבען
 אידעלעך שכור אכגעטהאן. און מען האט געפונען א טויטען פויער
 ליעגען אין דער פוסטער קרעטשמע, וואס שטעהט אן א זייט פון וועג.

און די צייט אין געווען פאר פסח.

האט מען סטראזשניקעס איבער'ן שטעדטעל ארויסגעשיקט נאכ-
פרעגען, ווער איז איבער'ן וועג געפאהרען. האט מען די מחותנים מיט
דעם בעל-עגלה אין קייטען געשמידט און אין די תפסה געווארפען.
די מחותנים זיינען געווען די פיער שעהנסטע בעל-הבתים פון
שטאָרט.

פערזאמעלט זיינען אלע אירען אין דער שוהל. די ליכט אָנגעד
צונדען ווי צו יום כפור. פון די ווייבערשע שוהל פערנעהמט זיך אַ
שטיל ערנסט געוויין. עס וויינען איינצעלנע שטימען און מען ווייסט,
אז דאס וויינען די ווייבער און די מוטערס פון די געפייניגטע. דער
אלטער רב אין קיטעל און טלית שטעהט פאר'ן ארון און זאגט תהילים:
„למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק...“

און די עדה אין קיטלען און טליתים זאגען נאָכ'ן רב מיט ציטריגע
שטימען:

„למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק“.

און שטיל איז אין דער קליינער שוהל. מען הערט דעם גאנג
פון די נשמות פון אלע קרושים פון אלע דורות, וואס געהען דורך די
לופט פון דער שוהל. ווארים מען זאגט תהילים פאר געפייניגטע.

דארט אין דער תפיסה פייניגט מען די געפאנגענע מיט כל ענויים
קשים, אז זיי זאלען זיך מודה זיין. און דאס זאגט מען דאָ תהילים
פאר זיי, אז נאט זאל זיי שטארקען, זיי זאלען אויסהאלטען די ענויים און
ניט פערשוועכען זיין הייליגען נאמען ווארים דער נסיון איז א שווער
רעד. דער וואס וועט זיך מודה זיין און אבזאגען זיך חלילה פון אידישען
גלויבען, האָט מען אויסגעפויקט אין שטאָרט, וועט מען איהם שענקען
דאס לעבען, און מאכען איהם פאר דעם אויפ.זעהער פון אלע צינען
וואָס די אירען האָבען צו בעצאָהלען דעם פריץ, און אבגעבען איהם אלע
פראפענאציעס פון אלע שיינקען, און ער וועט ווערען א ראש איבער
די אירען

און די וואס וועלען זיך ניט מודה זיין, וועט מען זיי צופערטלעך
און ניט לאזען קומען צו קבר ישראל.

און דא אין שוהלכעל, ראכט זיך, הערען זיך די קרעכצען און די געשרייען פון די געפייניגטע, וואס מישען זיך אויס אינאיינעם מיט די אידען'ס תהילים זאגען און רייסען זיך אין הימעל ארויף.

נור זיכער זיינען אידען אין זייערע קדושים, אז זיי וועלען אויס-האלטען דעם נסיון און וועלען ניט פערשוועכען חלילה גאט'ס נאמען פאר די נארישקייטען פון דער וועלט. און שטאלץ רייסט זיך ארויס דער בליק אויס די פערווייגטע אויגען פון די מוטערס און די ווייבער פון די געפייניגטע איבער זייערע קדושים. און מיט קנאה און כבוד קוקען אלע ווייבער אויף זיי, אויף די מוטערס און פרויען פון די קדושים, וואס זיינען מקדש את השם.

נאך אין איינעם איז מען ניט זיכער, אין דעם בעל-עגלה. א פרא-סטער יונג פון דער גאס, און נישט איינמאל האט מען איהם שוין גע-טראפען מחלל שבת זיין בפרהסיא. ער היט ניט אב קיין מנחה ומעריב און שבת געהט ער מיט זיין פערד איבער דער גאס שפאצירען. עסט אומגעוואשען און געהמט דעם סדור אין האַנד ניט אריין. גע'מוסר'ט האָט איהם שוין דער רב אייניגע מאָל און געוואלט איהם אין פאליש איינזעצען, האָט ער געסטראשעט מיט שמד'ן זיך — האָט מען איהם צורוה געלאזט.

אין אַ ווינקעל ווייבער-שוהל שטעהט זיין מוטער מיט'ן טיכעל איבער'ן קאָפּ אריבערגעצויגען, שעמט זיך די ווייבער אין פנים אריין צוקוקען. אלע קוקען אויף איהר מיט רחמנות און פערדראס: „אזא זוהן ערצויגען!“ — ווארים געהערט האָט מען שוין אין שטאָדט, אז דער בעל-עגלה איז זיך מודה... אבגערוקט האָבען זיך אלע פון איהר און זי וויינט און שטעהט מיט דעם טיכעל איבער די אויגען. קיין תהילים זאגט זי ניט — זי קען ניט; קיין סדור האָלט זי ניט אין דער האַנד, נור איהרע ליפען מורמלען אַ תפילה און זי בעט צו גאט: „טאטע אין הימעל, שטעה איהם ביי! טאטע אין הימעל, שטעה איהם ביי!“

און די טרערען גיסען זיך פון די אויגען אין טיכעל אריין. קיינער זעהט זיי ניט, קיינער הערט איהר תפילה ניט, ווארים אבגערוקט שטעהט זי אליין, און אלע קוקען מיט רחמנות און פערדראס אויף איהר: „אזא זוהן ערצויגען! אזא זוהן ערצויגען!“

וויעדער זיינען אלע אידען אין דער שוהל פערזאמעלט. קיין תהילים זאגט מען ניט היינט. אויסגעזעצט זיינען זיי אלע אויף דער ערד. די שטענדרעס פערדרעהט. די ליכט ברענען זיך אויף דער ערד. דער רב אין די זאקען זאגט „איכה“ און דער עולם אין דער שטיל זאגט נאך איהם. מען זיצט שבעה נאך די קדושים. תליות האט מען אין מארק אויסגעשטעלט, און יעצט ווערט געטהאן זייער רעכט אין מיטען מארק. פיער יאהרצייט-ליכט ברענען זיך אין א קאס-מען זאמד אויף דר'ערד, און ארום די ליכט זיצען שבעה די משפחות פון די קדושים און זאגען איכה. אין א ווינקעל שוהל, הארט ביי דער טהיר שטעהט אויך דאס פינפטע ליכט. זי איז ניט אנגעצונדען, און נעבען דעם זיצט די מוטער פון דעם בעל-עגלה איינע אליין, מען ווייסט ניט, צי האט איהר זוהן אויסגעהאלטען דעם נסיון און ער געהערט אויף צו די קדושים און אלע קוקען אויף איהר מיט רחמנות און פער-דראס: „אזא זוהן ערצויגען! אזא זוהן ערצויגען!“

אין דעם הערען זיך טריט צורייטען פון דרויסען. א רייטער קומט אן צו דער שוהל, ווארפט עפעס ארונטער הינטער דער טהיר און קלאפט אן אין טהיר פון שוהל — איינס, צוויי, דריי, פיער... פינף. פינף קלעפ האט ער געגעבען. און ווי עס האט זיך דערהערט דער פינפטער קלאפ אין דער טהיר, רייסט אויף די מוטער פון דעם בעל-עגלה די טהיר פון שוהל — און הינטער דער טהיר פון דער שוהל ליענען פינף אבגעהאקטע קעפ.

אויסגעזוכט האט זי דעם קאפ פון איהר זוהן און אויף די הענד גענומען און איז אריינגעגאנגען מיט איהם אין שוהל אריין. הויך האט זי געהאלטען דעם קאפ פון איהר זוהן אויף די הענד, ווי זי וואלט איהם דער גאנצער עדה געוואלט צייגען. א שטאלצער בליק האט זיך פון איהרע אויגען ארויסגעריסען. אראבגערוקט האט זי שוין דאס טיכעל פון איהר קאפ און שטאלץ אלעמען אין די אויגען געקוקט. אבגערוקט מיט כבוד האבען זיך אלע פאר איהר און די מאמע, מיט דעם זוח'ס קאפ אין דער האנד, האט אין מיטען שוהל צו טאנצען אנגעהויבען.

לייכט און שטיל האבען זיך איהרע פיס בעוואויגען, און גע-טאנצט האט זי מיט איהר זוהן'ס קאפ פאר'ן ארון — קיין איין ווארט

ניט גערערט. איהרע ליפען זיינען שטום געווען, נור מיט איהרע אויגען
האט זי אויף אלעמען מיט שטאלץ געקוקט.

און אלע האבען זיך אבגערוקט פון איהר און מיט קנאה און
כבוד געקוקט אויף איהר:

די מוטער טאנצט מיט איהר זוהן, די מוטער טאנצט מיט איהר
זוהן...

און אוועקגעלעגט האט זי איהר זוהן'ס קאפ צווישען די קעפ פון
די קדושים, און אנגעצונדען מיט איהרע הענד דאס יאהרצייט-לייכט
פאר איהר זוהן און אוועקגעשטעלט עס פאר דעם ארון צווישען די
ליכט פון די קדושים.

אידישע יום טובים

אידישע יום טובים.

א בית-המדרש'ל.

דאָס שטעדטעל האָט זיך זיין „עיר מקלט'ס“, דאָס בית-המדרש'ס. אין מיטען נאָם שטעהט עס, פיער שוואַרצע, פיער פערפּוילטע, ביז צו דער ערד איינגעזונקענע ווענט; דאָס אלטע שינדעל-דעכעל פערפּוילט פון רעגען — עס גלאַנצט שוין מער אַראָב פון דער הויך. און אויף די צוויי שפיץ-כעוועבטע פענסטערלאך ווייזען זיך נאָך די אַכגעריבענע מגן-דוד'לאך אַרױם.

די טרעפלאך איינגעזונקען, די טהירען שוואַרץ, גלענצענדיג פון די קושען פון פרומע ווייבער, וואָס לייגען די ליפען צו דורכנעהענדיג, און פון נישט פרומע וואָס לאַזען זיך בענוגענען מיט אַ בלויער האַנד-אַנריהונג.

קיינער ווייס נישט ווער עס האָט דאָס בית-המדרש'ס אויפגע-שטעלט; די אלטע בעלי-בתיים, ווען זיי זיינען נאָך קינדער געווען גערענקען דאָס בית-המדרש'ס ווי עס איז זיך אזוי שעהן געשטאַנען ווי איצטער: דענסטמאַל אין שמחת-תורה, ווען זיי האָבען מיט די פענער אויף זיינע פענסטער געטאַנצט.

און דאָס בית-המדרש'ס קעהר זיך כלל ישראל אָן. יעדער איד האָט דערינען אַ חלק, יעדער זיידע האָט אַ ציגעל אין איהם איינגע-מויערט, אַ בעהעלטעניש פאר די שפעטערדיגע דורות... און פאר נאַכט, ווען עס ווערט טונקעל, צינדט זיך דער שמש די זעקס ליכטלאך פאר'ן עמוד אָן. אין דרויסען איז קאַלט, אין דער שטוב זיצען ווייב און קינדער און הונגערען, אין בית-המדרש'ס בעהאלטען זיך די בעלי

בתים, יערר זיצט אויף זיין אָרט. כ'לעבען עם פּערגעסט זיך דאָך אין בית-המדרש'ל פון דעם הונגער...

א הויז איז דאָס בית-המדרש פאר אַלע אידישע קינדערלאַך, א נאַכטלענער פאר אלעמען, וואָס האָבען נישט וואו דעם קאָפּ אנידער-צולעגען; א דאָך פאר אלע אַהן-היימיגע, עם מאַכט נישט, קיין אונ-טערשיעד, יאָ אַ היגער, נישט קיין היגער... וואָס איז דער חלוק? היינט נעכטיגען קינדער פון אַ פרעמדען בית-המדרש ביי איהם, מאַר-גען וועט דערפאר יענס בית-המדרש אונטער זיין דעכעל זיין'ס אַ קינד אַרונטערנעהמען, ווען עם וועט זיך פּערבלאַנדזשען ווייט...

אַפּען איז דאָס בית-המדרש פאר אלעמען, ווער עם וויל קומט אַרײַן.

עם דערשרעקט נישט מיט זיין רייכקייט און הערליכקייט; זיינע אַרימע שוואַרצע פיער ווענט זיינען דיר זעהר היימיש, זיין שוואַרצער פּערוויכענטער באַלען זעהט דיר אויס ווי דער באַלען פון דיין מאַמע'ס שטיבעל, דארט וואו דו ביזט געבארען געווארען... די וויי-קעלאַך מיט שפידוועבעכעס, די פענסטער פּערשטויבט, ביי דער מזרח וואַנד שטעהט אַן אַרון קודש אַ אַלטס, מיט אַלמע צוויי לייבען; איי-בער דעם אַרון — אַ פּרוכט'ל און אויסגעריבענעס, מיט אַן אַבגעריסענעם שעכטין מגן-דוד'ס; ביים אַרון שטעהט אַ הויכער עמוד מיט אַן אַלט פּערפעצטע מנורה, אויף דעם אַלטען עמוד זיינען מיט קרייך אַנגעשריבען די קראַנקע פון דער שטאָרט. און פון די אַרומיגע פּאַלי-צעם מיט די ספרים געהט אַ שטויב אַרויס און לעגט זיך אין דער לופט פון דעם בית-המדרש'ס...

און אז דער בעל-הבית קומט אין דעם בית-המדרש'ל אַרײַן פּער-געסט ער אַן דעם הונגער, וואָס ער האָט אין דער היים איבערגעלאָזט, זיינע „צרות“ די ביטערע, די וואַכענדיגע פּרנסה...

און יאָהרען לאַנג און טעג לאַנג שטעהט דאָס בית-המדרש'ל און לעבט זיך מיט אין דער שטיל מיט זיין ערה אירען. אַ חדר-אינגעל אַנטלויפט פון חדר קומט ער אין בית-המדרש אַרײַן, בעהאַלט זיך אונטער זיין קאַסמען „שמות“, אַ טאַטע לויפט אוועק פון דער הונ-גערינער ווייב, פון די הונגעריגע קינדער, בעהאַלט ער זיך אין בית-המדרש'ס. עם דאַכט זיך איהם, אז זיינע שוואַרצע ווענט טרייסמען איהם: נישט קשה, דיין טאַטע האָט אויך אַמאָל אזוי געטהאָן... וועל-

וועל, דער שטאָרט גנב, וואָס סטראַשעט אַ גאַנץ יאָהר דעם רב, אז ער וועט צום גלח געהן שמד'ען זיך, בעהאַלט זיך אויך אמאל, אין אַ שלעכטע צייט, אין בית־המדרש'ס... און דאָס בית־המדרש נעהמט אַלעמען שעהן צו, נישט קשה, אויך איהרס אַ קינד... און עס לעבט זיך ווייטער מיט זיין עדה. שטאַרבט דאָס דור — קומט אויף אַ נייער דור און עס לעבט זיך ווייטער דאָס אַלטער בית־המדרש'ס מיט דעם נייען דור. און אזוי ווייטער, און ווייטער... עס דאַכט זיך, אז אַן אַלטע באַבע איז דאָס בית־המדרש'ס פון אַ סך אייניקלאַד, מיט אַ ברייטע שערץ, וואָס בעהאַלט אַלע איהרע אייניקלאַד אונטער איהר שערץ אַרונטער.

און עפעס אַן אייגענשאַפט האָט דאָס בית־המדרש'ס: קוים קומט מען אין זיינע טויערען פּערגעסט מען זיך באַלד אַז דעם הונגער, וואָס מען האָט אין דער היים איבערגעלאַזט, אַלץ פּערגעסט זיך דאָרט...

און יאָהרען לאַנג, און טעג לאַנג שטעהט זיך דאָס בית־המדרש'ס, און אַ דור נאָך אַ דור קומט אַריין, בעהאַלט זיך אַין איהם און געהט אַוועק... יעדס דור לאַזט אַ צייכען פון זיינע צרות אין איהם איבער: אַ יד פּערזעצט, די מנורה פּערקלאַפט... יעדעס דור דערצעהלט פאַר איהם זיינע ליידען, גיסט אויס זיינע טרעהרען אונטער זיין פּרוכת, און דאָס בית־המדרש'ס, אזוי ווי אַ ערבאַרמדיגע מאַמע שטעהט און ווישט אָב די טרעהרען פון די קינדער'ס געזיכטער.

— וויינט נישט — אייערע עלטערען האָט זיך אויך אַמאַל אזוינס

געטראַפּען.

עס דאַכט זיך, אַז די טרעהרען פון יעדען דור זיינען מיט זיינע צינעל געוואָרען צוזאַמענגעקנאַטען. דורך דעם שטעהט עס אזוי לאַנג... טהייל מאַל דאַכט זיך, אַז דאָס בית־המדרש'ס, שטעהענדיג אזוי צווישען די קליינע, אַרימע, איינגעפּאַלענע הייזלאַד, אין דער קליינער שטאַרט, איז עפעס ווי אַ „מאור הגולה“, אַ ליכט אין גלות — אַ איד, מיט אַ לאַנגע ווייסע באַרד, און אַ לולקע אין מויל... אַלע הייזלאַד פּערלאַזען זיך אויף איהם... און ביינאַכט, שטייל איז אַרומ, די לבנה אין דער הויך באַרט זיך צווישען די וואַלקענס, און קוקט זיך אין געסעל אַראָב. און דאָס בית־המדרש'ס, ווי אַן אַלטער העלד, שטעהט און דערצעהלט פאַר די אַרומיגע הייזער מעשות פון לאַנג...

אין א ווינקעלע אין בית-המדרש ברענט זיך א לעמפעלע, א נר
 תמיד'ס. שטענדיג ברענט עס זיך, דאס לעמפעלע, ביי טאג און ביי
 נאכט, סיי זומער, סיי ווינטער. ווער ווייסט וואו עס זיינען איצט די
 הענר, וואָס האָבען עס אָנגעצונדען? ... און ווער ווייסט, וועלכע הענר
 וועלען עס אויסלעשן.

ביינאכט. טויט שטיף אין ארום, אין דער פינסטערער נאכט, און
 דער שטראהל, וואָס דרינגט פון א שייבעל פון דעם בית-המדרש'ס זעהט
 אויס, ווי א פינקעלדיג אויג וואָלט אין א שווארצען שטערן געווען
 איינגעזעצט — און דאָס אויג דערצעהלט מעשיות פון לאַנג... פון
 נאָר לאַנג...

יעדען אין דער פריה, יעדען פאר נאכט, ווען די קינדער געהען
 אין חדר אריין, און געהען פון דעם חדר אַהיים, שטעלען זיי זיך א
 מינוט פאר דעם בית-המדרש'ס אַב.

— העכער געוואקסען מיט אַן אַרבעס — זאָנט איין אינגעל
 צום צווייטען.

— יא, העכער געוואקסען מיט אַן אַרבעס — ענטפערט איין אינ-
 געל דעם צווייטען.

די קינדער זיינען אלטע אידען געוואָרען, די אלטע אידען זיינען
 געשטאַרבען, און אַן אנדער דור איז אויפגעשטאַנען; און ביי יעדען
 דור, און יעדען פריה-מאַרגען, יעדען פארנאכט, ווען די חדר-קינדער גע-
 הען אין חדר און געהען פון דעם חדר, שטעלען זיי זיך פאר דעם בית-
 המדרש'ס אַב, און איינער זאָנט צום צווייטען:

— העכער געוואקסען מיט אַן אַרבעס.

— יא, העכער געוואקסען מיט אַן אַרבעס — ענטפערט איהם
 זיין חבר אַב.

און דאָס בית-המדרש'ס שטעהט איינגעזונקען ביז צו די פענסטער
 אין דער ערד, און הערט אויס יעדען פריה-מאַרגען און יעדען פאר-
 נאכט, וואָס די חדר-אינגלאַך רעדען איינס צום צווייטען און עס דאכט
 זיך, אַז דאָס אלטע בית-המדרש'ס שאַקעלט צו מיט זיין אלטע, שוואַר-
 צען, איינגעפאלענעם דאך: יא, העכער געוואקסען מיט אַן אַרבעס.

א נאכט פריהער האט נאך דאס בית־המדרש'ל אויסגעהערט, וואס די חרר־אינגלאך האבען גערעדט איינער צום צווייטען און נאך זיי מיט זיין אלטען דאך אָבגעשאַקעלט.

אַ ווינט האָט ביי נאכט געבלאָזען.

פאר טאג, ווען דער שמש איז צו חצות געגאנגען דעם עולם ווער קען, האָט ער בעמערקט, אז דער שטראהל וואָס דרינגט תמיד פון דעם בית־המדרש'ס פענסטעריל ארויס, איז אויסגעלאָשען, און געדאכט האָט זיך איהם, אז דאָס אויג איז דעם שוואַרצען שטערן פון שטערטעל איז אויסגעשטאַכען געוואָרען...

— אידען צו חצות! — האָט דער שמש גערופען...

דער עולם איז זיך צוזאמענגעקומען און האָבען אָנגעהויבען צו טאַפען מיט די הענר דאָס טהירעל פון בית־המדרש'ל...

ביי די ערשטע שטראהלען פון דער זון האָבען זיי דערזעהן, אז דאָס אלטע פערפוילטע דעכעל ליגט אויף די פיער שוואַרצע איינגע פאלענע ווענט — א האַלב ספר תורה'לע מיט אַן עי־חיים'ל וואַלגערט זיך אויף אַ פערפוילט ברעט.

דאָס לעמפעל, דאָס אויג איז שטערן איז אויסגעלאָשען.

דאָס „עיר מקלט“ צופיהרט...

ת ש ע ה - ב א ב .

... און די כנסת ישראל האט זיך מיט'ן הקדוש־ברוך־הוא א ברוגז'ל געמאכט, ווי א שעהנע כלה, וואס ווארפט צוריק דעם חתן די כלה־מתנות'לאך: געה דיר, געה. אזוי האט די כנסת ישראל אויך צוריק־געווארפען די תורה דעם בורא עולם: געה דיר אויס מחותנים־שאפט! יונגע איידימלאך, וואס זיינען אויף קעסט, און בתורים דרעהען זיך ארום פוסט און פאס. חדר אינגלאך, ווי עס וואלט שוין קיין קאנטשיג, קיין חדר, קיין רבי אויף דער וועלט נישט געווען, לויפען פראנק און פריי אין מיטען מארק ארום, און אין דעם אלטען בית־המדרש זיצט זיך די תורה איינע אליין אין א ווינקעלע און טרויערט, און האט פרעמענזיעס צו דער שכינה: אלע האבען מיך פערלאזט!

די זון האט נאך געווארפען אנ'אבגלאַנץ אויף די דעכער פון שמער-
טיל אויפ'ן האלבען קלאץ, וואס שמעהט אין מיטען מארק (א שריד
והליט פון א צולעגטען צירק), נאך בענילדט די שויבען פון דעם גרויסען
איינפאהרהויז, וואס שמעהט אין אנהויב שמעדטעל; אין מעריב-זייט
אבער האט שוין די רויט-גאלדענע זון גע'גוסעט. און א שווערער וואל-
קען, וואס האט זיך קאלטבלוטטיג געטראגען פון יענער זייט שמאדט,
האט איהר פלאמעדיג אויג בעצויגען ווי מיט א גרויער הויט. די פיעלע
ליכטיגע שמטראהלען, וואס בלאנדזשען נאך אין מארק, זיינען שוין
ווי דאס ליכטיגקייט פון א לאמפ, וואס מען האט איהר קנויט אראב-
גערעהט...

אין העלען טאג הויבען זיך אן אין דער גאס די געוועלכער צו פער-
מאכען, איינציגווייז, איינציגווייז... און יעדעס געוועלכ, יעדעס געוועלכ,
ווי עס פעהראקען זיך נאר די טהירען, ווי עס ווערען פערשוואונדען
די פערשיעדען-פארביגע שילדען און אויף זייער ארט בעווייזט זיך א
שווארצער פלעק אויף דער לעדיגער מויער, — זעהט עס אויס ווי א
ליכטעל, וואס ווערט פלוצים אין א ליכטיג, העל-בעלויכטענע שטוב
אויסגעלאשען... און באלד נאך א ליכטעל און נאך א ליכטעל, און
פינסטער ווערט עפעס ווי א גאסט, וואס פערלאזט דעם חתונה-זאל;
באלד נאך א גאסט, און נאך איינער... און עס ננכ'עט זיך אן אומעט
אריין...

ערגעץ פאר א טהיר שמעהט א הויכער דארער איד, אַנגעטהאַן אין
א צויריסענער קאפאטע, די לענדען פעסט מיט א נארטעל ארומגענאר-
טעלט; ער פערגלאצט די אויגען און קוקט אין הימעל אריין. די
דארע באקען בעוועגען זיך, ווי א ווינטעל וואָלט צווישען צוויי היילע
בלעטער געפייפט. באלד נעהמט ער די אויגען פון הימעל אוועק,
און ער קוקט פרום אין מארק אריין, מיט א מינע ווי איינער זאָגט:
רבנו של עולם, איד ווארט אויף דיין בעפעהל... דערווייל זיינען נאך
די כנסת ישראל אין די שטיבער פערזאמעלט, כאפען אריין דעם
לעצטען ביסען און מאכען זיך גרייט, מיט א טרויעריג פנים, זיך צו
נעהמען צו דער „איכה". אין דער גאס איז שטייל, די הייזלאך שמעהען
ארום דעם מארק און שווייגען, ווארטענדיג אויף עפעס.

באלד טרעט ארויס פון ערגעץ א הויז א דארער, הויכער, געלער
איד. זיין איינגעטריקענטער גוף טראָגט זיך אין א ברייטען, ווייסען

כאלאט, אויף וועלכען עם בעוועגט זיך א לאנג אויסגעצויגען פנים, מיט געלע האָהר, א געלע באָרד און א לאנגער בלייכער נאָז. פונ אונטער די פאלעס זעהען זיך צוויי לאנגע פיס ארויס, אנגעטהאן איז ווייסע זאקען אהן פאנטאפעל. און דער איד אין די זאקען געהט, אונטערשפרינגענדיג אלע וויילע, בשעת ער טרעפט אויף א שפיציגען שטיין. ער טראָגט אין דער האנד א ספר'ל אָהן טאָולען, געהט איבערן מאַרק און מאכט אַן איינדרוק פון א טויט־שוהל קלאפער, וואָס רופט מתים אין שוהל אריין...

באלד בעווייזט זיך נאָך א איד, און נאָך א איד, פון יעדער הויז לאַך־זען זיך ארויס קופקעס אידעלאַך אָנגעטהאָן אין צוריסענע קאפאָטעס. אין ווייסע זאָקען ווי די אבליים. און אלע לאָזען זיך צום ראָג צום שוהל־געסעל.

אין גאס ווערט שטייל. וואָכענדיג איז אליין. לאנגע, בלייכע, וואַך־בענדיגע אידען, נידריגע איינגעפאלענע וואָכענדיגע הייזלאך און דער קאלטער וואָכענדיגער פארניכט פון נעכטען, פון אייער־נעכטען ציהט זיך ווייטער איבער'ן שמעדטעל, און דאָך זיינען די געוועלבער פונקט ווי פרייטאָג פארנאכט, פערמאכט, עפעס ווי אין מיטען לעבען אָבגעהאַקט געוואָרען.

און וואָס אמאל ווערט עם שטיילער און טונקעלער; אַט, דאכט זיך, וועט א לוייה פון זעהר א גרויסען רב דורך דעם מאַרק דורכגעהן... אין מיטען מאַרק ביים ברונען שמעהען נאָך א קופקעלע יונגע בעלי־בתים, טהייל בחורים, און כאפען דעם לעצטען טרונק פאר'ן טענית; די עלטערע בעלי־בתים ווארפען, נעהמענדיג די שעפערס צו צו די ליפען, א בליק דערווייל אין הימעל אריין, צי האָט א שמערן זיך נישט חלילה, פלוצים, שוין בעוויזען.

און פון דער צווייטער זייט געסעל, דאָרט פון אונטער דעם ראטהה־הויז, פֿון דעם וועג, וואָס פיהרט צום בית־עולם, קומט צו לויפען אַ חברה קונדרים; זיי האלטען בערעלאך אין די הענד און שיסען איינער דעם צווייטען. פאראויס לויפט א קונדרס, מיט אַן אַבגעריסענער קלאפע פון אויבער־מאַנטעל; ער קומט אַן פאר די בית־מדרש־טרעפֿ־לאך און ווינקט מיט פרייד צו די אידען וואָס שמעהען דאָרט, ווייזענדיג מיט דער האנד אויף די אנגעפילטע קעשענעס: פולע קעשענעס, אוי אַ לעבען!

עפעס א נידריג אידעל מיט זעהר א ברייטער באַרד, וואָס זעהט אַזוי ווי צוגעקלעפט צו זיין ווייס געזיכט, כדי די דארע, בלייבע באַ זען צו פערשטעלען, שמעהט אויף די טרעפלאך און בעטראכט טרוי־ נריג דעם קונדס און עס דאכט זיך אויס, אז פון זיינע טרוקענע ליפען זערט זיך אַ ברום: אַ שוואַרץ וואוילטאַג איז אויף איהם!

און שטייל ווערט אויך אין שוהל־געסעל. די זון איז שוין לאנג אַרונטער אונטער דעם ראט־הויז, אויף דעם וועג וואס פיהרט צום בית־ גולם. אידען האבען זיך אלע פערזאמעלט אין שוהל, אין בית המדרש. צייטענווייז בעווייזט זיך אַ אידענע, וואכענדיג געקליידעט, האלט אַ גראב ספר אונטערן ארעם, און אַ ליכטעל אין דער האנד, און געהט דעם קאפ אראכגעבויגען. די נידריגע הייזלאך אין געסיל, אזוי ווי זיי וואלטען מורא האבען אליין, אהן אידען, אהן א תורה אין גלות צו שמעהן — קארטשען זיך עפעס איין און עס דאכט זיך: זיי האבען זיך צום רבינ'ס ניעדריג הייזעל צוגעבויגען: אן עצה זיך צו האלטען ווי צו טהאן אין אזא שלעכטע צייט?

פון דעם רבינ'ס פענסטער שיינט עפעס אַ שוואַרץ טרויעריגקייט ארויס, און עס פינקעלט אַ קליין ליכטעל אין דער פינסטערניש; עס דאכט זיך, אז אינוועניג מוז ליגען אַ מת אויף דער ערד, צוגעדעקט מיט אַ שוואַרץ ליילאך, און אַ גראשענדיג ליכטעל צו קאפענס, און דער רבי פערלאזט זיין מת; ער איז אנגעטהאן אין אַן אלט שטריימעל. אין אַנ'אלטער צוריסענער קאפאטע, מיט אַ בעטריבט פנים, אראב־ בויגענדיג דעם קאפ צו דער ערד, געהט ער אליין אין זאקען אויף די שפיציגע שטיינער, און ער לאזט זיך אין בית המדרש אריבער. אפשר וועט ער דארט ביי דער עדה אידען קענען אַ טרייסט געפינען.

אין דעם געסעל געהט זיך מאטשעק פון דער פאשע אהיים. די קיה מיט אראכגעלאזטע קעפ לאזען זיך פאראויס. און ער מיט זיין בע־ העלפער דעם הונד פון הינטען, שפיעלט זיך אויף זיין פייפעל ווי נעכ־ טען, ווי אייערנעכטען...

נאכט. שטייל איז דער שוהל־גאס, די לאדענס זיינען פערמאכט, די טהירען פערשלאסען, די לבנה איינע אליין, בלאנזשעט ארום אויבען אין דער הויך אויפ'ן הימעל, איבער אונזערע קעפ, און זי קוקט אראב

אין שוהל'געסעל און שווייגט. הינטען ערגעץ וואו, פון א שפאלט פון א לאדען, לאזט זיך הערען א וויינענדיגער ניגון, וואס ניסט זיך שטייל אריין אין געסיל, עפעס ווי פאר זיך, גלאט אזוי — א ניגון אהן א פרעמעניזע, אהן א שום זאך — און ער שוועבט דורך די גאס, שווימט אוועק, און ער ווערט פערטונקט ווייט — ערגעץ אין געסיל, דארט נאך דעם ראט'הויז, אויף דעם וועג, וואס פיהרט צום בית'עולם. פון א שפאלט פון דעם רבי'נס לאדען שיינט נאך ארויס דאס שטיילע יאהר' צייט ליכט, פאר א הייליגע נשמה'ס וועגען, און אינווייניג ביי'ם רבי'ן שווייגט מען. די לבנה ווארפט א קאלטען שטראהל און בעשיינט קאלט די גרויסע שויבען פון בית'המדרש; אינוועניג איז פֿינסטער און עם רודערט זיך עפעס אין דער שטייל. אויף די טרעפלאך פון בית'המדרש, ליגען עפעס, מענשען, צי מתים, די קעפ פערנורעט, די הענד פערלענט איינע אויף די אנדערע. זיי ליגען שטייל; די לבנה שווימט פערביי. ווארפט א קאלטען שטראהל אויף די ליגענדע. די שוהל איז פערמאכט. מיט דער שווערער טהיר פעהאקט, אזוי ווי מען וואלט אינוועניג עפעס וואס אריינגעכאפט און מען לאזט נישט ארויס... נאר פון א קליין פֿענד סטעריל ערגעץ אין א ווינקעלע ביי דער טהיר וואו די חברה תהלים איז, שטראהלט ארויס א שוואד ליכטיגקייט. דער שיין שפיגעלט זיך אב. ווי פערטרונקען אין דער פינסטערניש אויף דעם געמויערטען קלאץ, וואס שטעהט פאר דער שוהל, אונטערשפארענדיג דעם גאניס פון דער ווייבער'שוהל. אינוועניג, אין דער חברה תהלים זיצט עפעס א מענש אויף דער ערד און ביי דער שיין פון א קליין ליכטעל קוקט ער אין אן אפען ספר אריין, און ער שווייגט...

ביי דער רביצין אין עס'צימער, האבען זיך די „כלי קודש" ווייבער פערזאמעלט. טונקעל איז אין שטוב, בעלעבט פון שאטען, און אויף דער ערד, אויסגעבעט מיט קישענס, זיצען ארום די ווייבער, האלמענדיג אין די ארעמס די שלאפענדיגע קינדער, און הארכען זיך איין צו דער כשר'— ער, פרומער, רביצין'ס קול, וואס זיצט אין מיטען דעם קרענציל. אויף א שטוחל איז אויסגעשפרייט דער „צאינה וראינה" בעלויכטען פון דעם פעררויבערטען קיד'לעמפעל, און די רביצין מיט א וויינענדיגער שטימע דערצעהלט די מעשה פון חנה'ן מיט איהרע זיעבען זיהן. אין בית'דין שטוב ביים רב, איז די אייגענע האלבע פינסטערקייט. אויף דעם טיש ברענט זיך א יאהר'צייט ליכט, אריינגעשטעקט אין א

שעפ פול מיט זאמד, און פון דעם ליכט טריפט דער חלב אין זאמד אריין. אויף דער ערד: אין א ווינקעל, בעהאלטען דאס געזיכט צווישען צוויי פאליצעס וואס זיינען אנגעשמעלט מיט ספרים, זיצט דער רב. טייל מאל בלאזט א ווינטעל, אימיצער שפאצירט דורך די שטוב, ווי א שווער רער שאטען, און דער רב בעהאלט דאס פנים צווישען די פאליצעס ספרים, און ער שווייגט...

אין גאס הערשט אלץ די פריהערדיגע שטילקייט, די לבנה בלאנדט שעט ארום אין הימעל און קוקט מיט קאלטע אויגען אויף רעם פינד סטערען געסיל. אלץ איז ווי עפעס פערטרונקען אין זיך אליין. צו זיינען שוין דען אראבגעפאלען גאט'ס צוויי גרויסע טרעהרען און האבען אלץ, אלץ פערטרונקען? ... און עס דוכט זיך אויס, אז אויפ'ן וועג צום בית עלמ'ן צו שפאנט ירמיהו הנביא איינער אליין, ער געהט צו די אבות, ער געהט זיי וועקען פון די קברים און באלד וועט זיך אנהייבען דא אין געסעל דער גרויסער וכות.

ביי א פרעמדער טייד.

שבת נאכ'ן עסען. אין שטערטעל איז שטיל ווי איינגעוויענט צום שלאף. אויף די בענק פאר די טהירען זיצען שניידער־געזעלען אין שבת'דיגע ווייסע קראגעלאך און ווינקען מיט די אויגען צו די דיענסט־מיידלאך, וואס שפאצירען אנגעטהאן אין די שבת'דיגע קליידלאך, מיט דרד־ארץ, איבער דער גאס.

ר' אנשיל וויינבוים, דער חשוב פון שטערטעל, שפאצירט זיך מיט זיין אייניקעל יודעלע איבער דער גאס, ארויס צום וואסער. די ווייסע האר ציטערט אויף דעם רויטען שנופ־טיכעל, וואס ר' אנשיל טראגט אויף זיין שבת'דיגע קאפאטע, און די ווייסע שיטערע, לאנגע בארד, וואס בעוועגט זיך אויף זיין ברוסט, זעהט אויס, ווי זי וואלט רחמים בעטען, אז מען זאל איהר מיט א רויך נישט אוועקבלאזען.

ר' אנשיל איז געגאנגען פאמעליך, נישט אזוי איבער דער עלטער ווי איבער די שבת'דיגע מנוחה, און ער האט זיין אלטען קאפ איינגע־בויגען, אויסהארבענדיג, וואס דער אייניקעל דערצעחלט.

דאס אייניקעל יודעלע, איז א הויכער יונגער מאן, אנגעטאהן אין א שבת'דיגען שניטראק, אבגעוואקסטע שטיוועל און א בעל־הבתיש געפרעסט קראנענדעל. און דער יונגער מענש האט זיך געפלייסט צו צופאסען זיינע איילענדיגע טריט צו דעם זיידענס מנוחה'דיגען גאנג. זיין שטילער טאן און זיינע שטילע פאמעליכדיגע בעוועגונגען מיט די הענד האבען זעהר ערנסט זיין שמועס געמאכט.

טיילמאל האט א דורכגעהער א שאקעל מיט'ן קאפ געגעבען און דער „גוט שבת" האט דעם שמועס איבערגעהאקט. זיי זיינען דורכגעגאנגען דאס געסיל, באלד אנגעקומען צו דעם וואסער, וואס פליסט אונטער דעם שטעדטעל.

א ברייט אויסגעטראמען פעלד לאזט זיך צו א וואסער אראב, דער ברעג איז מיט בעלקען, מיט זעקלאך מעהל, מיט טינטלאך נאפט בעלענט. א וואגען אהן א פערד שטעהט, הארט ביים וואסער; אונטען אין וואר סער, א הויכע בערלינקע און פון דער בערלינקע ציהט זיך א לאנגע שטעגעל ביז צום וואגען ארויף. דאס ווייזט אז נעכטען איז לכבוד שבת די ארבייט אבגעהאקט געווארען.

אידען שפאצירען זיך מנוחה'דיג נאכ'ן עסען ביים ברעג און קוקען אין וואסער אריין מיט א מינע פון רוהיגע בעלי־בתיים. דארט אויף א לאדקע שטעהען פויערען און ציהען זאמר פון וואסער, דערביי געהען ווייבער שבת'דיג געקליידעט, אין גאלדענע איירינגלאך, איינע דער צעהלט עפעס, און איהר וויינענדיג קול שלאגט אב פון דערווייטען. ווי א חתונה'געוויין. הינטען, הארט ביים וואסער וואויעווען חדר־אינגלאך ארום — און ווארפען איינס דאס צווייטע די היטלען אין וואסער.

ר' אנשעל און זיין אייניקעל האבען זיך ביידע אויף א בעלקע ביים ברעג געזעצט.

ארום און ארום האט גערוהט די מנוחה פון שבת. דאס וואסער זיכערדיג זיין אין ברייטען ראם, איינגעפאסט אין ביידע זייטען ברעג, האט זיך מנוחה'דיג געוויענט און געקיצעלט דעם בעגראזטען ברעג, זיין שכן. שטיל איז געווען אויפ'ן וואסער; די בערלינקעס און די לאד־קעס האבען זיך פון די ברעגען נישט געריהרט, און דאס וואסער האט זיך געוויענט מנוחה'דיג. איין וואל האט זיך לייכט אין די צווייטע אריינגעוואשען, אזוי ווי זיי וואלטען וויסען, אז מען טאר אין שבת קיין פסיעה גסה נישט מאכען, און דאס וואסער האט אויסגעזעהן ווי א איד'די

שער, וואסערדיגער בעל־הבית : פּערהארעוועט א גאנצע וואך, שבת נאכ'ן עסען מאכט ער זיך א געלעכטעריץ, קיצעלט דעם ברעג, לכבוד שבת, מנוחה'דיג איינצושלאפען...

און דער יונגער מאן האט ווייטער דערצעהלט.

„פאר אכטצעהן יאהר צוריק, זיידע, איז דאס געווען. אידען פון פערשיעדענע פארטייען, דאקטוירים, אדוואקאטען זיינען קיין ארץ ישראל אראבגעפאהרען. אונטער זיי איז אויך געווען ר' שמואל מוהילע-ווער, און אזוי ווי זיי זיינען הינטען אראב געקומען, האבען זיי אויף די ערד געקניעט, איינגעגראבען אין איהר דאס געזיכט, איהר שטויב גע-קוישט. און האבען אנגעהויבען צו וויינען, אויפ'ן פעלד, און דערנאך האבען זיי אויפ'ן פעלד מנחה געדאווענט, די ערשטע אייל ערד גע-קויפט, און די ערשטע קאלאניע געגרינדעט“.

— א ווא — וואונדערט זיך דער אלטער און שאקעלט מיט'ן קאפ

און קוקט אין וואסער אריין.

„ציון“, אונזער ציון, „ציון“ וואס שטעהט אין חומש, דארט נאנץ ווייט איז עס, א לאנד, דארט האבען אידען געוואהנט, די בני ישראל וואס שטעהט אין חומש, אט געהט זיך א וועג אוועק, מיט שטיינדעלאך בעשאטען, מיט טענענביימער בעזעצט, דאס איז דער וועג קיין „בית לחם“. אט שטעהט א קבר, די מאמע רחל'ס קבר, „קבר רחל“, וואס שטעהט אין חומש, יעקב אבינו האט עס געמאכט, זיינע הענד האבען דעם שטיין געלעגט, יעקב אבינו'ס הענד... און אט איז די „מערת המכפלה“.

א אייל אויף א אייל, וואס אברהם האט פון די בני חת אבגעקויפט, אזוי ווי עס שטעהט אין חומש פאר פיער הונדערט טאלער, דארט ליעגט אברהם, יצחק, יעקב, אונזערע אבות בעגראבען. מיט די אמהות. די הייליגע „אוי, אוי, ווי טראנט מען זיך די אלטע ביינער אהין“...

— ציון, אונזער ציון, וואס שטעהט אין חומש — קרעכצט דער

אלטער — און קוקט אין וואסער אריין.

אט גיסט זיך דאס וואסער אזוי ווייט אויס, אונזער וואסער.

...אינגעלויזיג. זומער לעב... דער רבי לאזט פריהער פון חדר ארויס... פארנאכט מען לאזט זיך צום וואסער אראב. אט שטעהט א לאדקע. ער כאפט זיך ארויף. מען שטופט זיך אב... דערנאך א יונגער מאן איז ער, ער עסט קעסט — אט געהט ער ביים ברעג שפאצירען, יעשען צייט, אלץ איז אזוי טרויעריג, די בלעטער פאלען פון די בוימער

אראב. דער ברעג איז נאס... דאס וואסער לויפט מיט א געבייזער : ברומט אונטער שרעקליך, ער געהט ביים ברעג — ער קלעהרט וועגען א תכלית, אויף פרנסה..., דאָס וואסער קלאפט צו אויפ'ן ברעג... און דארט ווייט לויפט א וואל, שווימט ווייט אוועק...

„הארט איז געווען דאס ערד — דערצעהלט ווייטער דער איי-ניקעל — אכטצעהן הונדערט יאהר האט מען זי נישט בעארבייט, אכט-צעהן הונדערט יאהר האָט אונזער מוטער אויף איהרע קינדערלאך געווארט אויף איהרע קינדער אין גלות... אנדערע פעלקער האבען זי געוואָלט צו נעהמען, בעארביימען איהר ערד, זי האָט איהרע פרובטען, איהר בלוט פאר פרעמדע נישט געוואָלט געבען... וויסט האָט זי גע-וואָלט זיין ביז איהרע קינדער וועלען צו איהר צוריק קומען... און עס זיינען צו איהר איהרע קינדער צוריק געקומען; און מיט דעם שווייס פֿון זייערע הערצער האָבען זיי די ערד נאָס געמאַכט, און היינט איין און צוואנציג דערפער האָבען מיר שוין אין ציון. אונזערע ברידער בעארבייטען שוין די ערד דאָרט!...“

און דער אלטער זיצט און הערט.

...ציון, וואָס שטעהט אין חומש, אָט שטעהט דאָרט א איד מיט אן אקער-אייזען און בעארבייט איהר ערד — און דארט אין ירושלים שטעהט דאָס בית-המקדש, אונזער בית-המקדש שטעהט נאָך, איין וואנט איבערגעבליבען, די כותל מערבי... מיט בויער... אָט דאָ איז דער הר הבית, דאָס אָרט, וואָס אויף איהם האָט יעקב אבינו גענעב-טיגט. אזוי ווי עס שטעהט אין חומש, און גאָט האָט זיך צו איהם געוויזען... דאָ זיינען אידען געשמאנען און האבען קרבנות מקריב געווען... עולה רגל געווען... אזוי פיעל אידען פון גאנץ ווייט קומען מיט פערשיעדענע זאכען, אזא שטויב ווערט אין די גאסען פון ירושלים... און אָט שטעהט א וואנט, נאָך א וואנט. אָט זעה איד זי מיט די אוי-גען, אָט שטעהען אידען און וויינען און בעמען דאָרט צו הקדוש ברעג הוא...“

אוי, אוי... כאַטש ארץ ישראל ערד אין קבר מיטצוגעהמען... און דער אלטער זיצט אויף דעם קלאַץ און קוקט אין וואסער אריין, דאָ גיסט עס זיך, דאָרט זעהט זיך די הילצערנע בריק, וואָס ליגט אי-בערן וואסער... און דאָרט לאָזט זיך ווייט אוועק דער וועג, וואָס פיהרט אין דעם דאָרף לאַנקעשין, צו דעם אלטען פריץ — דאָרט וואג

ער קויפט יעדעס יאָהר די שעפסען-וואָל — דאָרט, אז מען פאָהרט אויפ'ן וועג זעהט מען דאָס גאנצע שטערמעל ארויס, עס שטעהט אויפ'ן בארג און קוקט אַריבער איבער'ן וואסער...

און ער הערט ווי דער אייניקעל דערצעהלט ווייטער מיט אַ שטיי לעז טאז :

— אונזער הייליגע ערד, זעהסט זיידע, אויפבליהען וועט זי ווייטער, אונזערע ברידער בעארבייטען זי מיט זייער שוויים און בלוט. און דער אלטער קוקט אויפ'ן ברעג — אַ וואָל קלאפט אויף די שטיינער.

דעם שטערמעל'ס וואסער... פון שטענדיג אַן ניסט עס זיך אזוי... דארט ביים ראוו איז זיין לייבישעל דענסטמאל דערטרונקען געווארען. לייבישעלס גוף איז מיט דעם וואסער געוואָרען אויסגעמישט, זיין קבר איז דאָ, אַ שטיק וואסער איז לייבישעל געוואָרען, אַ כוואליע... און עס דאכט זיך, אז יעדע כוואליע וואָס קלאפט אויפ'ן ברעג איז לייבישעל... לייבישעל מיט זיינע חברים שווימען דארט ווייט... ווייט... טהיילמאל ברומט עס אזוי. עס דאכט זיך, אז לייבישעל'ס וויינענדיגער קול... אַט קלאפט אַ וואָל, זי פאלט אויפ'ן ברעג, לייבישעל גריסט און ער שווימט שוין אוועק... ווייט... דאָרט רייזט עס...

דער אלטער ווארפט אַ בליק אויף דעם אייניקעל — עס ברענגט אַ פלעמעל אין זיינע אויגען — דאָס הארץ קלאפט אין איהם, זיין קול ציטערט... און ער דערצעהלט שטיל ווי אַ יונגער העלד, וואָס וואָלט ערשט פון דער מלחמה צוריק געקומען:

„אויף די פעלדער דארט אין ציון שטעהען אונזער ברידער — עס הערען זיך שוין אונזערע געזאנגען.“

— און ווי זעהן אויס דארט די פעלדער — ברענגט דער אלטער — אזעלכע ווי דא ארום? די אייגענע תבואות?

— ווי אַט דאָ ארום, חזר'ט איבער דער אייניקעל, אונזערע פעלדער, רעדט ער מיט היץ, דאָרט בעארבייטען אונזערע ברידער די פעלדער, די זאנגען וואָס וואקסען — די גרעזער, די געוויקסען האַבען אידען בעארבייט — זייער ארבייט, זייערע תבואות...

— און אַ טייד, דאכט זיך, איז אויך הינטען דאָ, וואָס פליסט איג לאַנד, ווי הייסט ער?

— א טייך הינטען האָבען מיר אונזער ירדן, אונזערן ליבען ירדן.
וואָס פליסט אין מיטען לאַנד, דאָרט... ביי זיינע ברעגען האָבען אידען
די ערד בעארבייט און געקוקט אין זיין וואסער, ווי עס פליסט זיך
ווייט...

— ווי עס פליסט זיך ווייט, אזוי ווי אונזער וואסער דאָ...
— אונזער וואסער, רעדט דער אייניקעל, פרעמד איז עס, זייער
וואסער, דאָ האָט אידיש בלוט גערונען — הינטען, ווייט אין ארץ
ישראל האָבען מיר אונזער אָרט, מיר בענקען דערנאָך.
— ווייט אין ארץ ישראל, — ברומט דער אלטער, שאַקעלט מיט'ן
קאָפּ און קוקט ווייט.

דאָרט אַביסעל ווייטער, אין'ם זייט פון דאָס שטערטעל, ביים
ברעג, ווייזט זיך דאס „בית-עלמן" ארויס. דאס צוימעל איז אין דער
ערד איינגעזונקען. עס ווייזען זיך נאָר אייניגע מצבות מיט אייניגע
בוימער, וואָס שטעהען אויפ'ן באַרג. אין מיטען דער דאך פון אוהל,
דער הייליגער רבי לינט דאָרט בעגראַבען. און אַט נאָכ'ן אוהל ווייזט
זיך אַ שפיץ מצבה ארויס, און קוקט זיך שטום צו, ווי דאָס וואסער
רינט — דעם פּאָטער'ס מצבה, דאָרט ביי דעם קבר איז אַ שטיקעל אָרט
איינגעצוימט, אַ קבר שוין פאר זיך. ביים פּאָטער'ס קבר אָנגעגרייט...
דער אלטער ווארפט אַ בליק ווייט, דאָס וואסער איילט אוועק.
דאָ ביים ברעג וועט ער ליגען, אין דער ערד בעגראַבען, שטענדיג...
זיין מצבה וועט שטעהן, צו קוקען זיך צום וואסער, אַ שטומער שכן,
און דאָס וואסער וועט ווייט, תמיד אוועקשווימען...

— מיין קינד, — זאָגט דער אלטער אויפהויבענדיג זיך פון אָרט —
דו ביזט יונג, קענסט נאָך אלץ מיט דיינע אייגענע אויגען זעהן... איז,
מיין קינד, ביז צו אלט שוין, עס ווינקט דאָס קבר צו מיר... פערפא-
לען, זיך מוזען נאר בענוגען לאזען מיט גלגול מחילות...

— אלטע, טויטע נשמות, אין דער מדבר וועט איהר פאלען, גלות-
קענסט, דער יונגער דוך וועט קיין ארץ ישראל קומען, ברומט דער יונג-
גער אונטער פאר זיך.

דער אלטער האָט מיט'ן קאָפּ צוגעשאַקעלט, ווי ער וואָלט מסכים
געווען; אזוי, מיין קינד, אזוי...

א משורר'ל.

אין גאנצען שטערטעל האט געקלונגען יוסעלע פייגעלע. דער פאָטער איז אַ מאַלאַרוש, א איד אַ הויכער און אַ דארער, מיט אַ לאַנגע, קאַלטענעוואַטע באַרד, וואָס קוקענדיג דאָרויף איז מען זיך פון עפעס מיאש: בחנם אַ קאַס אין די האַהר אַריינצושטעקען, בחנם... אַ מאַד לאַרוש איז ער, פון די העלע הויט איז ער אַ מאַלאַרוש געוואָרען, און אזוי איז ער שוין פון לאַנג. פאַר יעדע שטוב האָט ער אַ בעזונדערען דעסען: די דעסענס לאָזט ער זיך נישט ברענגען פון וואַרשע, ניו, זיינע אייגענע מעשי ידיו, אַליין שניידט ער זיך זיי אויס. זיצט ער ביי-נאַכט, איינער ביים טישעל, דאָס לעמפעל רויכערט זיך פאַר איהם, און ארום איהם איז פינסטער און טרויעריג און עפעס אַ וואַרימקייט געהט אויף אין די אַרומיגע פינסטערניש. און ער זיצט זיך, לייזער אַדלער מאַלאַרוש, און שניידט זיך אויס מיט זיין מעסערעל אַ דעסען מיט פלינגען פון פויגעלאַך און מגן-דוד'לאַך ארום. ער זיצט און שניידט, דאָס לעמפעל צאנקט, דאָס ביסעל ליכט ווערט פערלאַרען אין די אַרומיגע פינסטערניש, און אזוי זיצט ער און שניידט נאָך. מיט אַמאָל ווערט ער געוואָהר, אז עס איז פינסטער אין שטוב, כאַפט ער זיך אויף און וואונדערט זיך עפעס: דער וועג פון טישעל צום געלענער איז איהם גוט בעקאַנט, וועט ער אין אַ מינוט שפעטער אין דער פינ-סטערניש פֿערהוילען.

א זעהן'דעל האט ער, יוסעלע הייסט ער. א קליינס איז ער, א מאַנערער און אַ דארער. די דינע האַלז הענגט נאָר אזוי זיך אויף אַ געלעכטער'ל... און, כ'לעבען, עס איז אַן אימה, אז מען זאָל נישט צו-געהן און עס אוועקשנעלען. הינטען אַ האַרב אַ שפיציגען, וואָס דאכט זיך, אז עס האָט אין זיך אַריינגענומען דעם גאַנצען אינגעל'ס קער פער'ל און אַ פנים'ל מיט צוויי דארע ביינדעלאַך, און די שוואַרצע גרוי-סע פולע אויגען, דאכט זיך, סקאַליטשען זיך צווישען די צוויי שפיציגע ביינער. און אַ הויכען שטערן, און די האַהר ווי ביי אַן אַלטען אויס-געקראַכען. און דאָס אינגעל האָט אין זיך אַן אייגענשאַפט, אז עס גיט אַ קוויטש, דאכט זיך, אז עס האָט ווער זיין דאָר העלעל צווישען

א טהיר איינגעקוועטשט, און עם פאלט דענסטמאל אן אזא רחמנות און אזא אימה, אז מען האָט מורא טאַקע, אז דאָס העלזעל זאל נישט צווישען דער טהיר בלייבען אבגעווארגען...

א נאניץ יאָהר איז אָט דאָס אינגעל גאָר קיין גרויסער מורנו נישט. ער וואלגערט זיך אין געסעל ארום, ווייל עם איז אַ לעבעדיג נפש'ל, און קאָן זיך קריבען. מען צוטרעט עם נישט מיט די פיס, ווייל עם איז העכער פון א וואָריס און קאָן קוויטשען, ווען מען טרעט איהם אָן... זיצט ער זיך, פאר נאַכט למשל, אויף דער ערד, ווען ער האָט שוין פון דער מאמע'ס קיך אַ שטיקעל ברויט אוועקגע'גנב'עט און האָט מורא אַהיים צו קומען, און זינגט זיך אַ מעשה, „ווי דער גראַף איז אין וואלד גענאנגען". אין געסעל זיינען נאָר בלוז ווייבער דאָ, און פאר ווייבער האָט אַפילו אזא יוסעלע נישט קיין מורא.

גיט מען אָבער דעם ערשטען בלאָז מיט'ן שופר און דאָס שטער-טעל ציטערט, ווערט אזא מין יוסעלע מיט איין מאָל פון אַ ווערימעל אַ מענש, דאָס איז זיין צייט. דער חזן פון דער שוהל קומט זיך בע-טען און סוד'עט זיך מיט'ן טאַטען. און יוסעל שפּרינגט דאמאָלס אונטער אין דער גאס פּרעהליכער און קוויטשעט אויס אַ טרויעריגען „מי לחיים ומי למות".

און גאר אַ גאנצער „מאכער" איז יוסעל ראש השנה ביי ונתנה תוקף. דער חזן וויינט אָב די ווערטער, די משוררים האלטען מיט. לייבעל בעמנער, דער באס, גיט אַ „קלאַפ" מיט דעם אָנגעצויגענעם גאַרעל, און די גאַמבע ווערט טאַפעלט, און דער באס גיט אַ קלאַפ באַ-א-א-א-ים, דאָס אלץ הויבט זיך גאר נישט אָן. דער חזן גיט אַ וואונט צו קראַפּלען, אַ נייערדיגער יונג מיט אַ געשוואלענער באַק, אין אַ וויי-סען גומענעם קראַגען, פון פופּצהן יאָהר אַ יונג! וואו האַלטען זיי די חברה? זינגענדיג: טראַ-א-א-א, לאַ-לאַ-לאַ. קראַפעל גיט איהם אַן ענטפּער אָב זינגענדיג. דעמאָלס גיט דער חזן אַ וואונק יוסלען און יוסעלע גיט אַ קוויטש: „וקול דממה דקה ישמע" און'ס דאכט זיך דענסט-מאַל, אז אָט איז דאָס מלאַד'ל פון הימעל אַראַבגעפאלען מיט'ן קוויטשענ-דיגען קול און באלד הערט זיך דערנאָך אַ כליפען פון דער ווייבער-שוהל. „נעהם זיי" — ווינקט ער צום בעמנער, און יוסעלע גיט זיך אַ רופ אַן אזוי, אז דאָס הויקערעל גיט זיך אַ קאַרטשע איין, „ומלאַ-א-א-ים יאָהא-פּא-י-זי-זי". דאמאָלס איז די מעשה ריכטיג — די ווייבער

וויינען מיט א קול. און יוסעלע צולאזט זיך מיט א קוויטש. ער שטעהט אויף די הויכע טרעפלאך וואָס פיהרען צום אַרון־קודש, ביי איהם ר' ישראל קוביל דער דאָזאָד, וואָס האָט געהאט „פתיחה" און גלייך איז ער דענסטמאל צו איהם און ער זינגט זיך און צוגיסט זיך אויפ'ן קול. ארום איהם, די בעל־הבית'שע אידישע אינגעלאַד, מיט נייע יום־טוב'דיגע קאפאָטקעלאַד, וואָס דער שמש האָט ניט די העזה זיי פון אויבען־אן אראב־צוריאגען. און זיי קוקען מיט קנאה אויף יוסעל'ס הוי־קער, און יוסעלע שטעהט און ווינקט אראָב צו זיי מיט גאווה, זינגענדיג „וחיל ורעה יאחזון". און דאָס קול'כעל צוגיסט זיך און סוויטשעט און סוויטשעט וואס אמאל וויינענדיגער און הארץ־רייסענדיגער, אזוי, אז עס דאכט זיך, אז דאס העלזעל ווערט וואס אמאל מעהר איינגעצויגן גען און איינגעצויגען...

נאָר קוים איז נאָך ימים נוראים, ווען יוסעלע וואלגערט זיך ווייטער ארום אין דער גאס ווי אַ ווערימעל און קוויטשעט זיך פאר זיך און קיינער הערט איהם נישט, דאמאלס וואונדערט זיך נישט איין דורכ־געהער: עס איז דאך נאר יוסעלע געוועזען, דער יוסעלע מיט דעם קוויטשענדיגען קול'כעל און פארוואָס וויינט מען אזוי, פארוואָס?
יוסעלע שפרינגט אונטער, דאָס הויקערעל טאַנצט מיט; עס ווינקט: „מי לחיים ומי למדת".

די ערשטע סדר נאכט.

מען רופט איהם מאַטע. ער איז אַ פוהרמאן.
און מאַטע האָט נישט אויף דער וועלט און נישט אויף יענער וועלט קיינעם, אויסער די צוויי ווייסע שימלען, וואָס ער טרייבט זיי אָן.
זיין היים איז דער שטאחל, זיין גאַנצע פאמיליע זיינען די שימלען.

יוער ער איז, פון וואמען קומט ער ארויס, נישט ער, נישט פֿרעמדע ווייסען דאס. דארט אין שטאחל, אין אַ ווינקעלע אויף אַ בינטעל חיי

פערשטעלט מיט צוויי ברעטער, דאָרט, דאָכט זיך איהם, איז ער געבאָד רען געוואָרען און דאָרט וועט ער שטאַרבען.

דעם פאָטער געדענקט ער לחלוטין נישט, נאָר די מוטער'ס בילד שוועבט איהם אפטמאל פאר די אויגען ווי א שיין פון א קליין גראַ-שענדיג ליכטעל, וועלכע ווערט באלד פערלאָשען: איהר אלט פער-קנייטשט און פערזארגט פנים זעהט ער, ווי אין א חלום, מיט דעם הייבעל, וואָס איז פעסט איבערגעצויגען ביז איהרע האַלבע אויערען. און זייט ער געדענקט, געדענקט ער נאָר דעם שטאהל און די שימלען.

דאָס זיינען זיינע בעסטע פריינד. איז איהם עפעס אמאָל שווער אויפ'ן האַרצען, נעהמט ער ארום דעם שימעל'ס האַלז און קוקט אין דעם פערד'ס גרויסע פערגלעזערטע אויגען, און איהם דאָכט זיך, אז דאָס פערד פֿערשטעהט איהם און עס בעדויערט איהם, קוקט אויף איהם מיט א מינע ווי עס וואַלט זאָגען: א רחמנות אויף דיר, מאַטע, ביזט אַ גוטער ברודער.

און אויך מאַטע פערשטעהט גוט די פערד. מיט אַ קוק אויף זיי ווייס ער, וואָס עס פעהלט זיי. „אהא, מיינע קינדערלאַך זיינען מיר שוין הונגעריג, נא, נא, פיעטשטשעט אייך נישט“.

וויפיעל יאָהר מאַטע איז אלט ווייסט קיינער נישט, אויך ער אליין ווייסט נישט. ער האָט קיינמאָל וועגען דעם נאָר נישט געקלעהרט, און אלע וואס קענען איהם מיינען, אז מאַטע איז שטענדיג געווען אין דעם עלטער, תמיד געווען אזוי הויך, תמיד געהאט א געשטופעלטען פערברענטען פנים ווי א לעדער. דאס פנים מיט די הענד זיינע האבען אין קאָליר. אַנגעטהאָן געהט ער סיי זומער, סיי ווינטער איז דער אייגענער סערמיאנקע, וואָס מען קאָן נישט בעצייכענען וואָס פאר אַ קאָליר זי האָט. נאָר אין שטיוועל קאכעט ער זיך, איבער די גאנצע פיס ביז אויבען ארויף מוזען די כאַליאוועס דערגרייכען, און אייגענע פאדקאוועס מוזען זיי האבען, עס זאל קלאפען איבער די שטיינער. אלע האָבען מורא פאר מאַטע'ן, אפילו דער ראָזאַר מיט'ן גאנצען כלי קודש. און ווען מאַטע שטעהט ביי דער טהיר אין שוהל און זעהט דעם ראָזאַר, גיט ער אַ ווינק מיט די אויגען, מאַכט ער מיט'ן מויל „פסס“, ווי ער וואַלט זאָגען: „קוקט נאָר אַן דעם, איהר זאָלט מיר לעבען“.

און מאַטע נויט, אז אלע יונגען און מיידען, וואָס געפינען זיך אין שטעדטעל, זאָלען איהם צאָהלען חודש־געלד, אז נישט ווייזט ער דעם בלייענעם קנאַפ, וואָס איז אויף זיין זעלנערישען פּאשעק.

דארף זיך אַ יונג שלאָגען מיט'ן צווייטען, קומט מען צו מאַטען און מאַטע גלייכט אויס; מען מאכט אַ סעודה און עס ווערט ווייטער גוט, מיט איין פייף אין די אויגען פיהרט ער אלעס אויס.

און מאַטע געהט שפּאציערען שבת נאַכ'ן עסען אין די גאסען פון שטעדטעל. ער קוקט אויף אלעס, אויף די הייזער, אויף די געוועלבער. מיט גאנה, ווי עס וואָלט הייסען: אלעס איז מיון. איד האָב זיי אלעס איינגעטהיילט. דעם אַ הויז, דעם אַ געוועלבער, און זיך זעלבסט האָב איד מיר גענומען דעם שטאַהל.

פון איין זאך האָט מאַטע פּערדרום — פון די מיידלאך אין שטעד־טעל. אלע רעדען מיט איהם, אלע פּרעהען זיך מיט איהם, נאָר ער ווייס, אז דאָס איז געמאכט, נישט אמת. מען האָט נאָר מורא פאר איהם. אלץ איז נאָר אויס מורא, ווייטער נאָר נישט.

און אַמאָל שבת נאַכ'ן עסען, ווען דאָס גאנצע שטעדטעל איז געווען פּערשלאָפּען ווי אין אַ שבת־דיגע נאכט, האָבען זיך אלע מיידלאך מיט די שניידערי־יונגען צוזאמענגענומען ביי שרה בייִלע'ן די אויבס־הענד־לערין און האָבען געמאכט אַ טענצעל. מן הסתם איז דער ערשטער געווען מאַטע, ווארים אז נישט ער, וואָלט דער שמש ניט געלאָזט. הכלל עס וואָלט נאָר אַהן איהם זיך נישט אָנגעהויבען.

נאָר אין מיטען בעסטען טאַנצען פאלט מאַטען איין און ער יאָגט זיך ארום די יונגען און די מיידען. ער פּעריאנט אלעמען און לאזט זיי נישט טאַנצען, און דוד'קען, דעם קאַמאַשען־מאַכער האָט ער צו'הרג'עמט. פארוואָס — ווייס קיינער נישט. דאכט זיך, ער האָט דאָך פונקט גע־טאַנצט ווי אלע.

נאָר ער האָט זיך געפיהלט עפעס נישט היימיש. ער איז דאָ פּרעמד אין גאַנצען, טאַקע אלע מיידלאך לאָבען צו איהם פריינדליך, אלע רעדען מיט איהם ליעבליך, אָבעס עס איז ניט ווי צו דוד'ן: צו דוד'ן עפעס זיינען זיי פריינדליכער און צו איהם איז בלוין מורא: מען ווארפט דעם הונד אַ ביינרעל, ער זאָל נישט בילען. אזוי האָט עס אויסגעזעהן ביי איהם.

ווער ווייס צו מאַטע וואָלט חתונה געהאט, ווען עס וואָלט זיך נישט פֿלוצלונג געמאַכט אזא מין מעשה.

יענטע פייגע, דער קרעמערקע'ס טאַכטער, איז אַ כלה געווען פאר אַ שוסטער-יונג, נאר 2 טעג פאר דער חתונה האט דער חתן צוגענומען די 400 גילדען וואָס מען האָט איהם געגעבען נרו, און דער כלה'ס גאָל-דענע אוירינגלאַך און האָט געמאַכט ויברת. אלץ איז שוין געווען אַנ-געגרייט, די גאנצע חתונה פארטיג, און דאָ מאכט זיך אזא מעשה. האָט לייזערקע שדכן דערצו זיך גענומען און דורך די צוויי טאַג איז מאַטע געוואָרען חתן און מען האָט מאַטען געפיהרט צו דער חופה.

און זיצענדיג אויף דער נאַכט נאָך דער חופה אויבען אַן, אַנגע-טהאָן איז אַ שענהע קאפּאַטע, קוקט זיך מאַטע ארום און לאַכט אין זיך : „ווי הייסט דאָס, ווי קום איד דאָ אַהער ? בין איד טאַקע מאַטע, אַדער איד, מאטע, בין גאר אַן אנדערער ?“ און מאַטע האָט חתונה געהאט.

נאָך דער חתונה איז מאַטע געוואָרען גאָר אַן אנדער מענש, ווי מען וואָלט איהם גענומען און גאָר אין גאַנצען איבערגעמאַכט מיט דער האַנד.

מאטע זיצט אַ גאַנצען שבת אין דער היים און זינגט „ברכי נפשי“. אין דער וואַכענס ארבייט מאַטע עפעס מיט מעהר פֿלייס, מיט מעהר לוסט. עס קומט אויף דער נאַכט, פיהלט ער עפעס אַ בענקעניש אַהיים צו קומען, און גיט נאָך אַ שמייץ די פערדלאַך, אַז זיי זאָלען פלינקער געהן.

שבת, פרייטאָג צורנאַכט, ווען מאטע זיצט ביי זיין ווייס גערעקטען טישעל, קוקט ער זיך ארום אויב עס איז נישט ווער דאָ אין שטוב אַ העכערער פון איהם, און ער קאָן דאָס גאָר נישט פערשטעהן, אַז דאָס איז אלץ זיין, אַז דאָס זיצט ער ביי אַ גערעקטען טיש און ער אליין איז דא בעל-הבית. און ער זיצט ווי אַ פרעמדער, ער האט זיך מורא אַ דיהר צו געבען.

מאטע האט שוין אוועקגעווארפען אלע שמוותים, ער מישט זיך שוין נישט אריין אין די חברה „וואהלע יונגען“, עס געהען איהם די נא-רישקייטען נישט אַן. און ווען ער זעהט איינעם פון די היינטיגע חברה, קוקט ער אויף איהם מיט אַ שטייכעל. ווי ער וואלט זאנען : ער איז מיר אויך אַ „וואהלער יונג“.

עס איז ערב פסח, דער ערשטער פסח, וועלכען מאַטע פראוועט אלײן ווי אַ בעל־הבית.

מאטע האט זיך שוין אנגעגרייט מצות, זיי זיינען שוין אין קארב אויפ'ן בוידעם, אפילו מיט זעקס מצה־שמורה צו די צוויי סדר־נעכט. דאס פעטע בארשט שטעהט ביים אויווען, עס איז בעדעקט מיט א ריינעם שירץ, דאָס בעט שטעהט שוין ביים טיש, חרוסת האָט דאָס ווייב אויך שוין געמאַכט, אלעס איז שוין גרייט.

דער שניידער האָט איהם שוין אָבגעבראַכט דאָס כאלאטעל, וואָס ער האט זיך געמאַכט אויף יום טוב, אויך דער ווייב האט ער געסויפט אַ פאַר נייע שיד, אַ נייען שייטעל, — אַ קלייד האָט זי נאָך פון דער חתונה.

מאָטע האָט זיך געלאָזט אָבשערען, געווען אין מקוה, געקויפט זיך אַ ניי קאַשקעטיל און אַ נייע הגדה, ווי אַ בעל־הבית.

נאָר איין זאָרג האָט ער: ער ווייסט נישט וואָס צו טהאָן. אלע יאָהרען איז עפעס אנדערש. אַן אנדער זאד. ער וויל סח פערגעסען.

קײן גרויסער בריה אין די קליינע אותיות'לאך איז ער נישט. וואָס טהוט מען מיט'ן סדר אָבריכטען?

ארייננעהמען אַ בחור ווילט זיך איהם נישט. איינס, ער וויל אַלײן זיין בעל־הבית, אַלײן זיצען אויפ'ן הסב־בעט, און ער וויל אויפהויבען מיט'ן ווייב די קערה, און ער קאָן נישט ליידען, אַז פּרעמדע קוקען איהם אין שיסעל אריין.

ער האָט זיך שוין געלאָזט געהן אין בית־המדרש אריין נאָר אַ בחור, אבער ער קאן נישט.

אָבער וואָס טהוט מען מיט'ן סדר?

ניין, וואָס עס וועט זיין, דאָס זאָל זיין, מען וועט זיך אן עצה געבען.

פסח אויף דער נאַכט.

אַ קליין אויסגעווייסט שטיבעל, די פֿיער ווענט זעהען אויס, ווי זיי וואלטען זיך פריינדליך צוזאַמען בעהעפטען צו שיטצען דאס קליינע חדר'ל; אין מיטען שטוב שטעהט אַ קליין ווייס בעדעקטער טיש.

אויף איהם פינקלען זיך די צוויי אויסגעפוצטע מעשענע לייכטערלאך. וואָס זיי האָבען געקראָגען „דרשהגעשאַנק“, דריי מצות צוגעדעקט מיט אַ ווייס טישטיכעל, אויף זיי אַ טעלער מיט שאַרירקות; מאַטע זיצט אויפ'ן בעט אָנגעהאַן אין זיין ניי כאלאטעל, אין אַ ווייסען קיטעל. זיין דיק געזיכט זעהט אויס עדעלער און פיינער. יענטע, זיין ווייבעל, זיצט ביי זיין זייט, אַ שעהן יונג ווייבעל, רויטע פלאמענדיגע באַקען, אייניגע שוואַרצע האָהר קוקען אַרויס פון דעם ווייסען הייבעל. וואָס בע'ח'ט איהר פנים. זיי ביידע זיצען עפעס מיט שרעק. זיי שפיר רען ביי זיך, אז זיי געהען טהאַן אַ זאך, וואָס זיי זיינען נישט ראוי דער-צו. פון דערווייטענס זעהט מען די ווייסע נייע פאַרהאנגען. וואָס בע-הענגען דאָס פענסטער, און די צוויי רויטע פאפירענע בלומען. וואָס זיינען אַריינגעשטעקט אין זיי, אייניגע אָבגעפוצטע בלעכליך מיט פאַ-פירענע בלומעלאך הענגען אויף די ווענט. דאָס שענקעל קוקט אַרויס, זעהט אויס ווי עס וואָלט דאָ געווען אַ היימישער וואָס פיהלט און לעבט מיט מענשען. די נייע אויסגעפוצטע גלעזלאך, וואָס שטעהען אויפ'ן קאַמאָד און פינקלען זיך צום שיינן פּוּן די צוויי לייכטלאך, וועלכע ברענען אין דעם פאפירענעם לייכטערעל אויף דער וואנט, זעהען אויס יום-טוב'דיג. אלץ איז איבערגעצויגען מיט אַ יום-טוב'דיגען גייסט. פאַר מאַטען שטעהט אַן אָנגעגאַסענער כּוּס, אין דער האַנד האַלט ער די נייע הגדה.

ער וואַרפט אַ בליק אמאָל אין דער הגדה, אַמאָל אויף יענטען. ווי ער וואָלט פּרעגען איהר אַן עצה, וואָס מען טהוט, ווי הויבט מען אַן, ווי לאָזט מען אויס.

מאַטע ווייס, אזוי געדענקט ער נאָך, אז מען דאַרף דעם כּוּס אויס-טרינקען, אָבער ער שעהמט זיך, ער קאָן נישט.

— מאַטע, מאַד קידוש — רופט זיך יענטע אַן דערשראקען און ווערט ווייס, וואָס זי, אַ פּראַסטע אידענע, זאָגט אַ דעה אין אזעלכע הויכע ענינים.

מאַטע האָט אַראַבגעלאָזט זיינע אויגען אין דער הגדה אַריין, גע-מורמעלט עפעס מיט די לייפען, און צונעהמענדיג דעם כּוּס צום מויל האָט ער נאָך אַמאָל געוואַרפען אַ בליק אויף יענטען, ווי ער וואָלט זי דערמיט געפרעגט, אויב עס איז גוט אזוי.

ער האָט אויסגעטרונקען און געגעבען דערפון יענטע'ן.
דערנאָך האָט ער זיך ווייטער צוריק אנידערנגעזעצט, אריינגעקוקט
אין דער הגדה.

— יענטע, בויג זיך אויך אריין, יענטע, — זאָגט ער צו איהר —
רוק זיך אַביסעל צו.

זי האָט זיך צוגערוקט צו איהם.

— איצט וועלען מיר, יענטע, ביידע אויפהויבען דעם טעלער.
יענטע האָט אויסגעשטרעקט איהר האַנד, זי איז רויט געוואָרען —

און קלעהרט ביי זיך: „ווי קום איד צו דעם?“
— אַ קשיא, ווער וועט פרעגען די פיער קשיות, זאָגט ער צו
איהר.

יענטע שווייגט.

— אָבער היינט אַ יאָהר, גיט מאַטע אַ ווינק צו איהר, און נעהמט
זי אָן ביי דער האַנד. אַהא יענטע — ער ווינקט צו איהר און לאַכט.

— אַ חורבן נאָר דיין פנים, ווי דו ריכסט אב דעם סדר — זאָגט
צו איהם יענטע.

— האָסט דו אַ זאָרג — זאָגט ער צו איהר, — האָסט אַ געשעפט
מיט דעם, מצות איז דאָ, קניידלאַך אויך, אריין מיט דער גרוֹלה.

— און די הגדה?

— מען זאָגט דאָך דאָס שפעטער, נאָכ'ן עסען. ווייסט דען נישט?

יענטע שטעהט אַ וויילע קלעהרענדיג, וואָס מען טהוט: צי דער־
לאַנגען דאָס עסען אָדער ניין. זי צווייפעלט, זי זאָל פאַלגען דעם מאַן
אָדער נישט.

— נו, וואָס שטעהסטו? — גיט אויף איהר מאַטע אַ געשריי־

יענטע האָט איהם געפאַלגט און זיי זיצען ביידע און עסען.

— און איצט — זאָגט מאַטע — ווארט נאָר, ווארט נאָר, כוסות.

ווען טרינקט מען די כוסות?

— וואָס פרענסטו מיד — רופט זיך יענטע אָן דערשראָקען.

מאָטע גיסט אָן צוויי כוסות.

— טרינק, יענטע, — זאָגט ער, — טרינק, אַזאַ יאָהר אויף מיר

ווי אַ ווייבעל דו ביזט.

ער נעהמט זי ארום.

— די חגדה, די הגדה, — שרייט יענטע.

— אט שוין, אט שוין — זאגט מאַטע — ווארט, זאג איך. „עכרים היינט“ און מאַטע הויבט אָן צו זאָגען, ער גענעצט, ער הויבט אָן צו דרעמלען. יענטע גיט איהם אַ רים — מאַטע גיט אַ קוק אויף איהר און זאָגט ווייטער.

ער גיסט ווידער אַן אַ כּוס און זאָגט :

— טרינק, יענטע, טרינק.

— און אפיקומן? — רופט יענטע.

— אפיקומן, אפיקומן — ברומט מאַטע — ווארט נאָר, יענטע. היינט אַ יאָהר, ווארט ווי וועט מען איהם אַ נאָמען געבען, איין נאָמען זאָל זיין נאָך כּיין טאַטען, איין נאָמען נאָך דיין מאַמען. יא, יענטע. יא, — ער נעהמט זי ארום און זאָגט ווייטער : יענטע ער וועט אוועק-געבען דעם אפיקומן, כאַ, באַ, כאַ, הערסטו יענטע? ער קושט זי.

— אָבער דער סדר, אַ חורבן. אַ איד זאָל אזוי דעם סדר אַבריקטען. בייזערט זיך ליעבליך יענטע.

מאַטע זאָגט ווייטער די הגדה, טרינקט נאָך אַ כּוס און הויבט אָן צו דרעמלען. יענטע וועקט איהם יעדעס מאָל אויף — דער קאַפּ זיינער פאלט ווידער אראַב. זי הויבט אויך אָן צו דרעמלען.

צו דער צווייטער סדר-נאכט האָט יענטע שוין נישט געלאָזט — זי אליין האָט אריינגעבראכט דעם שאַכאטשאַווער בחור, געגעבען איהם צו עסען, ער זאָל דעם סדר אַבריקטען.

אָבער מאַטע האָט דערפון פּערדרום געהאַט.

אונזער חברה'לע.

מיר זיינען ארימע חברה'לייט, מיר וועלען זיך נישט שעמען, וואַ-סער-טרענער פשוט'ע, אונזער חברה'לע איז ארים. און אונזער ספר-תורה'לע איז ארים. נישט געפוצט, נישט געשמוקט, א פשוטע. א גאנצע וואך זיינען מיר דאך פערנומען, ארבייטס-מענשען... צרות איבער'ן קאפּ. אבער שבת, זעהט איהר, דארט איז די חברה... אונזער חברה'לע, אונזער ספר תורה.

גאט'ס א פאלק, נישט קיין רייכ'ס, אבער ווי ווייט מ'קען, טהוט מען דאך איהם צוליעב.

ר' טוביה דער צווייטער שוחט, א שעהנער איד, וואס ניין? — אונזער חזן. ר' גבריאל מלמד — אונזער רבי. צעהן גילדען א חדש און יעדען שבת נאכ'ן דאוונען — מיר זיינען הונגעריג — דאך שטעהען מיר, און מיר הערען אויס, וואס דער רבי לערנט מיט אונז.

אונזער'ס א חברה־מאן, פיהלט זיך גוט אין דער חברה. אין שטאדט־זאכען, א חזן אויפצונעהמען, למשל, אדער א שוחט, וועט מען דאך א נאש־בראט קיין דעה נישט פרעגען. קיין עטאט צעהלט ער נישט און קיין דעה האט ער נישט: כאטש די שוהל קעהר זיך מיט אונז און פונקט אזוי ווי מיט זיי; אונזערע טאמעס האבען פונקט אזוי די ציגעל גע־בראכט ווי זייערע טאמעס, און א ווייב און קינד האבען מיר אויך. און אויף א שטיקעל פרנסה דארף א נאש־בראט אויך בעמען, וואס ניין? איז דאך גאט פונקט אונזערער ווי זייערער... נור געה שריי חי וקים, אז דו האסט קיין געלד נישט, פאר דעם האבען מיר אונזער שוהל'כל, אונזער ספר־תורה'לע און אונזער חזן.

יעדער חברה־מאן צאהלט צעהן גראשען א וואך, געלד איז דא, און קיין פרעמדע בעל־דעות דארפען מיר נישט.

און אונזער איינער איז זיך דארט פאר זיין געלד א שעהנער בעל־הבית. אין גאס, למשל, אונזער'ס איינער, וואס איז מישטיינס־געזאגט? שלעפ זעק מעהל און ווייטער פטור, איינער רייסט דעם צווייטען אב דעם נאָז ביי א זעקעל מעהל, וואָס קען מען מאכען? פרנסה, ברודער! אין דער היים איז אודאי צרות; דער קעלער קאלט און ווילגאטש. די קינדער: איינס וויינט ברויט, דאס צווייטע איז קראנק, און די אי־דענע, גאט איינער, די אידענע! אבער פאר דעם, אז עס קומט שבת, יום טוב, טוט זיך א נאש־בראט די קאפאטע אן, שמירט די שטיוועל מיט אויל אויס און האלא אין דער חברה.

פיער לאנגע טישען, דריי לייכטער אויף דעם טיש, איד זאל אזוי לעבען. אין מיט'ן חברה האסטו דיר איין „אלמעמער“, זאג איד דיר א נייעם, א צאצקע. אליעזר דער סטאלאר האט איהם געמאכט, 5 קארבוינעס קאסט ער, חלעבען. טאקע דאס ארון קודש'ל הינקט אביסעל צו, מילא, וואס קען מען מאכען, ברודער, אז גאט גיט אונז גיט מען איהם... וועט מען זיך אם ירצה השם פאר'ן „אלמעמער“ אויסצאהלען.

וועט מען אן ארון־קודש'ס שטעלען, אבער דאס ספר־תורה'לע האט מען עץ־חיים געקויפט, און א ניי העמדעל, אויף יום טוב האט מען די זילבערנע יד אויסגעלייזט, וואס זי איז געוועזן פון גרויסען אומגליק אן פער'ישב'ט ביים אפרים קינדער־האכען. און דער גאסמינינער בתור האט אונז א „מזרח'ס" אויסגעמאהלט, אין בית המדרש צו שטעלען. וואס מען קאן — מאכען מיר.

און די גבאים, ביי אונז איז נישטא קיין מחלוקות, האטש ארימע „וויסאבניקעס" — דאך פאריאדעק איז. אין דער חברה „תמימי דרד" — פריצים זיינען אלע, ווילען זיי גבאים ווערען, מיר, האבען זיך אונז זער קלפי, און יעדען סוכות, אסרו־חג אויף דער נאכט, קומט מען זיך צוזאמען אין חברה, דער רבי שרייבט אויס קוויטלאך, יעדען חברה־מאן'ס נאָמען, מעג ער זיין ווער ער איז, יעדענס. די קוויטלאך לעגט מען אין א קאפיל אריין און אין א צווייט קאפיל לעגט מען ווייטער לעדיגע קוויטלאך אריין, מיט דריי אויפגעשריבענע; „מו"ט, „גבאי ראשון". „מו"ט, „גבאי שני" „מו"ט, „גבאי שלישי", און אויף וועמען דער גורל פאלט, וועמען גאט בעגליקט, דער זאל זיך זיין גבאי געזונטערהייט, קיין האהן וועט נישט קרייהען.

און דעם גבאי הערט מען. ווער עס הערט נישט — אויס חברה־מאן. אויף דער וואנד הענגט למשל א צעטעל: „מען זאל זיך נישט דערוועגען צו ריהרען צום „ברעטעל", אז דער גבאי וועט נישט הייסען" און דו שטעה דיר, דאָס הארץ געהט דיר אויס פאר א מינחה'לע, פאר א קדושה'לע, אבער אז דער גבאי הייסט נישט — איז „פערפעל", ברודער, פערפעל! זעהט איהר, למשל, אויף סכות, דארף מען אן אתרוג'ס. יעדען ערב יום־כפור געהט דער גבאי ארום און נעהמט צוזאמען אויף אתרוג־געלד, און יעדער גיט, וויפיעל ער קאן. און איהר מוזט וויסען, אז דער עיקר איז א שעהנער אתרוג, ווארום, ברודער, האסטו א שעהנעם אתרוג — איז דיר א גאנץ יאהר שעהן. איז אבער נישט... דעמאלס ברודער... און ווידער, גוטער ברודער, מיט וואָס קענען מיר נאָט ריענען, מיט א פרק משניות, וואס מיר קענען נישט, אז נישט מיט א שעהנעם אתרוג? און פאר וואס נישט? וואס מען טאר נישט? אונזער געלד איז אפשר קיין געלד נישט? הא?

באלד נאך יום כפור געהן מיר מיט אונזער רבי צו ר' חיים דוד דיין אויסקליבען אן אתרוג'ס. ר' חיים דוד דיין איז זיך אודאי אן עהרליך

כער איר. — ער האנדעלט מיט אתרוגים — דאך, ברודער, יעדער קוקט פאר זיך, ער בעהאלט זיך די „ממתקים/לאך“ פאר די נגידים. מיר חברה „גייע כפים“ — אי, עס שאט נישט, ארימע לייט, וועלען מיט אזא אתרוג אויך יוצא זיין.

און דער גבאי בעט איהם :

— ר' חיים דוד, מיר זיינען פראסטע אידען, מיר פערשטעהען זיך נישט אויף די זאכען, מיר גיבען דיר אזוי פיעל און אזוי פיעל און גיב אונז אן אתרוג'ס, אזעלכעס, ברודער לעבען, וואס מיר זאלען ניט האבען מיט וואס זיך צו שעמען.

נעהמט מן הסתם, אזא חיים דוד, און ניט אונז אן אתרוג'ס. מיר גיבען א קוק — „נישט קיין סחורה“, עפעס א ביסעל „גרינדלאך“ און „הויקערט“ צו ; ווייזט אונז א צווייטען „בחור“ — קיין לייט נישט. דער גבאי בעט זיך :

— חיים דוד לעבען, קרוין, מיר וועלען דיר בעצאהלען וויפיעל דו ווילסט, גיב אונז עפעס רעכטס !

און ער ענטפערט זיך :

— גיט נור א קוק! איהר וועט מיט אזא אתרוג אויך יוצא זיין, נישט קשה, נישט קשה.

דער גבאי קומט צו לויפען : קומט ברידער !

און וואס קלעהרט איהר ? מיר גיבען א קוק אריין אלע, פון קליין ביז גרויס צו ר' חיים דוד, מיר גיבען זיך א לאז זוכען ! ר' חיים דוד שרייט, שעלט — נור דער קאטער הערט איהם, מיר צואווארפען די קאסטענס, מען קלייבט אויס, און מען גיט אונזער רבי דורכצוקוקען. וואס קלעהרט איהר ? דעם בעסטען „העכט“ האבען מיר געפאקט. אויף מיינע נאמנות — דאס שעהנסטע, פאר'ן רב האט ער געהאט בער האלטען.

מיר האבען איהם גוט בעצאהלט, דריי רובל מזומנים, מיר דארפען דען חליקה, אז עס זאל ווער אונז געבען בחנם ?

חול-המועד.

צוויי שמעדרטלאך האָט גאָט בעשאַפּען איינס האַרט נאָהנט נעבען דעם צווייטען, זיינען געקומען די משוררים און האָבען פּערשטאַנען גאָט'ס מוין, און האָבען זיי אַ נאָמען געגעבען איינס „פּיאָנטעק“, דאָס צווייטע — „סאַבאַטע“.

און די שמעדרטלאך זיינען נאָר בעשאַפּען געוואָרען, כדי איינס זאָל זיך קענען מיט דעם צווייטען משדר זיין, כדי פּיאָנטעק אידען זאָלען זיין מחותנים פון „סאַבאַטע“, און די סאַבאַטער אידען זאָלען זיין מחותנים פון „פּיאָנטעק“.

און נעמאכט האָט עס דער בורא העולם דירעקט כדי סאַבאַטער אינגלאַך זאָלען האָבען זיידעס אין „פּיאָנטעק“, און פּיאָנטעקער אינ־גלאַך זאָלען האָבען זיידעס אין „סאַבאַטע“, און דער עיקר נאָר איבער חול-המועד.

גליקליכע טעג זיינען די חול-המועד טעג. קיין יום-טוב איז עס דאָך נישט, אָט דרעהט מען זיך אין גאס ארום, מען רויכערט, די צור־קערדיגע געוועלבער זיינען אָפּען, און אין דערוואַכענס איז עס אויך נישט. אַלע געהען האַלב יום-טוב'דיג אָנגעהאַן, דאָס שמעדרטעל דרעהט זיך פּוסט און פּאס ארום; דער שניידער האָט אוועקגעוואָרפּען די שער, דער שוסטער די נאָל, אזוי ווי גאָט וואַלט אויפ'ס ניי דעם מן פון הימעל אָנגעהויבען אראַבצוואוואַרפּען. כ'לעבען, אידען האָבען אויפגעהערט קלעהרען וועגען פּרנסה, מען טהוט גאָר נישט, דאָס גאנצע שמעדרטעל — ליידיג־נעהער, און מען הויבט אָן קלעהרען וועגען שידוכים...

נאָר דער עיקר האָט גאָט ברוך הוא בעשאַפּען חול המועד פאר אינ־גלאַך, אוי, דאָס איז א יום-טוב פאר אינגלאַך, אַ בעצאָהלונג פאר'ן לאַנגען ווינטער, פאר די לאַנגע פינסטערע נעכט אין חדר.

אין אזא וואַכענדיגען יום-טוב טהוען די חרר־אינגלאַך פון איין שמעדרטעל אין צווייטען צו גאסט צום זיידען פּאָהרען. אַ גאַנצען פינסטערען ווינטער זיצט דער אינגעל אין חדר און פּאנטאזירט: וועט חול המועד קומען וועט ער צום פעטער קיין „סאַבאַטע“ פּאָהרען, דאָרט

וועט ער זיך דערקענען מיט נייע חברים, און אפשר, ווען ער וועט איבער די צוויי טעג דאָרט איבערבלייבען, איז א סברה, אז ער וועט דאָרט איבער'ן ווינטער אין בית־המדרש לערנען.

און א גאנץ שווערען ווינטער זיצט דער אינגעל אין חדר, אין דעם ווינטערדיגען וואטענדיגען קאפאטקעלע, און זאמעלט די צווייערס. וואס די מאמע גיט, און קניפט זיי איין אין ציצה־כנפות'ל און מאכט זיך א „קעזעל“, „די קאסע“ האָט עס געהייסען. דאָ האָט ער... וועט קומען חוץ־המועד... נו, נו וועט ער שוין וויסען...

און נישט איינמאל געהסטו דורך פאר פייגעלע'ס „שטעל“, דאָס עפעלע, דאָס בארנעלע ווינקט צו דיר אראָב פון דער מולטער; קום, אינגעלע, דאָרט אין ציצה־כנפות'ל... וועקט דאָס בארנעלע פון מולטער. און אָט שטעקסט דו שוין אַ האַנד צום קניפעל אויס... נאָר באלד קומט דער חוץ־המועד, דו דערמאָנסט זיך: פאַהרסט מיט נטע סאַבאַטער קיין „סאַבאַטע“ און דו אנטלויפסט פון דער מולטער, וואו דער פעפער וואקסט.

אונטער דעם באַנק וואָס איז פֿאַר'ן הויז איז אַ גריבעל אויסגע־גראָבען. שבת טאָר מען דאָך נישט טראָגען, נעהמט מען פרייטאָג פאר־נאַכט דאָס קניפעל און מען בעגראָבט עס אונטער דער באַנק. און דו שטעהסט שבת פאר דער טהיר, זעהסט ווי מענשען געהען דורך, אהין און צוריק פאר דיין קניפעל און דו וואונדערסט זיך: צו וויססט טאקע קיינער נישט, אז דיין „קניפעל“ איז דאָרט אריינגעגראָבען?

זיינען חוץ־המועד־טעג גליקליכע טעג פאר אינגלאַך, ווי נאָר גליק־ליכער, ווי פּרעהליכער זיינען זיי פאר געזעלען און געזעלענטעס. אויף וואס ארבייט א געזעלען א גאנצען זמן, אז נישט אויף דעם נייעם אנצוג וואס ער מאכט זיך אויף פסח?

אויף וואָס ארבייט אַ מיידעל א גאנצען זמן און נעהמט זיך די אויגען ארויס ביי דער ווינטער־לאַמפּ, אז נישט אויף דאָס נייע קלייד, וואָס זי מאכט זיך אויף פסח?

איז אמת'ן נישט אזוי אויף יום־טוב ווי אויף חוץ־המועד. אין יחד־טוב שפיעלט מען אין ניס ביי אַ שכן'טע, אָדער מען פּערוויילט זיך אזוי אביסעל אונטער דער שטאָרט, וואו מען כאַפט אַ טענצעל אויפ'ן סאַבאַטער שאַססע... נאָר די נייע קליידעלאַך און די נייע אנצוגען זיינען געמאכט אויף חוץ־המועד.

און נישט אזוי פאר דער אייגענער שטאָרט, ווי פאר דער צווייטער שטאָרט.

גאָלד וואו מען גראָבט עס, האָט עס נישט קיין ווערט; אַ יונגער געזעלען אין זיין שטעדטעל, א יונג מיידעל אין איהר שטעדטעל האָט קיין ווערט נישט — זיי ווייס מען ערשט ווי אַבצושאַצען אין צוויי טען שטעדטעל.

און קומט אַזא חול־המועד, נעהמט זיך אַ יונגער געזעלען זיין חול־המועד שטעקען אין האַנד אַרײַן, נעהמט זיך אַ יונגע מיידעל איהר שירם אין דער האַנד אַרײַן, און די נייע קליידער, און די נייע אנצוגען, און היידאָ אין דער צווייטער שטאָרט אַרײַן.

אזעלכע יונגע לײַטלאַך הייסען: „חול־המועד־ניצעס“, אזעלכע יונגע מיידלאַך הייסען „חול־המועד־ניצעס“.

און „סאַבאַטע“ איז אין „פּיאַנטעק“, און „פּיאַנטעק“ איז אין „סאַבאַטע“.

אײַן פּערדעל, אײַן בעל־עגל־ה איז דאָ אין די צוויי שטעדטלאַך: אײַן האַלבען טאָג איז דאָס פּערדעל אין „סאַבאַטע“, אײַן האַלבען טאָג אין „פּיאַנטעק“... דאָס פּערדעל פּיהרט אויף זיך די סאַבאַטער קיין „פּיאַנטעק“, און די פּיאַנטקער קיין „סאַבאַטע“... נאָר אַ גאַנץ יאָהר געהען די סאַבאַטער קיין „פּיאַנטעק“ צום פּוס, און דאָס פּערדעל מיט'ן בעל־עגל־ה זײַנען געמאַכט געוואָרען, ווייל אין אַ שטעדטעל מוז אַ בעל־עגל־ה זײַן, מוז אַ וועגעלע זײַן און אַ פּערדעל איבערצופּיהרען, אזוי ווי עס מוז אַ שטאדט'ס משוגע'נער, אַ שטאדט'ס גנב, אַ שטאדט'ס מסור זײַן: אַז עס קומט חול־המועד, איז אַ מצוה צו פּאָהרען. — צו פּאָהרען צו גאַסט... קומען צו געהן די יונגע געזעלען מיט די שטעקע־לאַך, קומען צו געהן די מיידלאַך מיט די שירמלאַך, קומען צו געהן די חדר־אינגלאַך און אלע מיט אײַער (חול־המועד ריהרט מען זיך נישט אהן אײַער), און אַ גאַנץ „פּיאַנטעק“ ווייל אַרויף אויף דער פּוהר, און אײַנער אויף דעם צווייטע'ס קאַפּ, און די אײַער צורײַנען זיך און צו גיטען זיך איבער די נייע קליידער, איבער די נייע אנצוגען, ווערט דאָרט אַ לעבען! — און ר' אהרן פּיהרט דאָס פּערד ביים צײַט...
און גאָט האָט געמאַכט אויסטריקענען די בלאָטע, וואָס איז אַ גאַנץ יאָהר אויף דעם וועג צווישען די ביידע קלײַנע שטעדטלאַך, און עס איז שכיח שכנות, און ער האָט געמאַכט שײַנען די חול־המועד זײַן

אויפ'ן הימעל, און די פעלדער וואס פערשפרייטען זיך איבער ביידע זייטען וועג זיינען פריש, ערשט אראבגעווארפען פון זיך דעם ווינטער יאָר, דאָס ווינטערדיגע וואטען-קאפּאטקעלע... און פריש איז די ערד. ווי אַ פרישער געזונטער בחור, וואָס ווארט אויף דער כלה. און איהר פערשלאסענער פריהלינג רייסט זיך ארויס פון דער ערד און טראגט זיך אין לופט און ערוועקט יעדעס הארץ און גרייט עס אַן צום זומער, און די זון בעגריסט אלץ מיט ליכט און מאכט עס יום-טוב'דיג. און צוויי יונגע מענשען, א יונגער שניידער-געזעלען מיט אַ חול־המועד שמזעקען, און א יונגע שניידערין מיט אַ חול־המועד שירעמעל פיהלען עפעס אין הארצען, און איינער גיט אַ ווינק צום צווייטען, און אזוי ווי מען זיצט אויפ'ן וואַגען צוזאמענגעקוועטשט, דריקט מען זיך הינטען ביי די הענד, און די הערצער פיהלען עטוואָס...

און דער וועג איז אַ חול־המועד-וועג, ווארים אין אמת'ן איז נור פון איין שטאָרט ארויס, אין דער צווייטער שטאָרט אריין; כאַפט מען זיך ארויף אויף דער פּוהר כדי מען זאָל זעהן, אז מען פאָהרט אויף חול־המועד, און אז מען קומט אויף חול־המועד, אָבער אזוי ווי מען קומט נור הינטער דער שטאָרט ארונטער, כאַפט מען זיך פֿון וואַגען אראָב, און מען געהט אויפ'ן וועג נאָך נאָך דער פּוהר, לוסטיג און פּרעהליך, און מען זינגט ליעדער... יונגע שניידער-געזעלען כאַפען זיך צו צו די יונגע שניידער-מיידלאַד... און מען כאַפט אַ וואונק אויפ'ן וועג... און יי בעגלייטען נאָך אַ חברה חדר-אינגלאַך, אנגעזאמעלט מיט מצה און איינגעריכטע פנים'ער מיט אייער...

אי מיטען, וואו די וועג צושיידעט זיך, שטעהט אַ הייזעל. דאָרט וואָהנט אַ איר אַ מילכיגער (אַ חלבן); דאָרט שטייגט מען אָב, דער בעל-עגלה פיהרט זיין פערדעל אַנצוטרינקען צו דעם ברונען, און די חול־המועד'ניקעס געהען אריין צו ר' אברהם מילכיגער נאך אייער — עס איז פערפאלען, אברהם מילכיגער מוז געבען אייער, (אזוי איז שוין דער מנהג פון קדמונים אָן, אזוי האָט זיך זיין פאָטער, זיין זיידע, און זיין עלטער-זיידע געפיהרט)...

פון „פּיאָנטעק" דערווייל קומט אַן אַ צווייטע פּוהר (אויף חול־המועד איז דא אַ בעזונדערער פּוהרמאן אין „פּיאָנטעק", וואס פיהרט אָב די חול־המועד'ניקעס קיין „סאָבאַטע", ווארים דער סאָבאַטער מוז דאָך זיינע חול־המועד'ניקעס אַבפיהרען קיין „פּיאָנטעק"). ביידא

פוהרען שטעלען זיך אָב פאר ר' אברהם מילכיגער'ס טהיר, און דאָרט
 טרעפען זיך און קושען זיך צוויי ק"קים במדינת פוילען...
 די חול־המועד־ניקעס קריכען אראָב פֿון די וועגען און טהיילען זיך
 איין אין צוויי מחנות: אויף איין זייט „פיאַנטעק" מיט איהר פערד
 און וואָגען, אויף דער צווייטער זייט „סאַבאַטע" מיט איהר פערד און
 וואָגען. און איין שטאָרט קוקט דער צווייטער אריבער. אין איין האָד
 ריזאַנט ליגען דאָך די צוויי שטערטלאַך, אָבער ווי ווייט זיינען זיי
 אָבגעשיידט איינער פֿון צווייטען. עפעס די חול־המועד־שטעקלאַך זיי-
 נען אנדערש — דא זיינען פיאנטעקדיגע שטעקלאַך, דארטען האלטען
 זיי סאַבאַטעדיגע שטעקלאַך. און די היטעלאַך מיט די דאשעקלאַך
 זיינען גאר אנדערע: די פיאנטעקער גיט קליינע דענטעלאַך, דארט —
 סאַבאַטער מיט ברייטע דענקעלאַך... און די קליידלאַך! סאַבאַטער
 קליידלאַך מיט קישעלאַך פֿון הינטען און פיאנטעקדיגע קליידלאַך מיט
 הארץ־וועסטעלאַך פֿון אויבען...
 צוויי שטערטלאַך — „סאַבאַטע" און „פיאַנטעק".

שמחת תורה אין דער קצבי'שער חברה.

דער עולם האָט זיך נאָך מיטאַגן שמיני־עצרת אין דער קצבי'שער
 חברה צוזאַמענגעקליבען. מיט מנחה האָט מען ר' ברוך פישער מכבד
 געווען; און ר' ברוך, דעם טלית אויף איין אקסעל פערלענט און
 אויפ'ן קאַפּ אַ קאַפעלושעל מיט ווייסע שלייפערלאַך און ווייסע פע-
 דעמלאַך אריינגעשטאַכען, שטעהט פאר'ן עמוד און זינגט די יום־טוב־
 דיגע שמונה־עשרה. אונטער זיינע פיס איז אוועקגעשטעלט אַ באַנק,
 כדי ר' ברוך זאָל אומפאלען ווען ער וועט די שמונה־עשרה אויסגעהן.
 מען איז עפעס דורך די „ימים נוראים־צייט" מיט גאָט נאָהנטע מחו-
 תנים געוואָרען. — „אויף דו"...

ר' ברוך האָט שוין שמונה־עשרה אָבגעזאַגט, דער עולם איז ארויס
 מיט אַ פרעהליכען קדיש, אזוי ווי דאָס מאָל וואָלטען די געשטאַרבענע
 מוחל געווען, אז מען זאָל פאר זיי בעטען... און ר' ברוך איז שוין
 אומגעפאלען, ווי מען האט געווארט, מען האט איהם מיט געזאנג

אויפגעהויבען און מיט גרויס פארדאד געפיהרט צום טיש, אנידערגעזעצט איהם אויבען־אָן, ביים „רבי'ן" און מכבד געווען מיט צוויי שטיק קער לעקיד.

דער עולם איז געזעסען ארום ביי די טישען, און די גבאים האָבען דערלאנגט.

און לעקיד האָט מען געטהיילט אומגעוואויגען, און בראַנפען האָט מען געגאַסען אומגעמאַסטען.

ביי דער טהיר זיינען געזעסען זעקס בחורים/לאַד אויף איין זייט. זעקס בחורים/לאַד אויף דעם צווייטען זייט: בעהעלפער פון חדרים. אתרוג־ארוםטראַגערס. הושענה־מאַכערס, לולב־בינדערס. די צוועלף בחורים/לאַד האָבען געדיענט אלס מוזיק אויפצונעהמען יעדען חברה־מאַן וואָס קומט אריין, מיט אַ פרעהליכען „ברוד הבא" און אַבצוקנאַ־לען אַ „גוט יום־טוב" ביי אַ טרונק בראַנפען.

דער עולם האָט נור ביער געטרונקען, דעם לעקיד האָט יעדער פאַ־טער צוטהיילט די קינדער, וואָס זיינען מיט אין דער חברה געווען, און די עפעל, און די ניס האָט מען בעהאַלטען פאר די וויבער אין די קע־שענעס.

די גבאים, אָנגעטהאַן אין ברייטע פאַרטיכער, האָבען דערלאנגט, דער עולם האָט געטרונקען. דער חברה־חזן מיט די משוררים האָבען אַ פרעהליכען נגון געזונגען, און דאָס אינגעל, דאָס קוויטשעריל, האָט אין דעם נגון אַ טרויעריגען „ונתנה־תוקף/דיגען" טאָן אריינגעכאַפט, און דער באַס האט אַ בעמעלע געגעבען: אוי—אוי—אוי—און דער עולם האָט מיטגעהאַלפּען: אוי—אוי—אוי—האָט עס אויסגעזעהן עפעס, ווי אַ פרעהליכער יום כפור.

און וואָס אמאָל האָט זיך דער „אוי־אוי" אלץ מעהר פערנרעסערט, אלץ שטאַרקער געהילכט. און האט אַ איד אַ בליק אין פענסטער גע־וואָרפען און די פערלאַפּענע שויבען געזעהן, האָט ער מיטגעברומט: אוי־אוי, אוי־אוי, דער ווינטער קומט, דער ווינטער קומט!

אַ צווייטער איד האָט מיטגעזונגען: „דער אויווען איז צובראַ־כען", און אַ דריטער איד האָט מיטגעזונגען: „און דער פעלע איז אויסגעקראַכען", און דער איבעריגער עולם האָט אַ ברום געגעבען:

„און קיין געלד איז נישטאָ" —
 „אוי־אוי, אוי־אוי".

און אזוי האט דער עולם אונטערנגעהאלפֿען, ביז עס איז טרויעריג
פרעהליך געוואָרען, און ר' ברוך פישער האָט דער ערשטער זיד פון
אָרט אויפגעהויבען און האָט זיך אַ לאַז געטהאָן טאַנצען.
— שישו ושמחו בשמחת תורה! ... היידא, עולם! היידא!

היידא!

— צוויי גילדען אַ פונט פישלאַך — האָט אונטערנגעבראַכען זינ-
גענדיג אנטשיל קצב און איז צו צו ר' ברוך'ן און איהם אָנגענומען
פאר'ן לאַמץ.

— פערציג גראָשען אַ פונט פלייש — האָט ר' ברוך געזונגען האַל-
טענדיג ר' אנטשלען פאר דער האַנד, און דער עולם איז ארויס מיט אַ
הילך:

— גוט יום־טוב! גוט יום־טוב!

באלד האָט זיך דער עולם איינגעשטימט. דער רבי פון דער חברה
האָט דעם גרויסען מדרש אין האַנד גענומען, פון וועלכען ער פלעגט
יעדען שבת לערנען, אויפגעפענט עס און אָנגעהויבען:

— נו, רבותי!

— רבי, אַ שטיקעל, אַ פֿרעהליכעס.

— אַ יום־טובֿ'דיגעס, רבי, — האָט דער עולם געזאָגט.

— זיי ווילען אַן אַנדטא, רבי, נישט קיין „הלכה“, — האָט ר' מרדכי
קצב זיין בקיאות פאר'ן עולם ארויסגעוויזען.

דער רבי האט אַ שמעק טאבאק גענאסען און אנגעהויבען זאגען:

— מיר וועלען מסיים זיין אין מדרש.

— אז עס איז געקומען די צייט, ווען משה רבינו זאָל נפטר ווע-
רען, האָט ער ביי גאָט געבעטען: „רבונו של עולם, פערציג טעג,
פערציג נעכט בין איך ביי דיר געווען, בעט איך דיר, זאָלסט מיר נישט
איבערגעבען דעם מלאך המות“...

— רבי, אַ פֿרעהליכעס — שרייט דער עולם.

— ניין, רבי, טאקע דאָס, — שרייט ר' ברוך און טרעהרען בע-
ווייזען זיך איהם אין די אויגען. — אט אזוי ווייטער.

דער רבי זאָגט ווייטער:

— דעמאָלט האָט זיך משה געהייליגט ווי אַ מלאך, און גאָט אליין
האָט אראָבגענידערט צו איהם, צו צונעהמען זיין נשמה, און דריי
מלאכים זיינען מיט הקדוש ברוך הוא: מיכאל, גבריאל און זגזגאל.

— א רוח זאל... אָט... — כליפעט ר' ברוד און קלאפט אין טיש אריין, — ביער! נבאים, וואָס שלאָפט איהר? אונזער משה רבינו נעבעך, אונזערער.

און טרעהרען בעווייזען זיך איהם אין די אויגען.

— אונזער הייליגער משה רבינו, — און ר' ברוד פישער איז צו צום אָרון, אויפגעפענט דאָס פרוכת, און ער האָט דער חברה'ס ספֿר־תורה ארויסגענומען. אנגעקליידעט איז עס געווען מיט דעם נייעם ווייס־אטלאַסען מאַנטעלע, און פון זילבער א מגן־דוד אויסגענייט. און ר' ברוד האט מיט דער ספֿר־תורה א טענצעל ארום „שלחן" גע־מאַכט.

— שישו ושמחו בשמחת תורה, אונזער הייליגער משה רבינו... און ער האָט געווארט ביז דער עולם וועט איהם אונטערהעלפען... און דער עולם איז ארויס פון טיש.

— גוט יום־טוב! גוט יום־טוב!

— אין שוהל אריין, אין שוהל אריין! — און דער עולם האָט זיך געלאָזט אין שוהל.

צו ערשט זיינען געגאנגען די בחורים מיט אַ פרעהליכען נגון, דער־נאָך די קינדער מיט די ברענענדיגע פּאָהנעס, און ר' ברוד פֿישער איז הויזען מיט אַ שפעצער, מיט דעם קאָפּעל־שעל, מיט די ווייסע פעדערן אויפ'ן קאָפּ. ער האלט אין האַנד דאָס ספֿר־תורה און טאַנצט דערמיט אין גאס, און זינגט הויך אויפ'ן קול.

— שישו ושמחו בשמחת תורה, אונזער הייליגער משה רבינו!

און דער עולם מיט'ן „רבי" געהען נאָך ר' ברוד'ן, און דערנאָך געהען די ווייבער פון די חברה־לייט, יום־טוב'דיג געקליידעט. פון פּאַרנט שפּרינצע, ר' ברוד פישער'ס ווייב, פֿיהרט דעם פּאַראַד.

עס האָט שוין אָנגעהויבען צו טונקלען, און פאַר יעדען פענסטער האָבען ליכטלאַד געפינקעלט, און ווייבער, און מיידלאַך זיינען מיט ליכטער און לאַמפען פאַר דער טהיר ארויס צו מאַכען אַן איללומינאַציע פאַר דער הייליגער תורה.

און ווייבער מיט ברענענדיגע ליכט זיינען דער הייליגער תורה נאַכגעפּאַלגען.

און טונקעל ווערט. די הערבסט־נאַכט פאַלט שווער איבער דער שטערטעל צו, און אידען געהען דאָרט... ווייט... עס פֿינקלען נאָך

די ליכטלאך, און עם הערט זיך נאך פון דערווייטענס ר' ברוך פישער'ס קול.

— שישו ושמחו בשמחת תורה, אונזער הייליגער משה רבינו...
אונזער משה רבינו...

די אידען האבען געכאפט גאט אין קרענצעל אריין, און נעמאכט מחילה, מיט איהם א טענצעל. דאס ארון קודש איז אפען און א ליכט ברענט זיך דארט, די קינדער האלטען פאנהעם אין די הענד, אויף די שטעקלאך פון די פאנהעם זיינען רויטע עפעלאך און אין זיי זיינען אריינגעשמעקט ברענענדיגע ליכטלאך. די קינדער שטעהען אויף די בענק און שריין: „גוט יום-טוב! גוט יום-טוב!“ אויסגעמישט אין דער עולם; נישטא היינט קיין אונטערשיעד, היינט זיינען אלע גלייך. סיי רייך, סיי ארים — אלע זיינען „מורנו'ס“. יעקל וואסערטרעגער האט זיך ארויפגעכאפט אויבער-אן, אויף מתתיהו גאלדמאן'ס שטעל. באלד ביים רב, אין דער מזרח-וואנט. און ר' יעקל וואסערטרעגער רייכט זיך צו צום קרענצעל נגידים, וואס שטעהען ביים רב, און ר' יעקל וואסערטרעגער גיט א שאקעל מיט'ן קאפ און זאגט הויד: „גוט יום-טוב, רבי!“ און שאקעלט זיך פֿרום.

די חברה-לייט קומען זיך צוזאמען אין שוהל אריין, יעדער פאלט מיט זיין שטאב און זיינע פאלקאוניקעס, יעדע חברה מיט איהר היי-ליג ספר-תורה, פאראויס, און מיט איהרע גבאים, מיט לעקיד און בראנפען, מיט איהרע חברה-לייט, חברה-ווייבער און חברה-קינדער. יעדע חברה קלייבט אויס איהר דעלעגירטען און שיקט איהם מיט דער ספר-תורה ארויף אויף בעלעמער. און דא, אויפ'ן בעלעמער קענט איהר דערקענען יעדע חברה מיט איהרע סימנים. אט זעהט איהר אונזער בעקאנטען ר' ברוך פישער (דעלעגירט פון דער חברה קצבים). אט שטעהט ער מיט דעם קאפעלושעל אויפ'ן קאפ, אין די הויזען מיט'ן שפענצער, און האלט דער חברה'ס ספר-תורה און די חברה-לייט קוקען אויף ברוך'ן און קוועלען פאר נחת. נעבען איהם שטעהט דער דעלעגירטער פון דער חברה „פועלי צדק“, (שניידערס און שוסמערס),

ר' געצעל, דער טאג־חזן פון בית המדרש, וואָס זיין רעדען איז שטענדיג מיט דעם נגון פון „וישחבח". די חברה „פועלי צדק" האָבען זיך געלאָזט בענוגען דערמיט, וואָס זייער דעלעגירטער, ר' געצעל, טראַגט אַ פערקעהרטע קאפּאַטע מיט אַ פערקעהרטער הוט, און דאָס ספר־תורה פון דער חברה „פועלי צדק" האָט אַ שעהן סאַמעט מאַנטעלע מיט אויסגעהעפטע לייבען. פון דער חברה „תמימי דרך" (בעל־בתיים, סוחרים, אַרענטליכע שניידערס) איז דעלעגירט ר' אפרים עקר, א איד. וואָס האָט קיין קינדער ניט און וואָס האָט פאַר זיין אייגען געלד אַ ספר־תורה געלאָזט שרייבען.

דער דעלעגירטער פון דער חברה „תמימי דרך" טראַגט אַ פאַרטוך אויפ'ן קאַפּ, און דאָס ספר־תורה — אַ זילבערנע „עטרה", מיט אַ זיל־בערנעם „יד". פון דער חברה „נקי כפים" (טרעגערס און וואַסער־פיהרערס) איז דעלעגירט עפּעס אַ הויכער יונג, וואָס האָט תמיד אַ פערבונדען אויג, אַז מען מיינט, דאָס ער איז געבאָרען מיט'ן טיכעל אויפ'ן אויג, און דאָס טיכעל איז אין דער וואַכען שמוציג, שבת — האַלכ ריין, און יום־טוב קלאָהר. ער האַלט אין דער האַנד דער חברה'ס ספר־תורה, אַ נאַקעטעס, נעבעך, און אַ קליינס — אַן עופ'לע פשוט, און טראַגט, ווי איהרע בעל־בתיים, אַ צייגען מאַנטעלע און די עטרה מיט'ן יד זייגען נעבעך פער'ישב'ט.

באלד איז מען מכבד דעם רב פון דער שטאָדט מיט דער שטאָדט'ס ספר־תורה, אַ גרויסעס, מיט אַ גאַלדענער „עטרה" און מיט אַ גרויסען גילדענעם יד.

און דער „חזן" מיט די „משוררים" דאָרט ביים „עמוד" האָבען דעם סיגנאַל געגעבען, און ער איז ארויס מיט אַ געזאַנג, דער רב מיט'ן ספר־תורה פון פאַרנט, און נאָך איהם ר' אפרים, דער דעלעגירטער פון דער חברה „תמימי דרך" מיט זיינע חברה־לייט און גבאים און חברהר ווייבער און חברה־קינדער, דערנאָך דער דעלעגירטער פון דער חברה קצבים, ר' ברוך פישער מיט דער חברה'ס ספר־תורה, און חברה־לייט, און מיט די גבאים, און מיט חברה־ווייבער, און חברה־קינדער, און דער־נאָך ר' געצעל, דער דעלעגירטער פון דער חברה „פועלי צדק" מיט זיינע חברה־לייט, און דערנאָך דער הויכער יונג מיט דער פערבונדענער אויג, מיט דער נאַקעטער ספר־תורה אין האַנד.

און דער ארומיגער עולם האָט אַ וועג געמאכט פֿאַר דעם עולם מיט
דעם „עוזר דלים“.

פינסטער איז שוין געווען, אין נאם האָט געבלאָזען אַ קאַלטער
הערבסט-ווּינד. פון אויבען, פון הימעל האָבען די שטערן קאלט אראָב-
געשוינט. דאכט זיך זיי שרעקען עפעס...

דער אידישער קאזאק

(א שמחת-תורה בילד)

דער איד וואס האט זיך פערדינט דעם נאָמען „דער אידישער קאזאק“, איז דוקא געווען אַ קליינטשינקער, אַ נידעריגער, אונטער געהוסט אַ ביסעל, האָט געטראָגען אויף זיינע באַקען צוויי רויטע פּלאַ-מען וואָס מען האָט זיי גערופּען סוכאַטע רויזען. אַ גאַנץ יאָהר איז ער געווען אַ שטילינקער, אויסגעמידען אַ גוי און, לַהבדיל, אַ הונד פון „מילען“ ווייט. געזעהען זיי פון איין זייט געסיל, איז ער גענאָנגען אויף דער צווייטער זייט. און אַפילו צווישען אירען איז ער אויך גע-ווען אַ שטילינקער, שטענדיג אַ שווייגענדער.

גערופּען האָט מען איהם מיט זיין אידישען נאָמען שמחה אהרן דער „איידעם“, וואָרים זיין פרנסה איז בעשטאַנען פון דעם וואָס ער איז געווען אַן „איידעם“. אַליין אַרויסגעקומען פון אַ שטיקעל יחוס, האָט איהם, דער שווער, דער קצב, וואָס האָט איהם גענומען פאַר יחוס, צוגעזאָגט אייביגע קעסט. אַ פאַר יאָהר נאָך דער חתונה, אַז דער יונגער מאַן האָט געהאַט אַ פאַר קינדערלעך, האָט איהם דער שווער באַנקראַטירט דעם קעסט, און ניט געגעבען דעם גאַנצען נרדן וואָס ער האָט איהם צוגעזאָגט. האָט ער געהאַט שטענדיגע פרעטענ-זיעם צום שווער.

דער שווער איז שוין געוואָרען אַן אַלטער מאַן, און דער איידעם האָט שוין אַליין געהאַט איידעמס, וואָס ער האָט זיי צוגעזאָגט נרדן און אויך ניט געהאַלטען דעם צוזאַג. דאָך האָט ער אַלץ ניט געקענט מוחל זיין זיין שווער. — ער פלעגט מיט איהם אַ גאַנץ יאָהר ברוגן זיין.

אלע ערב יום כפור איז ער אריינגעקומען צום שווער מחילה בעטען און דער שווער האָט איהם געבענשט אינאיינעם מיט אלע זיינע קינדער, און געמיינט שוין, אז ער האָט זיך שוין איבערגעבעטען מיט איהם. איז אָבער געקומען די ערשטע נאכט סוכות, האָט דער איי דעם ניט געוואָלט אריינגעהן אין סוכה אריין, ווען דער שווער איז דערינען, כדי ער זאָל איהם ניט דארפֿען זאָגען „נוט יום טוב“, און האָט געוואַרט ביז דער שווער איז אַרויס פון סוכה. — האָט מען גע- וואוסט, אז דער „איידעם“ איז ווייטער ברונג, און אזוי איז געווען כסדר אלע יאָהרען.

נאָר די גרויסע מחלוקה האָט זיך אָנגעהויבען הושענה רבה איבער דעם, וועלכע שנור זאָל היי-יאָהר אָפּבייסען דעם „פיטום“ פונ'ם משפּחה-אתרוג. דער שווער האָט געקויפט אַן אתרוג פאר דער נאָכ- צער משפּחה, פאַר די זיהן מיט די איידעמס, און נאָכ'ן דאוונען פֿלע- גען איהם די אייניקלעך אין די זילבערנע פּושקע אַרומטראָגען פון איין מוהמע צו די אנדערע צו בענשען אתרוג.

הושענה רבה נאָכ'ן דאוונען האָט זיך אָנגעהויבען אַ קאָנקורענ- ציע, וועלכע מוהמע עס זאָל היי-יאָהר אָפּבייסען דעם „פיטום“ פון אתרוג, וואָס עס איז אַ סגולה פאַר טראָגעדיגע, וואָרים געטראָגען האָ- בען זיי אלע. נאָר יעדעס יאָהר האָט דער „איידעם“ אזוי געמאַכט, אַז זיין ווייב זאָל אָפּבייסען דעם „פיטום“. נאָכ'ן דאוונען האָט ער דעם אתרוג שוין ניט אַרויסגעלאָזט פון דער האַנד, אַהיים געטראָגען און גענויט זיין אידענע, צי זי טראָגט יאָ, צי נישט, אַז זי זאָל אָפּ- בייסען דעם „פיטום“, ווייל ער האָט ניט פּערגונען די אנדערע. האָט זיך אָנגעהויבען די גרויסע מחלוקה צווישען דעם „איידעם“ מיט'ן שווער מיט אלע זיהן און טעכטער, און זי האָט אָנגעהאַלטען ביז איי- בער-אַיאָהר ערב יום כפור.

פּערשטעהט זיך, אַז אזא איד וואָס האָט סוכאַטע און וואָס מייזט אויס אַ גוי און אַ הונד, להבדיל, וואו זיין פּרנסה איז אַ „איידעם“, איז דאָך ניט זעהר מסוגל צו טראָגען דעם נאָמען קאָזאָס. דאָך האָט ער דעם נאָמען זיך כשר פּערדינט, ניט דוקא פון אידען, נור אַפּילו אויך פון גוים. און דער גוי וואָס האָט איהם בעהערט מיט דעם טיטעל האָט ריכטיג אָפּגעשאַצט זיינע גבורות בעפאַר ער האָט עס איהם געגעבען.

דעם נאָמען האָט זיך שמחה אהרן דער „איידעם“ פּערדינט צו-
ליעב שמחת תורה.

יעדען שמחת תורה האָט זיך שמחה אהרן אָנגע'שכור'ט, נור ניט
חיל'ה מיט בראַנפען. נאָר מיט אַ שטיקעל מדרש וועגען משה רבינו'ס
טויט, וואָס דער רבי האָט געלערנט יעדען שמחת תורה אין דער פריה
מיט'ן עולם פון דער חברה דריי „פ'ען“.

דער „איידעם“, כאַטש אַליין אַ שטיקעל חסיד און איז געפּאָהרען
אַמאָל קיין גער אויף צום רבי'ן, האָט אָבער געדאווענט אויס חזקה
מיט'ן שווער אין דער חברה — וואו עס האָבען געדאווענט קצבים,
פישער און בעלי עגלות. דער „רבי“, אַן אַלטער דיין, האָט יעדען
שבת פאַר'ן עולם, נאָכ'ן דאווען, פּערטייטשט אַ שטיקעל מדרש, און
שמחת תורה האָט ער זיי פּערטייטשט דעם מדרש פון משה רבינו'ס
טויט. דער עולם איז געזעסען אַ איינגענומענער און האָט אויסגע-
הערט מיט האַרץ'קלאַפען וועגען משה רבינו'ס טויט. אַז עס איז גע-
קומען די צייט, אַז משה רבינו זאָל שטאַרבען, האָט זיי דער רבי דער-
צעהלט פון מדרש, אזוי האָט נאָט געשיקט גבריאל המלאך, אַז ער זאָל
געהן נעהמען משה רבינו'ס נשמה, און גבריאל המלאך האָט אָבער-
ענטפּערט דעם רבונן של עולם: „איד קען ניט“. אזוי האָט נאָט גע-
שיקט סמאָל דעם שטן מיט אַ פייערדיגע שווערד: „געה, דו נעהם
צו משה רבינו'ס נשמה!“ אזוי איז געגאַנגען דער שטן און האָט
זיך געשטעלט פאַר משה רבינו. האָט משה געגעבען אַ קוק אויפ'ן
שטן און געזאָגט: „דו קומסט צו נעהמען מיין נשמה? ווייסטו
דען ניט ווער איד בין? איד בין אזעלכער און אזעלכער. סמאָל,
געה אַרויס פון מיר!“ און ער האָט געכאַפט דעם שטעקען, מיט וועל-
כען ער האָט געשפּאַלטען דעם ים, און פּערטריבען דעם שטן פון
זיך.

— אודאי אזוי, ער געהט זיך אונטערשטעלען צוצונעהמען משה
רבינו'ס נשמה! — האָט אַ איד, אַ פישער, געזאָגט און צוויי שווערע
טראַפען האָבען איהם געגעבען אַ קאַפע אַרויס פון די אַלמע אויגען.

נור ווי עס איז געקומען, אַז דער רבי האָט אָנגעהויבען צו שיל-
דערען פון מדרש, ווי נאָט אַליין איז אַראַבגעקומען פון די הימלען

מיט די מלאכים צו נעהמען משה רבינו'ס נשמה, און ווי די מלאכים האבען איהם געבעט דאס בעט, און גאט האט איהם געזאגט: „לייג דיר אוועק, מאד צו דיינע אויגען, משה; ציה אויס דיינע פיס, משה; לייג ארויף דיינע הענד אויף דיין ברוסט, משה“ און משה האט דאס אלצהיינג געטאן, און גאט האט איהם געקושט אויף די ליפען און האט ביי איהם צוגענומען די נשמה מיט א קוש, — און ווי די אידען האבען דאס דערהערט, אזוי האבען זיי שוין מעהר ניט געקענט אויסהאלטען; שווערע אנסטען האבען אנגעהויבען ארויסצושלאגען אויף די שטערן און שווערע טרערען האבען אנגעהויבען צו קאפען פון די אויגען. דא און דארט האבען זיך געהערט קרעכצען פון פרייד און פון לייד; שווערע הענד האבען אנגעהויבען צו קלאפען און די טישען:

— אונזער משה רבינו!

— אונזער יעקב אבינו!

— אונזער טאטע אברהם!

אין א ווינקעל צווישען עולם איז געזעסען דער „אירדעם“, א בלייכער, די גאנצע צייט, ווען דער רבי האט געלערנט פון מדרש. ער האט גאר ניט געזאגט, ער האט ניט געוויינט, נור פלוצלונג האט ער זיך געגעבען א הויב פון עולם, מיט אימפעט אָבגעשטופט פון זיך און איז ארויף אויף א באַנק און אָנגעהויבען זיך צו דרעהען אויף א אכסאס, פערמאכט די אויגען, און דעם קאָפּ און די הענד פאַרריסען צום באַלקען — און האט אָנגעהויבען צו שרייען מיט א הויך קול:

— דוד מלך ישראל חי וקיים!

און דער עולם נאָך איהם:

— דוד מלך ישראל חי וקיים!

— בעריל, דעם בראַנפען, לחיים, לחיים!

און באַלד האט מען געשמעלט דעם בראַנפען מיט'ן געשניטענעם לעקעד אויפ'ן טיש, וואָס די גבאים האבען אָנגעגרייט אויף קידוש. אידען האבען געטרונקען פון די כוסות לחיים, געטיילט די קינדער לע-קעד, און אָנגעהויבען צו טאַנצען אַרום די ביינק מיט די ספרי תורה-לעד:

— אונזער משה רבינו!

— אונזער יעקב אבינו!

— אונזער טאטע אברהם!

נור העכער פון אלע האָט זיך געהערט שמחה אהרן'ס קול. ער איז געשטאנען און גערעהט זיך אלץ אויף איין אָבסאָס:

— דוד מלך ישראל חי וקיים!

קיינער האָט ניט געוואוסט פון וואָנען עס האָט זיך צו דעם אירעל גענומען אזא כח. מיט אמאל האָט ער אלעמען אוועקגעשטופט, אראָב פון די באַנק, און געלאָזט זיך אין געסעל אַרויס מיט א געשריי:

— דוד מלך ישראל חי וקיים!

געגענאיבער דער שוהלכעל איז דאָס פלומפעל; אַז אַלטער נוי אויף אַ הילצערנעם פוס. סטעפאַן דער הינקענדיגער, וועלכער האָט וואָסער געטראָגען אין אידישע הייזער, איז געשטאנען ביים פלומפעל און אָנגעשעפט זיך וואָסער אין די עמערס. ביים פלומפעל האָבען געוואָרט אַ פאַר שיקסלעך, גויה'טעס, מיט עמערס, און פריערליך גע- שמועסט צווישען זיך ביים פלומפעל.

פון שוהלכעל קומט אַנצולויפֿען אַ קליין דאָר אידעל, דעם ספּאַ- דעק פאַרדעהט אויף אַ זייט, די פּאַלעס פון די לאַנגע אַטלעסענע קאַפּאַטע אַריינגעשטעקט אין נאַרטעל, און מיט געוואַלט לאָזט ער זיך אַריין צווישען די גויה'טעס און די שיקסעס, נעהמט די עמערס וואָ- סער און גיסט אויס, פערטרייבט דעם אַלטען סטעפאַן פון פלומפעל:

— דוד מלך ישראל חי וקיים!

די גויה'טעס זיינען דערשראָקען געוואָרען פאַר איהם, אַנטלאָפֿען פון פלומפעל, און דער אַלטער סטעפאַן, אוועק הינקענדיג אויפ'ן היל- צערנעם פוס, שרייט אין געסעל:

— מענשען, אַנטלויפט, אַ אידישער קאָזאַק!

שמחה אהרן בענוגענט זיך ניט בלויז וואָס ער האָט דעם לאַמען וואָסער-טרענער פערטריבען פון פלומפֿ מיט „דוד מלך ישראל חי וקיים“, נור ער געהט ווייטער אַרויף אין געסעל אַריין, טרעפט ער אַן זשענזשע דעם סטראָזשניק.

זשענזשע דער סטראָזשניק איז היינט אין גוטען הומאָר. ווען עס איז דא א יום טוב אין שטאָרט ביי איינע פון די דריי אַמונות: אירען, קאַטוילען און פראַוואַסלאָווען, וואָס וואָהנען אין זיין מלוכה—האַלט זשענזשע סטראָזשניק מיט. און היינט איז שמחת תורה, און זשענזשאַ שטראָזשניק דער ערשטער פון די אירען שכור. ער קומט יעצט צו-

דיק פון „גוט-יוס-טוב“ בעמען אין אידישע שטיבער, וואו מען האט
איהם אומעטום מכבד געווען מיט א טרונק בראַנפען און פיש.

שמחה אהרן געהט צו צו איהם אַהן מורא, און זאגט איהם:
— גוי, איד האב נישט קיין מורא פאַר דיר, דוד מלך ישראל

חי וקיים.

זשענזשע לאַכט גוטמוטיג, ווייזענדיג זיינע ווייסע ציין:

— נו, שטאַ, יעוורעסקי קאַזאַק וועסעלא?

— דוד מלך ישראל חי וקיים! — שרייט איהם שמחה אהרן

אין פנים אַרײַן.

— זנאָיו! — ענטפערט איהם אַפּ זשענזשע.

באַלד קומען אַז די קינדער, וואָס זיינען שוין געווען נאָכ'ן טאַ-

טען אין געסעל, געזעהן אַז דער טאַטע טשעפעט זיך צום סטראַזשניק.

געהט זיי דאָס חיות אויס, האַבען מורא אַז עס זאָל קיין אונגליק ניט

זיין. דער זוהן לויפט צו צום סטראַזשניק איהם איבערבעטען:

— יעוורעסקי פּיראַזדניק סעוואַדנע, — פערענטפערט זיך דער

זוהן, ווייזענדיג אויפ'ן טאַטען.

— זנאָיו — שמייכעלט זשענזשע — אַ פרעהליכער יום טוב

— אַליין אויך אַ ביסעל שכור, שמייכעלט זשענזשע, איד אַליין ליעב

אויך דעם יום טוב. אַ גוטער יום-טוב אַט דער „שימקאַט טאַרעק“.

לאַכט זשענזשע סטראַזשניק.

די קינדער נעהמען דעם טאַטען אהיים, לעגען איהם קאַלמע האַנד-

טיכער צום שטערען, און חיים'שע דער פּעלרשער קומט מיט'ן שמעק-

פּלעשעלע, און ניט איהם צו שמעקען, אַז „דאָס האַרץ זאָל איהם צו-

דיקקומען“. און דער איד שרייבט זיי אַוועק פון זיך.

— געהט אַוועק פון מיר, געהט אַוועק, איד בין שכור!

אין אַפּאַר שעה שפעטער, ווען שמחה-אהרן שלאַפט זיך גוט איי-

בער, ווערט ער אויס קאַזאַק, און פּערוואַנדעלט זיך צוריק אין אַ איה

מיט אַלע אידען צוגלייך. האַט מורא פאַר אַ גוי און פאַר אַ הונד,

להבדיל; מיידט זיי אויס פון מיילען ווייט, און אַז ער זעהט זיי פון

איין זייט געסעל געהט ער איבער אויפ'ן אנדערען. און ער געהמט זיך צוריק צו זיין פרנסה, צו זיין דער „אידעם“.
נאָר אַז דער לאַמער גוי סטעפּאַן מיט'ן הילצערנעם פּוס דערזעהט איהם, מיינט ער איהם אויס, און האָט אַ ביסעל מורא פאַר דעם אידען, און זאגט
— אַט געהט דער אידישער קאזאק!

א י נ ה א ל ט :

זייט

7	אלטע לייט
17	מענשען און געטער
26	אתיים
38	דער זעלנער
42	אויך א מאמען
56	מאמעלע
67	א דארפס צדיק
78	דער זינדיגער
84	א מעשה מיט א ספר
93	שבת אין וועג
99	אויף דעם וועג קיין שעמענעץ
107	מחלוקת אין קארטשעוו
113	צו וואס ?
120	דער נובערנאטאר קומט
126	באנקראט
135	א פערשטעלטער חתן
143	א אידישער נגיד
152	די מאמע מיט דער טאכטער
158	א גע'נט פאר פאלק
163	א זונג
167	דער חזן מיט די משוררים
181	א אידיש קינד
189	אידישע אויגען
194	אפגענארט
202	די אלמנה

זייג

208	א גס
214	די משונגענע מאמע
222	א ברוגז
234	גזלנים
243	די ירושה
253	אין דאָרף
258	דער אורח
266	דער רייכער און דער אַרימער
274	קדוש השם
283	אידישע יום־טובים
322	דער אידישער קאָזאַק